

PASKAIDROJUMA RAKSTS

II DAĻA

Pētījums "Ārtelpas struktūras attīstības uzdevumi un risinājumi Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā

ID Nr. CAIP 2024/103

Izstrādātājs

SIA "PURS KONSULTĀCIJAS"

Pētījuma vadītāja

Indra Purs

Pētījuma eksperti

Indra Purs, *SIA Purs konsultācijas*

Ursula Wieser Benedetti

Maruta Blūma

Sandra Plēpe

Kārlis Spunde, Ilze Kaģe, *SIA Nemoralis*

Jurijs Kondratenko

Gvido Leiburgs, *SIA Koku eksperts*

Rūta Sniedze-Kretalova

Elmārs Daniševskis, Raivo Pauls, *SIA E. Daniševska birojs*

Paskaidrojuma raksta sagatavošana

Paskaidrojuma raksts izstrādāts starpdisciplinārā sadarbības procesā, ietverot ekspertu komandas kopīgas diskusijas, darba sanāksmes un konsultācijas. Ekspertu profesionālās atziņas un priekšlikumi ir integrēti attiecīgajās Pētījuma nodaļās un risinājumos.

Paskaidrojuma raksta II daļas galvenā autore un sastādītāja – Indra Purs. Atsevišķām nodaļām un apakšnodaļām norādāma šāda autorība un līdzdalība:

1. nodaļa – Indra Purs un Ursula Wieser Benedetti;

4.13. apakšnodaļa – Indra Purs, Ursula Wieser Benedetti, Gvido Leiburgs un Rūta Sniedze-Kretalova;

5.3. apakšnodaļa – Indra Purs un Ursula Wieser Benedetti;

6. nodaļa – *SIA Nemoralis* (Kārlis Spunde, Ilze Kaģe), izņemot 6.3. apakšnodaļu – Indra Purs un

6.4. apakšnodaļu – Jurijs Kondratenko.

Pateicība

Pateicos visai Pētījuma ekspertu komandai par profesionālo ieguldījumu, kopīgajām diskusijām, idejām un zināšanām, kas bagātinājušas Pētījuma saturu un tā tapšanas procesu.

Pateicos Rīgas valstspilsētas pašvaldības Pilsētas attīstības departamentam par iespēju īstenot šo apjomīgo Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas ārtelpas izpēti un aktualizēt ainavu arhitektūras nozīmi pilsētas turpmākajā attīstībā.

Indra Purs

Pētījuma vadītāja

SATURA RĀDĪTĀJS

1	MANIFESTS	11
2	PĒTĪJUMA METODE, TEORĒTISKAIS IETVARS, VĒRTĪBAS UN MĒRĶI	12
2.1	Starptautiskās vērtības, mērķi un pieejas	12
	Vēsturē balstīti risinājumi	12
	UNESCO Vēsturiskās pilsētas ainavas pieeja, 2011	12
	Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvencija, 2000	13
	Eiropas Padomes ieteikums par Eiropas Padomes Ainavu konvencijas īstenošanu – Pilsētplānošana un ainava, 2021	14
	Ieteikums par ainavu un ievērojamu vietu skaistuma un rakstura aizsardzību, UNESCO, 1962	15
	Florences vēsturisko dārzu harta, ICOMOS-IFLA, 1981	16
	Laika autentisms	17
	Jaunā Pilsētprogramma, 2016	18
	Ārtelpas ģentrifikācija	19
	Ietekmes novērtējums uz Pasaules kultūras un dabas mantojumu, 2022	20
	Nozīmīgāko starptautisko dokumentu ainavai un ārtelpai saraksts – Eiropas Padome, Eiropas Savienība, UNESCO, ICOMOS, IFLA	20
2.2	Nacionālie dokumenti un vērtības	21
	Latvijas Republikas Satversme	21
	Vērtības Latvijā	21
	Rīgas vēsturiskā centra autentiskās kultūrvēsturiskās vērtības	23
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	23
3	AINAVAS URBĀNISMS	24
3.1	Līvu Rīga	24
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	26
3.2	Kristiešu Rīga	27

	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	32
3.3	Vecrīga	32
	Cietoksnis	32
	Vecrīgas siluets	35
	Kuģu mastu meža tēls	39
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	43
3.4	Pēteris I	43
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	48
3.5	Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plāns un Priekšpilsētu apstādījumu komiteja	48
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	53
3.6	Johans Hermanis Cigra	54
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	57
3.7	Rīgas aizsargvalņu pārbūves projekti	58
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	61
3.8	Georgs Kūfalts	61
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	65
3.9	Andrejs Zeidaks	66
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	72
3.10	Staļina sociālais reālisms	72
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	76
3.11	Padomju modernisms – zaļā celtniecība un zaļie ķīji, dārzu pilsēta	76
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	80
3.12	Kārlis Barons	80

	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	82
3.13	Dabas urbānisms literatūrā	83
	Gunars Saliņš, Apmežosim Ņujorku.	83
	Imants Ziedonis, Zaļā pasaka	84
3.14	Rīgas centra rekonstrukcijas projekts	84
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	87
3.15	Rīgas apzaļojumu sistēmas rekonstrukcijas projekts	88
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	93
3.16	Rīgas zaļā josla – Rīgas metropoles parku sistēmas tīklojums	94
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	97
3.17	Vecrīgas reģenerācijas projekts	98
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	99
3.18	Andris Roze	100
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	101
3.19	Rīgas ainavas kompozīcija	102
4	AUGU UN BŪVĒTĀS ĀRTELPAS URBĀNISMS	103
4.1	Zaļumu un zaļo zonu sistēma	103
4.2	Aptieku jeb dziednieciskie dārzi	103
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	105
4.3	Baznīcu dārzi	106
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	109
4.4	Kapsētas	109
	Kapu kopšanas tradīcija Latvijas kultūras kanonā	109
	Kapsētu reforma	111
	Lielie kapi	111

	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	116
4.5	Pilsētas dārzkopība	116
	Pilsētnieku dārzi	116
	Dārzniecības	116
	Pilsētas dārzniecība	120
	Augļu dārzi	122
	Kopienas dārzi	123
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	123
4.6	Parku sistēma	124
	Centra parku ansamblis	124
	Laukumi pārtop par parkiem	132
	Pilsētas muižu parki	139
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	140
4.7	Skvēri, laukumi, salas	140
	Skvēri	141
	Krustojumu skvēri priekšpilsētās	144
	Vecrīgas skvēri un pagalmi	148
	Salas	149
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	152
4.8	Pagalmi un sētas	152
	Dzīvojamo māju pagalmi un sētas	152
	Skolu pagalmi	154
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	154
4.9	Jumta terases un jumta dārzi	155
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	156
4.10	Pilsētas savvaļa	157
	Zaķusalas ziemeļu daļa	157
	Pagaidu zaļās zonās	157

4.11	Tirgi	157
	Aleksandra jeb Vidzemes tirgus	157
	Centrāltirgus	159
	Kioski un paviljoni	159
	Īslaicīgi tirgi	164
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	165
4.12	Apbūve parkveida ainavā	166
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	166
4.13	Augi	167
	Dendroaudzveidība	167
	Dendroloģiski vērtīgo parku kvalitātes izvērtējums	169
	Koku mērogs	171
	Augstvērtīgi koki	171
	Piramidālie koki	173
	Klimata koki	175
	Rīgas emblēmas koki	175
	Koku režģis	177
	Vītenaugi	181
	Pilsētas paļvas	182
	Zālieni	184
	Ziedu stādījumu tradīcija	184
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	185
5	CEĻU (KUSTĪBAS) URBĀNISMS	188
5.1	Saules ceļš	188
5.2	Dzelzceļš	190
	Dzelzceļš un ūdensceļš	194
	Dzelzceļa ainavas projekts un dzelzceļa aizsargstādījumi	194
	Dzelzceļa stacijas laukumi un skvēri	196
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	198

5.3	Ielas	199
	Alejas un aleju sistēmas	199
	Ielu nosaukumu veidi	200
	Ganību dambis	201
	Ielu profili	202
	Ielas parku telpā	205
	Gaisa tilts	209
	Priekšdārzi	210
	Zalā būvlaide jeb stādījumi perimetrālās apbūves būvleidē	214
	Stādījumu joslas parkveida kvartālā	215
	Parku, dārzu, skvēru ielas jeb gatves	218
	Klimata ielas	221
	Flanērisms jeb pilsētas klejojumi	224
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	225
6	ŪDENS URBĀNISMS – RĪGA PILSĒTA UZ ŪDENS	232
6.1	Rīgas ūdens teritoriju vēsturiskā attīstība	232
	Pilsēta uz ūdens- ainaviskā un hidroloģiskā struktūra pirms pilsētas izveides	232
	Teritorijas hidrogrāfiskais tīkls pilsētas veidošanās laikā	233
	Ūdens teritoriju nozīme pilsētas dibināšanā (12.-13.gs.)	235
	Rīdzenes upes transformācijas un izzušana	238
	Ūdens loma pilsētas fortifikāciju sistēmā	239
	Daugavas transformācija, gultnes regulēšana	244
	Rīga pēc mūru nojaukšanas. Pilsētas iekšējie ūdeņi	253
	Daugavmala neatkarīgās Latvijas laikā	257
	Ūdens teritorijas padomju periodā (1945–1991)	260
	Ūdens teritoriju attīstība un krastmalu transformācija (1991-2025)	265
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	267
	Izmantotās literatūras saraksts	268
6.2	Ūdens teritoriju attīstības vīzija	270
	Simboliska vēsturiskās ūdensteces- Rīdzenes atgriešana	272
	11. novembra krastmala un Vecrīgas sasaiste ar Daugavu un Pārdaugavu	273

	Daugavas kreisā krasta transformācija un Akmens tilts kā ūdens telpas saistošais elements	275
	AB dambis kā kultūras un ūdens rekreācijas telpa	277
	Zaķusalas sasniedzamība, ūdens transports un salas kā dabas parka attīstība	279
	Skanstes sasaiste ar pilsētas ūdens telpu un Skanstes vēsturiskās ūdens struktūras atgriešana	282
	Pilsētas kanāla zaļais loks un Kārļa baseins	283
6.3	Ūdens būves	286
	Tilti pār Daugavu	286
	Tilti pār kanālu	288
	Dambji	294
	<i>Ledusceļi</i>	295
	Strūklakas un bradājamie baseini	296
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	301
6.4	Lietus notekūdeņu apsaimniekošana	302
	Lietus kanalizācijas tīkli	302
	Gruntsūdeņi	303
	Plūdu ceļi	303
	Lietusgāžu ietekmē appludinātās teritorijas	304
	Rīgas zaļināšanas plāns	306
	Izmaiņas pilsētu notekūdeņu direktīva un prasības lietūsūdeņiem, integrētie notekūdeņu apsaimniekošanas plāni	307
	Ilgspējīgās lietūs ūdens apsaimniekošanas principi	308
	Lietūsūdens apsaimniekošanas risinājumi	308
	Citu pilsētu pieredze	315
	Lietūsūdens apsaimniekošanas koncepcija Rīgas vēsturiskajā centrā	317
	Maģistrālie lietūsūdens apsaimniekošanas risinājumi Rīgas vēsturiskajā centrā	318
	Ilgspējīgo lietūsūdens apsaimniekošanas risinājumu iespējamība ievērojot Rīgas vēsturiskā centra specifiku	319
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	322
7	RELJEFA URBĀNISMS	323
	Dabas pamatnes veidols	323

	Ainavas reljefa būves	325
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	325
8	ĀRTELPAS MĒBELĒJUMA, ELEMENTU UN SEGUMU URBĀNISMS	326
8.1	Mēbelējums	326
	Rīgas garais sols	326
	Nožogojums	328
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	336
8.2	Segumi	337
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	342
8.3	Inženiersistēmu būves	343
	Elektrotīkls un tā elementi	343
	Citas inženiersistēmu būves	347
	Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi	348
	ATTĒLU SARAKSTS	350

1 MANIFESTS

Parku sistēmas slēptās vērtības. Rīgas parku sistēma ir radīta un pilnveidota kopš 18. gadsimta, un tai ir virkne atzītu un precīzi definētu īpašību (tostarp, atpūtai un pastaigām pilsētniekiem un viesiem, stādījumi pilsētas gaisa attīrīšanai no putekļiem un piesārņojuma, skābekļa nodrošināšanai), taču 21. gadsimtā parku sistēmai jāpilda jaunas funkcijas, kas reaģē uz bioloģiskās daudzveidības izzušanas, ekstrēmiem plūdiem, pilsētu siltumsalu un CO2 līdzsvara problēmām. Šīs jaunās slēptās vērtības atbilst ANO COP konferenču ambīcijām: radīt klimatnoturīgas pilsētas, bioloģiskajai daudzveidībai pozitīvas pilsētas, un samazināt CO2, vienlaikus ražojot skābekli, tādējādi radot pozitīvu līdzsvaru.

Pilnveidojot Rīgas parku sistēmu, kas ietver “neskartas dabas salas” vai stādījumu tīklojumu, kas ietver bioloģisko daudzveidību veicinošas un savvaļas augu sugas, papildinot līdzšinējā vēsturiskā, dendroloģiskā un dārzkopības ziņā nozīmīgāko stādījumu paleti, ieviešot ilgtspējīgus lietusūdens risinājumus, parku sistēma pildītu jaunas “slēptās” funkcijas, kas radītu par Rīgu mājīgu dzīvesvietu šai un nākamajām paaudzēm. Ir jārikojas jau tagad, lai dažādotu pilsētas stādījumus, ieviestu drosmīgus mikroklimata risinājumus, (līdzīgi kā to darījuši iepriekšējo paaudžu profesionāļi, radot parku sistēmas inovācijas), lai reaģētu uz šiem jaunajiem globālajiem izaicinājumiem saskaņā ar COP nolīgumiem un ES ieteikumiem.

Ārtelpas atvērtība. Ārtelpa ir telpiski atvērta atmosfēras radīto klimatisko, laikapstākļu un diennakts ritmu maiņai. Pretstatā iekštelpām, tai ir savs raksturīgais materiāls un telpas veidošanas principi. Līdzīgi kā Vijas Celmiņš gleznās zvaigžņotām debesīm pretstatīts debesu reverss, tā ārtelpas uztverē attīstāma spēja telpiski nolasīt tukšumu un ārtelpas veidolu un kompozīciju, ko veido stādījumi, segumi, ainavas būves, ūdens tiplnes, ēkas vai mēbelējums. Ārtelpa pilsētā ir nozīmīgākā publiskā telpa.

Attēls 1.1 Vija Celmiņš 1998. Night Sky #18,
<https://www.tate.org.uk/>

Attēls 1.2 Vija Celmiņš 2002, Night Sky 2 Reversed,
<https://www.tate.org.uk/>

2 PĒTĪJUMA METODE, TEORĒTISKAIS IETVARŠ, VĒRTĪBAS UN MĒRĶI

2.1 Starptautiskās vērtības, mērķi un pieejas

Vēsturē balstīti risinājumi

Rīga kā UNESCO pilsēta ir starptautiski nostiprināta ar tās īpašas nozīmes universālo vērtību – Rīgas vēsturisko centru. Lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu Rīgas vēsturisko centru šīm un nākošajām paaudzēm, pētījumam izvēlēta **vēsturē balstītu risinājumu un vēstures iedvesmota pieeja**. Pētījumā veikta padziļināta Rīgas ainavas un ārtelpas vēsturiskā izpēte, identificējot RVC AZ veidojošās vēsturiskās vērtības, principus un kvalitātes mērķus (jā tādi ir identificējami), kurus tālāk plānots nostiprināt RVC AZ teritorijas plānojumā tā iespējot Rīgai unikālo vēsturisko vērtību pēctecību. Tas rada pamatu aizsargāt no globalizācijas nevēlamās vispārinošās ietekmes gan pilsētas mantojuma, gan jaunveides jomā un iespējot Rīgai autentisku **vēsturē balstītu risinājumu un vēstures iedvesmota pieeja**.

2011. gada “Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu ar terminu skaidrojumu” un UNESCO 2024. gada pilsētu mantojuma atlanta metode ir **pamats pētījuma metodiskajai pieejai**. Pētījuma pieeja ietver 2000. gada Eiropas ainavu konvenciju, kas nu jau ir neatņemama ainavas koncepta sastāvdaļā, to papildinot ar Eiropas Padomes ieteikumu dalībvalstīm par Eiropas Padomes Ainavu konvencijas īstenošanu – Pilsētplānošana un ainava (2021), jau plānošanas rīku līmenī.

RVC AZ ārtelpu plānojuši, projektējuši, veidojuši un pētījuši izcili profesionāļi, tādēļ analizēta nozīmīgāko profesionāļu inovāciju un ideju vēsture un sniegums, apzinot aizsargājamās un atjaunojamās vērtības, principus un idejas, kas būtu aktualizējamas un pārnesamas RVC AZ TP, papildinot ar konstatētiem nepieciešamiem pilnveidojumiem.

UNESCO Vēsturiskās pilsētas ainavas pieeja, 2011

UNESCO 2011. gada “Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu ar terminu skaidrojumu” kopā ar UNESCO 2016. gada “Vēsturiskās pilsētas ainavas rokasgrāmatu” un metodoloģiskajiem materiāliem un UNESCO 2024. gada pilsētu mantojuma atlanta metodi, kura metode papildina vēsturiskās pilsētas ainavas pieeju, ir **pamats pētījuma metodiskajai pieejai**.

UNESCO 2011. gada “Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu ar terminu skaidrojumu”:

5. ... Šis ieteikums ierosina izmantot ainavu pieeju vēsturisko teritoriju identificēšanā, saglabāšanā un pārvaldībā šo teritoriju plašākā pilsētas kontekstā, ņemot vērā to fizisko formu kopsakarības, to telpisko izvietojumu un kopsakarību, to dabiskās iezīmes un vidi un to sociālās, kultūras un ekonomiskās vērtības.

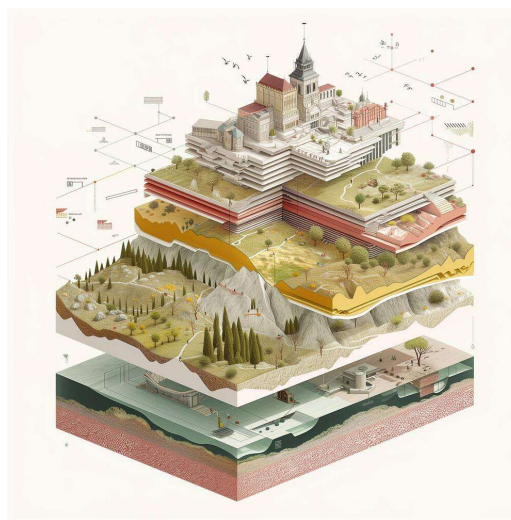
8. Vēsturiskā pilsētas ainava ir pilsētas ainava, kas izveidojusies, vēsturiski uzslāņojoties kultūras un dabas vērtībām un to raksturojošajiem elementiem; šis jēdziens ir plašāks par jēdzienu “vēsturiskais centrs” vai “ansamblis”, un tas attiecas arī uz plašāku pilsētas kontekstu un tā ģeogrāfisko novietojumu.”

9. Šis plašākais konteksts cita starpā ir objekta topogrāfija, ģeomorfoloģija, hidroloģija un raksturīgās iezīmes; tā radītā vide – gan vēsturiskā, gan mūsdienu; tā virszemes un pazemes infrastruktūra; tā ārtelpas un dārzi, tā zemes izmantošanas veidi un telpiskais izvietojums; uztvere un vizuālā saistība, un citi pilsētas struktūras elementi. Tas ietver arī sociālās un kultūras paražas un vērtības, ekonomikas procesus un mantojuma nemateriālās dimensijas, kas attiecas uz daudzveidību un identitāti.

10. Šī definīcija ir pamats vispusīgai un kompleksai pieejai attiecībā uz vēsturisko pilsētas ainavu identifikāciju, novērtēšanu, saglabāšanu un pārvaldību atbilstoši ilgtspējīgas attīstības vispārējām pamatnostādnēm.

11. Vēsturisko pilsētas ainavu pieejas mērķis ir saglabāt cilvēka dzīves vides kvalitāti, veicināt pilsētas telpu produktīvu un ilgtspējīgu izmantošanu, vienlaikus atzīstot pilsētvides dinamiskumu, un sekmēt sociālo un funkcionālo daudzveidību. Šīs politikas mērķis ir gan pilsētu kultūras mantojuma saglabāšana, gan sociālā un ekonomiskā attīstība. Tās pamatā ir līdzsvarotas un ilgtspējīgas attiecības starp urbanizēto un dabisko vidi un starp pašreizējo un nākamo paaudžu vajadzībām un pagātnes mantojumu.

19. Cilvēku apmetnes vienmēr ir pielāgojušās klimata un vides izmaiņām, tostarp katastrofu izraisītām izmaiņām. Tomēr pašreizējo izmaiņu intensitāte un ātrums apdraud mūsu komplicēto urbanizēto vidi. Lai pienācīgi rūpētos par vidi, jo īpaši ūdens un enerģijas patēriņu, ir nepieciešamas pieejas un jauni pilsētas dzīves modeļi, kuru pamatā ir politika un prakse, kas ņem vērā ekoloģiski jutīgus jautājumus, un kuru mērķis ir stiprināt ilgtspējību un pilsētas dzīves kvalitāti. Daudzās no šīm ierosmēm būtu jāietver dabas un kultūras mantojums kā ilgtspējīgas attīstības resurss.

Attēls 2.1 UNESCO Pilsētu mantojuma atlās. pilsētas ainavas slāņi.

<https://whc.unesco.org/en/urban-heritage-atlas/>

Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvencija, 2000

Eiropas ainavu konvencija (2000; Latvijā 2007) definē ainavu kā **kultūras konceptu** un atzīst cilvēka subjektīvās uztveres lomu – “skaistums ir vērotāja acīs”:

“ainava” nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.

Eiropas ainavu konvencija ienes jaunu pagrieziena ideju vēsturē, jo ar tās apstiprināšanu ainavai tiek skatīta tās veselumā, ainavai nav robežu, kas savā pieejā pretstata UNESCO īpašas nozīmes universālo vērtību pieeju (kas izceļ īpašās kultūrainavas):

... ainavas ir svarīga cilvēku dzīves kvalitātes daļa jebkurā vietā: pilsētās un laukos, gan degradētos, gan augstvērtīgos apvidos, gan apvidos, kas atzīti par izcili skaistiem, un ikdienišķās teritorijās

... ainavas ir galvenais indivīdu un sabiedrības labklājības elements un ka to aizsardzība, pārvaldība un plānošana ikvienam piešķir tiesības un atbildību

Attēls 2.2 Eiropas Padomes Ainavu konvencijas Starptautiskās ainavu dienas vizuālais tēls.
<https://www.coe.int/en/web/landscape/-/20-october-2017-first-international-landscape-day-of-the-council-of-europe>

Eiropas ainavu konvencijas ratificējošās valstis apņemas **veikt ainavu identifikāciju un novērtēšanu**:

“ar mērķi uzlabot zināšanas par tās ainavām, katra Puse apņemas:

- a) i) identificēt ainavas visā tās teritorijā;
- ii) analizēt to īpašības, un spēkus un ietekmes, kas tās pārveido;
- iii) dokumentēt un ņemt vērā izmaiņas;
- b) novērtēt šādi identificētās ainavas, ņemot vērā to īpašās vērtības, kuras ieinteresētās puses un iedzīvotāji tām ir piešķiruš.

Eiropas ainavu konvencija ienes ainavas kvalitātes mērķu pieeju.

Katra Puse saskaņā ar 5. panta c) punktu apņemas, pēc konsultācijām ar sabiedrību, noteikt ainavas kvalitātes mērķus identificētajām un izvērtētajām ainavām.

Eiropas ainavu konvencijas vispasaules nozīmi apliecina nu jau citos kontinentos un valstīs apstiprinātās ainavu konvencijas un Starptautiskās ainavu konvencijas procesā esošais izstrādes darbs.

Pētījuma ietvaros veikta RVC AZ ārtelpas veidojošo elementu identifikācija un novērtēšana un izvirzītas prasības RVC AZ teritorijas plānojumam.

Eiropas Padomes ieteikums par Eiropas Padomes Ainavu konvencijas īstenošanu – Pilsētplānošana un ainava, 2021

Ja sākotnējie ainavas konvenciju un ieteikumu dokumenti ir aicinoši un saudzīgi, tad Eiropas Padomes ieteikums dalībvalstīm par Eiropas Padomes Ainavu konvencijas īstenošanu – Pilsētplānošana un ainava (2021) raksturo krīzes gaisotni ainavas aizsardzībā un pārvaldībā un izvirza jau striktākas prasības un rīkus.

Ainava var būt vadošais pavediens inovatīvās pilsētplānošanas pieejās, kas pārsniedz teritoriālos mērogus un mobilizē iesaistītos dalībniekus. ... Ir jāizmanto savstarpēji papildinošās nostājas un jāizveido atbilstoša saikne starp pilsētplānošanu un pilsētprojektu.

1. Nosakiet pilsētplānošanas un urbanisma negatīvo ietekmi uz ainavu:

(1.1.) Aizsedzot ainavu; (1.2.) Ainavas degradācija: dekontekstualizācija vai standartizācija; (1.3.) Zemes izmantošana un ainavas degradācija; (1.4.) Vides un ekoloģijas jautājumi

2. Pilsētplānošanas politikā ņemiet vērā ainavu.

Ir jāapsver tādas pilsētvides attīstības pieejas, kas vairāk respektē ainavu. Tāpēc mērķis ir izgaismot jaunus darbības veidus, kas ir draudzīgi ainavai. Lai gan dialogs starp urbanismu un ainavu mūsdienās ir īpaši aktuāls, dažādiem ievērojamiem pilsētvides un ainavu arhitektūras teorētiķiem un praktiķiem pilsētvides attīstības vēstures gaitā ir izdevies izveidot tiltus starp šīm divām piemērošanas jomām. Var izdalīt piecas pieejas. (2.1.) Dārzu metropole: (un dārzu pilsētas) ainava kā pārvaldības pamats, līdzeklis un mērķis; (2.2.) No sociotopiem līdz biosociotopiem: dabas teritoriju nozīme kā ainavu pārvaldības pamats, (2.3.) Ainavu urbānisms: ainava kā pilsētvides dizaina virzītājspēks

3. Atsaucieties uz šīs jaunās, ainavā balstītās pilsētplānošanas organizēšanas principiem.

(3.1.) Ainava kā domāšanas un rīcības veids ārpus dabas un kultūras. (3.2.) Iepazīties ar apgabala vēsturi un ģeogrāfiju: ainava kā pamats jauna veida pilsētplānošanai, (3.3.) Veicināt pilsētvides dabu un augstas kvalitātes apbūvēto vidi; (3.4.) Atklāt un atzīt pilsētvides ainavu dabas un kultūras vērtību; (3.5.) Atklāt un atzīt pilsētvides ainavu agronomisko vērtību; (3.6.) Izstrādāt starpdisciplināras pieejas ainavai; (3.7.) Apsveriet ainavu kā tiltu starp plānošanu un dizainu; (3.8.) Ar ainavas palīdzību veicināt jaunu pilsētvides formu rašanos, kuru pamatā ir pilsētas un dabas hibridizācija; (3.9.) Iesaistīties ikdienas ainavu veidošanā, lai pilsētplānošanas lēmumos iesaistītu tur dzīvojošos; (3.10.) Atzīt ainavu par pilsētplānotāju politikas jautājumu.

Ieteikuma principi un rīki ietverti pētījuma pieejā un risinājumos.

Ieteikums par ainavu un ievērojamu vietu skaistuma un rakstura aizsardzību, UNESCO, 1962

1. Šā ieteikuma nolūkā ainavu un teritoriju skaistuma un raksturīguma saglabāšana nozīmē dabas, lauku un pilsētu ainavu un teritoriju, kas ir vai nu dabiski, vai cilvēka veidoti, saglabāšanu un, ja iespējams, atjaunošanu, ja tām ir kultūras vai estētiska nozīme vai tās veido tipisku dabas vidi.

...Šiem pasākumiem jo īpaši jāietver tādu darbu un darbību uzraudzība, kas var kaitēt ainavām un vietām, piemēram:

a) visa veida publisko un privāto ēku būvniecība. Tās jāprojektē tā, lai tās atbilstu noteiktām estētiskām prasībām attiecībā uz pašu ēku un, izvairoties no vieglas noteiktu tradicionālu un gleznainu formu imitācijas, būtu saskaņā ar vispārējo atmosfēru, kuru vēlas saglabāt;

b) ceļu būvniecība;

c) augstsprieguma vai zemsprieguma elektropārvades līnijas, enerģijas ražošanas un pārvades iekārtas un aprīkojums, lidlauki, apraides un televīzijas stacijas utt.;

c) augstsprieguma vai zemsprieguma elektropārvades līnijas, elektroenerģijas ražošanas un pārvades iekārtas

un aprīkojums, lidlauki, apraides un televīzijas stacijas utt.;

- d) degvielas uzpildes stacijas;
- e) reklāmas stendi un apgaismotas izkārtnes;
- f) mežu izciršana, tostarp to koku izciršana, kas veicina ainavas skaistumu, jo īpaši koki, kas aug gar maģistrālēm vai aleju malām;
- (g) Gaisa un ūdens piesārņošana;
- (h) Ražošana raktuvēs un karjeros un to atkritumu apglabāšana;
- (i) Avotu ūdens cauruļvadi, apūdeņošanas darbi, dambji, kanāli, akvedukti, upju regulēšanas darbi utt.;
- (j) Kempings;
- (k) Nolietoto materiālu un atkritumu, kā arī sadzīves, komerciālo vai rūpniecisko lūžņu izgāšana.

Šī ieteikuma principi iekļauti UNESCO Vēsturiskās pilsētas ainavas pieejā jau tās pilnvērtīgākā redzējumā un labi raksturo ideju vēsturi. Tomēr skaistuma koncepta pēctecība iztrūkst. Skaistuma vērtības pēctecība ir atjaunota Davosas Alianses Baukultūras pieejā un Jaunā Eiropas Bauhausa politikā.

Florences vēsturisko dārzu harta, ICOMOS-IFLA, 1981

Florences vēsturisko dārzu harta 1981. gadā 21. maijā pauž kopējo profesionālo sapratni ¹

Vēsturisks dārzs ir arhitektoniska un dārza mākslas kompozīcija, kas izraisa sabiedrības interesi ar savu vēsturisko vai māksliniecisko vērtību. Kā tāds tas ir uzskatāms par pieminekli.

Vēsturiskā dārza pamatā ir arhitektoniska augu kompozīcija, kas dzīvo, iet bojā un atjaunojas. Tādā veidā dārzs atspoguļo dabas līdzsvaru gadalaiku maiņā, kā arī mākslinieka un dārznieka vēlēšanos ilgstoši uzturēt to nemainīgu.

Kā piemineklis vēsturiskais dārzs jā saglabā saskaņā ar Venēcijas hartas principiem. Ņemot vērā, ka tas ir dzīvs piemineklis, tā uzturēšanu nosaka specifiski noteikumi, kas ietverti šajā hartā.

Vēsturiskā dārza arhitektoniskajā kompozīcijā ietilpst:

- plāns un topogrāfija;
- augu sugas, ieskaitot to proporcijas, krāsu kompozīcijas un telpisko izvietojumu;
- struktūras un dekoratīvās īpatnības;
- plūstoši un stāvoši ūdeņi, kuros atspoguļojas debesis.

Kā tiešas mijiedarbības izpausme starp civilizāciju un dabu, kā arī kā tīkama atpūtas vieta, kas piemērota pārdomām, dārzs iegūst globālu nozīmi kā pasaules idealizēts veidols, "paradīze" šī vārds etimoloģiskajā nozīmē, un vienlaicīgi tas ir kultūras stila, laikmeta un bieži vien radoša mākslinieka oriģinalitātes apliecinājums.

Jēdziens "vēsturisks dārzs" vienādā mērā attiecināms kā uz maziem dārziem, tā plašiem parkiem – gan regulārajiem, gan ainavu.

¹ https://www.icomos.org/charters/gardens_e.pdf

Neatkarīgi no tā, vai vēsturisks dārzs ir saistīts ar kādu celtni, to ne var izolēt no apkārtējās pilsētas vai lauku, mākslīgās vai dabīgās vides.

Vēsturisko dārzu saglabāšana ir atkarīga no identifikācijas un valsts uzskaites. Saglabāšana praktiski izpaužas kā kopšana, konservācija un restaurācija. Atsevišķos gadījumos ieteicama rekonstrukcija.

Vēsturiskā dārza autentiskums vienādā mērā atkarīgs kā no tā dažādo detaļu plānojuma, mēroga, dekoratīvajām īpašībām, tā augu un neorganiskā materiāla izvēles katrai dārza daļai.”

Šīs hartas principi iekļauti UNESCO Vēsturiskās pilsētas ainavas pieejā jau tās pilnvērtīgākā redzējumā un labi raksturo ideju vēsturi.

Laika autentisms

1994. gada “Naras dokuments par autentiskumu”² pieņemts Narā, Japānā kā Venēcijas hartas (1964) turpinājums un papildinājums, bija pagrieziena punkts mantojuma saglabāšanas sapratnē. Naras dokuments pauž:

Mūsu pasaules kultūru un kultūras mantojuma dažādība ir visas cilvēces neaizstājama garīgā un intelektuālā bagātība.”

Tas aicina saglabāt un korekti interpretēt mantojumu:

Autentiskums ir nozīmīgs aspekts saistībā ar cilvēku kopienām un materiālajām liecībām. Kultūras mantojuma interpretācijas programmu izstrādē ir jārespektē vietas tradicionālās sociālās funkcijas un vietējo iedzīvotāju un kopienu kultūras paradumi un cieņa. Interpretācijai un prezentēšanai ir jāveicina kultūras mantojuma, vietas autentiskuma saglabāšana, informējot par tās nozīmīgumu, bet neradot nelabvēlīgu ietekmi uz tās kultūras vērtībām un neradot neatgriezeniskas izmaiņas vietas struktūrā.

Dokuments vienlaikus atver **laika autentisma** vērtību tā aizsargājot ne tikai ‘genios loci’ – vietas garu, bet arī **laika garu**.

Tādejādi:

- attīstot, apsaimniekojot un interpretējot RVC AZ ārtelpas materiālo un nemateriālo kultūras mantojumu, jāveicina kultūras mantojuma, vietas autentiskuma saglabāšana, neradot nelabvēlīgu ietekmi uz nemateriālajām kultūras vērtībām un neradot neatgriezeniskas izmaiņas vietas struktūrā;
- attīstot, apsaimniekojot un interpretējot RVC AZ ārtelpas materiālo un nemateriālo kultūras mantojumu jāveicina vietas gara un laika gara saglabāšana.

UNESCO Vīnes memorands (2005) “Par pasaules kultūras mantojumu un laikmetīgo arhitektūru - vēsturiskās pilsētas ainavas pārvaldība”,³ cita starpā kategoriski nostājas **pret pšedovēsturisku dizainu**:

² “ICOMOS tiesību avoti kultūras mantojuma aizsardzībā un saglabāšanā”, ICOMOS Latvija, J.Lejnieks, 2018,

³ <https://whc.unesco.org/document/6814>

... urban planning, contemporary architecture and preservation of the historic urban landscape should avoid all forms of pseudo-historical design, as they constitute a denial of both the historical and the contemporary alike.

... pilsētplānošanai, laikmetīgajai arhitektūrai un vēsturiskās pilsētas ainavas saglabāšanai būtu jāizvairās no jebkādiem pseidovēsturiska dizaina veidiem, jo tie ir gan vēsturiskā, gan laikmetīgā noliegums.

Tādejādi:

- ārtelpas jaunveidē, atjaunošanā un pārbūvē jāizvairās no jebkādiem pseidovēsturiska dizaina veidiem.

Jaunā Pilsētprogramma, 2016

37. Mēs apņemamies veicināt **drošas, iekļaujošas, pieejamas, zaļas un kvalitatīvas publiskās vietas**, tostarp ielas, ietves un velojoslas, laukumus, piekrastes zonas, dārzus un parkus, kas ir daudzfunkcionālas zonas sociālai mijiedarbībai un iekļaušanai, cilvēku veselībai un labklājībai, ekonomiskajai apmaiņai un kultūras izpausmei un dialogam starp dažādiem cilvēkiem un kultūrām un kas ir izstrādāti un pārvaldīti tā, lai nodrošinātu cilvēku attīstību un veidotu miermīlīgas un iekļaujošas sabiedrības ar cilvēku līdzdalību, kā arī veicinātu dzīvošanu vienotībā, savienojamību un sociālo iekļaušanu.

67. Mēs apņemamies veicināt, ka tiek izveidoti un uzturēti labi savienoti un plaši izplatīti tīkli ar atvērtām, daudzfunkcionālām, drošām, iekļaujošām, pieejamām, zaļām un kvalitatīvām publiskajām vietām; uzlabot pilsētu izturību pret katastrofām un klimata pārmaiņām, tostarp plūdiem, sausumu un karstuma viļņiem; uzlabot pārtikas un uztura nodrošinājumu, fizisko un garīgo veselību un mājokļu un apkārtējā gaisa kvalitāti; samazināt troksni un veicināt pievilcīgas un dzīvotspējīgas pilsētas, cilvēku apmetnes un pilsētu ainavas; un par prioritāti izvirzīt endēmisko sugu saglabāšanu.

97. Mēs veicināsim plānotu pilsētu paplašināšanos un papildināšanos, vajadzības gadījumā **par prioritāti izvirzot pilsētu teritoriju atjaunošanu, atveseļošanu un modernizēšanu**, tostarp graustu un neoficiālo apmetņu uzlabošanu; nodrošinot kvalitatīvas ēkas un publiskās vietas; veicinot integrētas pieejas ar līdzdalību, kas paredz iekļaut visas ieinteresētās puses un iedzīvotājus; un izvairoties no teritoriālās un sociālekonomiskās segregācijas un ģentrifikācijas, vienlaikus saglabājot kultūras mantojumu un novēršot un ierobežojot pilsētu izplešanos.

100. Mēs atbalstīsim, ka tiek nodrošināti labi izstrādāti tīkli ar drošām, pieejamām, zaļām un kvalitatīvām ielām un citām publiskām vietām, kas ir visiem pieejamas, bez noziedības un vardarbības, tostarp seksuālas uzmākšanās un ar dzimumu saistītas vardarbības, ievērojot cilvēku vajadzības, un pasākumi, kas ļauj pēc iespējas pilnīgāk komerciāli izmantot telpas ielas līmenī, veicinot gan oficiālo, gan neoficiālo vietējo tirgu darbību un tirdzniecību,

kā arī bezpeļņas kopienu iniciatīvas, kas piesaista cilvēkus publiskām vietām, un sekmējot staigājamību un velotransportu ar mērķi uzlabot veselību un labklājību.

102. Mēs centīsimies **uzlabot pilsētu plānošanas un projektēšanas spējas un nodrošināt apmācību** pilsētu plānotājiem valsts, reģionālā un vietējā līmenī.⁴

Jaunā Pilsētprogramma pamato ANO dalībvalstu, tostarp Latvijas, apņemšanos labbūtīgu pilsētu veidošanā.

Ārtelpas ģentrifikācija

Ģentrifikācija ir panīkušu pilsētas teritoriju pārveidošana par ekskluzīviem rajoniem, kuras gaitā mainās ne tikai urbānā telpa, bet arī sociālā vide.⁵

Pilsētas ārtelpas kvalitātes pilnveidošanā ir risks pārspīlēt un samākslot risinājumus, radīt pārgudrus risinājumus, kas piederības vietā rada sabiedrības vai tās grupu izstumšanu. Risks ir arī tiešs, ka jaunveidota kvalitatīva ārtelpa piesaista attīstītājus un ceļ nekustamā īpašuma tirgus vērtību, izstumjot sabiedrības grupas ar zemākiem ienākumiem.

Vienlaikus kvalitatīva ārtelpa ir demokrātisks sabiedrības labklājības vairošanas rīks, jo publiskai ārtelpai jābūt pieejamai visiem un brīvai no peļņas gūšanas nolūka.

UN-Habitat 2016. gada Publiskās telpas harta pauž⁶:

Public spaces are all places publicly owned or of public use, accessible and enjoyable by all for free and without a profit motive. Public spaces are a key element of individual and social well-being, the places of a community's collective life, expressions of the diversity of their common, natural and cultural richness and a foundation of their identity . [...] The community recognizes itself in its public places and pursues the improvement of their spatial quality

Publiskās telpas ir visas vietas, kas pieder sabiedrībai vai ir sabiedriskā lietošanā, kas ir **pieejamas un izmantojamas visiem bez maksas un bez peļņas nolūka**. Sabiedriskās telpas ir būtisks elements indivīda un sabiedrības labklājībā, tās ir kopienas kolektīvās dzīves vietas, kopējā, dabas un kultūras bagātības daudzveidības izpausme un identitātes pamats. [...] Kopiena atpazīst sevi savās sabiedriskajās telpās un cenšas uzlabot to telpisko kvalitāti.

Savukārt MKN 240 dod iespēju publiskā telpai būt daļēji pieejamai:⁷

publiskā ārtelpa – sabiedrībai brīvi vai daļēji pieejamas teritorijas un telpa, ko veido ceļi, ielas, bulvāri, laukumi, publisku ēku pagalmi, pasāžas, krastmalas, promenādes, parki, dārzi, skvēri, meži, publiskie ūdeņi un citas vietas, kas nodotas publiskai lietošanai;

Tādejādi RVC AZ publiskā ārtelpa jāveido iekļaujoša tās plašākajā izpratnē un brīvai no peļņas gūšanas nolūka.

⁴ <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda/>

⁵ Elīna Zandere . Pārmaiņu sliekšnis: kad attīstība maina vietas nozīmi tās sākotnējai kopienai. <https://journals.va.lv/index.php/cocreated/article/view/101/54>

⁶ Charter of Public Space, UN-Habitat, 2016

⁷ Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumi Nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi"

Ietekmes novērtējums uz Pasaules kultūras un dabas mantojumu, 2022

Vadlīnijas un rīku kopums Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context.⁸ Ieteikums vadlīnijas un rīkus kā paraugprakses metodi pielietot ne tikai UNESCO teritorijai, bet visai kultūras mantojuma teritorijai.

Nozīmīgāko starptautisko dokumentu ainavai un ārtelpai saraksts – Eiropas Padome, Eiropas Savienība, UNESCO, ICOMOS, IFLA

Pētījuma konceptuālo ievāru veido virkne starptautisko dokumentu, kas veidojuši un attīstījuši ainavas un ārtelpas ideju vēsturi, sapratnes, redzējumu un apņemšanās:

- Ieteikums par ainavu un ievērojamu vietu skaistuma un rakstura aizsardzību, UNESCO, 1962
- Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, UNESCO, 1972
- Padomes secinājumi par arhitektūru — Kultūras devums ilgtspējīgā attīstībā, 2008/C 319/05
- Florences vēsturisko dārzu saglabāšanas harta, ICOMOS, 1981
- Konvencija Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzībai, 1985, (LV 2003)
- Ieteikums par pilsētu ārtelpu, Eiropas Padome, 1986
- Pasaules mantojuma īstenošanas vadlīnijas, UNESCO, 1992
- Eiropas ainavu konvencija, Eiropas Padome, 2000 (LV 2007)
- Rezolūcija par arhitektonisko kvalitāti pilsētu un lauku vidē, Eiropas padome, 2001
- Vīnes memorands par pasaules kultūras mantojumu un laikmetīgo arhitektūru - vēsturiskās pilsētas ainavas pārvaldība, UNESCO, 2005
- Padomes secinājumi par arhitektūru — Kultūras devums ilgtspējīgā attīstībā, 2008/C 319/05
- Siaņas deklarācija par kultūras mantojuma objektu, vietu un zonu apkārtējās vides saglabāšanu, ICOMOS, 2005
- Valetas principi vēsturisko pilsētu un apdzīvoto vietu aizsardzībai un pārvaldībai, CIVVIH, 2010
- Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu ar terminu skaidrojumu, UNESCO, 2011
- Dublīnas industriālā mantojuma ievērojamo vietu, konstrukciju, teritoriju un ainavu saglabāšanas principi. principi., ICOMOS – TICCIH 2011
- Florences deklarācija par mantojumu un ainavu kā cilvēces vērtībām, ICOMOS-IFLA 2014
- Jaunā pilsētprogramma, ANO 2016
- Davosas deklarācija, 2018
- Jaunais Eiropas Bauhaus, 2020
- Jaunā Leipciģas harta, 2021

Nozīmīgākie detalizēti izvērtētos dokumentus skatīt šīs nodaļas iepriekšējās apakšnodaļās.

⁸ Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context. UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN. 2022. <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments/>

2.2 Nacionālie dokumenti un vērtības

Latvijas Republikas Satversme

Valsts aizsargā ikviena **tiesības dzīvot labvēlīgā vidē**, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. (06.11.1998.)

Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, **nākamajām paaudzēm, vidi un dabu**. (22.07.2014)

Vērtības Latvijā

Maija Kūle, filozofe, 2018. gadā visaptveroši raksturo vērtības Latvijā. Atlasītas vērtību grupas – daba, modernitāte un urbānā vide, un vara – dod izpētes objekta izpratnes ietvaru nacionālai un starptautiskai sabiedrībai.⁹

Attēls 2.3 Latvijas Satversmei 100 gadi – 2022. Dizains: h2e, 2017

“Filosofiskā aspektā uzmanība tiek pievērsta **vērtībām**, kas pamatojas pašas sevī, izpaužas kā jāmūtība un tiek apliecinātas novērtējumā.

...

Daba kā vērtība un piederības veidotāja.

Pētījumos par vērtībām Latvijā var izšķirt ... [kopumā deviņus] vērtību raksturojumus [tostarp]...estetizēta, ekoloģiski līdzsvarota un panteismā sakņota attieksme pret dabu, daba kā nākotnes kapitāls... [daba] kā piederības veidotāja.

Cilvēku attieksmē pret dabu veidojas īpašas vērtības, kas ietekmē sadzīvi, kultūru, lauksaimniecību, ekonomiku kopumā. Tā ir **dabas vide, ainava, harmoniskas ekosistēmas, bioloģiskā dažādība, dabas estētiskā vērtība**.

Dabas kā vērtības atzīšana pieder pie nacionālās identitātes iezīmēm. ... Daba nav ne mežonīga, ne industriāla ainava, drīzāk tā ir **kā dārzs**, kuru kopj aizrautīgs saimnieks un saimiece. Viensētu kultūra un iekļautība dabā ir radījusi dažas latviskās identitātes īpatnības – ziemeļniecisku atturību, panteistisku iekļaušanos dabā, tajā meklējot gan glābiņu, gan veldzi no urbanizētās pasaules likstām.

Modernitātes un urbānās vides vērtības.

Pēc Georga Vilhelma Frīdriha Hēgeļa trāpīga formulējuma, **laikmeta garu vistiešāk izsaka arhitektūras formas**. Tās pirmām kārtām parādās baznīcu, piļu un pilsētu apbūvē. **Pilsēta** kā kultūras un sociālā telpa ir **modernitātes vērtību nesēja**. Rīgas un citu Latvijas pilsētu (Jelgavas, Liepājas, Ventspils u.c.) attīstība liecina par **urbanizētās pasaules ainas** nostiprināšanos un **modernisma vērtību ienākšanu Latvijā**. Latvijā nav urbānā duālisma kā Igaunijā un Lietuvā (šajās valstīs ir divas paralēli dominējošas pilsētas: Tallina un Tartu, Viļņa un Kauņa), bet **Rīga ir vienīgā un galvenā pilsēta**.

⁹ Maija Kūle. Vērtības Latvijā (Eiropesko un vispārcilvēcisko vērtību horizontā). Akadēmiskie raksti 2 sējumos “Latvija un latvieši”, I sējums. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2018. 393.-433.lpp.

Ceļot Rīgu (kura, kā dziesmā dzied, nekad nebūs gatava!), latvieši kopā ar cittautiešiem attālinās no zemnieciski orientētas sabiedrības vērtīborientācijas un kļūst **kosmopolītiskāki, atvērtāki, modernāki**. Viensētu estētiskais naturālisms pamazām zūd, taču joprojām ir stiprs **respekts pret dabas formām**. Tā parādās, piemēram, 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma Rīgas apbūvē, kad tiek uzbūvēti īpaši **skaistie jūgendstila kvartāli** (iekļauti Pasaules kultūras mantojuma sarakstā).

Tieši kultūras attīstības un urbanizācijas gaitā Latvijā ienāk modernitātes strāvas. Modernitātes vērtības uzplaukst galvaspilsētā kā multikulturālā pilsētā. **Rīga** nav nomaļa Eiropas province, bet gan sevi apliecinājusi kā attīstīta garīgās, arhitektoniskās, ekonomiskās, ideju apmaiņas un grāmatnieciskās aprites, kā arī politisko un militāro cīņu telpa, kā **viens no Ziemeļeiropas centriem**.

Cariskajā Krievijā Rīga bija trešā nozīmīgākā pilsēta aiz Pēterburgas un Maskavas – tas deva iespēju nostiprināt rūpniecību, tirdzniecību, veidot multikulturālismā sakņotu dzīves stilu un vērtības. “Būt rīdziniekam” ir specifiska piederības forma, Rīga kopj kultūras eleganci, lauki – kultūras tradīcijas. Vienā vārdā sakot, te parādās vērtību apliecinājums – “atvērtība” un “rosība”.

Viena no mūsdienu radošās ekonomikas pamattēzēm ir atzinums, ka ekonomikas izaugsmē nozīmīgu vietu ieņem lielpilsētnieciskais spožums, sakoptas vides elegances, mākslinieku klātesamība. Naturālās vērtības nomaina urbānās elegances vērtības.

Mākslinieciski radošais gars latviešos nereti dominē pār industrializācijas un tirgošanās garu. Mēdz teikt, ka **latvieši esot mākslinieku un dziedātāju tauta...**

Rīgas estētiskās un kultūrvēsturiskās vērtības, kas apliecina saimniecisko radītspēju visa 20. gadsimta garumā, noder par Latvijas modernās attīstības dzinuli un modernisma vērtību izpaušmi.

[Vara.]

Kā viena no vērtībām parādās “vara”, kas iznāk priekšplānā Pirmā pasaules kara laikā, impērijai sagrūstot, arī 1905.–1907. gadā. Tiek apzināts, ka jāiegūst vara visdažādākajās tās izpaušmēs, **lai pārvaldītu Latviju** savas politiskās grupas pieņemto ideju gaismā...

Tomēr karu un vairāku okupāciju laikā latviešiem ar varu tika uzspiestas nevēlamas totalitāro sistēmu vērtības (marksisms-ļeņinisms, nacistiskā ideoloģija), kas ir radījušas gan spītīgu pretestību, gan traumatisku pieredzi, nihilismu, reizēm pat nolemtības sajūtu par nemītīgajām vēsturiskajām netaisnībām.

Būtisku akcentu Latvijas orientācijā uz eiropeskajām vērtībām deva Latvijas valsts dibināšana 1918. gadā. Tas uzskatāms par apliecinājumu, ka latviešu tauta ir nobriedusi par nāciju, kurai pienākas savs **valstiskums kā vērtība.**”

Ziedus kā latvisko identitāti un vērtību raksturo gan ziedu dāvināšanas tradīcija Latvijā, gan plašais ziedu selekcionāru darbs, gan ziedu stādījumu tradīcijas. 1920. gada 14. janvārī A.Zeidaks uzraksta eseju “Mūsu nākamības dārzs”:

“Katrā dārzā pirmā lieta **ziedi** puķes. Tās **dabas smaids**, viskrāšņākā rota viņas kāzu tērpā. Tās **saules mīlas karstie skūpstī**, tās **saules kaisles paudējas**. **Bez ziediem dārzs kā bērns bez smaids**, kā **zvaigžņu tukšas debesis**. Viss, ko mēs dzīvē šķīstu, daļu radam tas gaismas,

saules cēlais darbs, bet ļaunums, neprāts, visa noziedzība no tumsas dzimis posta tārps...
No ziediem, zaļumiem un saules taps radīts nākamības dārzs...”

Rīgas vēsturiskā centra autentiskās kultūrvēsturiskās vērtības

Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums 5.pants (2) (izceltas ārtelpu veidojošās vērtības):

Rīgas vēsturiskajā centrā un tā aizsardzības zonā saglabājamās un aizsargājamās šādas tajā esošās autentiskās kultūrvēsturiskās vērtības:

- 1) vēsturiskā plānojuma struktūra (ar vēlākos laikos veiktiem kvalitatīviem pārveidojumiem);
- 2) panorāma un siluets, skatu perspektīvas;
- 3) vēsturiskā apbūve (īpaši — viduslaiku, jūgendstila un koka apbūve), tās mērogs un raksturs;
- 4) arheoloģiskais kultūrslānis;
- 5) publiskā ārtelpa;
- 6) zaļumu un zaļo zonu sistēma;
- 7) vēsturiskās ūdensteces un ūdenstilpes;
- 8) vēsturiskais zemes virsmas iesegums (bruģa segumi, grants celiņi u.c.);
- 9) vēsturiskie labiekārtojuma elementi.

Līdzšinējā izpēte ārtelpu un ainavu veidojošo vērtību grupās ir nepamatoti maza, tādēļ pētījumā RVC AZ TP risinājumu pamatojumam izvēlēts veikt detalizētu izpēti, lai būtu nodrošināma datos balstīta vērtību aizsardzība un īstenojami vēsturē balstīti risinājumi nākotnes attīstībai.

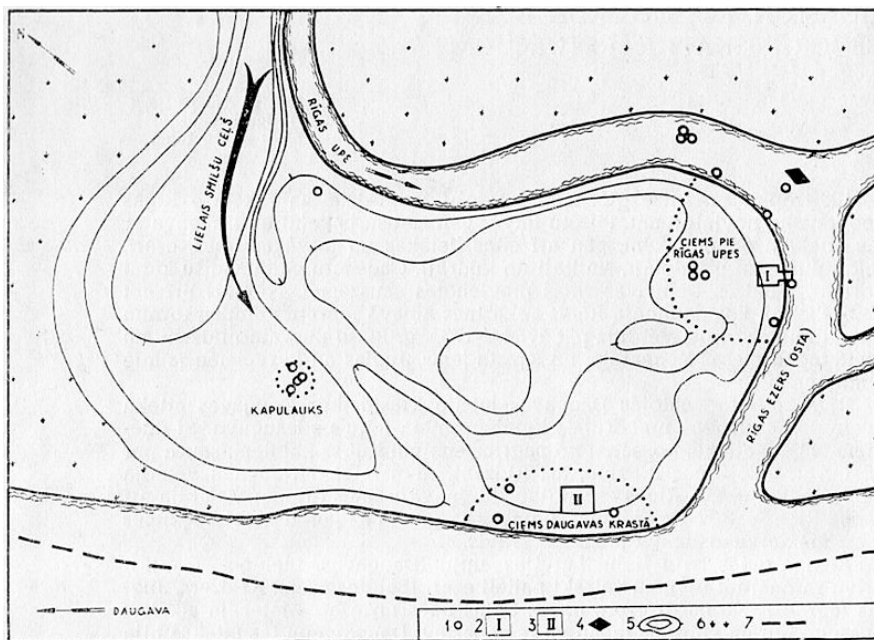
Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Daba.
- Modernitāte, urbānā elegance un kultūras elegance.
- Vara, valstiskums un valstsgriba, demokrātija – simboli, simboliskie un funkcionālie nosacījumi un telpas:
 - Rīgas valstiskās ainavas un ārtelpas
 - Rīga – galvaspilsēta
 - Rīga – Ziemeļeiropas metropole
 - Demokrātija un līdzdalība (apkaime un kopienu centri, koprades centri (Radi Rīgu kopā))
- Ziedu stādījumi.

3 AINAVAS URBĀNISMS

3.1 Līvu Rīga

Arheoloģiskā ainava liecina, ka Daugavas līvu apmetne (lībiešu: *Rīgō*) ar ostu veidojusies Daugavas un Rīdzenes (Rīgas) upes ieskaucā pussalā. Dabas plūdlīniju formu ainavas veidols ir vēlākās Vecrīgas kompozīcijas pamatā. Dabas atjaunošanai Vecrīgā **dabas salu un ielu telpas kā plūstošas upes motīvi** pamatojas gan konceptuāli, gan kompozicionāli, gan funkcionāli.

Attēls 3.1 Rīgas vietas plānojuma rekonstrukcijas karte. 1 - XII gs. senlietu atradumu vietas; 2 - XX gs. 60.-70. gadu izrakumu vieta Alberta laukumā; 3 - XX gs. 70. gadu arheoloģisko izrakumu vieta Peldu un Ūdensvada ielu stūrī; 4 - Rīgas ostā nogrimušā kuģa vieta; 5- rekonstruētais zemes reljefs; 6 - pārplūstošās purvainās pļavas; 7 Daugavas krasts XX gs. Feodālā Rīga. Red. T.Zeids - Zinātne: Rīga, 1978., 16. lpp.

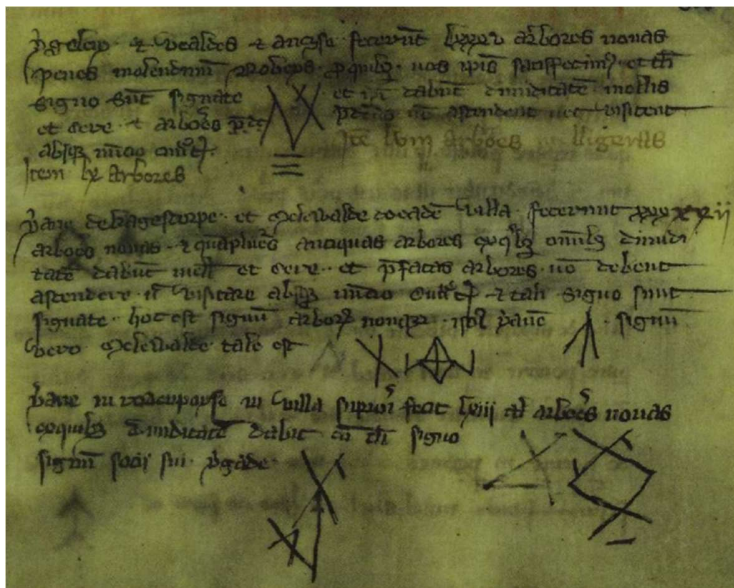
Andris Caune par Rīgas lībiešiem raksta:

... pirms vācu ienākšanas Rīgas ciemos ... mituši divu etnisku grupu iedzīvotāji. Tie bijuši gan vietējie Daugavas lībieši, gan arī pārceļotāji no Ziemeļkurzemes - kuronizētie Kurzemes lībieši. Divu etnisku grupu līdzās dzīvošana arī izskaidro, kāpēc nelielajā pussalā starp Rīgas upīti un Daugavu atradās divi ciemi un pastāvējušas divas apbedījumu vietas.

Daugavas lībieši, kas senatnē bija viena no varenākām un skaita ziņā lielākām savas tautas grupām, bija pirmie, kas vai nu izzuda, vai asimilējās ar latviešiem. ... 14. gadsimtā Rīgas pilsētas kancelejas grāmatās vēl sastopam ierakstītus lībiešu vārdus vai tautības apzīmējumi - lībietis, bet turpmākajos gadsimtos sāk ieviesties tautību apzīmējumi - vācietis un nevācietis {undeutsche). Izzūd senie personu vārdi, to vietu ieņem vienādotie kristīgās baznīcas dotie vārdi.

Visu šo nedaudzo liecību vidū tomēr ir viena īpaši nozīmīga, kas nav saglabājusies nevienā citā tālaika arheoloģiskajā pieminekļī, ne arī pieminēta, izņemot Rīgu, citos Latvijas senajos

dokumentos. Tās ir Rīgas lībiešu t.s. māju jeb īpašuma zīmes. Ar nazi kokā vai koka priekšmetos iegrieztu atšķirīgu nelielu svītriņu apvienojums, kas apliecina lietas piederību noteiktai saimei, ģimenei vai arī individuālam īpašniekam. Rīgas lībiešiem šādas zīmes minētas dokumentos, kas apstiprina viņiem piederošos **biškokus**. Otrā zīmju grupa sastopama uz arheoloģiskajos izrakumos Rīgā atrastajiem zvejniecības piederumiem.¹⁰

Attēls 3.2 Lībiešu biškoku zīmes. Fragments no Rīgas ienākumu grāmatas 1342. - 1349. gada ierakstiem. Caune, Andris. 1998. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes.

Attēls 3.3 Lielās klints raksti. Sandis Laime. Raksti Latvijas klintīs. Jaunā Gaita nr. 228, marts, 2002.
https://jaunagaita.net/jg228/JG228_Laime.htm

Bez Andra Caunes īpašumzīmju pētījuma veikuši arī Guntis Eniņš, Sandis Laime, Juris Urtāns. Rīgas lībiešu īpašumzīmes izmantojamas iezīmējot lībiešu vietas Vecrīgā (arī ārpus tās) – senos ceļus, apmetnes, Rīdzenes ostu.

¹⁰ Caune, Andris. 1998. Rīgas lībieši un viņu īpašumzīmes.

Vecrīgas vēlāko gadsimtu citu tautu kultūras uzslāņojums un Latvijas pirmiedzīvotāju izstumšana iedibinājusi piederības trūkumu Vecrīgai kā nemateriālo mantojumu, kas rada pretestību Vecrīgas apdzīvošanai. Lai stiprinātu piederību atjaunojama uztverama saikne ar arheoloģisko ainavu.

Valts Erenštreits raksturo aspektus, kuri būtu vērā ņemami saistībā ar lībiešiem un Rīgu:

Lībieši – tas ir ne tikai divas ciemu vietas, bet lībieši ir arī Rīgas pirmie vietējie iedzīvotāji. Rīgas pilsētā galvenā lietotā vietējā valoda bija tieši lībiešu valoda. Rīgas lībiešu runātā valoda skanēja Rīgā līdz pat pavisam neseniem laikiem, iespējams vēl pat 16.–17. gadsimtā. Tāpēc lībiešu valoda ir arī daļa no Rīgas skaņu telpas.

Lībiešu valoda arī joprojām ir atrodamā Rīgas, tās apkaimju un vietu nosaukumos, no lībiešu valodas radušies tādi Rīgas vietu nosaukumi kā Jugla, Imanta, Ķengarags, Suži, Kišezers, Piķurga, Buldurpunga un citi. Plus lībiešu valoda ir ietekmējusi un izveidojusi to, kā skan mūsdienu Rīgas valoda – latviešu valoda.

Rīgas lībiešu vēsture nav tikai vietas, bet arī notikumi – piemēram, Senais kalns mūsdienu Esplanādes vietā – iespējamais Rīgas pilskalns, kura pakājē notika kauja, kurā lībietis Imauts (no kura vēlāk radās Imants) nogalināja bīskapu Bertholdu.

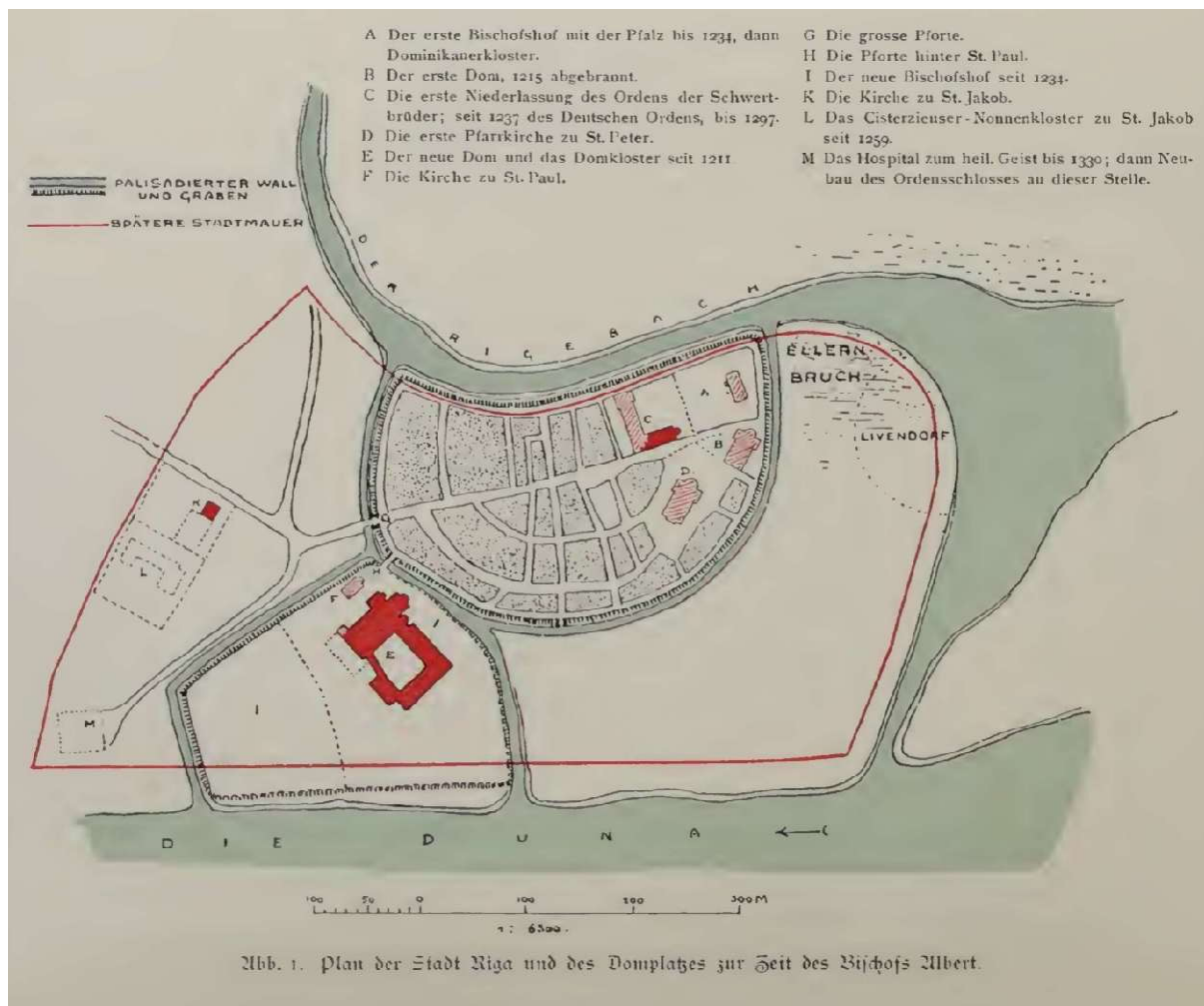
Atzīmējama arī lībiešu līdzdalība Rīgas celšanā, jo kurš tad vēl varēja būt Rīgas būvnieks.

Lībiešu Rīga nav tikai senā Rīga. Rīga ir cieši saistīta ar lībiešu mūsdienām, jo kopš pēdējās lībiešu kompakti apdzīvotās teritorijas – Lībiešu krasta – zaudēšana Padomju okupācijas un tai sekojošās PSRS pierobežas zonas izveides Rīga ir mājas lielākajai lībiešu kopienai. Jau 1972. Rīgā sāka darboties lībiešu izveidotais dziesmu ansamblis “Līvlist”, kas legalizēja lībiešu kopienas tikšanās, valodas lietošanas un praktizēšanas iespējas, bet šobrīd Rīgā darbojas LU Lībiešu institūts, kur tiek apzināts un pētīts bagātīgais lībiešu valodas un kultūras mantojums, kā arī notiek lībiešu kopienas kopāsanākšanas un katru nedēļu 6 grupās lībieši padziļināti apgūst savu valodu un kultūru.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Ieteikums atjaunot saikni ar arheoloģisko ainavas slāni un lībiešu kultūru, veidojot telpiski nolasāmas jeb uztveramas senās lībiešu vietas, vietvārdus, un ainavas.
- Rīgas lībiešu īpašumzīmes izmantojamas iezīmējot lībiešu vietas Vecrīgā (arī ārpus tās) – senos ceļus, kalnu, apmetnes, Rīdzenes ostu.
- Dabas klātbūtnes atjaunošanai Vecrīgā veidojamas dabas salas un ielu telpas kā plūstošas upes motīvs.

3.2 Kristiešu Rīga

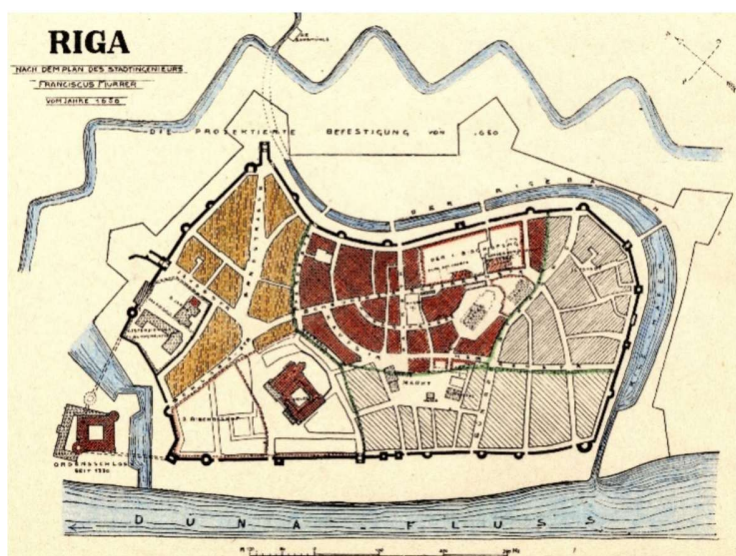

Attēls 3.4 Rīgas pilsētas plāns Bīskapa Alberta laikā. 1912. gada Vilhelma Neimana (Wilhelm Neumann) Rīgas Doma rekonstrukcijas izpēte. Der Dom zu St. Marien in Riga. Baugeschichte und Baubeschreibung. 1912. <https://archive.org/details/derdomzustmarien00neum>

Attēls 3.5 Fragments no: Rīgas plāns 1937. Izdevusi Rīgas pilsētas nekustamu īpašumu pārvalde.

<https://raremaps.com/gallery/detail/63953/riga-rigas-plans-izdevusi-1937-gada-rigas-pilsetas-n-riga-city-real-estate-board>

Attēls 3.6 Rīgas plāns. 1650. LU Akadēmiskā bibliotēka.

Pilsētu plānošanā **zaļā loka arhetipu** raksturo un veidošanas principus pauž kristiešu Svētie Raksti, konkrēti, Vecā Derības Radīšanas grāmata, aicinot veidot pilsētas kā ganību ieskaudas mūru salas, ganībām plešoties tūkstoš olekšu (ap 500 m) plašumā.

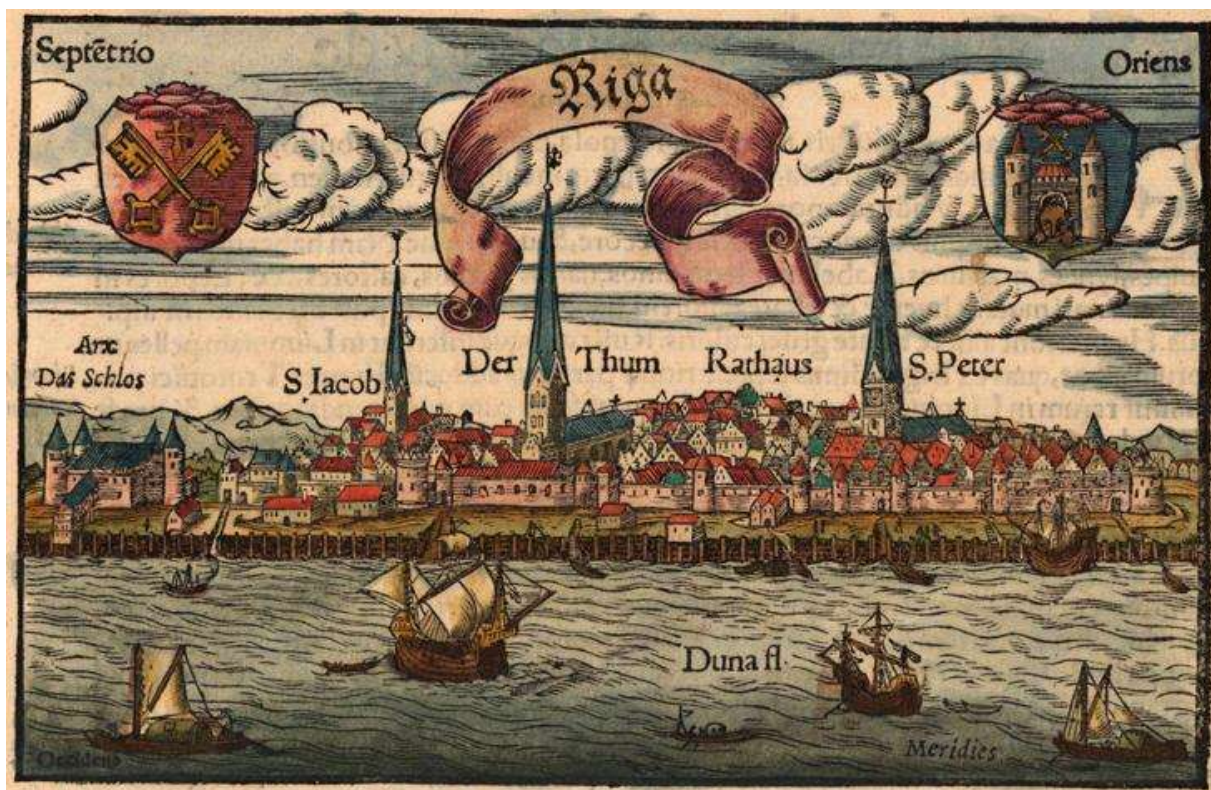
1 Un Tas Kungs runāja uz Mozu Moāba klajumos pie Jordānas pretī Jērikai, sacīdams:

2 "Pavēli Israēla bērniem, lai tie no saviem īpašumiem, kas iegūti īpašumā, **dod levītiem pilsētas**, kur dzīvot, bet no pilsētu apkārtējiem apgabaliem lai dod levītiem arī zemes gabalus ganībām.

3 Pašas pilsētas lai ir viņiem dzīvošanai, bet zemes gabali lai ir ganības viņu lopiem un nastu nesējiem lopiem, kā arī visiem viņu pārējiem kustoņiem.

4 Un zemes gabali pie pilsētām, ko jūs dosit levītiem, lai atrodas no pilsētas mūriem it visos virzienos, stiepdamies tūkstoš olekšu attālumā no pilsētas mūriem.

5 Un ārpus pilsētas nomēriet austrumu virzienā divi tūkstoš olektis un tāpat pa divi tūkstoš olektīm dienvidu, rietumu un ziemeļu virzienā tā, lai pilsēta atrastos tieši vidū, šie lai ir viņu pilsētas zemes ganību gabali..."

Attēls 3.7 Riga, Cosmographia Sebastian Münster 1548

© Historic Cities Research Project. Courtesy of Ozgur Tufekci

Attēls 3.8 Riga die Haupt Stadt in Lysslant ", "Riga, Percommode ad Duna Amnem Sita, Emporium Celebre, et Livoniae Metropolis," Volume III, 1581, Paper, copperplate. 16,3x40,7 cm. No: Braun & Hogenberg "Civitates Orbis Terrarum.

Georg Braun pilsētu atlasā *Civitates Orbis Terrarum*, kas izdots 1581. gadā, Rīga iekļauta trešajā no sešiem albumiem.¹¹ Rīgas blīvo apbūvi Daugavas krastā ieskauj pakalni klāti klajām pļavām ar koku puduriem. Uz attēla rakstīts “*Riga, percommode ad duna amnem sita...*” – “**Rīga, ērti izvietota upes kāpās...**”, kas sasaucas ar latviešu tautasdziesmas rindām “**Visapkārt smilšu kalni, pati Rīga ūdenī**”.

Bazīlijs Plīnis (*Basilius Plinius*) “Cildenās Rīgas, Livonijas metropoles slavinājums” (*Encomium inclitae civitatis Rigae metropolis Livoniae*, 1595) jūsmīgi slavē daudzveidīgā puķu klāstā un īpaši rozēs ziedošos dārzus un uzkoptos parkus pilsoņu pastaigām ārpus Rīgas pilsētas mūriem.

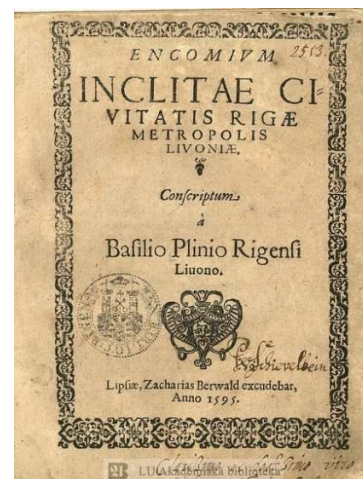
“Burvīgos rožu dārzos, kas ārpus pilsētas plešas,
Pilsoņi staigājot var allaž sev atpūtu rast.
Slaidi daždažādi koki parkos uzkoptos zaļo.
Visur, kurp paveries vien, **puķu klāsts daudzkrāsains viz!**

...

Tā, lūk, no visām pusēm šis **puķu daudzkrāsains raibums**,
Kutinot nāsis, ikbrīd acis mums iepriecēt spēj.
Kārtīgi stādītas dobēs, šīs puķu pasugas daudzās
Jaunām un jaunām aizvien **atvasēm apjotas tiek.**”

...

“Grieķija, slavējot savus krāšņi iekoptos dārzus,
Godīgi sakot, man šķiet, niekus vistīrākos melš.
Tāpat kā purpura rozēs priekšā lemts piekāpties auzai –
Katrs no dārziem nudien Rīgā daudz skaistāks par tiem.”¹²

Attēls 3.9 Bazīlija Plīnija Slavas dziesma Rīgai, 1595

¹¹ Braun & Hogenberg. *Civitates Orbis Terrarum*. 1581. http://historic-cities.huji.ac.il/mapmakers/braun_hogenberg.html

¹² Bazīlija Plīnija Slavas dziesma Rīgai 1595. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 1997. 92., 93. lpp.

Attēls 3.10 Rīgas aplenkums. Ādams Pérelle. 1656. gravūra, http://history-maps.ru/pictures/all_1/r_95/

1656. gada Ādama Pérelles gravūra attēlo regulāra plānojuma dārzu loku, kas ieskauj Rīgu, tādējādi pamatojas B. Plīnija slavinājuma patiesums vai vairojas ticamība.

Pauls Kampe¹³ publicējis sarakstu ar arhīvos minētajiem Rīgas dārziem (kvadrātiekvās tulkojums no latīņu un vācu valodām):

Tomēr mums ir ziņas no seniem laikiem, ka Rīgas pilsoņiem bijuši ārpus pilsētas apcietinājumiem plaši dārzi. Pilsētas iekšienē bijuši tikai daži nedaudz privāti dārzi (15. un 16. g. s. mantojumu grāmatās tādi minēti tikai 15 reizes). Klosters pagalmā pie Māras doma dienvidus mūra bijis iekšpilsētas vecākais un lielākais dārzs. ... Ārpus pilsētas mūriem atrodas plata dārzu josla; lielākai daļai pilsētas sabiedrību, kā arī daudz privātpersonām te bija dārzi. Dokumentariski pierādāms, ka dārzi bijuši Rīgas jeb Rīdziņu salā, pie Kalķu

¹³ Kampe, P. (1928). *Bijušais Ķeizara dārzs, tagad Viestura dārzs - Rīgas pirmais un mākslinieciski vērtīgākais publiskais dārzs* / P. Kampe. Rīga: [izdevējs nav zināms].

vārtiem, pie Jēkaba vārtiem. Pie Jēkaba vārtiem vien 16. g. s. minēti pilsoņu dārzi vairāk kā 100 reizes.

No dārziem, kas atradās vārtu priekšā un piederēja atsevišķām sabiedrībām, lai minam: „orti civitatis” [pilsētas dārzs] („des rades garden” [rātes dārzs], pirmo reiz minēts 1386. g.), „des capittels garden” [kapitula dārzs] (1524), „des ordens garden” [Livonijas ordeņa dārzs] (1496), „der kleinen gildstoven garden” [Mazās ģildes nama dārzs] (1508), „ortus monachorum claustru b. Johannis” [Sv. Jāņa klostera mūku dārzs] („der swarten moneken garden” [melno mūku dārzs] 1405), „viridarium monialium” [mūķeņu dārzs] (1412), „der grawen jungfrowen garden” [pelēko jaunavu dārzs] (1524), „der swarten junkfrowengarten” [melno mūku dārzs] (1551), „ortus s. spidtus” [Svētā Gara dārzs] („des hilgen gevstes garden” [Svētā Gara dārzs] 1388), „der S. Jurgens garden” [Sv. Jura dārzs] (1547). Sv. Jurgā dārza tuvumā bijuši daudz privātpersonām dārzi, kas atradušies divu ceļu krustojumā („am crutzgange”). 1416. g. minēts, ka kādai strēlnieku biedrībai ierādīts laukums pilsētas ganības strēlnieku dārza ierīkošanai.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- pilnveidojams dārzu loks ap Vecrīgu
- pilnveidojams Vecrīgas atšķirīgais raksturs Rīgas ainavas audumā

3.3 Vecrīga

Cietoksnis

Vecrīga kā cietoksnis bija mūru un vaļņu ieskauda – tās kanoniskā redzamā daļa no Daugavas bija jumtu un torņu ainava. **Nojaucot vaļņus Vecrīga sev neraksturīgi atvērās uz Daugavu un Ārriģu.** Salīdzinot 1650. un 1867. gadu plānus attēlojas arī militārās tehnikas attīstība un tās rezultātā **izirušais Vecrīgas audums plānā.** Turpmākajos gados šī atvērtība ir risināta veidojot jaunas apbūves lokus Aspazijas bulvāri un Daugavas krastmalā, veidojot bulvāru parku, bijušo vārtu un torņu telpās veidojot laukumus, atjaunojot valni “Jēkaba Arkādi” utml..

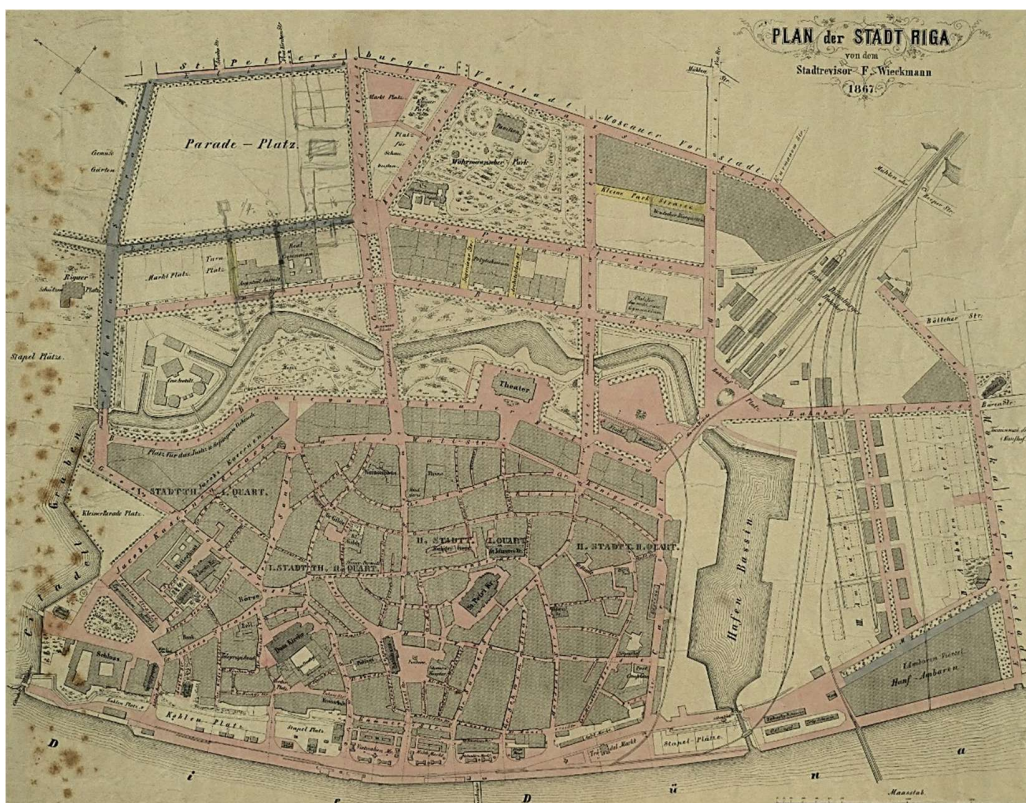
Militārais taisno šaušanas līniju esplanādes raksturs bulvāru un režģa pilsētas ielas ir kontrastējošs ar **Vecrīgas plūdlīniju ielu un laukumu tīklojumu.**

G.Kūfalta parku loka ap Vecrīgu pastaigu ceļu veidols kompozicionāli turpina Vecrīgas līkumoto ielu un laukumu veidolu, un šī pakāpeniskā plūdlīniju pāreja taisno līniju rakstā būtu saglabājam kompozicionāla vērtība.

Vecrīgas ainavas un pilsēt būvnieciskā auduma autentiskais raksturs – telpiskā noslēgtība, plūdlīniju (līkumotu) ielu un laukumu telpa, ir unikāla aizsargājamā un pilnveidojama vērtība. Plānojuma risinājumos piedāvāts pilnveidot Vecrīgas noslēgtību, mūru un vaļņu vietā atjaunojot un pilnveidojot iedibināto Centra parku loka sistēmu ap Vecrīgu, tostarp Daugavas krastmalā.

Attēls 3.11 Rīgas pilsētas un priekšpilsētu nocietinājumu plāns. 1650. Francisks Murers (1609-1681). VRVM 31122

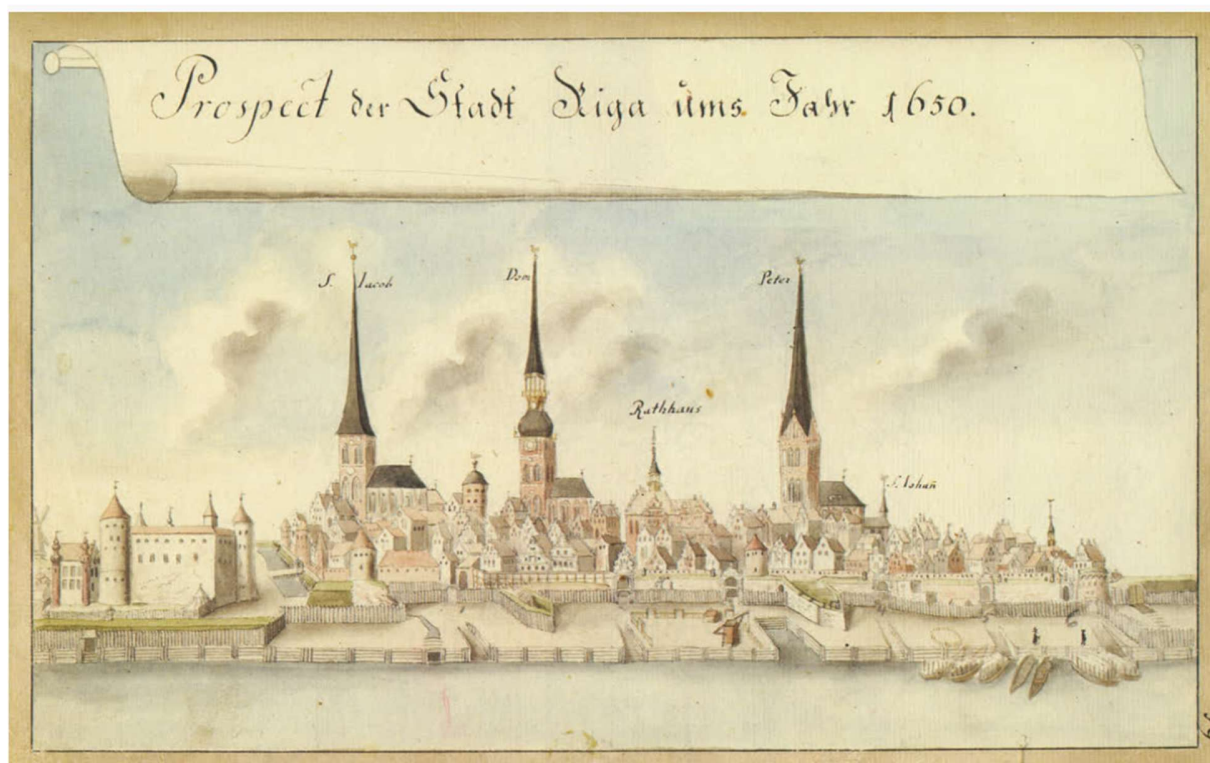
Attēls 3.12 Plan der Stad Riga, 1867, Dāvids Ferdinands, VRVM 158554

Attēls 3.13 Vecrīgas reģenerācijas projekta izceltās attēlojums pozitīvās-negatīvās telpas pieejā labi izceļ ielu un laukumu plūdlīniju veidolu, kurā ielu platumi ir mainīgi un lauku veidols neregulārs. Šis unikālais kompozicionālais raksturs pastiprināms un mazināms vēlāko laiku linaritātes uzslāņojums ietvju formā. Avots: Latvijas Arhitektūras muzejs.

- Parku loka ap Vecrīgu pastaigu ceļu veidols kompozicionāli turpina Vecrīgas līkumoto ielu un laukumu veidolu, un šī pakāpeniskā plūdlīniju pāreja taisno līniju rakstā būtu saglabājam kompozicionāla vērtība.
- Vecrīgas ainavas un pilsētībūvnieciskā auduma autentiskais raksturs – telpiskā noslēgtība, plūdlīniju (līkumotu) ielu un laukumu telpa, ir unikāla aizsargājamā un pilnveidojama vērtība.

Vecrīgas siluets

Attēls 3.14 Johana Kristofa Broces zīmētais Rīgas skats, ap 1650. <https://kulturaskanons.lv/archive/vecrigas-siluets/>

Unikāla UNESCO Pasaules mantojuma un Eiropas kultūras mantojuma vērtība ir Vecrīgas siluets, kas iekļauts Latvijas Kultūras kanonā un Kristīne Budže to raksturo:¹⁴

Vecrīgas siluets ir Rīgas pilsētas vizītkarte un identitātes zīme, kura unikalitāte ir gadsimtu gaitā bez radikālām izmaiņām saglabātā vecpilsētas ainava ar tās nemainīgiem vertikālajiem akcentiem, ko veido Rīgas pils viduslaicīgais apveids un baznīcu torņu smailes. Pilsētām attīstoties un laikam ejot, lielākajā to daļā sakrājas un garīgas nozīmes ēkas ar to torņiem kā silueta vertikālo dominanti ir nomainījušas banku un lielo uzņēmumu biroju augstceltnes. Vecrīgas siluetu ar sakrālo celtni dominanti ir izdevies saglabāt salīdzinoši neskartu un tas ir atzīts par UNESCO Pasaules mantojuma un Eiropas kultūras mantojuma vērtību.

Rīga izvietota lēzenā reljefā un tās ainavas siluetu neveido kalni un pakalni, bet gan pilsētas arhitektūras vertikālie akcenti. Vecrīgas siluets parasti tiek uztverts un attēlots skatā pāri Daugavai no Pārdaugavas puses. Vecrīgas siluetu no bulvāru puses traucē saskatīt gan bulvāra loku apbūve, gan lielās sabiedriskas nozīmes ēkas kanālmalas apstādījumos. No šīs puses Vecrīgas siluetu varēja vērot tikai īsu brīdi 1857. gadā pēc vecpilsētas aizsargvaļņu nojaukšanas, kad vēl nepacēlās bulvāru loka apbūve. Skats uz pilsētas vertikālajām asīm no šīs puses ir ticis saglabāts ielu perspektīvās, kas precīzi izceļ šīs garīgās dominances (piemēram, Skolas iela).

¹⁴ Kristīne Budže. Vecrīgas siluets, 13.–21. gadsimts. <https://kulturaskanons.lv/archive/vecrigas-siluets/>

Vecrīgas siluetu veido vairāki līmeņi. Vecrīgas silueta uztveršanu sagatavo **Daugavas ūdens klajums**, kas ir kā **proscēna** pilsētas arhitektūrai. **Pirmais plāns ir ēku rinda ap Vecrīgu, kas veido silueta pamatni. Vidējo plānu veido jumtgales, augstākās ēkas un tornīši**, kas tikai nedaudz paceļas virs silueta pamatnes. Šajā plānā redzama arī Svētās Marijas-Magdalēnas Romas katoļu baznīca, Sāpju Dievmātes Romas katoļu baznīca, Rīgas Reformātu brāļu baznīca un Svētā Jāņa baznīca. Arī Rātsnama tornītis ir daļa no Vecrīgas silueta vidējā plāna. ... **Trešo plānu veido silueta vertikālie akcenti** – dominantes. Tas ir Rīgas pils siluets ar **Triju Zvaigžņu torni** ainavas kreisajā pusē un ainavā brīvi stāvošām baznīcu torņu smailēm – **Svētā Pētera baznīca, Rīgas Doma katedrāle, Svētā Jēkaba katoļu katedrāle, Rīgas Anglikāņu Svētā Pestītāja baznīca.**

... 20. gadsimta nospiedums siluetā ir tagadējā **Zinātņu akadēmijas augstceltne** un fonā redzamā **viesnīcas ēka**. Plašākā skatā tiek ietverta arī tagadējā **Zemkopības ministrijas augstceltne**.

Turpmākai Vecrīgas silueta saglabāšanai būtiski ir neradīt jaunus konkurējošus pilsētas vertikālos akcentus.

Skaistums ir vērotāja acīs. Silueta raksturojums vērtējams kā pilnvērtīgs daļā, ja ainava ir sastingusi, kas vairāk raksturīgs ēkām.

Apgalvojums, ka “**pirmais plāns ir ēku rinda ap Vecrīgu, kas veido silueta pamatni**” ir **nepatiess**. Pirmais plāns jeb **priekšplāns ir mainīgākā Vecrīgas panorāmas daļa**. Vecrīgu ieskāvušas mainīgas savā militārajā attīstībā un materiālos **nocietinājuma būves**, Rīgas kā senas ostas pilsētai priekšplānu veidojuši **burinieku masti un rosīga tirgus dzīve**. Vecrīgu ieskāvuši arī brīvi **koku stādījumi**.

Attēls 3.15 Fragments no Johana Andreasa Ēzena (Johann Andreas Oesen, 1762–1804) zīmējuma ar Rīgas panorāmu no Daugavas puses. (1786?). Rīga. Latvijas Valsts vēstures arhīva krājums. <https://kulturaskanons.lv/archive/vecrigas-siluets/>

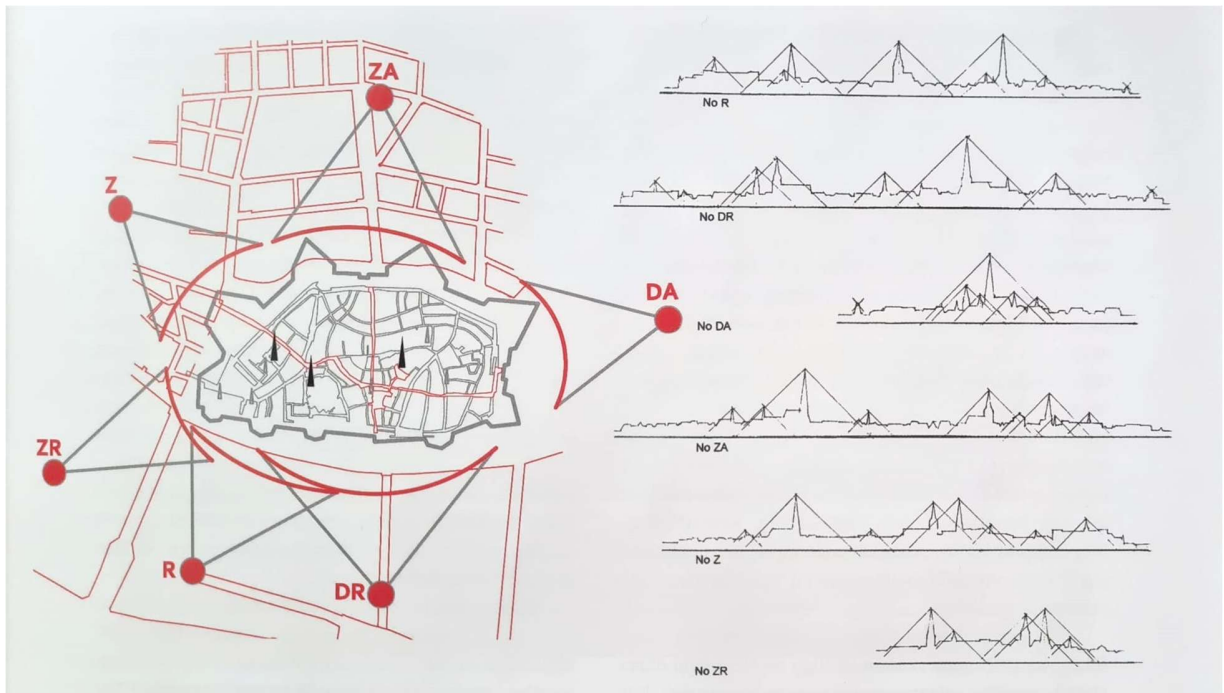
Attēls 3.16 Zemnieki uz Daugavas ledus pie Rīgas vārtiem. 1842. gads. Autors: Teodors Heinrihs Rikmans (Theodor Heinrich Rickmann, 1810–1848). Papīrs, zīmulis, akvarelis. 28,5 x 42 cm. https://www.rigamuz.lv/rvkm/izstade_virtuala/virtuala-izstade-grafikas-kolekcija-muzeja-krajuma/

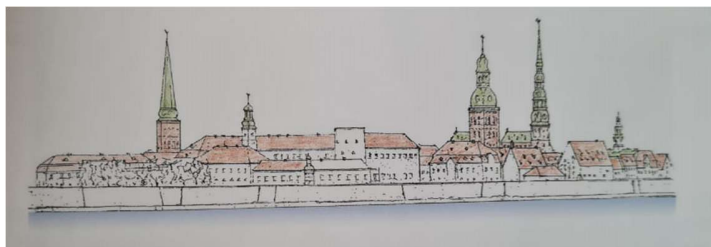
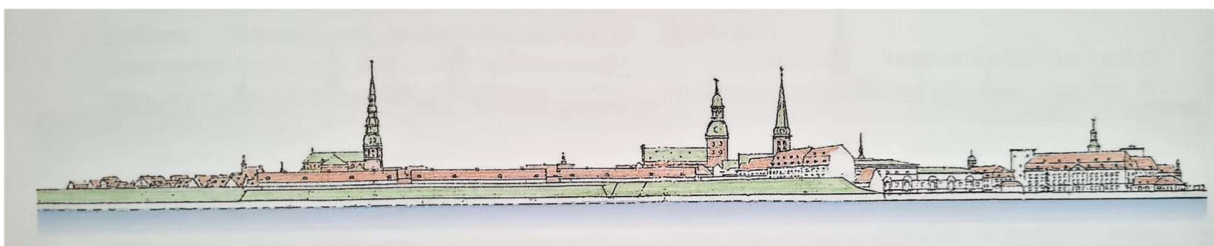
Inga Karlštrēma Nacionālajā enciklopēdijā¹⁵ definē Vecrīgas siluetu arhitektūrā un skaidro veidošanās kontekstu:

No dažādiem skatu punktiem pret debesīm uztverams Vecrīgas apbūves apveids, kuram vēsturiski raksturīgas dominantes ir Rīgas Doma, Rīgas Svētā Jēkaba katedrāles un Rīgas Svētā Pētera baznīcas torņu smailu aprises, un Rīgas pils būvapjoma aprises.

Rīgas, tāpat kā citu Eiropas pilsētu **silueta veidošanās** viduslaikos bija **mērķtiecīgs process**. **Silueta dominantes**, kas to ievērojamā augstuma vai apjoma dēļ izcēlās pilsētas skatā, sniedza ziņas par pilsētas sabiedrības prioritātēm, veidoja priekšstatu par sabiedrisko institūciju hierarhiju pilsētas dzīvē. Tradicionāli nozīmīgi pilsētu silueta uztverei ir bijuši piekrastes skati, kā arī skati, kādi paveras, tuvojoties pilsētai pa zemes ceļiem.

¹⁵ <https://enciklopedija.lv/skirklis/52364-Vecr%C4%ABgas-siluets,-arhitekt%C5%ABr%C4%81>

Attēls 3.17 Vecrīgas panorāmu rekonstrukcijas zīmējumi. E. Pučiņš. (Siluetu zīmējumi sakārtoti shēmas debespušu secībā), “Vecrīgas atdzimšana. Vecrīgas reģenerācijas projekts.” 2025.¹⁶

Pilnveidojoties digitālajām izpētes metodēm silueta uztvere, īpaši ceļu un plašākā ainavas telpā, veicama digitāli modelējot, kas šī pētījuma apjoma ierobežojuma dēļ nav paveicami.

Kuģu mastu meža tēls

Kuģa mastu tēls ilggadīgi bijis Rīgas silueta sastāvdaļa. Redzējums ir simboliski atjaunot Rīgas ostas pilsētas tēlu ar **piramidālu koku stādījumiem**.

Attēls 3.18 Rīga – Livonijas metropole. Ap 1720. gadu. Autors: Frīdrihs Bernhards Verners (Friedrich Bernhard Werner, 1690–1776). Izgatavotājs un izdevējs: Jeremeja Volfs (Jeremias Wolff, 1663–1724), Augsburgā. Papīrs, vara gravūra. 38,2 x 109 cm. https://www.rigamuz.lv/rvkm/izstade_virtuala/virtuala-izstade-grafikas-kolekcija-muzeja-krajuma/

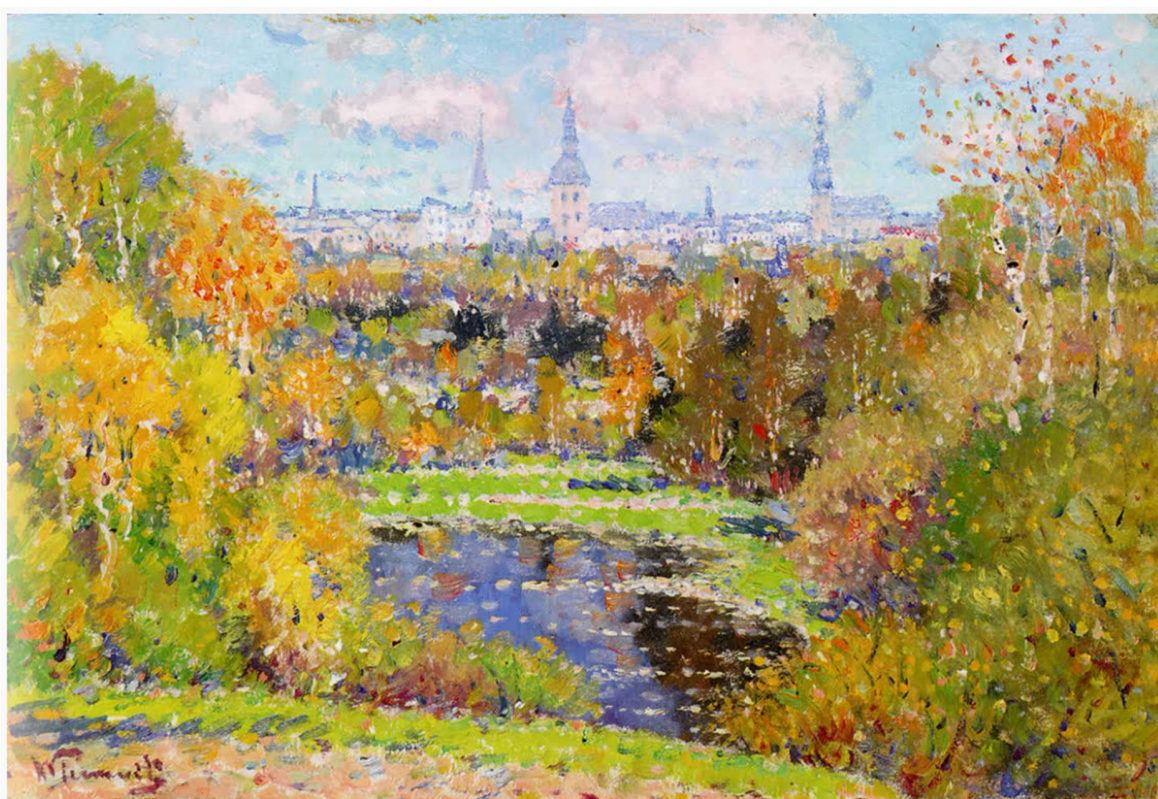
¹⁶ Vecrīgas atdzimšana. Arhitekta Edgara Pučiņa (1924–2009) pieredze un atziņas. Vijas Caunes, Marinas Levinas, Vitas Rinkevičas sastādījums, manuskripta aktualizācija, papildinājumi. ISBN 978-9934-599-76-7. 464 lpp. SIA Apgāds “Zinātne”. 2025.

Attēls 3.19 Burinieku mastu priekšplāns. Tērauda gravūra. Pēc Vilhelma Zigfrīda Stafenhāgena zīmējuma gravējis Gustavs Georgs Lange Darmstatē. No: "Album Livländischer Ansichten". Jelgava, 1866. g.
<https://kulturaskanons.lv/archive/vecrigas-siluets/>

Attēls 3.22 Skats uz Vecrīgu no Arkādijas parka pāri Daugavas kreisā krasta vēl klajajai esplanādei.
<https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/24771/>

Vilhelma Purviša glezna „Mūsdienu Rīga”, 20. gadsimta 30. gadi. Reproducēta izdevumā „Senatne un Māksla” (1936, Nr. 3). <https://kulturaskanons.lv/archive/vecrigas-siluets/>

Attēls 3.23 Skats uz Māras dīķi un dzirnavām Pārdaugavā Mazajā Arkādijā. Attēls 3.24 1792. gads. Skats uz Rīgas pilsētu no Dzegužkalna. 1785. gada maijs. <https://www.5mirkli.lv/attelizdevumi/attelizdevumi/johana-kristofa-broces-kolekcija/>

Tālie skati uz Vecrīgas siluetu bija Arkādijas, Dzegužkalna un Māras dīķa parku kompozīcijas daļa.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Aizsargājams un pilnveidojams ir Vecrīgas ainavas un pilsētārbūvnieciskā auduma autentiskais raksturs – **telpiskā noslēgtība, plūdlīniju (līkumotu) ielu un laukumu telpa.**
- Mūru un vaļņu vietā atjaunot un pilnveidot iedibināto Centra parku loka sistēmu ap Vecrīgu, tostarp Daugavas krastmalā.
- Vecrīgas siluets ir Rīgas tēla identitāte, silueta uztveres vietu noteikšana veicama ar digitālām modelēšanas metodēm, tostarp apzinot silueta uztveres vietu attīstības iespējas – skatu torņu veidošana, skatu aizsardzība, koku vainagu kopšana.
- Vecrīgas silueta priekšplāns papildināms ar piramidālu koku stādījumiem pēc koku režģa principa.

3.4 Pēteris I

1711. gadā Pēteris I liek izveidot tagadējo Viesturdārzu (Ķeizardārzu), ko atklāj 1721. gadā. Tas veicina privāto dārzu uzplaukumu, īpaši Ganību dambja rajonā, veidojas dārzniecības un kokskolas. Salīdzinot laika gaisotni, 1735. gadā Francesco Rastrelli izstrādā Rundāles pils parka plānu.

1717. gadā Pētera I namam tagadējā 11. novembra krastmalas 23 ēkā **izveido jumta dārzu.**

1898. gadā Dr. Antons Buholcs (Anton Buchholtz) ¹⁷ publicējis rūpīgu arhīvu pētījumu par Pētera I veidotajiem dārziem Rīgā ar detalizētu stādu apkopojumu. Koki parkiem tika pasūtīti no Amsterdamas, Lībekas, Dancigas (Gdaņskas) un dotas pavēles zemniekiem piegādāt vietējos kokus parka veidošanai. Pasūtītas sīpolpuķes, garšaugi, augļukokaugi. 1841. gadā Viesturdārzu kļūst par publisku parku:

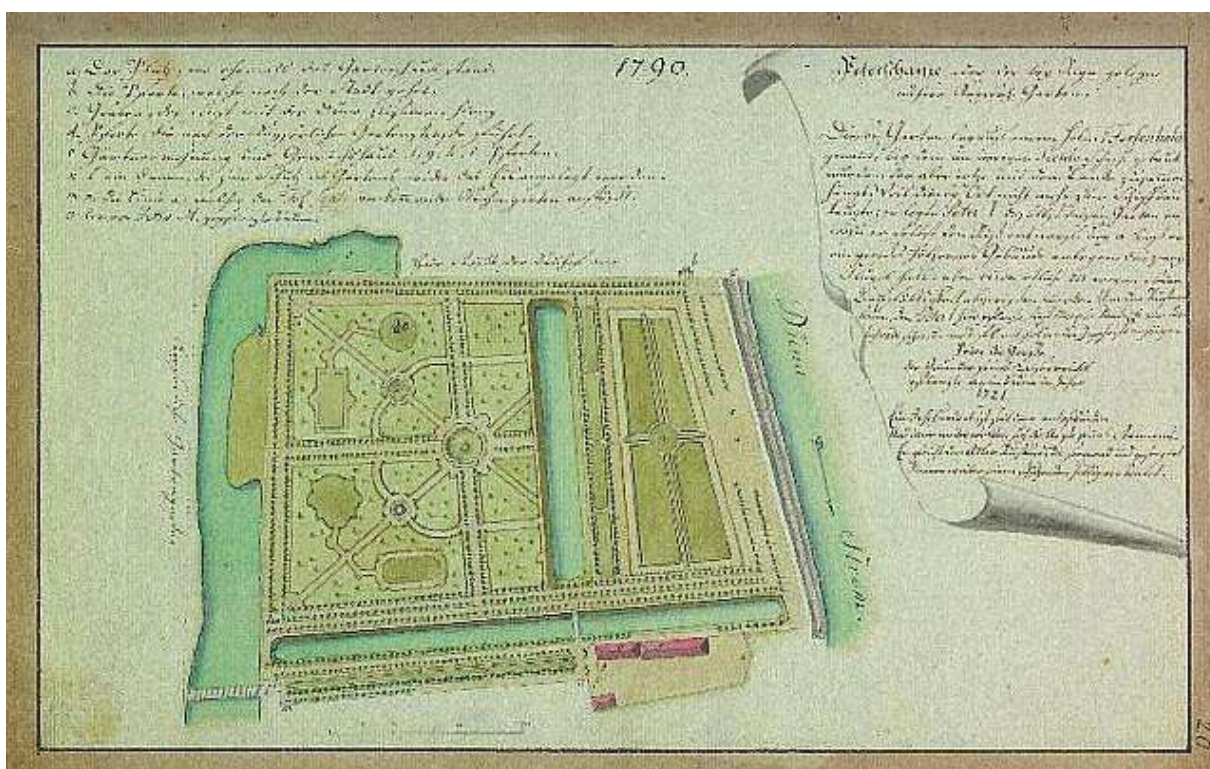
Ar 1841. gada 16. decembra Augstāko pavēli dārzs kopā ar tam piederošajām zemēm un ēkām tika nodots Rīgas pilsētai, un pilsētai bija pienākums uzturēt dārzu pienācīgā stāvoklī "vietējo iedzīvotāju izklaidei".

¹⁷ Dr. Anton Buchholtz. Die von Peter dem Grossen in Riga angelegten Gärten. 1899.

Kad 1876. gada 1. janvārī beidzās ilgtermiņa nomas līgumi par publisko dārzu, esošajām dzīvojamām ēkām un ar tiem saistīto augļu dārza un dārzeņu dārza zemi, pilsētas administrācija sāka **dārza pārveidošanu par mūsdienīgu atrakciju parku**.¹⁸

P.Kampe¹⁹ publikācijā par Viesturdārzu raksturo autorus, tomēr senie parka plāni līdz šim nav atrasti:

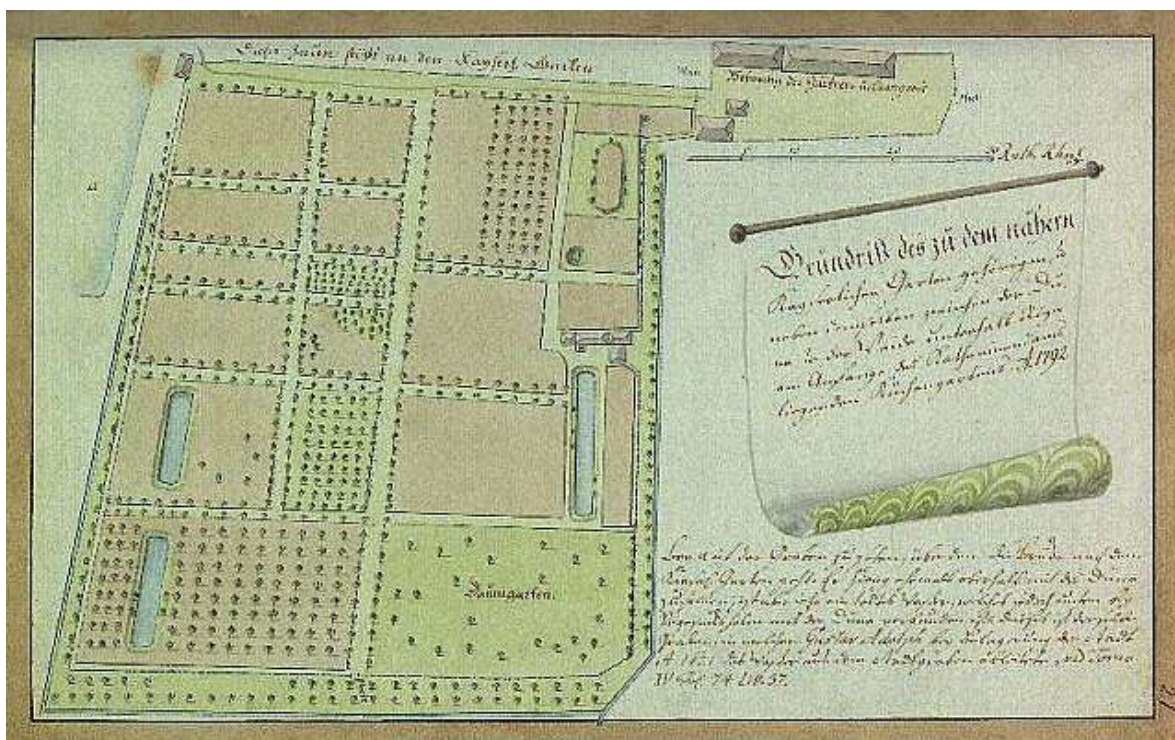
Cars netaupīja nekādas pūles, lai no ārzemēm pievilktu vislabākos māksliniekus. Pie šiem māksliniekiem piederēja tādi vīri, kā arhitekts Domeniks Džuzepe Trecinijs (Domenico Giuseppe Trezzini), kas sabija krievu dienestā no 1703.—1734. g., arhitekts un tēlnieks Andrējs Šlūters (Andreas Schlüter 1713—1714), arhitekts Jānis Baptists Aleksanders Leblons (Jean Baptiste Alexandre Leblond), ģeniālā Le Notra (Le Notre) skolnieks (1716—19), tēlnieks un dārzu mākslinieks Bērtulis Kārlis grafs Rastrellijs (Bartolomeo Carlo Rastrelli 1715—1744), arhitekts Miketijs (Michetti), kas uzcēlis mazo pili Katrīnas ielejā pie Rēveles, un daudz citi.

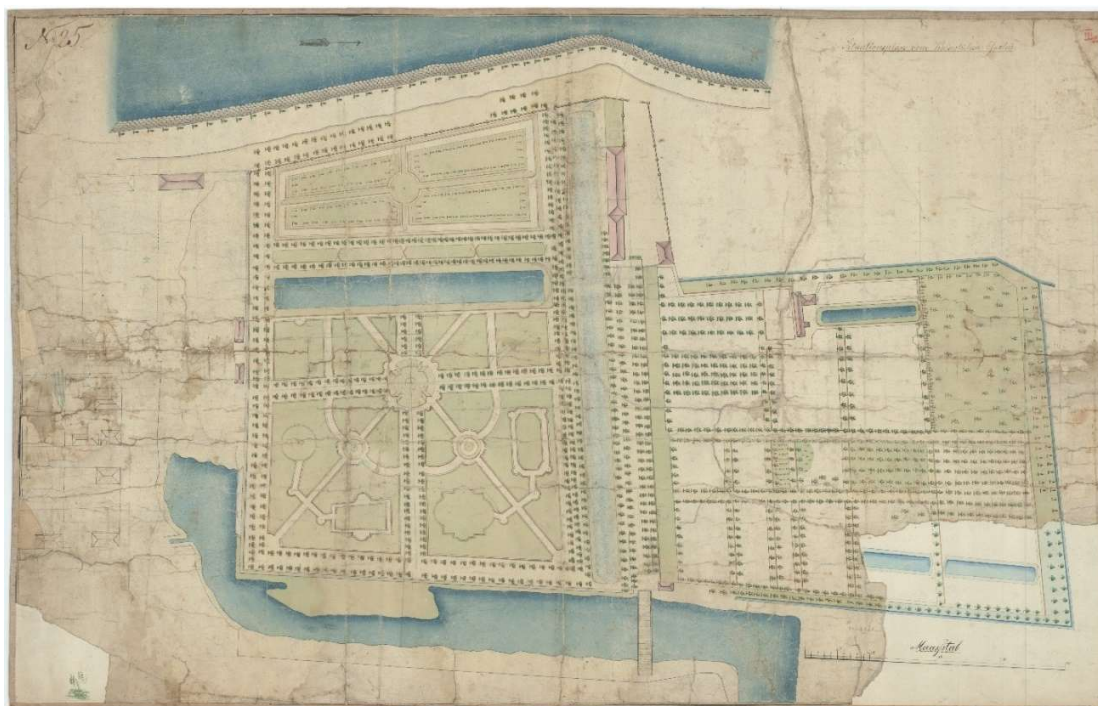
Attēls 3.25 Peterschanze oder der bey Riga gelegne nähere Kayserl. Garten. 1790 [der Plan]. BM05020A. https://www.acadlib.lu.lv/broce/lielbildes/sejums_nr5/bm05020am.htm

¹⁸ Riga und seine Bauten / herausgegeben vom Rigaschen Technischen Verein und vom Rigaschen Architekten-Verein. Riga: Verlag des "Rigaer Tageblatt" 1903.

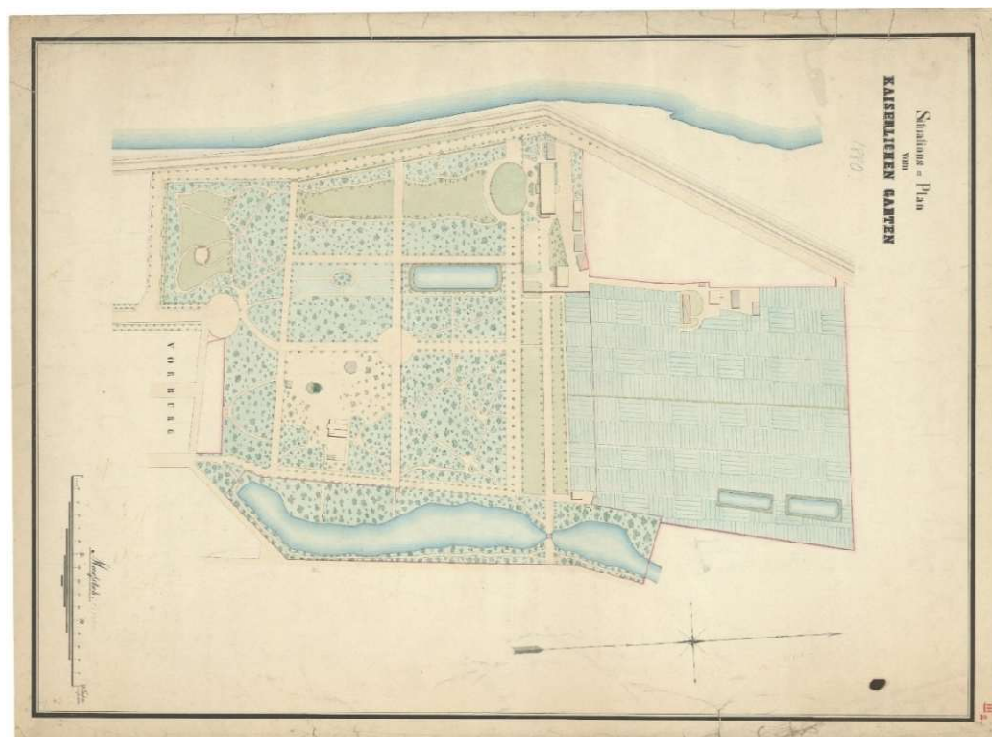
¹⁹ Kampe, P. (1928). *Bijušais Ķeizara dārzs, tagad Viestura dārzs - Rīgas pirmais un mākslinieciski vērtīgākais publiskais dārzs* / P. Kampe. Rīga: [izdevējs nav zināms].

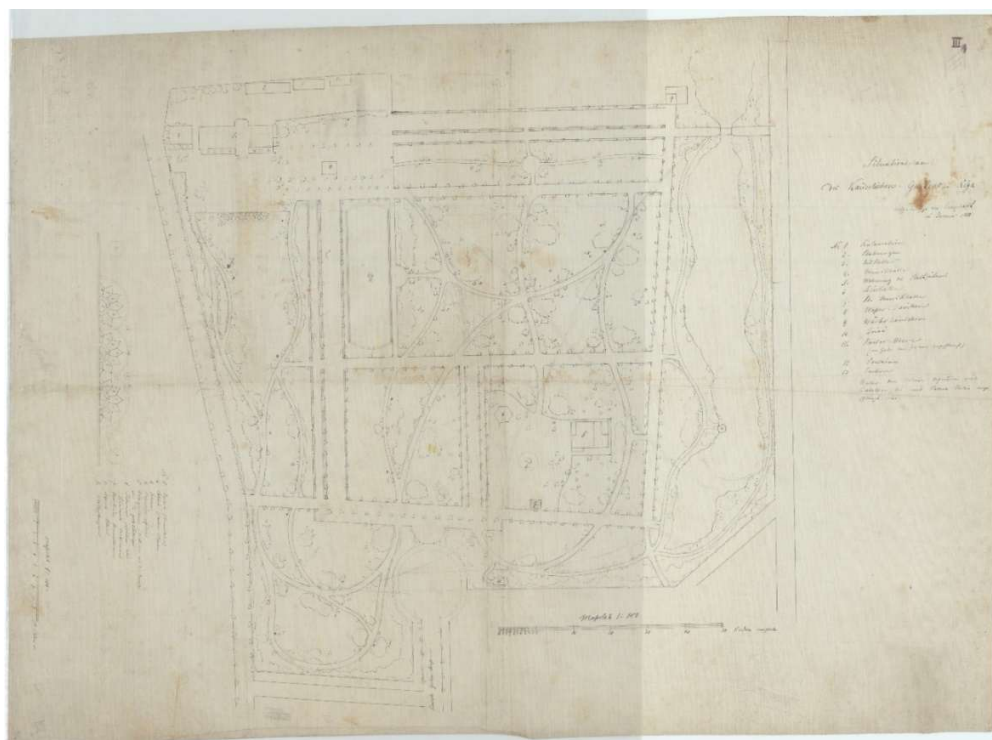
Attēls 3.26 Lai nodrošinātu pilsētas dārziem nepieciešamo koku un ziedu stādāmo materiālu 1880. gadā tika izveidota pašvaldības kokaudzētava un dārzkopības centrs. Broce attēla parakstā min 1792. gadu, kas varētu pamatot virtuves cara dārza izveidi. Grundriß des zu dem nähern Kayserlichen Garten gehörigen, und neben demselben zwischen der Düna und der Weide unterhalb Riga am Anfange des Katharinendams liegenden Küchengartens. Anno 1792 [der Plan]. BM05021A https://www.acadlib.lu.lv/broce/lielbildes/sejums_nr5/bm05021am.htm

Attēls 3.27 [Viestura dārza situāciju plāni] Kuphaldt, Georg, 1880-1908, 7 plāni, <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030379.html>

Attēls 3.28 [Viestura dārza situāciju plāni] Kuphaldt, Georg, 1880-1908, 7 plāni,
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030379.html>

Attēls 3.29 [Viestura dārza situāciju plāni] Kuphaldt, Georg, 1880-1908, 7 plāni,
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030379.html> 1908. gadam Georgs Kūfalts pārveido regulāro
 Viesturdārza plānojumu plūdlīniju veidolā.

Attēls 3.30 Fragments. Topogrāfiskā karte 1880-83. // Fragments

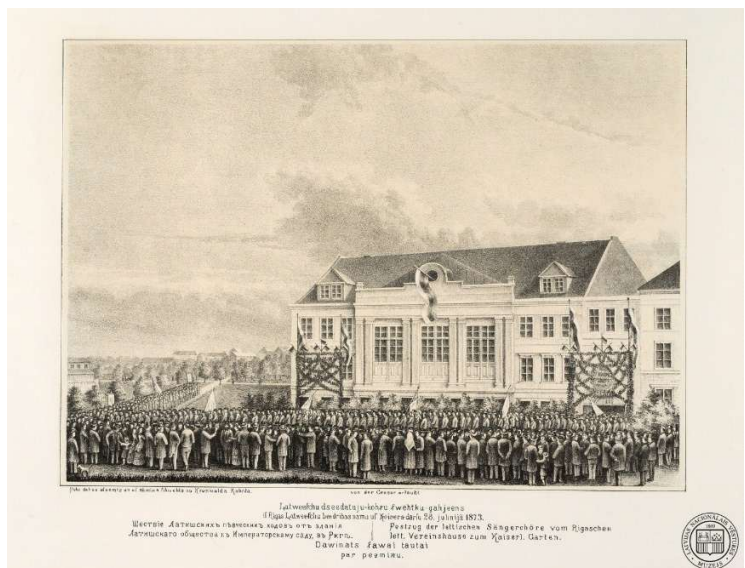

Attēls 3.31 . Stadtplan von Riga, 1885, <https://dom.lndb.lv/data/obj/49312.html>

LNVM ierakstā raksturo politisko motivāciju un latviešu spēju apliecinājumu rīkojot gan I Vispārējo latviešu Dziesmu svētkus, gan gājienu uz Ķeizardārzu (tagad Viesturdārzs):

Pirmo dziedāšanas svētku rīkošanai Rīgā bija nepārprotama politiska motivācija. Tas bija ne tikai kultūras pasākums, bet arī latviešu spēju, kopīgās gribas apliecinājums vācbaltiešu un krievu elitei. Iniciatīvu organizēt dziesmu svētkus visiem Kurzemes un Vidzemes korim uzņēmās 1868. gadā nodibinātā Rīgas Latviešu biedrība (RLB) – nozīmīgākais latviešu sabiedriskās un kultūras dzīves centrs. Biedrība vēlējās sarīkot svētkus jau 1871. gadā, taču varas iestādes to neatļāva. Atļauju organizatori saņēma 1873. gada pavasarī.

Viena no latviešu spēju “uzskatāmās agitācijas” formām bija apmēram 1000 svētku dalībnieku gājiens ar jaundarināto dziesmu svētku “Līgo” karogu un koku karogiem no

Attēls 3.32 I Vispārējo latviešu Dziesmu svētku gājiens 1873. gada 28. jūnijā. Labajā pusē – jaunuzceltā Rīgas Latviešu biedrības ēka. Kārļa Kronvalda litogrāfija. LNVM krājums.

nesen uzceltā Rīgas Latviešu biedrības nama uz Ķeizardārzu (tagad Viesturdārzs) 1873. gada 28. jūnijā.²⁰

Gājiens simboliski pauž vēstījumu ķeizaram un parka politisko nozīmi un izvēloties tieši Ķeizardārzu kā Dziesmu svētku gājiena galamērķi.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Viesturdārzs ir pirmais Rīgā projektētais un īstenotais parks ar vairāk kā 300 gadu senu vēsturi. **Ieteikums Viesturdārzu iekļaut RVC teritorijā.**
- Viesturdārza mantojuma vērtības ir tā Pēterā I regulārā parka un aleju sistēmas un G.Kūfalta plūdlīniju veidola laika uzslāņojumi, kam detalizētākā izpētē identificējamās autentiskās daļas.
- Vašingotna laukumus pilnveidojams kā vienota daļa no Viesturdārza iekļaujot A.Zeidaka projektu.

3.5 Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plāns un Priekšpilsētu apstādījumu komiteja

1812. gada vasarā Napoleona armijas daļas bija sasniegušas Iecavu. Tas radīja lielu satraukumu Rīgā, pilsētā bija izsludināts karastāvoklis; lai apgrūtinātu ienaidnieka piekļūšanu pilsētai, tika pieņemts lēmums nodedzināt tās priekšpilsētas, kas bija ierasta militāra prakse. Ienaidnieks līdz Rīgas vaļņiem tā arī nenonāca, bet gandrīz 7000 rīdzinieku palika bez pajumtes un mantības. Neapmierinātība priekšpilsētu iedzīvotājos tika risināta ieceļot amatā jaunu ģenerālgubernatoru Filipo Pauluči delle Ronkole (1779-1849). Kā risinājumu F. Pauluči 1812-1849 (Rīgas kara gubernators, vēlāk Baltijas ģenerālgubernators), 1812. gadā dibina **Priekšpilsētu apstādījumu komiteju – pirmo pārvaldības institūcija ainavu arhitektūras un būvniecības jomā Rīgā.**

Glezna “Rīgas Pēterburgas priekšpilsēta pirms degšanas” attēlo **dakstiņu jumtu ainavu**, ko veido brīvstāvoša apbūve, ieskaitu **kuplu koku vainagos, ko veido piemājas dārzi**. Centrā apaļu laukakmeņu **bruģēts Smilšu ceļš ar asi**, plaši grants seguma laukumi, žogu ieskaits kanāls un tilts. Līdz ar ugunsgrēku brīvstāvošu apbūvi Rīgā aizstāj perimetrāla daudzstāvu apbūve, ko veido pēc paraugfasādēm no Krievijas kataloga (atsauce), piemājas dārzus aizstāj daudzstāvu māju pagalmi.

Rīgas daudzslāņainā laika pieredzēšanai ieteikums saglabāt brīvstāvošo apbūvi ar piemājas augļu dārziem, pieļaujot pārsteiguma kontrastu regulāras perimetrālas apbūves kvartālos. Šāda **scenogrāfija – pārsteiguma kontrasta pieeja** īstenojama arī plānojot jaunus pilsētas skvērus un parkus režģa priekšpilsētu zonās.

²⁰ LNVN Facebook ieraksts. 2023. gada 26. jūnijs. <https://www.facebook.com/LNVMuzejs>
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=731751652290795&id=100063678997706&set=a.615702800562348>

Attēls 3.33 Rīgas Pēterburgas priekšpilsēta pirms degšanas. Nezināma autora glezna. 19. gs. 1. puse. LNVM krājums. <https://lv.wikipedia.org/>

Attēls 3.34 Rīgas Pēterburgas priekšpilsētas degšana. Nezināma autora glezna. 19. gs. 1. puse. LNVM krājums. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siege_of_Riga,_houses_on_fire_\(1812\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siege_of_Riga,_houses_on_fire_(1812).jpg)

Attēls 3.35 Plan, wie die in der Nacht von 11 zum 12 Jul 1812 verbrannten rigischen Vorstaedte am rechten Ufer der Düna herzustellen sind. 10. sēj. 1. daļa. J.C Brotze. 1771. Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Münzen, Wappen etc. 3246 lpp. <https://www.acadlib.lu.lv/broce/>

Filippo Pauluči **1813. gada Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plāns – pirmais ainavu plāns Rīgai** – paredzēja no apbūves brīvu zonu 130 asīs – 80 asis dārzi, parki, alejas, apstādījumi (līdz Elizabetes ielai), 50 asis sakņu dārzi (pa Pētersalas, Stabu, Aizsargu, Katoļu ielām). Ielās veidoja aleju stādījumus un norobežoja no esplanādes priekšpilsētas, kurās bija atļauta apbūve. Lai šo plānu īstenotu **Rīgas pilsēta atpērk zemes**. Tiek dibināta **Priekšpilsētu apstādījumu komiteja**, kurā par pilsētas dārzniekiem strādā Johann Hermann Zigra, Friedrich Wilhelm -Thieme.

Plānā redzama ļoti **iespējams esoša aleja Brīvības ielā** no tag. Matīsa ielas līdz tag. Jaunās Ģertrūdes baznīcai.

Filipo Pauluči Baltijas ģenerālgubernatora plāns stingri un rīcībā sistēmiski **iedibināja Rīgas ainavas plānojumu**.

Šo plānojumu pamatoti kritizē G. Kūfalts. Perimetrālās apbūves režģa plānojumā parkiem vieta netika rezervēta tika zaudēt iespēja nākotnes paaudzēm veidot jaunus parkus. Pilsētai augot šajā zonā izveidojās lielākā RVC AZ siltumsala un lieli attālumi līdz publiskam parkam. RVC AZ aizsargājami un atjaunojami visi vēsturiskie skvēri un veidojami jauni skvēri ielu telpā. Skvēru telpām jābūt publiski pieejamām, tās nedrīkst izīrēt.

Attēls 3.36 Амплан крѣпости Рижской империи. ap 1830. Fragments.
https://vesture.eu/Att%C4%93ls:Rigas_cietoksnis.jpg

1830. gada kartes izvēlētajā grafikā labi nolasāma Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plāna sākotnēji īstenotā daļa – **esplanāde, alejas un Vērmanes dārzi, dārzs pie Lastādijas**. Plānā redzama arī Ārīgas villu apbūve ar dārziem Ganību dambja malā. Kreisajā malā fragments no **Keizardārza** – pirmā regulārā parka Rīgā, kas kalpoja par iedvesmu villu dārziem, uz kuru ved **divrindu aleja**. Divrindu aleja attēlota arī Maskavas ielā. Plānā Vecpilsētas malā pie kanāla pirms Citadeles attēlots **vienrindas alejas ieskaits laukums (Jēkaba laukums)** un aleja, kas ved uz Citadeli.

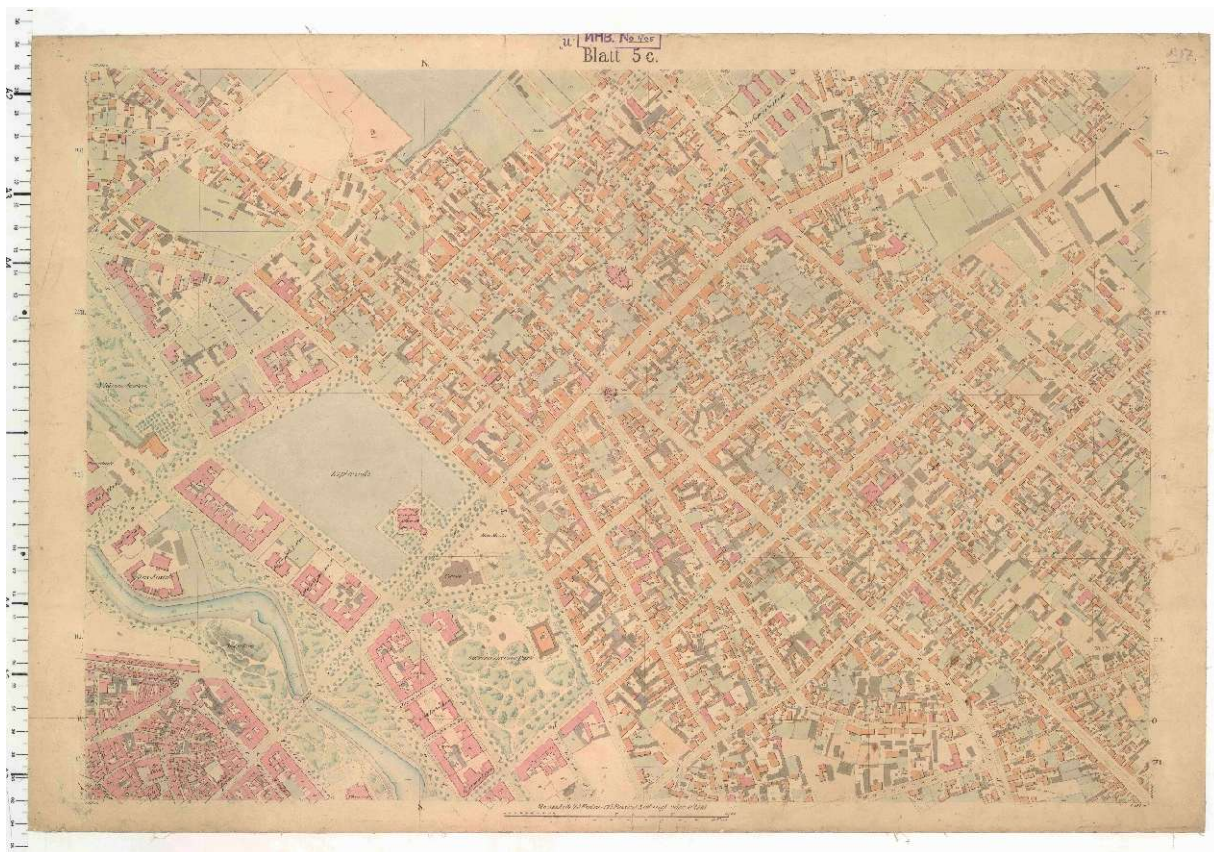

Attēls 3.37 Skats no Vērmānes dārza pāri nodedzinātajai priekšpilsētai. Carl Gotthard Hess. Riga from Vermane garden over burned suburbs. 1863. http://www.rigamuz.lv/rvkm/izstades/_izstades_virtualas/virtuala-izstade-grafikas-kolekcija-muzeja-krajuma/

Attēls 3.38 Bastejkalns. ²¹

²¹ Pētījums "Georga Kūfalta darbu izpēte, iekļaujot vēsturisko materiālu analīzi, un mūsdienu situācijas izpēti", Silvija Rubene, Natalija Ņitavska, Aiga Spāģe, Iveta Lāčauniece, 2022, https://www.lbtu.lv/sites/default/files/files/projects/Set_of_historical_materials_FINAL.pdf

Attēls 3.39 Karte der Gouvernements-Stadt Riga 1880-1883. Avots nezināms.

1880.-1883. gada M 1:600 uzmērītā karte apliecina faktiskos aleju stādījumus, kas kopā ar foto liecina par apjomīgu Rīgas ielu tēla – aleju sistēmu īstenošanu pirms G.Kūfalta profesionālā perioda sākuma.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

Aizsargājamās un atjaunojamās vērtības:

- Parku un bulvāru pusloka sistēma ap Vecrīgu:
 - nostiprināms viengabalains, vienots telpisks parku sistēmas ansamblis (princips: parks vispirms, tam pakārto apbūvi parkā, bulvāru šķērsojumu parkā, utml.)
 - telpa iezīmējama pilnā tās 1812. gada apjomā; zonās, kur parka telpu aizstājusi apbūve, tā jāveido turpinot pilsētas parka telpiskos, kompozīcijas un vērtību principus
 - jauna apbūve parka telpā nav pieļaujama
 - nojaucot esošo apbūvi tā aizstājamā ar parku vai veidojama jauna apbūve parka telpiskos, kompozīcijas un vērtību principos vairojot stādījumu īpatsvaru
 - pusloka kokiem vērtējams vecums (īpaši aizsargājami koki ar vecuma aplēsi pirms un no parka dibināšanas 1812. gadā)
- Aleju sistēma priekšpilsētās
 - saglabājama un atjaunojama viengabalaina, vienota aleju sistēma
 - homogēnas alejas (atbilstoši zonējumam)

- Dendrodaudzveidība un augu introdukcija parkos un villu dārzos.
- Senās dārzniecības liecina par koku stādīšanas tradīciju ne tikai publiskos, bet īpaši privātos dārzos, tādēļ katrs koks vecāks par 85 gadiem uzskatāms par zaļumu un zaļo zonu sistēmas sastāvdaļu.
- Režģa ielu telpas plānojums – **princips: ielas telpa vispirms**, tostarp aleju, priekšdārzu, laukumu, ietvju sistēma.
 - RVC AZ aizsargājami un atjaunojami visi vēsturiskie skvēri un veidojami jauni skvēri ielu telpā. Skvēru telpu nedrīkst izīrēt.
- Priekšpilsētu zonā, kur nav perimetrāla apbūve īstenojama **kontrasta pieeja**, kā apbūvē, tā ielu stādījumos un veidojot skvērus, atvēlot telpu un radot iespēju radošākiem, inovatīvākiem telpiskiem risinājumiem.
- Izstrādājama parku sistēmu un aleju sistēmu stratēģija.

Pilnveidojums:

- Aleju sistēma priekšpilsētās
 - heterogēnas alejas biodaudzveidības vairošanai un aizsardzībai no slimībām (atbilstoši zonējumam)
 - priekšpilsētu zonā, kur nav perimetrāla apbūve īstenojama kontrasta pieeja – ielu stādījumos un skvēros atvēlot telpu un radot iespēju radošākiem, inovatīvākiem telpiskiem risinājumiem (atbilstoši zonējumam)

3.6 Johans Hermanis Cigra

Johans Hermanis Cigra (Johann Hermann Zigra, 1775-1857, arī Jānis Ērmanis Cigra, Иоганн Герман Цигра) bija dārznieks, botāniķis un dārzkopības un daiļdārzniecības uzņēmējs (jeb ainavu būvuzņēmējs mūsdienu izpratnē).

J.Cigras veikums ir palicis ēnā ainavu arhitektūras nozares attīstības naratīvā.

J.Cigra dzimis 1775. gada 19. jūlijā Libekā, Vācijā tirgotāja ģimenē, apguva **dārzkopību** teorētiski un praktiski **Karaliskajā botāniskajā dārzā Hannover Herrenhausen** pie pirmā dārza vadītāja Erharda (Ehrhardt) un Vendlanda (Wendland; kurš 1805. gadā kļuva par Maskavas, un 1819. gadā par Pēterburgas Dabas biedrības biedru), apmeklēja vairākus slavenus dārzus Vācijā, devās uz Holandi, lai turpinātu izglītību botānikā un 1796. gadā (avotos arī 1795.) ieradās Rīgā, 1800. gadā kļuva par Rīgas pilsoni, 1834. gada – par Rīgas goda pilsoni.²²

Attēls 3.40 J.H. Cigras portrets, M. F. Stegmann pinx 1856. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs.

²² Recke, Napierky, Beise, Napierky, Karl Eduard, Beise, Theodor, & J.F. Steffenhagen und Sohn. (1827). Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten- Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland / von J.F. von Recke und C.E. Napierky ; Nachträge und Fortsetzungen unter Mitwirkung von C.E. Napierky ; bearbeitet von Theodor Beise. Mitau: J.F. Steffenhagen und Sohn.
https://books.google.de/books?id=CMMGAAAYAAJ&hl=de&source=gbs_navlinks_s

1798. gadā J.Cigra Rīgā **nodibināja stādu tirgotavu**, vēlāk **stādaudzētavu** pie Rīgas cirka (starp Elizabetes un tag. A. Kalniņa ielu) un vēlāk Ganību dambī (tag. Dzirnau ielas galā) un vadīja to līdz 1853. gadam(kad to pārņēma Jūlijs **Bērs**, ko tā pēctecis Kristiāns Vilhelms **Šohs 1898.** gadā pārceļ uz Salaspili), kļūstot par pamatu LPSR Zinātņu Akadēmijas Botāniskajam dārzam (tag. **Nacionālajam botāniskajam dārzam**; dibināts 1956. gadā).²³

1804. gadā J.Cigra devās uz Angliju, lai iegādātos *"attālo zemju skaistākos un retākos ziedošos augus"*. 1807. gadā stādaudzētava cieš no plūdiem, 1812. gadā dārzi, ēkas, siltumnīcas un oranžērijas iznīcina 11. jūlija ugunsgrēks. 1817. gadā J. Cigras stādu katalogā ir 310 svešzemju koku un krūmu nosaukumu, vairāk kā 500 ziemciešu, ap 700 zemstikla augu. Tarass Pūka raksta: *"Par to, ka daudzas koku sugas plaši stādītas mūsu parkos, lielā mērā jāpateicas J. Cigram, jo ar viņa audzētavas starpniecību tās pirmo reizi nokļuva Latvijā"*.

1821. gadā J.Cigra tika ievēlēts par **Keizarkās Krievijas Zinātņu akadēmijas** (Императорская академия наук) **korespondētājlocekli, pirmo – dārzkopībā.**

Viņa nopelnus kā dārza mākslas popularizētājam, kā dārzkopības rakstniekam un kā pilsonim daļēji ir atzinis monarhs un vairāki imperatora ģimenes locekļi. Ģimene viņu ir atzinusi ar vērtīgām dāvanām, 1806. gadā arī ar zelta medaļu par lietderību un 1818. gadā ar bronzas piemiņas medaļu par 1812. gadu, kas tika piešķirta tikai dažiem komerciālās klases pārstāvjiem, kā arī no vairākām zinātniskām un praktiskām apvienībām gan mājās, gan ārzemēs. Viņš ir Imperatora zinātņu akadēmijas Sanktpēterburgā, vietējās Tautsaimniecības biedrības un Dārzkopības biedrības Berlīnē korespondents; pilntiesīgs literārās un praktiskās pilsoņu apvienības Rīgā, Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības un Meklenburgas Patriotiskās biedrības biedrs.

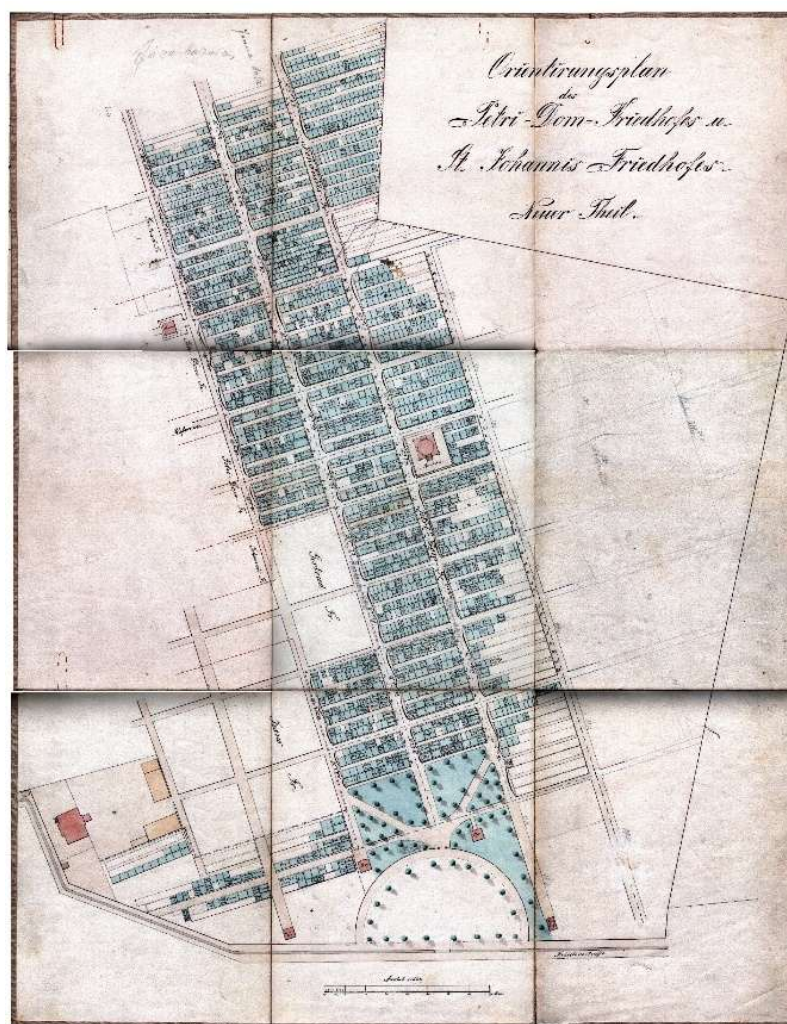
Starptautisko profesionālo un zinātnisko darbību apliecina Imperatora zinātņu akadēmijas Sanktpēterburgā Dārzkopības biedrības Berlīnē korespondents, Maskavas un Vācu Lauksaimniecības biedrību biedrs.

Tādējādi var vērtēt, ka J.Cigra Rīgas stādījumos pielietoja tā laikmeta zinātniskās atziņas. Karaliskais botāniskais dārzs Hannover Herrenhausen, kas bija zinātniska institūcija, uzturēja kontaktus un saraksti ar Sanktpēterburgas zinātņu akadēmiju, tādējādi var secināt, ka J.Cigra, kā pirmais korespondētājloceklis dārzkopības jomā, vai nu pats bija šīs sarakstes dalībnieks, vai piedalījās zināšanu apritē.

J.Cigra pārstāv daiļdārzniecības jeb ainavu dārzniecības kustību, kuras tradīcijas turpinājās arī Padomju Latvijas periodā un **augu introdukcija un kolekcijas dārzu veidošanas prakse vērtējama kā nemateriālais kultūras mantojums Latvijā.** Tādējādi katrs vēsturisks kokaugs un šo kokaugu sistēma vērtējami kā dabas un nemateriālas kultūras mantojums un piemērojams princips, ka katrs kokaugs virs 50 gadu vecuma vispirms ir vēsturisks kokaugs, kas saglabājams, ļaujot tam pilnu dzīves ciklu, tostarp kritālas ciklu.

J.Cigras ieguldījums ir Pauluči plāna īstenošana, tostarp Vērmanes dārza, Mazā Vērmanes dārza izveide un Lielo kapu izveide. J.Cigras nospiedums un rokraksts Rīgā ir **aleju stādījumi bulvāros un ielās.** Aleju stādījumi tiek ieviesti Miera ielā un Pilsētas kapsētas projektā. Papildus savus profesionālos novērojumus un atziņas J.Cigra apkopoja grāmatās.

²³ <https://nbd.gov.lv/mes/vesture/>

Attēls 3.41 Lielie kapi.

J.Cigra ir Lielo kapu 1823. gadā projekta autors, pēc tam kad 1773. gada²⁴ pavasarī dibinātā kapsēta tiek paplašināta. 1883. gada Lielo kapu plānā celiņu rūtījuma raksts, asis Aleksandra vārtu virzienā, ieejas pusaplis un alejas ir J. Cigras autorības autentiskā daļa, kas joprojām saglabājusies.

J.Cigra paralēli dārzkopības darbam dāsni dalās ar savām profesionālajām zināšanām, novērojumiem un atziņām un ir vairāku grāmatu autors²⁵, kuras no vācu valodas **tulkotas latviešu**,

²⁴ Juris Millers. Lielie kapi. <https://enciklopedija.lv/skirklis/188180-Lielie-kapi>

²⁵ Zigra, J. H. (1803). Tas āboļudārznieks, jeb Pilnīga pamācīšana visādu auglīgus dārzakokus audzināt un kopt ; Latviešiem par pamudināšanu / sarakstīta no Jāņa Ērmaņa Cīgra. Rīga: [aut. izd.].

Zigra, J. H., & J.F. Steffenhagen und Sohn. (1806). Der nordischer Blumengärtner / von Johann Hermann Zigra, Handlungs-Gärtner und Mitglied der Russ. Kaiserl. literarisch-praktischen Societät zu Riga.

Zigra, J. H. (1820). Der nordische Baumgärtner, oder: Vollständige Anweisung zur Obst-Baumzucht / von Johann Hermann Zigra, corresp. Mitglieder der Russisch-Kaiserl. freien öconomischen Societät in St. Petersburg, Mitglieder der literarisch-practischen Societät in Riga, der Curländischen Societät für Literatur und Kunst, der Liefländischen freien gemeinnützigen und öconomischen Societät Ehren-Mitglieder etc. etc. (Zweite durchgängig vermehrte Auflage.).

krievu, igauņu un poļu valodās. 1821. gadā viņš tika ievēlēts par Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli. J.Cigras zinātniskā darbība un izglītojošais darbs apliecina zinātnes – prakses sasaistes nozīmī kvalitatīvu pilsētas stādījumu veidošanā un pārvaldībā.

Unikāls J.Cigras devums ir dārzkopības izglītībā *“Viņš organizēja **vecāko dārzkopības skolu**, kur mācījās Kurzemes un Vidzemes puīši ... skolu atbalstīja cara valdība, piešķirdama 1832. gadā tai 15 000 zelta rubļu aizdevumu uz 15 gadiem — skolas uzdevums bija sagatavot tieši kroņa muižu dārzniekus.”*²⁶ Tas apliecina augsti vērtētu izglītotu ainavu dārznieku lomu kvalitatīvu dārzu veidošanā un pārvaldībā.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

Aizsargājamās un atjaunojamās vērtības:

- Aleju sistēmas priekšpilsētās atjaunošana (atbilstoši grafiskajai daļai)
- Dendroaudzveidība un augu introdukcija:
 - aizsargājama un vairojama dendroaudzveidība un augu introdukcija parkos un villu dārzos;
 - katrs vēsturisks kokaugs un šo kokaugu (stādījumu) sistēma vērtējami kā dabas un nemateriālas kultūras mantojums un piemērojams princips, ka katrs kokaugs virs 50 gadu vecuma vispirms ir vēsturisks kokaugs, kas saglabājams, ļaujot tam pilnu dzīves ciklu, tostarp kritālas ciklu;
- Aizsargājamās un atjaunojamās vērtības J.Cigras veidotajos parkos:
 - dendroaudzveidība Vērmanes dārzā;
 - aleju sistēmas Lielajos kapos;
- Zinātnes un prakses sasaiste
 - augsti izglītotu profesionāļu darbs parku un aleju sistēmas veidošanā un pārvaldībā
 - praksē pielietot laikmeta zinātniskās atziņas un veikt zinātnisko darbību

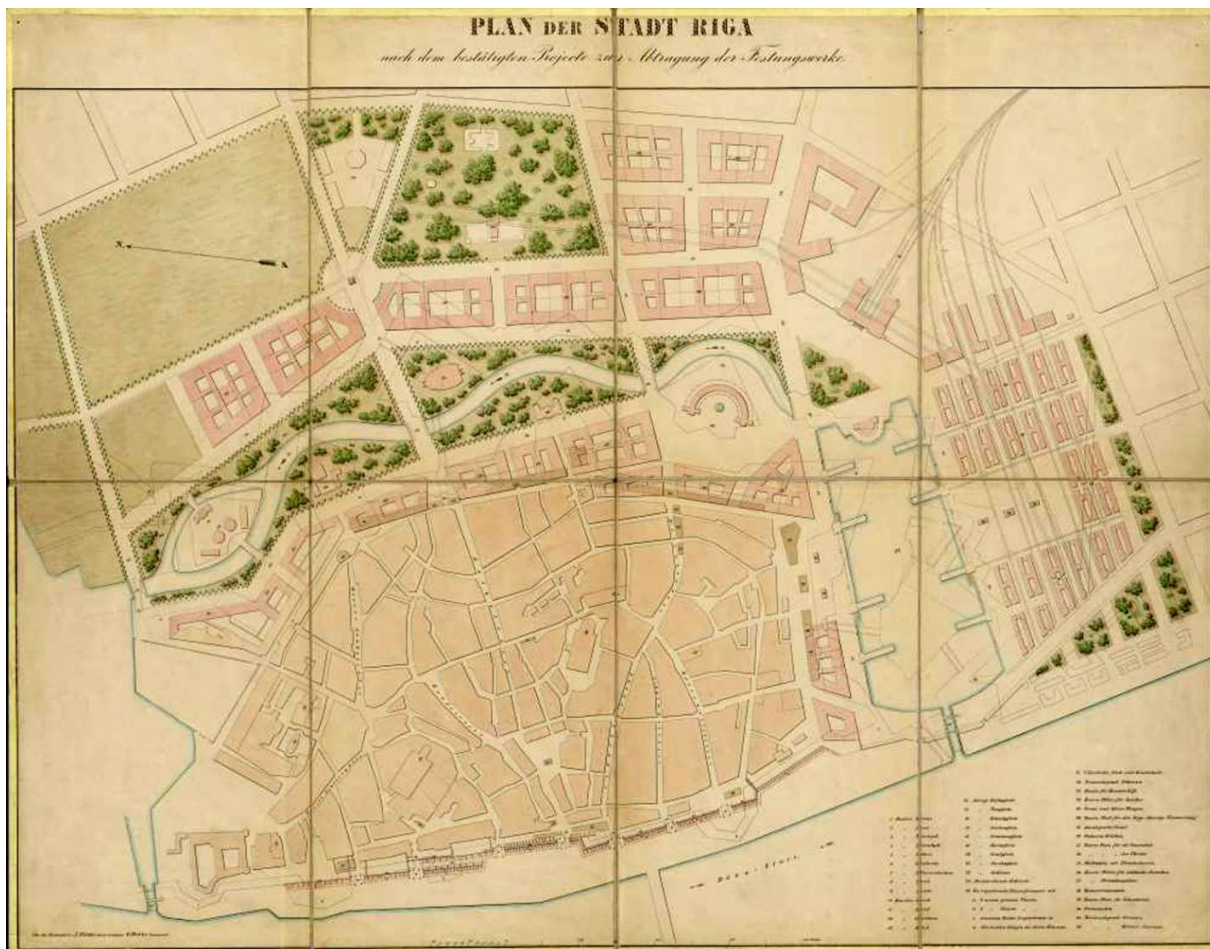
Pilnveidojams:

- Pilsētas savvaļas un biodaudzveidības stādījumi (atbilstoši zonējumam)
- Dabas materiālu aprites principu pielietojums
 - kritālas dzīvotņu veidošana
 - augsnes, kritušo lapu, nopļautās zāles, nozāģēto kokaugu zaru aprites risinājumi uz vietas vai tuvumā esošajos stādījumos

Zigra, J. H. (1839). Dendrologisch-öconomisch-technische Flora der im Russischen Kaiserreiche bis jetzt bekannten Bäume und Sträucher nebst deren vollständigen Cultur im Kleinen und Grossen und einem Anhang, eine tabellarische Uebersicht der bei uns acclimatisirten nordamericanischen Baumarten enthaltend / von J.H. Zigra.

²⁶ Tarass Pūka. Dārzniekam un dabaspētniekam JOHANAM CIGRAM — 225. Dabas un vēstures kalendārs 2000, (1999), 221-225 lpp.

3.7 Rīgas aizsargvalņu pārbūves projekti

Attēls 3.42 Rīgas aizsargvalņu pārbūves projekts J. D. Felsko, O. Dīce, Apstādījumu projekts A. Vendts. 1857. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. <https://enciklopedija.lv/skirklis/267573-Johans-Daniels-Felsko>

1857. gada Johans Daniela Felsko un Otto Dīces projekts un Rīgas varas rīcība projekta īstenošanā – aizsargvalņu vietā veidojot Vecrīgu ieskaujošu parku – bija **nākošais sasniegums** kanāla zilzaļā parka loka veidošanā. Parka daļas apstādījumu projekts, kura autors bija A. Vendts no Lībekas, **augu sastāva un plānojuma ziņā nebija veiksmīgs.**

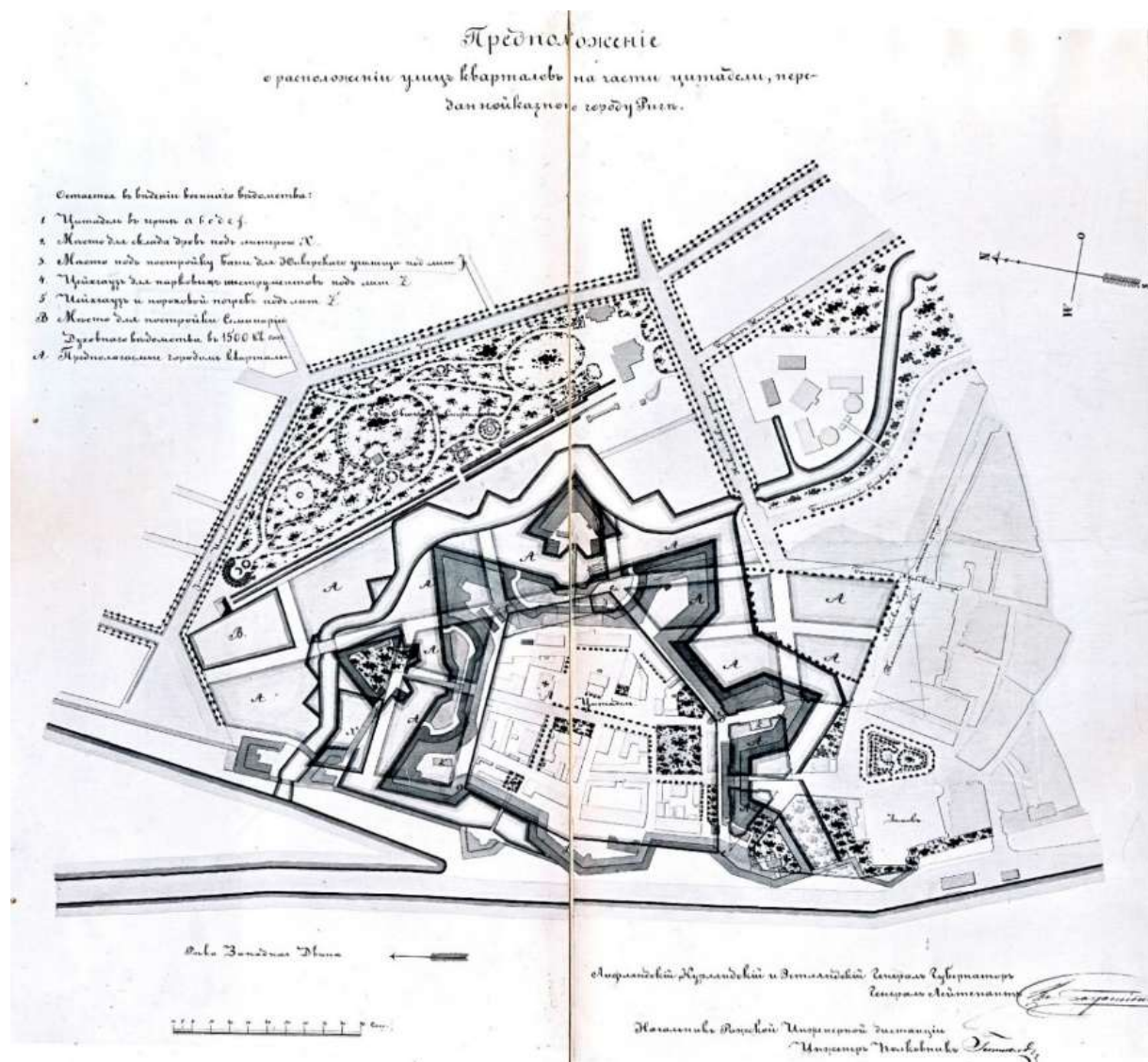
Tomēr plāns ienes zaudējumus jau īstenotajā Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plānā – parku pusloku atļauj šķeltimetrālās apbūves kvartāliem, plāno apbūvi Mazajā Vērmānē dārzā, ievēd Rīga - Daugavpils dzelzceļa galastaciju un spīķerus parku pusluka teritorijā. Šie plāni un tiem sekojošā apbūve **iznīcina apjomīgus par pilsētnieku ziedojumiem īstenotos parku stādījumus.**

Dzelzceļa līniju Rīga - Daugavpils atklāja 1861. gada un 1872. gadā atklāja dzelzceļa tiltu pār Daugavu - tā **vienus valnus likvidējot vietā rodas jauns – dzelzceļa loks ap Rīgu**, kas šķel Rīgu joprojām.

Dzelzceļš šķel pilsētu, šķel parku un pārmaiņu gaisotnē zaļā loka telpā tiek atļauta apbūve – neatgriezeniski tiek zaudēta parka telpa.

Plānotā osta netiek īstenota.

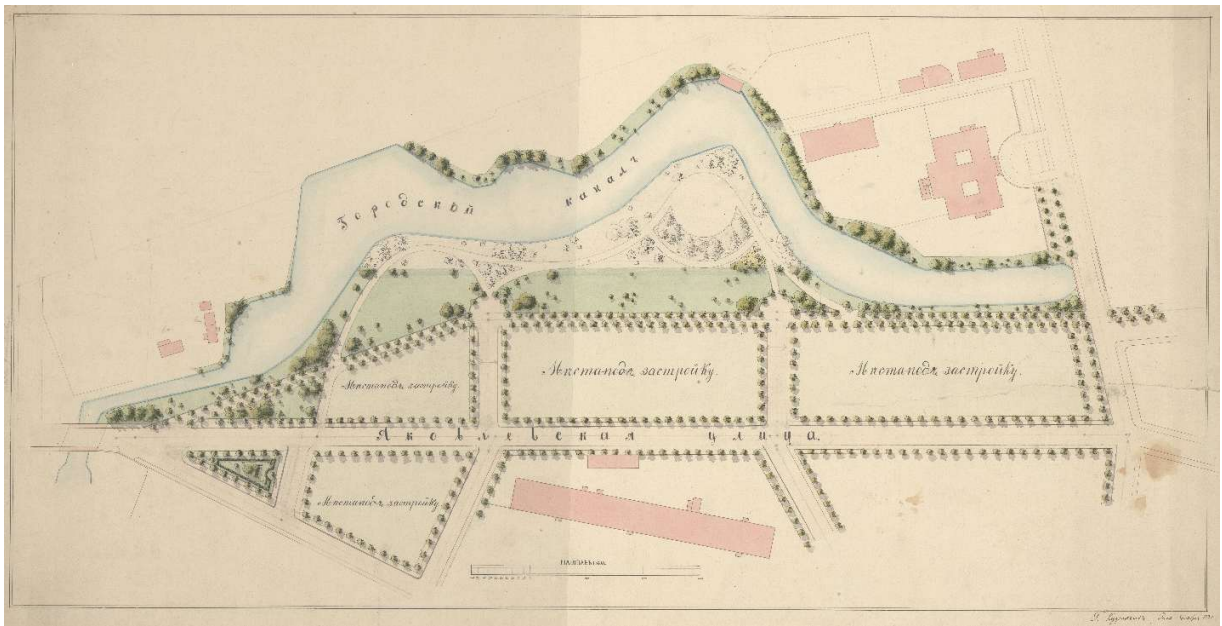
Kanāla veidols netiek būtiski pilnveidots, tas saglabā tā iepriekšējo bastiona ieskaujošo formu. **Kanāla veidola koptēls pie tā atjaunošanas ir pilnveidojams.**

Attēls 3.43 Rīgas Citadeles vaļņu nojaukšanas projekts. 1870. Krievijas Valsts kara vēstures arhīvs, 349. fonds, 36. apraksts, 987. lieta. No: J Krastiņa materiāliem.

1867. gada 22. jūnijā Krievijas kara ministrija pieņem lēmumu par Citadeles likvidēšanu, 1871. gada 11. oktobrī Citadeles nocietinājumu teritorija tiek atdota Rīgas pilsētai.

1870. gada Citadeles vaļņu nojaukšanas plānā **Citadelē attēloti aleju stādījumi un parks, kas veidotu savienojumu ar Pils dārzu un Pils laukuma stādījumiem – izcelts zaļais tīklojums kā vērtība.** Jaunais plānojums pēc vaļņu nojaukšanas paredz regulārus apbūves kvartālus, kas ielu tīklojumā savienoti ar vecpilsētu. **Kanāla pusē parks nav paredzēts.**

Kanāls pie Kronvalda bulvāra. Georgs Kūfalts. 1892. LNB. RXA251_6.

Attēls 3.44 Kronvalda parks. 1903. Lāča foto 2007. NKMP arhīvs.

1892. gada Citadeles puses parka mets ar **aleju ieskautiem kvartāliem** un šauru parku joslu kanāla malā. **Tiltiņi vēl nav plānoti**, attēlota **piestātne** Strēlnieku kluba pusē. Redzama **Simtgades alejas trase** kas Basteju **savieno ar Ķeizardārzu**. Parka **atpūtas celiņi** plānoti Kufaltam raksturīgajās **plūdlīnijās**. Salīdzinot 1892. gada un 1903. gada plānus, konstatējams, ka izzudušas ieceres par kvartālu apbūvi parka malā.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

Aizsargājamās un atjaunojamās vērtības:

- Parku un bulvāru un kanāla pusloka sistēma ap Vecrīgu:
 - nostiprināma viengabalaina telpiskā sistēma (**principi: parks vispirms**, tam pakārto apbūvi parkā, bulvāru šķērsojumu parkā, utml.)
 - telpa iezīmējama pilnā tās 1812. gada apjomā papildinot ar 1857. gada plāna apjomu; zonās, kur parka telpu aizstājusi apbūve, tā jāveido turpinot pilsētas parka telpiskos, kompozīcijas un vērtību principus;
 - jauna apbūve parka telpā nav pieļaujama;
 - nojaucot esošo apbūvi tā aizstājamā ar parku vai veidojama jauna apbūve parka telpiskos, kompozīcijas un vērtību principos vairojot stādījumu īpatsvaru;
 - pusloka kokiem vērtējams vecums (īpaši aizsargājami koki ar vecuma aplēsi pirms un no parka dibināšanas 1812. gadā un otrā posma 1957. gadā)

Pilnveidojums:

- Kanāla veidola koptēls pie tā atjaunošanas ir pilnveidojams.

3.8 Georgs Kūfalts

Georgs Frīdrihs Ferdinands Kūfalts (*Georg Friedrich Ferdinand Kuphaldt*, 1853–1938) ir izcila personība Latvijas ainavu arhitektūras vēsturē. **Viņa sniegums un meistarība ir Eiropas līmeņa vērtība.** Viņa darbi un paustais redzējums ir **pilsētplānošanas un pilsēt būvniecības mērogā.** Šodienas ainavu arhitektūras profesionālajā un teorētiskajā sapratnē G.Kūfalts savā vērienā vērtējams kā **ainavu urbānima pārstāvis.**

Georgs Kūfalts ieņem Rīgas Dārzu un parku direkcijas direktora amatu no 1880.- 1915. gadam. G. Kūfalts vārdos un savos darbos ir paraugs šī pārmaiņu laikmeta gara ideju īstenošanai Rīgā. G. Kūfalts 1909. gada 29. janvārī ziņojumā "Pilsētas dārzi un to nozīme Rīgas pilsētai" (*Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für Riga*) Rīgas pašvaldības sociālās politikas biedrībai (*Gesellschaft für Kommunale Sozialpolitik in Riga*)²⁷ pauž dedzīgu redzējumu, pārliecību, skaidro un sniedz vērtējumus un ieteikumus plānošanai un rīcībai, dalās ar paveikto un plānoto Rīgas publiskās ārtelpas veidošanā. Ziņojums atklāj G.Kūfalta vērtību sapratni, kas uzkrāta 24 gadu darba pieredzē Rīgas dārzu direktora amatā un pieredzē ārvalstu kongresos. Ziņojums savu nozīmi un aktualitāti ir saglabājis cauri laikiem, un kā unikāla Rīgas vērtība tiešā veidā turpināma arī šodien plānojot un projektējot Rīgas parku sistēmas nākotni.

Attēls 3.45 G.Kūfalts.

https://lv.wikipedia.org/wiki/Georgs_Kūfalts

²⁷ Kuphaldt G. Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für Riga (Vortrag vom 29. Januar 1909). Hefte der Gesellschaft für kommunale Sozialpolitik in Riga, II. Jahrgang, Heft, Nr. 10, S. 3–16

“Cienījamie apmeklētāji!

Dārzkopības māksla tās pielietojumā mūsu pilsētu izdaiļošanai patiešām ir **mūsu laika bērn**s, viena no mūsu laikmeta skaistākajām aktivitātēm, kas bieži tiek nepareizi uzskatīta par materiālistisku. **Dārzkopības māksla** arvien vairāk ir kļuvusi par ikdienas ekonomiski un sociālpolitiski svarīgu jautājumu, kura risināšana ir **viens no svarīgākajiem pilsētu kopienu uzdevumiem**.

Līdz pagājušā gadsimta vidum dārzkopība gandrīz tikai kalpoja Laudes prinčiem un grandiem, kuru **dāsnajai mākslinieciskajai izjūtai** esam parādā daudzus krāšņus dārzus. **Pilsētu dārzi bija tikpat labi kā nezināmi**. Tikai straujā pilsētu pārbūve, kas sākās pirms 6-7 gadu desmitiem, arī šeit radīja pārmaiņas. Sākās vaļņu nojaukšanas laiks, lielas teritorijas pilsētu sirdīs kļuva brīvas, un šo platību pārdošana pilsētas kasei nesa lielus ienākumus.

Labi pilsētai, kura tolaik atzina **dārzkopības objektu nozīmi iedzīvotāju labklājībā un labiekārtoto vaļņa reljefa daļu**. Šie vaļņi visādā ziņā ir pilsētas dārza mākslas ideāls. Tie sasniedzami no visām pusēm pilsētas centrā, galvenokārt gūst labumu blīvi apbūvētajā pilsētas centrā un ienes visvienmērīgāko gaismu un gaisu māju iekšējā jūrā. Cik daudz skaistuma pilsētas, piemēram, Rīga, Hamburga un Brēmene, nebūtu zaudējušas, ja to kādreizējie vaļņi nebūtu pārveidoti par dārziem!

Mūsdienās apziņa par tiesībām uz gaisu un gaismu ir pārņēmusi visas lielas pilsētas iedzīvotāju slāņus un sapratne, ka pilsētas dārzkopība nav greznība, bet gan kopīgā labuma nepieciešamība. Tikai līdz ar šo atziņu pilsētdārza māksla iekļūst pilsētvides uzdevumu lokā kā pilnībā tiesīga daļa un iegūst ievērojamu daļu pilsētplānošanā lielajās pilsētās. **Ar tiesībām uz gaisu un gaismu ir nepieciešami arī pilsētas dārzi**, un, nosakot **pilsētas attīstības plānus**, vienmēr ir jāatstāj brīvs noteikts procents no grīdas platības stādīšanai.

Dārzu un dekoratīvo laukumu ķēdei, kas pēc izmēra un iekārtojuma ir pielāgota pilsētas iedzīvotāju vajadzībām, jāiziet cauri un jāietver pilsētas ainava kā skaistākā dekorācija. Jo īpaši būtu jānodrošina **gaiss, gaismas un atpūtas iespējas**, kur nabadzīgākie iedzīvotāji ir saspiesti šauros dzīvokļos - bieži vien daudzas ģimenes vienā mājā ar **bezgaismas pagalmiem** - un kanoē tikai izņēmuma kārtā bauda svētku priekšrocības savā dārzā un Dieva dārzā brīva daba. Noteikti no tīri estētiskā viedokļa ir vēlams pilsētas labākās teritorijas izdaiļot ar dārziem, taču nevajadzētu aizmirst, ka trūcīgākie šajā ziņā ir arī trūcīgākie iedzīvotāji. Šeit ierīkojamajām atpūtas zonām piešķiriet tikai atbilstošu formu un aprīkojumu. Šeit rotājums, izrotājums ir jāskata tikai otršķirīgi, no otras puses, lai būtu pietiekami **daudz iespēju jauniešiem un ģimenēm vietām veciem lielā mērā.**”

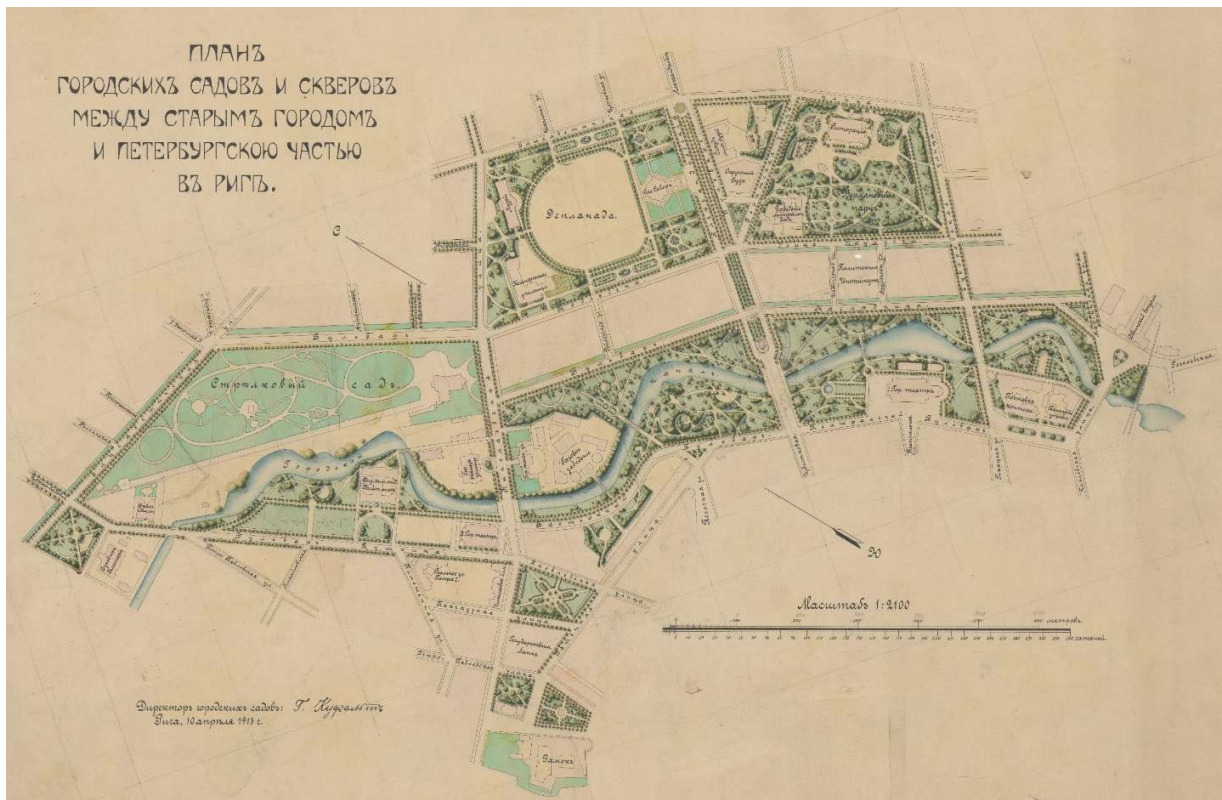
Die öffentlichen Gärten.

Von Stadtgartendirektor **G. Kuphaldt.**

Die öffentlichen Gärten besitzt die Stadt auf der rechten Dünaseite: den grossen und kleinen Wöhrmannschen Park, den Kaiserlichen Garten, den Kojenholmschen Garten und die **Kanalanlagen**; auf der linken Dünaseite: den **Thorensberger Park** und die Gartenanlage auf dem Lämmerberg. Mit der Herstellung von Gartenanlagen auf der **Esplanade** und dem Griesenberg in der Moskauer Vorstadt ist im Frühjahr 1902 begonnen. Im Mai 1901 beschloss die Stadtverordnetenversammlung, den über 5 Quadratwerst grossen sogenannten **Kaiserwald** am Stintsee in einen **Volksgarten** umzuwandeln, doch bleibt die Ausführung dieses Projekts der Zukunft vorbehalten.

G. Kūfalta rakstā (325. lpp) atsauce uz vācu 'Volksgarten' jeb tautas parka konceptu, kas ir pagrieziena pilsētu attīstībā veidojot publiskus parkus pilsētniekiem, jo līdz tam parks un dārzs bija privātas labklājības ieguvums.

Attēls 3.46 Kuphaldt, & Kuphaldt, Georg. (1913). Планъ городскихъ садовъ и скверовъ между старымъ городомъ и петербургскою частью въ Ригѣ [plāns] / Директоръ городскихъ садовъ: [G. Kūfalts]. Рига: [б. м.]. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030338>

1913. gada plāns apliecina G.Kūfalta pārliecību "Dārzu un dekoratīvo laukumu ķēdei... jāiziet cauri un jāietver pilsētas ainava kā skaistākā dekorācija." 1915. gadā viņš pamet Latviju un dodas uz Vāciju. Tā šī karte simboliski apkopo viņa veikumu Zilzaļam lokam.

Plāns grafiski attēlo **detalizēti pilsētas publiskos parkus** un vienlaikus Rīgas pils parku un Strēlnieka dārzu, kā **privātos dārzus** attēlo vien ar zaļu krāsu **bez detalizācijas**.

Papildus no RVC AZ G. Kūfalta veikuma kartē nav ietverts Grīziņkalna parks un Viesturdārzs.

Attēls 3.47 Volkspark auf dem Griesenberg, 1909,
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030355.html>

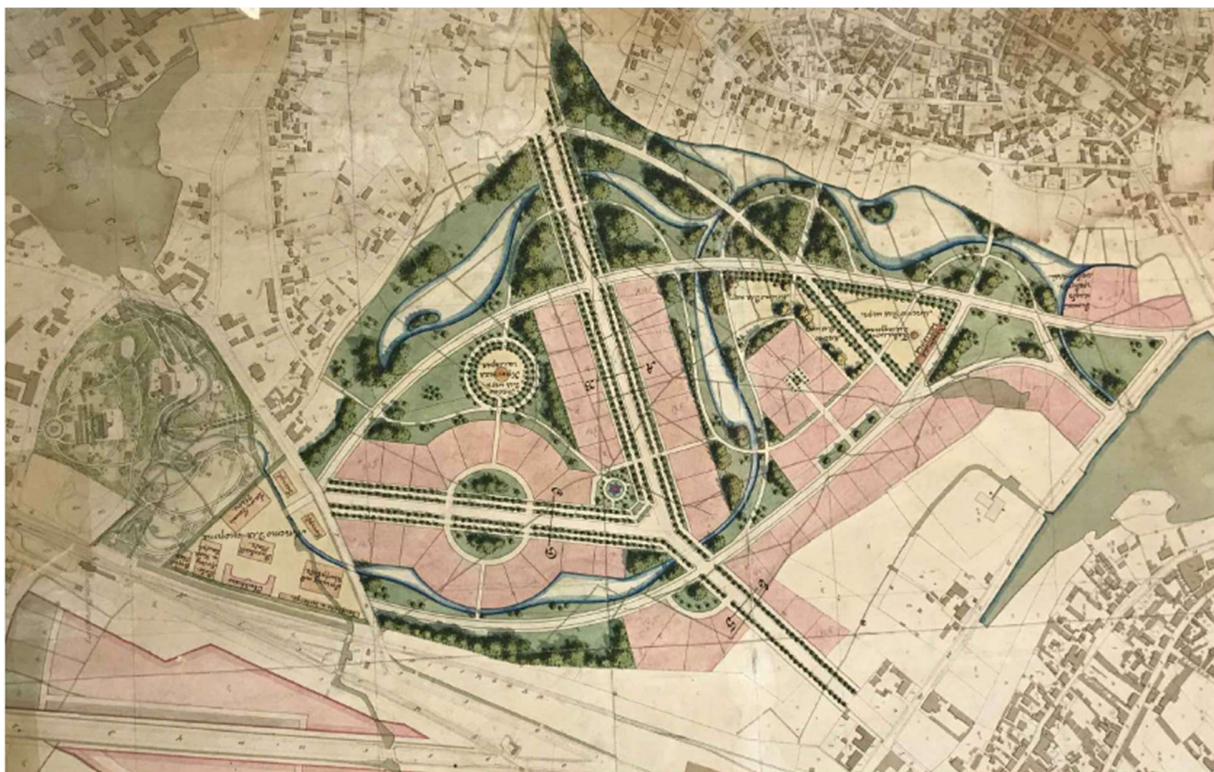
G.Kūfalta parku vadošais rokraksts ir plūdliniju veidolā ar pastaigu ceļiem un telpisku koku puduru un lauču miju, kas raksturīgs angļu ainavu parkiem. Tomēr Esplanāde, Jēkaba (Neatkarības) laukums un Pils laukums veidoti regulārā veidolā, kas raksturīgs Baroka stila parkiem.

G. Kūfalta unikālais sasniegums ir Rīgas pilsētas kanāla apstādījumu joslas pilnveidošana atbilstoši ainavu parka veidošanas principiem, kas lieliski atspoguļo historisma laikmeta jeb “garā 19. gadsimta” (1789–1914) izpratni par pilsētas publisko ārtelpu – dārzu un parku joslu Rīgas jaunajā, ārpus viduslaiku cietokšņa veidotajā pilsētas centrā. G. Kūfalta darbības laikā Rīga ieguva savu “zilzaļo loku” kā simboliskajā, tā arī burtiskajā nozīmē, pilsētas kanāla zonas apstādījumiem izveidojoties kā teritorijai, kas **vizuāli atdala un vienlaikus funkcionāli savieno vecpilsētu ar jauno industriālā laikmeta pilsētas telpu**. Pilsētas kanāla izveidošana bijušās nocietinājumu joslas vietā notika paralēli pilsētas vaļņu nojaukšanai no 1857. līdz 1862. gadam, pēc tam sekoja šīs teritorijas labiekārtošana, apzaļumošana un daļēja apbūve ar sabiedriski nozīmīgām kapitālām ēkām (Pilsētas teātris, deggāzes fabrika pie Bastejkalna 1860. gados, vēlāk Otrais pilsētas teātris) vai dārzu un izstāžu paviljoniem.²⁸ Tādējādi pilsētas kanāla apstādījumu josla tika izveidota kā “dzīvās dabas fragments” strauji augošajā 19. un 20. gadsimta mijas pilsētvidē, kam piemīt patiesas ainaviskās daudzveidības radītā pievilcība, tā ir savdabīga ekoloģiskā un arī psiholoģiskā komforta zona, kas nepieciešama pilsētas iedzīvotājiem. Šī **zona ir pakļauta laikmeta izraisītajām urbānās vides pārmaiņām, un tieši tāpēc ir svarīgi saglabāt to kā vienotu veselumu, kā kompleksu, kura plānojuma kodolu veido pilsētas kanāls un tam telpiski piesaistītā parku virkne**.

Dārzu pilsētas un parku sistēmas tīklojums Pārdaugavā

²⁸ Bernhard Becker. Aus der Bautätigkeit Rigas und dessen Umgebung in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts. Riga: W. Mellin & Co 1898, S. 1.-8.

Dārzu pilsētas idejas Latvijā atbalsojās jau 1898. gadā ar Mežaparku, kuras idejas autors bija Rīgas pilsētas galvenais inženieris Adolf Agthe, savukārt projekta autors 1901. gadā bija G.Kūfalts. Dārzu pilsētas idejā turpinājās Uzvaras parka teritorijā, kas ar Āgenskalna līci savienotu Māras dzirnavu dīķi, Mārupīti virzot to jaunā gultnē, kas jau bija īstenots Arkādija parkā. Tādejādi **turpinot Zilzaļo loku Daugavas kreisajā krastā.** Šis projekts **apliecina G.Kūfalta meistarību radīt redzējumu ainavas urbānisma mērogā.**

Attēls 3.48 Uzvaras parka mets, kas pārveido esplanādi par dārzu pilsētu. Kuphaldt Georg, 1913,

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Parku, bulvāru un kanāla pusloka sistēma ap Vecrīgu:
 - bulvāru – priekšdārzu sistēma
 - vaļņi – pilsētas dārza mākslas ideāls
- pilsētas publiskie parki
- tiesības uz gaisu un gaismu – pilsētas attīstības plānos vienmēr ir jāatstāj brīvs noteikts procents no grīdas platības stādīšanai
- pilsētas dārzkopība nav greznība, bet kopienas nepieciešamība
- Dārzu un dekoratīvo laukumu ķēdei, kas pēc izmēra un iekārtojuma ir pielāgota pilsētas iedzīvotāju vajadzībām, jāiziet cauri un jāietver pilsētas ainava kā skaistākā dekorācija
- jānodrošina gaisa, gaismas un atpūtas iespējas; atpūtas iespējas jaunajiem un ēnainas vietas gados vecākiem
- Režģa ielu telpas plānojums – princips: ielas telpa vispirms, tostarp aleju, priekšdārzu, laukumu, ietvju sistēma
- Pilsētas parka loma iekļaujošas vides veidošanā un vairošanā;

- Ietves jaunievedums

3.9 Andrejs Zeidaks

Andrejs Zeidaks ir pirmais latvietis ainavu arhitekts. Viņš lietpratībā un talantā pārspēj savu skolotāju Georgu Kūfaltu un ainavu arhitektūru paceļ augstā mākslinieciskā līmenī. A. Zeidaka devums nav pienācīgi apzināts un novērtēts. Gundega Lināre²⁹, ainavu arhitekte 1993. gadā dod nosaukumu rakstu ciklam par **Andreju Zeidaku – “Viņš radīja dārzu mākslas stilu Eiropā”** minot arī, ka **1929. gadā Zviedrijas karalis A. Zeidakam piešķīris Gustava Vasas ordeni par izciliem sasniegumiem Rīgas pilsētas apstādījumu veidošanā.**

A. Zeidaks tieši raksturo, ka gandrīz 100 gadus no **1721. gada līdz 1813. gadam pilsēta publisko dārzu veidošanā “nekas nav darīts”** un, ka “plānveidīga dārzu politika” ir bijusi tikai F. Pauluči laikā:

“1901. gadā, kad notika Rīgas dibināšanas 700 gadu atcere, pilsētas atklātiem dārziem jau skaitījās 180 gadu ilga pagātne, ja kā vecāko atklāto dārzu skaita Viestura dārzu, kurš ierīkots 1721. gadā, krievu cāram Pēteram Lielam Rīgā uzturoties un pašam pie šī dārza ierīkošanas līdzdarbojoties. No šī laika [1721. gada] līdz 1813. gadam, t. i. gandrīz simts gadu laikā, apstādījumu ierīkošanā no pilsētas pārvaldes puses nekas nav darīts. Šinī gadā uz toreizējā enerģiskā Baltijas provinču ģenerālgubernatora marķīza Pauluči ierosmi nodibinās gandrīz patstāvīga organizācija „priekšpilsētu apstādījumu komiteja”, kuras mērķis rūpēties par priekšpilsētu izdaiļošanu ar dārziem un koku stādījumiem, vācot šim nolūkam labprātīgus ziedojumus no iedzīvotājiem un vajadzības gadījumā izprasot pabalstu no pilsētas pārvaldes, resp. kases kolēģijas. ... Pēc tam, līdz 1879. gadam, kad ievēd pilsētu pārvaldē jaunu kārtību, šīs komitejas darbība it kā apsīkst un izpaužas tikai padarītā uzturēšanā. Saskaņā ar jauno pilsētas pārvaldes iekārtu, jaunā dome 1879. gada septembrī ievēl sevišķu „dārzu pārvaldi” ar valdes locekli kā priekšsēdētāju, viņa vietnieku un trīs piesēdētājus no domniekiem, sekretāru un pilsētas dārznieku kā tehnisko padomdevēju. Dārzu pārvalde, kā pilsētas valdes sastāvdaļa, rīkojas turpmāk kārtēja budžeta rāmjos — sākumā gan niecīgos apmēros, bet vēlāk, pateicoties savam **enerģiskam un lietpratīgam tehniskam vadītājam [G. Kūfaltam]**, 20 gadu laikā, t. i. līdz 1901. gadam uzkopj un paplašina atklātos dārzus un apstādījumus gandrīz līdz tagadējai platībai. Reizē ar to Rīgas dārzi iekārtas un uzkopšanas ziņā jau skaitās pie labākiem Vakareiropā. Lai gan Rīgas centra dārzu rašanai un izveidošanai ir gadījuma raksturs, tie pakāpeniski ierīkoti daudzos gadu desmitos un nekad pilsētas komunālā pārvalde, nedz arī speciālā dārzu pārvalde plānveidīgu dārzu politiku nav piekopusi, — izņemot marķīza Pauluči ierosmes radīto pirmo pasākumu 1813. gadā, —

Attēls 3.49 A. Zeidaks.

https://lv.wikipedia.org/wiki/Andrejs_Zeidaks

²⁹ Gundega Samoviča (Lināre). Viņš radīja dārzu mākslas stilu Eiropā. Diena, Nr.136 (08.07.1993), Diena, Nr.137 (09.07.1993), Diena, Nr.138 (10.07.1993)

tomēr, pateicoties laimīgam sagadījumam, pilsētas centra apstādījumi atstāj plānveidīga veidojuma iespaidu.³⁰

1920. gada 14. janvāri (vienu dienu pēc tam, kad lielinieku valdība paziņoja par savas darbības izbeigšanu Latvijā) A. Zeidaks uzraksta eseju **“Mūsu nākamības dārzs”**:

“Katrā dārzā pirmā lieta ziedi puķes. Tās **dabas smaids**, viskrāšņākā rota viņas kāzu tērpā. Tās **saules mīlas karstie skūpsti**, tās **saules kaisles paudējas**. Bez ziediem dārzs kā bērns bez **smaida**, kā **zvaigžņu tukšas debesis**. Viss, ko mēs dzīvē šķīstu, daiļu radam tas gaismas, saules cēlais darbs, bet ļaunums, neprāts, visa noziedzība no tumsas dzimis posta tārps... **No ziediem, zaļumiem un saules taps radīts nākamības dārzs**... No jauna guris kara gaitās to radīs senais latvju darba prieks! Šis prieks uz darbu gaismai, saulei rada, tas mūsu tautas manta dārgākā: ar to mēs izpostīto latvju zemi drīz tērpsim krāšņā dārzu uzvalkā. Un dārzu dzīvē augs tad mūsu meitas, dēli ar tīrām sirdīm, skaidrām dvēselēm, kas izjust spēs un cildināt cik krāšņi daiļa mūsu Latvija.” (atsauce)

K. Barons 1979. gadā raksturo:

“Zeidaks ieveda jaunumu, kas nebija nekur citur, — lielās masās grupētas ziemcietes, kuras **veidoja plašus, dekoratīvus klājenus**. Līdz tam parkos stādīja galvenokārt vasaras puķes un stādījumi bija saraibināti.”³¹

A. Zeidaks savu redzējumu un pārliecību aizrautīgi pauž gan vārdos, gan darbos. Valdošais vācu kultūras varas laika noliegums atbalsojas arī A. Zeidaka teiktajā ³²:

“.. .katrā laikmetā dārzi ir veidoti pēc attiecīgam laikmetam atbilstošas mākslas un arhitektūras izpratnes, dažādi pēc formām un izteiksmēm. **Mūsdienu arhitektūra iezīmējas ar lietderību**, un tāpēc es to arī Rīgas dārzos izvirzu pirmajā vietā. **Agrāk dzīves augstākais sasniegums bija bauda, vara un bagātība**, tad turpmāk nākotnē tam jābūt citādi. Demokrātisma laikā mākslai jākalpo visiem, baudai jāizpaužas ne izpriecās, bet tīkamajā lietderībā. Līdz ar to dārziem jāklūst lietderīgiem.”... “Jūs jautājat, kā vēl varētu izpausties Rīgas dārzu lietderība? Jā, vislielākā mūsu dārzu lietderība to nepieciešamība pēc **saulainības**! Saule vajadzīga ne tikvien dzīvībai, tā tikpat nepieciešama dārzu krāsainībai. Senos dārzus stādīja, lai būtu ēnaini. Es turpretī arvien **esmu centies tos veidot saulainus, jo, kur saulainība, tur dzīvība un prieks**! Dārzos ziediem nepieciešama saule.”

A. Zeidaks ³³ 1924. gadā noliedz gan vācu laiku, gan G. Kūfalta veikumu un sludina “moderno pilsētu dārzu” pamatprincipus. A. Zeidaka redzējums skaidri atklājas Strēlnieku dārza projektā – parka plūdlīniju pastaigu ceļus kontrastē regulāra plānojuma zonas:

Pilsētu atklāto dārzu sākumi nesniedzas visai tālu pagātnē. Vēl pirms simts gadiem tādu tikpat kā nemaz nebija, nedz galvas, nedz tagadējās lielpilsētās. Iedzīvotāju skaits viņās bija

³⁰ A. Zeidaks. Pilsētas atklātie dārzi un apstādījumi. (1932). Rīga kā Latvijas galvas pilsēta : Rakstu krājums Latvijas republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei / T. Līvintāla un V. Sadovska redakcija. Rīga: Rīgas pilsētas valde. 842 lpp.

³¹ Z. Kipere. Kur Barona muiža? Zvaigzne, Nr.24 (15.12.1979).

³² Dažas atmiņas par latviešu dārzu mākslās pamatlicēju Andreju Zeidaku. K. Barons. Literatūra un Māksla, Nr.10. 08.03.1985

³³ A. Zeidaks. “Moderno pilsētu dārzu un zaļlaukumu uzdevumi un viņu iekārtas pamatprincipi” Inženieru un tehniķu kongresā. Ziņojums 1924. gada 24. aprīlī.

samērā mazs, apbūve plaša, lielāko tiesu ar vien- un divstāvu mājām, ar plašiem pagalmiem nu dārziem ap tām. Tīrais gaiss, zaļumi un saule sniedzās vēl dziļi iekšā pilsētu organismā. **Brīvā daba bija ērti sasniedzama visiem** tuvākā apkārtnē, jo pilsētas vēl atradās tikpat kā **dabas māmuļas klēpī**. Šie pilsētniekiem labvēlīgie dzīves apstākļi strauji grozījās, kad iesākās rūpniecības spēja attīstība un sakarā ar to pieauga iedzīvotāju skaits un ēku būvēšana. **Plašo dārzu un pagalmu vietā** radās vairāk stāvu mājas visciešākā apbūvē ar tumšiem, **pagrabveidīgiem pagalmiem, putekljinām ielām un laukumiem**. Pilsētu tuvākā apkārtnē pacēlās visāda lieluma rūpniecības ietaises ar **simtiem kūpošu un kvēpošu skursteņu**. Aizvien lielāks pieauga pilsētu **sablīvētais mūru ķermenis**, kurā vairs nesniedzās **tīrais gaiss, zaļumi un saule un aizvien tālāk no šī blīvēņa aizvirzījās brīvā daba**, dodot vietu jaunām rūpniecības celtnēm. ... Tā pirmie pilsētu dārzi radās **aiz tīri estētiskiem motīviem, — nevis atziņā par tīra gaisa, zaļumu un saules nepieciešamību**. Šāda dārzu nozīmes izpratne, uzskot ar zaļumiem mājas apkārtni aiz tīri estētiskiem motīviem, pilnīgi sakrita ar tā laika dārbūvniecības virziena uzskatiem, ka **dārzs ir radāms pašmērķa dēļ, jo vācu peizažu dārza tips, kurš tolaik jau bija vispār atzīts par vienīgi pareizo, citādu izpratni nepielaida**.

(Vācijas) pirmā plašākā mācības grāmata: — „Lehrbuch der schonen Gartenkunst”³⁴ ... diezgan vienkāršā mācību bagāža, izteikta patētiskos prātojumos par dabas ainavu estētiku, savos slēdzienos atzina dārzu tikai, kā pašmērķi, bet „izdailoto” dabu saprata vienīgi glīti uzskotu mauriņu, noteiktās vietās un priekšrakstītā mistrojumā novietotu koku un krūmāju un veikli izlocītu celiņu veidā. Taisnā līnija un kas viņā izpaužas, ieslēdzot arī būvarkitekturu, **neietilpa šinī dabas izpratnē**, jo dabā nekur neesot noteiktas formas. Pateicoties šādai vienkāršai un noteiktai, tīri mechniskai dabas izpratnei, **dārbūvniecība tad arī pilnīgi pārgāja dārznieku, kā vistuvāk dabas kopšanai stāvošu arodnieku, rokās, pretēji renesanses laikmetam, kad dārzu kopā ar māju, ciešā sakarībā ar to un vienota mākslinieciskā stila un lietojamības izteiksmē veidoja vienīgi būvmakslinieks, pieaicinot dārznieku tikai pie augu novietošanas un zemes sagatavošanas darbiem**. Gluži dabīgi, ka „mechanizējot” dārzu motīvus pēc stingri noteiktiem principiem, dārzu formas pamazām tiktālu šematizējās, ka tanī laikā, kad Rīgā saka rasties tagadējie vācu tipa pilsētas dārzi, — t.i. 80. gada beigās, — šis tips jau bija šematizējies visa pilnība, — **sasniedzis zemāko pakāpi virzienā uz leju**. Izdailotas dabas ainavu vietā dārzos attēloja tādu dabas nabadzību un vienmuļību, kāda tā savā brīvā darbībā nekur nav rodama. Šīs nabadzības uzturēšana, — plašo zāļu laukumu ikgadējā jaunsēšana, mēslošana, ravēšana, gludināšana, pastāvīgā laistīšana un biežā pļaušana, tāpat komplicētos ornamentos tērpto puķu stādījumu kopšana un uzturēšana prasīja no komunalpārvaldēm šīm vajadzībām **nesamērīgus izdevumus**, bet lielo mūra blīvēnu apdzīvotāji, kustoties pa šo „izdailoto” dabu, krita bārgā sodā par katru neuzmanīgi sānus sperto soli. Tikai restoraciju un alus avotu paspārnēs tiem atļāva justies drošiem un brīviem savās kustībās. Šinīs iestādēs tad arī izpaudās visa dārzu vajadzība un nozīme.

Atzīstot, ka šīs nevēlamās parādības ir **pilsētnieku pretdabīgo un neveselīgo dzīves apstākļu sekas**, ka tās novēršamas vienīgi **radot piemērotākus dzīves apstākļus, izrietošus no tīra gaisa, zaļumu un saules nepieciešamās baudas**, starp citu, visā nopietnībā izvīrījās arī

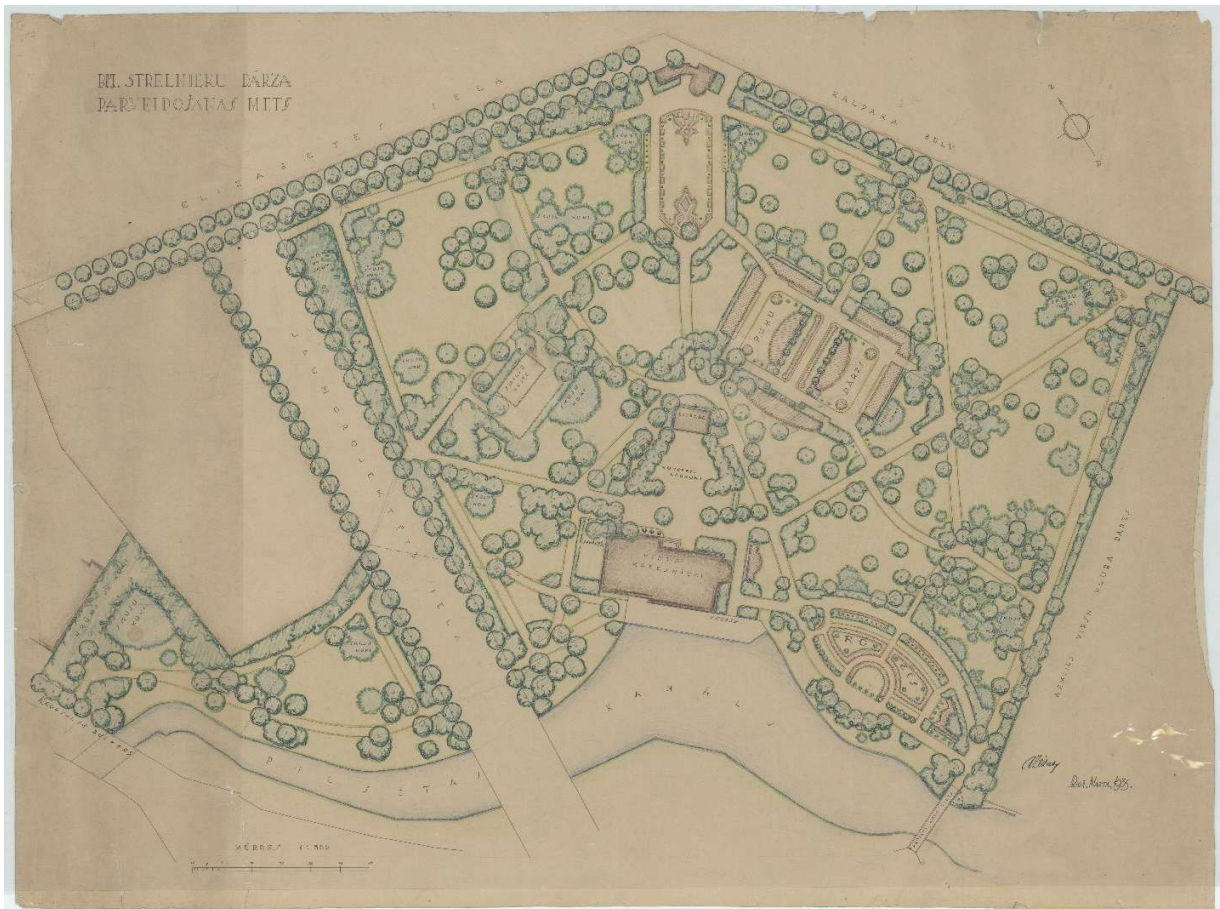
³⁴ Meyer, Gustav [Editor] Lehrbuch der schönen Gartenkunst: mit besonderer Rücksicht auf die praktische Ausführung von Gärten und Parkanlagen. Berlin, 1873. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/meyer1873>

jautājums, par pilsētu zalvietu un dārzu lielo nozīmi šā mērķa pilnīgai sasniegšanai. **Pastāvošie dārzi**, ar rūpīgi koptiem mauriem un veikli izlocītiem celiņiem, **jaunajam prasībām pēc plašām kustību brīvībām**, — **sporta, rotaļām un atpūtai zaļā maurā**, — **nebija lietojami**. ... Tagad, pēc 30 gadu meklējuma un mēģinājumu laikmeta, kurā mazāk radās vajadzību apmierinošās dārzu formas, bet **vairāk gan literatūras par šo formu vajadzību, mērķiem un attaisnojumu**, — visās kulturvalstīs iestājies jauns dārzu attīstības posms, — **izveidojušies moderno dārzuformu pamatprincipi**, — arī attiecībā uz pilsētu atklātiem dārziem. Kopsavilkumā tie izpaužas visu **lietderību un daļuma apvienojuma iespējamā pilnībā** ... **Taisnā līnijā** un kas viņā izpaužas ir vienlīdzīgi „dabīga” tikpat formālā, kā peizaža, iekārta. Šī nebūt nava dabas kopējums, bet viņas **fiziognomikas augstākais kāpinājums, visbagātākā augu, krasu un krāšņuma ietērpā**, kādu vien klimatiskie apstākļi pielaiž un **vietējā daba varētu radīt, ja viņas rīcība butu visi tie palīga līdzekļi, kādus dārza veidotājs pielieto šā mērķa sasniegšanai**. Katram dārzam un stādījumam radāma viņa lietojamības mērķim vispiemērotākā forma, kuras „gribai” iespējamā pilnībā pielāgojams augu dekoratīvais saturs. Sakarā ar šo atziņu un mūsdienu dārzu uzdevumiem, modernā dārbūvniecība atzīst tagad divējādus dārzu un stādījumu tipus, kuri — forma var izpausties visai dažādi: **1) brīvām kustībām, sportam un rotaļām un 2) atpūtai un dabas baudai**. — Pirmējais rīkojams telpiski visplašākos apmēros, kādus vajadzība prasa, vērā ņemot — visas praktiskas lietderības un labierīcības, piegriežot sevišķu vērību **rūpīgai vietas izvēlei**, attiecībā uz grunts sastāvu, vējiem un ērtas pieejamības. Taisni šis dārzu tips pilsētām visvajadzīgākais, — tas vispilnīgāk pašlaik attaisno savu esamību, kādēļ to nevar novietot kautkura **apbūvei nenoderīgā, vai pastāvīgiem caurvējiem padotā, jeb dūkstainā un ar lieliem laiku zaudējumiem sasniedzamā vietā**. Kā šie parki, dārzi un laukumi pielāgojami visā iekārtā un izteiksmē fiziskās attīstības veicināšanas uzdevumiem, tāpat otrais tips pielāgojams **garīgai baudai un aplūkojošai atpūtai**. Viņa mērķis un attaisnojums: **tuvināt pilsētas iedzīvotājus dzīvai dabai**, uzturēt viņos dzīvu sakarību ar to, **radīt dabu nevis kopējumā, kāda viņa ir, bet ko viņa spēj visaugstākā pilnībā** un krāšņākā ietērpā, izslēdzot visu to, kas šo pilnības noskaņu traucē.

Visos šos dārzos un stādījumos raksturīgi izpaužas **vāciskā dārzu tipa sabrukuma laikmeta iezīmes**: — viņu **pašmērķis, nelietojamība** plašākam brīvu kustību vajadzībām un šematiskā izteiksme. Zīmīgi tie arī ar to, ka ierīkoti visur tur, kur radās **māju celtnēm neizdevīgas vietas**. Neizpaužas viņos arī **nekāda plānveidīga dārzu politika**, kuras, kā redzams, noteicošās aprindās nemaz nav bijis.

... Mēs neapzināmies vairs tik bagāti, lai spētu **šķiest līdzekļus** dārzu ierīkošanai viņu **pašmērķa — greznuma dēļ** — nedrīkstam arī vairs būt tik naivi un apzinīgi bojāt savus fiziskos un garīgos spēkus pret dabīgos dzīves apstākļos, uz šādu ierīcību rēķina. Tagad, vairāk, kā jebkad, mums visā nopietnībā jā rūpējas par visu savu dzīvo spēku saudzēšanu un uzturēšanu. Šo mērķi sasniegt mēs varam, starp citu, vispilnīgāk dārzos, tērtos dabas māmuļas viskrāšņā kāzu uzvalkā, lai viņas, pelēkās ikdienas materiālismā sirgstošais, tāpat, kā mūru blīvēņos smakstošais, rastu vajadzīgo **kontakta ar visas esamības pirmavotu — dzīvo dabu** un gūtu no tās tīro atziņu, ka **nekas ikdienā mums nedod tik daudz cēlu sajūsmu uz visu labu, daļu, kā dārzs pilns ziedu, zajumu un saules**, — ka negrozāmie dabas likumi, kam padota visa dzīvība, šī it kā augstākās gribas vadītā lietderīgā kārtība, — visas

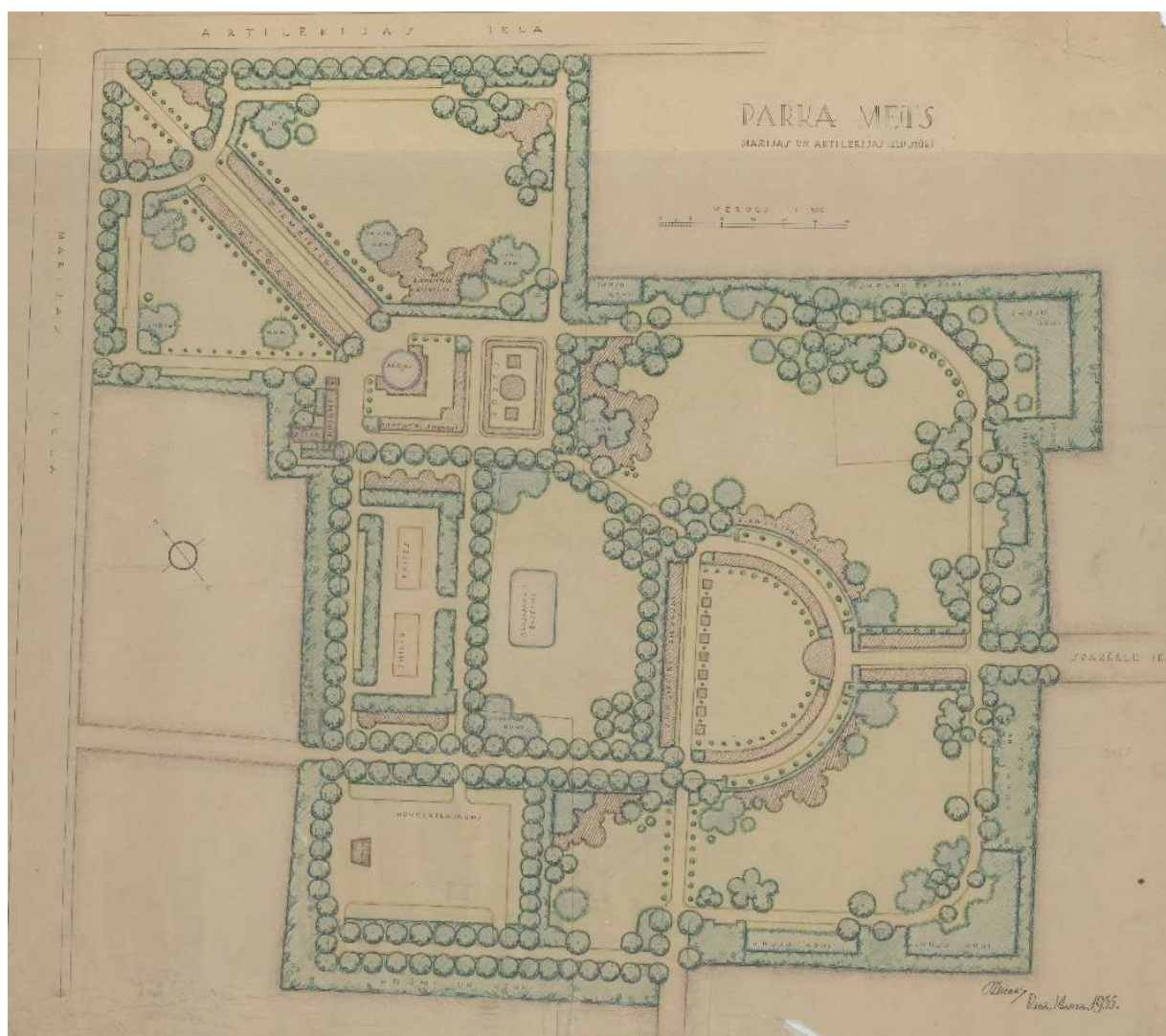
būtības rašanās un nīkšana, — nekur tā vērojami nav, kā dārzā, dārza dzīvē. Kā še mēs visu varam rast, ko kultūra spēj dot, — jo viss še kustas, aug un top.”

Attēls 3.50 Andrejs Zeidaks. Strēlnieku dārza pārveidošanas mēts. 1935, LNB, RXA251_37.

Parka kompozīciju veido taisnas vai viegli liektas celiņu trases un regulāra, simetriska plānojuma atpūtas laukumi ar bagātīgiem ziemciešu un cirptu krūmu dzīvžogu stādījumiem, kuros atpūtas soli izvietoti pa perimetru. Šāds **duālisms** – **regulāri stādījumu laukumi un plastiska dabas ainava** – atbilst dārzu filozofijas laikmeta garam kontrastēt kontrolēto dabu ar savvaļu.

Attēlā redzamais jaunveidojamā **ceļa projekts** kā arī **estrāde** nekad netiek īstenoti.

Attēls 3.51 Parka [Ziedoņa dārza] mets Marijas un Artilērijas ielas stūrī. 1935

Attēls 3.52 Parka loks ap Vecrīgu 11. novembra krastmalā
<https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/23491/>

1930. gadā pēc Daugavmalas tirgu likvidēšanas un tirdzniecības pārvietošanas uz Centrāltirgu, A. Zeidaks noslēdz parku un bulvāru sistēmas loku ap Vecrīgu veidojot vērienīgus tagadējās 11. novembra bulvāra (tag. 11. novembra krastmalas) stādījumus Vecrīgas priekšdārza veidolā, nostiprinot atvērtību un parādes gaisotni pret Daugavas ūdens telpu.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Noslēgts stādījumu loks ap Vecrīgu priekšdārza veidolā
- A. Zeidaks – pirmais latviešu ainavu arhitekts, pēctecībā A. Zeidaka vērtības – (1) duālisma pieeja – plūdlīniju ainavu parkam kontrastē ģeometriskas (regulāras) plānojuma zonas; (2) celiņu trasējums veidots saskaņā ar gājēju plūsmu nevis kalpo laiskai maldīšanās (klejošanas) pastaigai parkā; (2) “saulainība” – dārzu krāsainībai, ziediem un priekam; (3) plaši ziedu stādījumu laukumi.

3.10 Staļina sociālais reālisms

Staļina laiks mākslā, arhitektūrā un ainavā ienes padomju viltus ideoloģijas manifestēšanu un cenzūru. Tas ienes jaunu sociālā reālisma stilu – kura saglabājamās vērtības plašākā sabiedrībā nav izdiskutētas. Rīgas kanoniskajā silueta telpā Staļina laika arhitektoniskā gaisotne joprojām ir aktīvi pārstāvēta plašās Rīgas parādes ainavas telpās – Akmens tilts, 11. novembra krastmala, ēkas ansamblis Kaļķu ielā 1 un Strēlnieku piemineklis ar Strēlnieku laukumā (daļēji mīkstina ideoloģiski interpretētijs atjaunotais risinājums). Staļinisma laika projektus vienlaikus ideoloģiskā un labestīgā gaisotnē fotodokumentējis Dominiks Gedzjuns (1918-1998)³⁵.

Nozīmīgākie projekti

- Oktobra tilts un Komjaunatnes krastmala (Akmens tilts un 11. novembra krastmala)
- Strēlnieku laukums
- Filharmonijas skvērs (Līvu laukums)
- Esplanāde un īpaši Staļina pieminekļa laukums (īstenots Raiņa piemineklis)
- Zinātņu akadēmijas ansamblis
- Rīgas centrālā stacija un stacijas laukums

³⁵ Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos; un <https://fotokvartals.lv/2011/01/21/dominiks-gedzjuns/>

Attēls 3.53 Komjaunatnes krastmala. Parka loks ap Vecrīgu tiek paplašināts līdz Daugavai. Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos.

Attēls 3.54 Strēlnieku laukums. Sagraudātās Vecrīgas apbūves vietā top skvēri. Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos.

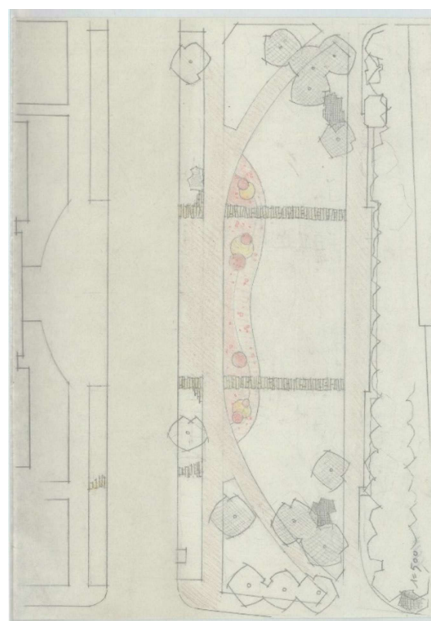
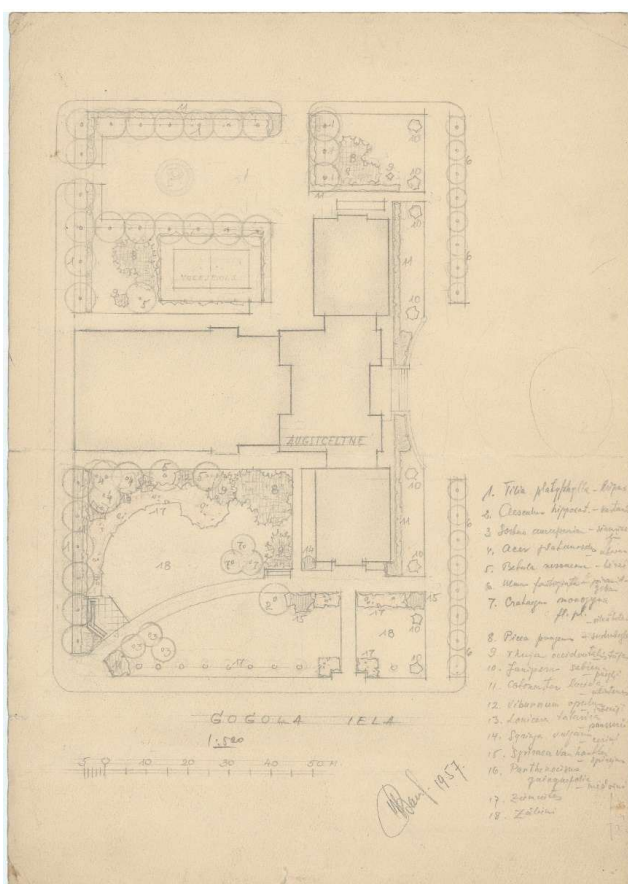
Attēls 3.55 Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos.

Attēls 3.56 Esplanāde. Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos.

Attēls 3.57 Apstādījumi Kaļķu ielā, Rīgā. Zvaigzne, Nr.3 (01.09.1950)

Attēls 3.58 K. Barons. 1957. Zinātņu akadēmijas ēkas apkārtnes apstādījumu plāni.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030526.html>

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Staļina laika arhitektoniskajai kvalitātei nepieciešamas plašākas diskusijas par saglabājamām vērtībām, tostarp tā vieta Rīgas kanoniskā silueta telpā un Vecrīgas un Daugavas parādes telpā
- Saglabājamās Staļina sociālā reālisma vērtības:
 - saglabājami dzīvojamo namu kvartāli ar plašiem pagalmiem; pagalmi saglabājami neaizbūvējami
 - saglabājams Zinātņu akadēmijas ansamblis;
 - apbūves vietā veidojami skvēri un parki, gan kā pagaidu risinājumus gruvešu vietā, gan patstāvīgs risinājums.

3.11 Padomju modernisms – zaļā celtniecība un zaļie ķīļi, dārzu pilsēta

2.pasaules karā nopostītās apbūves atjaunošanai seko atklāsme par pilsētas ārtelpas lomu pilsētnieku labbūtnībā – tiek aizsākta zaļās celtniecības kustība, **“dabu” un “dārzus” aizstāj koncepts “zaļš”, “zaļināšana”** un citi vārda locījumi. 1959. gadā Latvijas arhitektu savienībā tiek nodibināta Ainavu arhitektūras sekcija. Profesionāli stiprina **ainavas konceptu**.

Padomju modernisms pēctecīgi turpina redzējumu par Rīgas ainavas urbānisma vērtībām, kas ne vienmēr īstenojas praksē un labā būvniecības kvalitātē, tomēr raksturo nemateriālās vērtības ideju vēsturē, kas līdzvērtīgi būvēm raksturo Rīgas paštapšanas procesu.

1961. gadā PSRS CK pirmais sekretārs, vienpersoniskais PSRS vadītājs Nikita Hruščovs referātā Padomju Savienības Komunistiskās partijas XXII kongresā sludina, kāda visticamāk ainavu arhitektūras profesionāļa sagatavoto redzējumu:

“Saglabājot lielās pilsētas kā ražošanas un kultūras centrus un tai pašā laikā nepieļaujot to pārmērīgu augšanu, jāattīsta un jārada nelielas un vidējas labi iekārtotas pilsētas. Jāpanāk, lai mūsu apdzīvotās vietas arvien vairāk atbilstu priekšstatam par **“zaļajām pilsētām”, “dārzu pilsētām”**. Tās apvienos sevi visu labāko, kas raksturīgs mūsdienu pilsētai — labi iekārtotus dzīvojamos namus, transporta maģistrāles, komunālo un sadzīves pakalpojumu, bērnu, kultūras un sporta iestādes — **ar visu labāko, kas raksturīgs laukiem — krāšņu augu valsti, ūdens baseiniem un svaigu gaisu.**”

Irēna Dāvidsone 1968. gadā apkopo Tallinā notikušās PSRS konferences atziņas, kas veltītas **“nākotnes pilsētas ainavas jautājumiem, kur jāsintezē pilsētbūvniecības māksla harmoniskā saskaņā ar dabu.”**³⁶, kas ir 1 gadu pirms ikoniskās Ian McHarg 1969. gada grāmatas **“Design with nature”**.

Vaidelotis Apsītis, vadīja Rīgas pilsētas Ģenerālplāna izstrādāšanu un biroju (1959.—1964. gadam), 1964. gadā jūsmīgi vienlaikus skaidri raksturo Rīgas parku un stādījumu sistēmas mantojumu un plānus, kas pēctecīgi turpina iepriekšējo paaudžu vērtības ³⁷:

“Dziesmās apdziedāti, dzejoļos izdaudzināti, **Rīgas parki ir viena no skaistākajām mūsu republikas galvaspilsētas rotām**. Gan kuplu koku apskautā Vecrīga, gan smaržīgo priežu silu apjoztās nomaļas, gan zaļumos iegrimušie Pārdaugavas un Mežaparka nami katram, kas

³⁶ I. Dāvidsone. Par mūsu pilsētu ainavu. Literatūra un Māksla, Nr.42 (19.10.1968)

³⁷ V. Apsītis. Rīgas parki. Zinātne un Tehnika, Nr.9. 01.09.1964.

pirmo reizi ierauga mūsu galvaspilsētu, atgādina **Rīga ir dārzu un parku pilsēta**, viena no skaistākajām Padomju Savienības pilsētām.

Tiesa, ne visi pilsētas rajoni vienādi nodrošināti ar parkiem. Vairākās vietās, sevišķi Daugavas labā krasta centrālajos rajonos, kur vēl nav izdevies likvidēt kapitālistiskās apbūves netikumus, **pārāk skopi iespīd saule un maz zaļo koki**. ...

Rīgas parki ir īpatnēji gan pēc savas struktūras, gan pēc zaļumu kompozīcijas. Tie ir ne tikai tā vide, kurā rīdlinieks atpūšas vai dodas uz darbu, bet arī neatsverams pilsētas daļuma avots un svaiga gaisa rezervāts.

...No paaudzes uz paaudzi pārnestā **mīlestība uz dzīvo dabu veicināja parku kultūras attīstību.**

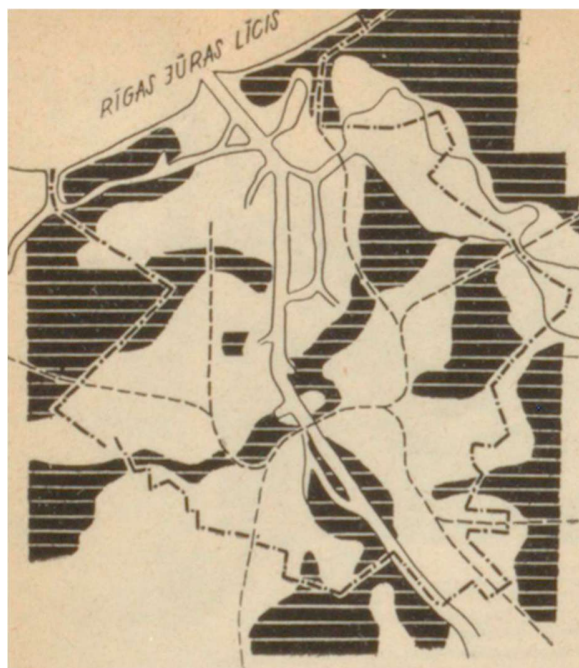
Mūsu parki nav domāti tikai atpūtai un bērnu rotaļām. Tie pavada rīdlinieku gan uz darbu, gan uz mājām. **Galveno ceļu virziens ir dziļi pārdomāts un atbilst lielākajām gājēju plūsmām. To brīvais trasējums (bez ģeometriskām taisnēm) labi sakļaujas ar apkārtējo ainavu, papildina to un atbilst ainavas kompozīcijas prasībām.** Ieejot Kirova parkā vai kanāla apstādījumos, varēsīt pārliecināties, ka **blakus galvenajiem ceļiem izvietoti pakārtotie. To uzdevums kalpot iedzīvotāju atpūtai.** Tie atrauti no plašajām gājēju plūsmām, rada klusus stūrīšus. Te, citu netraucēta, lielajās smilšu kastēs savus kosmodromus būvē mūsu padomju saimes jaunākā paaudze. **Šāda celiņu struktūra atbilst divējādam parku izmantošanas veidam kā satiksmei, tā atpūtai.**

Galvaspilsētas parku kompozīcijā izmantotas labākās ainavu veidošanas tradīcijas. Rīdlinieks ienesis dabu savos mūros. Rīgas parkos dominē brīvais ainavas plānojums. Atsevišķos gadījumos izveidotie **ziedu parteri** gan atgādina reminiscenci no franču parku tradīcijām, tomēr nevienā Rīgas parkā tie nekļūst valdošie.

Pilsētas parkos daudz kompozīcijas kontrastu. Gaismēnas kontrasti labi atbilst klimatiskajām prasībām vasaras tveicē kuplo koku pavēni bulvāros un parkos var atrast patīkamu veldzi, bet pavasara skopajos saules staros patīkami pagozēties parku plašajos klajumos. Iemīļots paņēmiens Rīgas parkos ir formu kontrasts. Blakus augstu koku grupām izvietoti zemu krūmu puduri un ziedu paklāji. Ainavas atdzīvināšanai bieži izmantots krāsu kontrasts. Ievērotas krāsu nianse ne vien ziedu grupās, bet arī zaļajā florā. Sulīgai liepu lapotnei blakus deg sarkanlapainās kļavas košais vaiņags. Bērzs un kastaņa, vītols un lapegle, ozols un kļava vienmēr atraduši īsto vietu neradniecisku sugu pulkā. **Tomēr par Rīgas parku simbolu kļuvusi liepa.** Tā grezno gan parku zālienus, gan pavada rīdlinieku **Rīgas bulvāros un ielās**, pasargā to kā no **karstajiem saules stariem**, tā no nejaušajām lietūs šaltīm. Tā viegli pakļaujas dārznieka dzirkļēm un dažkārt, kontrastējot ar dabiskajām koka formām, iegūst pat stingras **zaļās arhitektūras** līnijas.

Vairāk nekā pusi visas apzaļumotās platības Rīgas parkos aizņem zāliens. Tas parkus ne vien atver saulei, bet kalpo arī kā lielisks fons gan lielām, gan mazām koku grupām, gan ziediem, gan atsevišķiem kokiem. Parku kompozīcijā liela vērtība piešķirta **ziedēšanas ciklam.** Vienmēr no visagrākā pavasara līdz vēlam rudenim parkos var atrast ziedošus krūmus, kokus un puķes. Ziedu grupās jāapvieno skaistais ar lietišķo. Ar katru gadu vairāk samazinās vasaras puķu dobes. Plašākas kļūst ziemciešu grupas. Ilggadīgās puķes ne vien samazina parka ierīkošanas izdevumus, bet atvieglo arī to kopšanu.

Parku attīstības gaitā izveidojušies vienīgi Rīgas parkiem īpatnēji palīgelementi parka iekārtas priekšmeti. **Sen nozuduši augstie žogi.** Vairs **tikai maza betona apmalīte vai tieva caurulīte iezīmē robežu** starp zaļo mauriņu un gājēju taku. Rīgas parkiem raksturīgi stacionārie **soli.** Tie ne vien ērti sēdēšanai, viegli izgatavojami, bet ļoti daudzos gadījumos kalpo arī **telpas organizēšanai.** Soliņu sekciju uzbūve dod iespēju **izmantot tos visdažādākajos variantos gan taisnos posmos, gan stūros, gan ielocēs.** Tāpēc **Rīgas parku sols** šodien jau droši pārkāpis savas dzimtās pilsētas robežas tas labprāt tiek izmantots arī citu mūsu republikas pilsētu parkos, kā arī daudzās dzelzceļa stacijās (sevišķi Jūrmalā)...

Zaļumu sistēmas **“zaļie ķīļi”** ies šādos galvenajos virzienos.

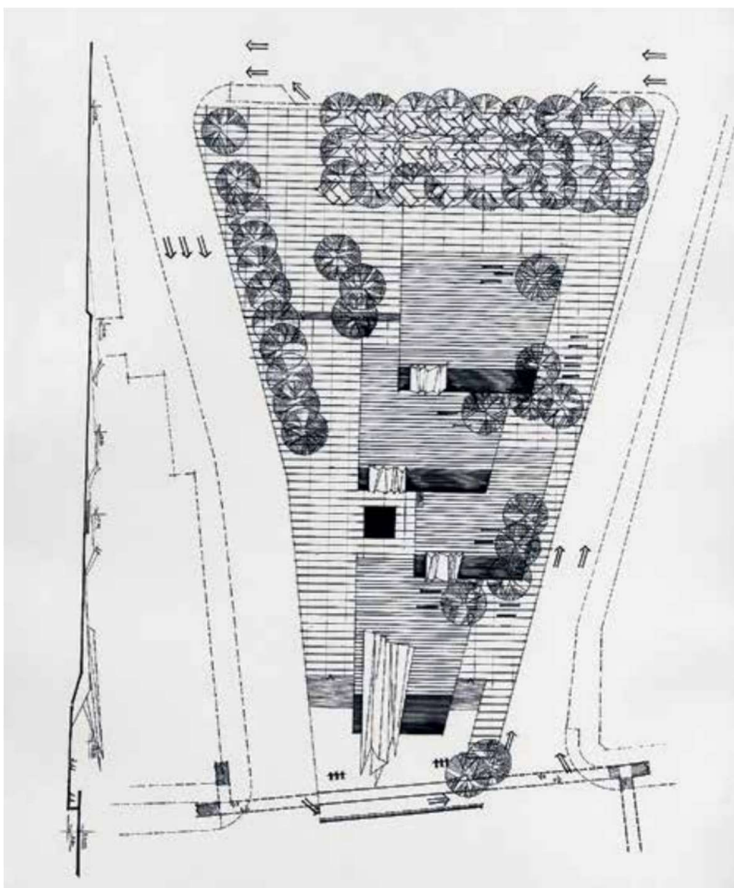
- No Ķīšezera pāri Kultūras un atpūtas parkam un Rīgas hipodroma rajonam līdz pat kanāla apstādījumiem;
- No Biķernieku meža pāri jaunajam Purvciema dzīvojamo namu masīvam līdz 1905. gada parkam;
- No Doles salas, izmantojot **Daugavas sengultnes** ūdeņus un zaļumus, pāri Daugavas salām līdz pat Rīgas jūras līcim;
- Gar Mārupītes zaļajiem krastiem līdz PSKP XXII kongresa parkam. ...”

Rīgas piepilsētas zonas zaļumi saplūst vienotā sistēmā ar pilsētas centrālās daļas apstādījumiem un Daugavas salām.”

1964. gadā skaidri un pēctecīgi tiek plānoti **“zaļie ķīļi”** jeb zilzaļās dabas sistēmas tīklojums pilsētā.

Nozīmīgākie projekti:

Martas Staņas veikums Dailes teātris un neīstenotais Strēlnieku laukuma risinājums.

Attēls 3.59 Memoriāls Latviešu sarkano strēlnieku laukumā, konkursa projekts, 1966. marta staņa. vienkārši, ar vērienu. 2012. Jānis Lejnieks.

Attēls 3.60 Memoriāls Latviešu sarkano strēlnieku laukumā, konkursa projekts, 1966. marta staņa. vienkārši, ar vērienu. 2012. Jānis Lejnieks.

Elegantā modernismā Marta Staņa 1966. gadā piedāvā Strēlnieku laukuma un memoriāla risinājumu, kompozīcijā meistarīgi "savācot" neregulāro laukuma veidolu. Diemžēl risinājums netiek īstenots. Ieteikums turpmākās Strēlnieka laukuma attīstības plānošanā veikt daudzskaitlīgo metu konkursu un to risinājumu analīzi, laika nobīdei

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Padomju modernisms pēctecīgi turpina redzējumu par Rīgas ainavas urbānisma materiālām un nemateriālām vērtībām:
 - aktualizējams laikmetīgs Rīgas – dārzu un parku pilsētas simbols un tēls – viss labākais, kas raksturīgs laukiem — krāšņa augu valsts, ūdens baseini, saules gaisma un svaigs gaiss
 - nostiprināms ‘parku kultūras’ nemateriālā mantojuma koncepts
 - pilsētas ainavai jāsintezē pilsētībūvniecības māksla harmoniskā saskaņā ar dabu
 - mikroklimatiskā, tostarp izsauļojuma - noēnojuma, un sezonālā parku telpas veidošana – gaismēnas telpu kontrasts atbilstoši klimatiskajām prasībām – vasaras tveicē veldze kuplu koku vainagu pavēnī bulvāros un parkos, bet pavasara, rudens, ziemas sezonā, tostarp bezlapu periodā – atpūta izsauļotās parku laucēs
 - parku [celiņu] lietojums kā satiksmei, tā atpūtai
 - liepa – Rīgas parku un bulvāru simbols, liepu aleja – zaļā arhitektūra
 - Rīgas parku sols jeb Rīgas garais sols – telpas organizēšanas rīks
 - Rīgas centra stādījumu sistēmai veidota sasaiste ar Daugavas vēsturisko gultni un salām un Rīgas jūras līci, Mežaparku un Skansti, Uzvaras parka un Mārupītes tīklojumu, piepilsētas (tagadējās Rīgas metropoles) dabu

3.12 Kārlis Barons

Kārlis Barons (1912-1996) daiļdārznieks, ainavu arhitekts 1944.- 1967. gadam Rīgas dārzu un parku tresta direktors. K.Barona projekti LNB Rīgas dārzu un parku tresta kolekcijā pārliedzinoši datēti ar 1939. gadu, kas apliecina, ka K.Barons un A.Zeidaks ir strādājuši kopā. Tas apliecina A.Zeidaka pēctecību K.Barona darbos. 1979. gadā K.Barons pauž savu redzējumu un raksturo G.Kūfalta un A.Zeidaka rokrakstu:

“Projektētājam dārzs jāredz iztēlē, jo savā dzīvē viņš to neredzēs. Es kokuš tūdaļ redzu lielus, redzu tos telpā. Bet cilvēki mēdz būt nepacietīgi. Cik nebija jākaro par to pašu Ziedoņdārzu. Kādas lielas plāvas! Tajās taču kaut kas jāiestāda! Nē, nav jāstāda. Dārzs iekārtots telpiski, visi stādījumi veido noteiktas dārza telpas. Tieši tas dara Rīgas dārzus pievilcīgus un atšķirīgus no citiem. Tas ir tāpat kā dzīvoklī. Ja mēbeles istabā būs izkaisītas, ja neveidos telpiskas grupas ar savām iekšējām likumībām, tad istaba šķitīs nemājīga un nedzīva.”... “Kūfalts mīlēja brīvu plānojumu, liektus celiņus. Bet pēc viņa nāca Andrejs Zeidaks un ar latvieša praktiskumu jautāja: “Kāpēc cilvēkam jāiet līkločus, ja viņš var iet taisni? **Mulķības, ka liektais ceļš ir dabiskāks. Cilvēkam visdabiskākais ir tieši taisnais ceļš.**” Zeidaks projektējot paredzēja atpūtas soliņus pie celiņiem, kokus stilizēti iekārtoja plašās plāvās. Zeidaks ieveda jaunumu, kas nebija nekur citur, — lielās masās grupētas ziemcietes, kuras veidoja plašus,

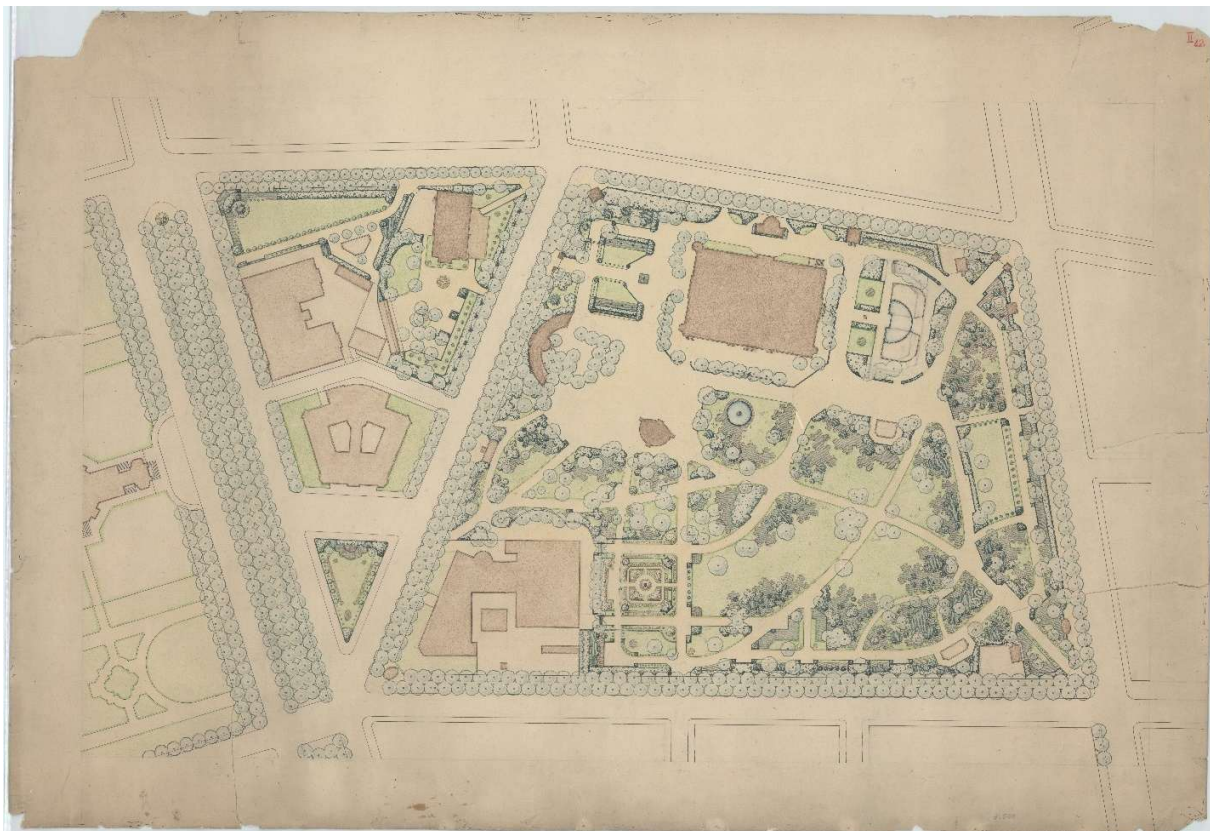

Attēls 3.61. K.Barons.

[https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_\(daiļdārznieks\)](https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_(daiļdārznieks))

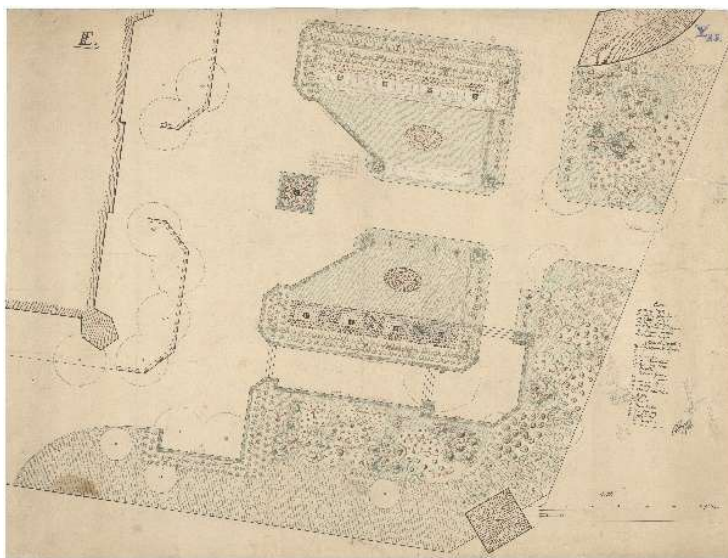
dekoratīvus klājienu. Līdz tam parkos stādīja galvenokārt vasaras puķes un stādījumi bija saraibināti.”³⁸

Ainavu arhitektūras princips, ka kokus stāda un parkus veido nākošajām paaudzēm, jo autora dzīves laikā tie pilnbriedu nepiedzīvo, sasauca ar Latvijas Satversmes 2014. gada papildinājumu: “Ikvienam rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.”

Attēls 3.62 Vērmānes dārza apstādījumu plāns. Nav autora. (salīdzinot pēc rokraksta - K.Barons) 1946-1947, RXA251,50, <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030383.html>

³⁸ Z. Kipere. Kur Barona muiža? Zvaigzne, Nr.24 (15.12.1979).

Attēls 3.63 Nenoskaidrotas vietas apstādījumu plāni. A.Zeidaks. 1922.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030415.html>

K.Barona radošais darbs sakrīt ar kara un pēckara laiku, kad radošajā darbā valdīja cenzūra un represijas un iepriekšējo periodu vērtību noliegums. Pārsteidzoši, ka K.Barona periodā izdevās nosargāt un pilnveidot Rīgas parku sistēmas vērtības, laikā kad telpiski tika iznīcināti lauku muižu parki. Iespējams pilsētas dabas tēls iederējās padomju ideoloģijā.

K. Barons ir virknes ielu krustojumu un ielu apstādījumu projektu autors laika posmā 1950.-1965. gadam, par ko liecina projekti Latvijas Nacionālā bibliotēkas Rīgas dārzu un parku tresta kolekcijā³⁹. Ielu krustojumu apstādījumi vērtējami, kā nozīmīgs K.Barona pienesums pēctecīgi un neatlaidīgi turpinot RVC AZ stādījumu sistēmas vērtības. Nozīmīgākie krustojumu apstādījumi daļēji apsekoti un aprakstīti 1988. gada grāmatā "Rīgas sabiedriskie apstādījumi: īsa vēsture. Koki, krūmi, ziemcietes"⁴⁰.

Lai gan K.Barona projekti īstenoti arī Padomju modernisma periodā, tomēr risinājumi ir funkcionāli un stilā neitrāli.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Saglabājams parku telpiskums.
- Nostiprināms princips, ka kokus stāda un parkus veido rūpēs šo un nākošajām paaudzēm.
- Saglabājama ielu krustojumu apstādījumu sistēma
- Aizsargājamās, saglabājamās, atjaunojamās, pēctecīgi turpināmas un papildināmas RVC AZ stādījumu sistēmas vērtības.

³⁹ Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīgas dārzu un parku tresta kolekcija, <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030303.html>

⁴⁰ Pūka, Langenfelds, Auns, Lāce, Nātriņa, Botāniskais dārzs. (1988). Rīgas sabiedriskie apstādījumi : īsa vēsture. Koki, krūmi, ziemcietes / [atbildīgais redaktors T. Pūka ; recenzenti: V. Langenfelds, K. Barons, M. Auns ; redaktore B. Lāce ; māksliniece I. Nātriņa] ; Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Botāniskais dārzs. Rīga: Zinātne.

3.13 Dabas urbānisms literatūrā

Gunars Saliņš, Apmežosim Ņujorku.

Panteisma pasaules redzējumu, kā Ņujorkai krasi kontrastējot ar dabas klātbūtni Rīgas pilsētā un Latvijas lauku nostaļģijā Gunars Saliņš 1959. gadā dzejā pauž savu redzējumu . Apmežosim Ņujorku. Dzintaram Sodumam pār plašu jūru. ⁴¹

Kad iebrauksi kailajā Ņujorkā,
būsi ar mums Tu vienis prātis:
tā jāapmežo -
un varētu apmēram tā:

ātraudžus bērziņus Taimsskvērā,
ozolus lepnākās avēnijās,
Greničas ciemā pīlādžus, pīlādžus,
sēru vītulus Harlemā,
ostas rajonā priedes, egles,
kadiķu cerus ap lopkautuvēm,
uz ik vietu, kur latvieši pulcējas,
liepu, ošu un kļavu gatves, -
šķērsieliņas un priekšpilsētas
apsēsīm beigās ar jauktu mežu.

Mežam kuplojot, auto pazudīs
pazemē. Zaļajā Ņujorkā
skanēs vairs tikai tāšu taures,
debesskrāpjos apiņi kāps.
Latviešu bērnus un vecmāmiņas
televīzija nesies vairs:
mūsu mežā tie vasaru ogos,
rudeni tecēs beku lauzt,
viri ziemu ragavu ceļā
laidīs malkā - un bukus šaus.

Pavasaris kad Ņujorkā ienāks,
tavernas pamazām bankrotēs:
latvieši Taimsskvēra birzī aizurbs
bērzus - un vairs tikai bērzsulas
dzers.

Harlemā burleskas nevilinās,
vītulu pavēnī sēros pat melnās, -
Greničas ciema Valpurģu naktī
sargās mūs pīlādžu burvju spēks -
lai no rīta pa liepu gatvēm
kurpēm rokā ticīgi ietu
saulītes zīmē uz rakstnieku rītu.
Jaunie pēcāk pa mežu klejos
atstās latviskiem bērnu bērniem
koku mizās iegrebtas sirdis.
Netrūks Ņujorkā šūpulim līksts,
egļu un ozolu dēļu namam,
ostas malā sausajā priedē
dzenis ikvienam iekals krustu,
sīki mazi putniņi pātarus skaitīs.
Un kā īpaša atrakcija
(ekskursantiem no citurienes)
būs tas putniņš, kuŗā klausoties,
simtu gadu mežā šķiet
pie Dieviņa mazs brītiņš.

Tad nu posies! Tik nepiemirsti
paņemt līdzī - bez dēstiem un
sēklām -
desmit kuģu ar melnzemi labu,
desmit ar ražena lietūs mākoņiem,
desmit ar auglīgiem mēness
griežiem,
simtu ar vējiem no Kurzemes
krasta!

⁴¹ https://jaunagaita.net/jg20/JG20_Dzeja.htm

Imants Ziedonis, *Zaļā pasaka*

Imants Ziedonis 1973. gadā ekoloģisko redzējumu pauž “Zaļajā pasakā”: ⁴²

Kādu nakti pilsētā ienāca mežs. No sākuma cilvēki nesaprata, ko tas nozīmē — pa Pērnavas, pa Ļeņina, pa Lubānas ielu, pa visām ielām uz Rīgas centru skrēja aizsūsusies benzīna smaka un sauca pēc glābiņa. Viņu gribot nosmacēt, viņai vairs elpas neesot, no visām pilsētas pusēm šurpu nākot zaļa migla, tā smaržojot pēc skujām un ziediem, pēc īsta meža, un visām smakām kļūstot nelabi no tādas miglas, ņemot elpu ciet...

Bija pusnakts, trolejbusi skrēja naktsguļā uz depo un stāstīja, ka pilsētas autoosta Daugavmalā jau esot ieņemta un visi autobusi apstādināti: mašīnu izpūtēju caurulēs salīdušas zaļas sūnas, un autobusi papukšķējuši un noslāpuši. Trolejbusus mežs neaiztiekot, bet apstādinot tikai tās mašīnas, kas piedūmojot gaisu un kaitīgas cilvēka elpai. Pašlaik ņerot ciet taksometrus un citas benzīnmašīnas. [...]

Drīz vien pilsētas centrā saradās arvien vairāk un vairāk smaku, viņas bēga no visām pilsētas malām šurp uz centru, jo — kurp gan citur lai viņas būtu bēgušas? No visām pusēm pilsētā nāca mežs. Tikai tagad cilvēki saprata, cik daudz pilsētā bijis smaku: benzīna smakas un akmeņogļu dūmu smakas, visu citu dūmu smakas, visu citu fabriku smakas un smakas no atkritumu kastēm, kaķu smakas, pelējuma smakas, līmes smakas, šņabja smakas. Visas šīs smakas karājās gaisā, kāpa viena otrai pāri, želojās cita citai, spiedās cita pie citas, un gaiss bija tik biezs, ka tajā varēja cirvi pakārt. [...]

No meža uz centru bēga arī trokšņi. Mašīnu rēkoņa un tramvaju grabēšana, dzelzs āmuru dauzīšanās, visādas klaboņas un šņākoņas. [...]

Un putekļi! Visas pilsētas putekļi tagad, no meža bīdamies, bēga uz centru. Tie ielīda visur. [...] Cilvēki arī bija noputējuši visi vienādi, un visi brīnījās, kā viņi agrāk nebija redzējuši, ka pilsētā tik daudz putekļu. [...]

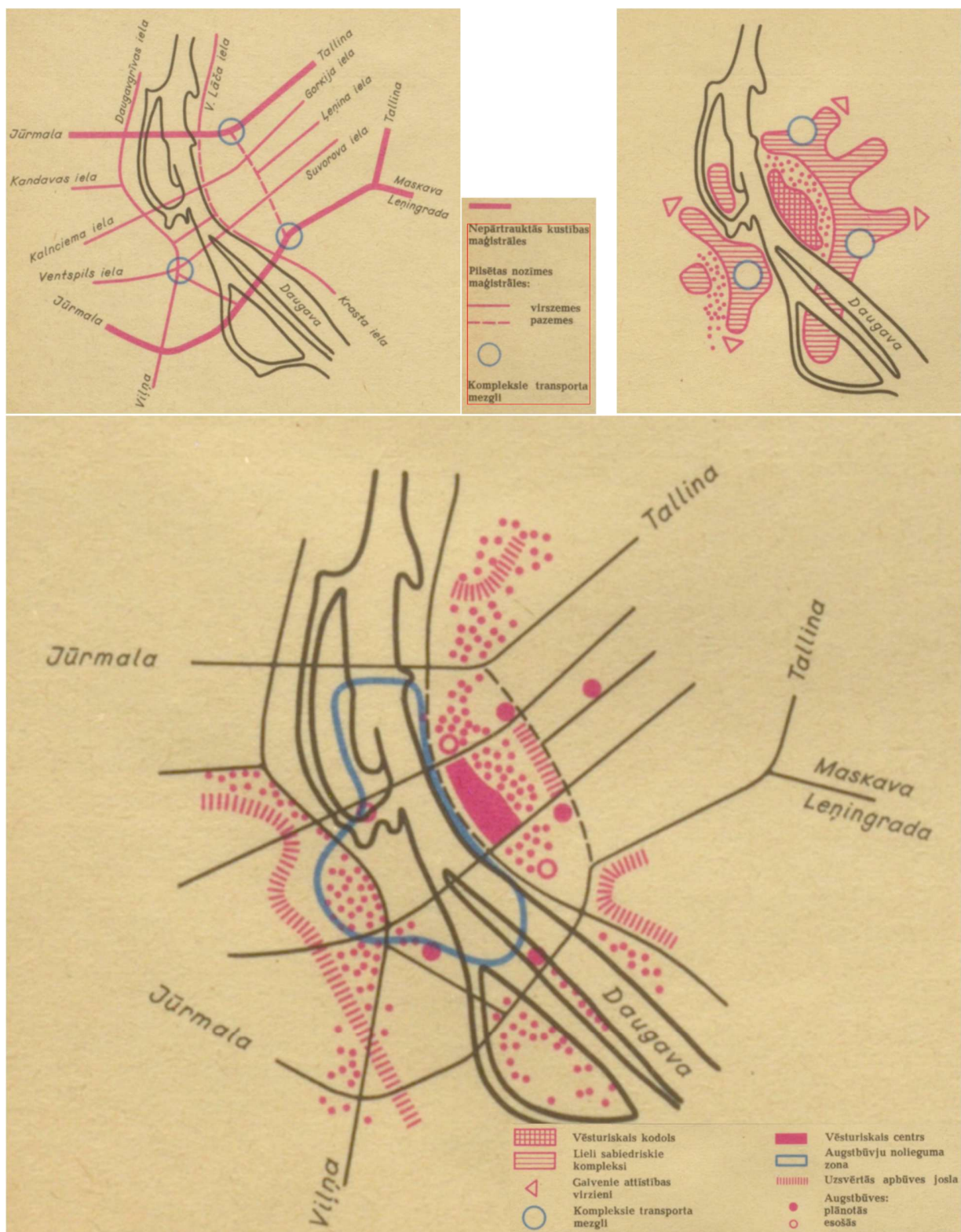
Bet mežs nāca arvien tuvāk. Mežam pa priekšu plūda zaļa migla. Tā smaržoja pēc priežu skujām un pēc tikko bijuša pērkonā. Tā līda pa vaļējiem logiem un pa durvju atslēgas caurumiem, pa skursteņiem un ventilācijas lūkām istabās, un cilvēkiem kļuva vieglāk elpot. Uzvēdīja sūnu un sēņu smaržas, bet cilvēki vēl gulēja un nenojauta, kas notiks. [...]

Bet mežs nāca un nāca, mežam tik daudz bija ziedu un lapu, ka trokšņi apauga ar sūnām. Tie vēl skrēja un kustējās, bet jau mīksti un samtaini, arvien smagāki un smagāki, līdz nokrita, palika un apauga zaļi un klusi kā ciņi mežā. Pelēkos pilsētas putekļus mežs ievilka savās zaļajās nāsīs, nošķaudījās, noklepojās, un putekļu jau vairs nebija, gaiss atkal bija tīrs un dzidri zaļš. Tikai smakas vēl cīnījās. Smaku bija daudz, un daudzas no tām bija indīgas. Nekā citādi tās nevarēja iznīcināt: mežam tās bija jāieelpo sevī. [...]

3.14 Rīgas centra rekonstrukcijas projekts

Latvijas PSR Valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā arhitekta Gunāra Melberga vadībā izstrādāts Rīgas centra rekonstrukcijas projekts. Šajā laikā izstrādē ir Celtniecības zinātniskās pētniecības institūtā arhitekta Edgara Pučina vadībā vecpilsētas reģenerācijas projekts.

⁴² Imants Ziedonis (1973). Krāsainas pasakas. Māksliniece Aija Zīle. Rīga: Liesma.

Attēls 3.64 Rīgas centra rekonstrukcijas projekts. 1978. Rīgas centra transporta maģistrāļu shēma. Pilsētas centra attīstība. Rīgas centra apbūves kompozīcijas shēma. Augstbūvju nolīguma zona.

1978.gadā raksturīgākas Rīgas centra ārtelpas attīstības ieceres:

- plānoti četri tilti pār Daugavu;
- Daugavas telpā noteikta augstbūvju nolieguma zona;
- 11. novembra krastmalā plānota pazemes transporta maģistrāle un otra pazemes maģistrāle iespējams Lāčplēša ielā.

Vaidelotis Apsītis 1978.gadā raksturo Rīgas centra attīstības ieceri:

“Vēsturisko pilsētas centru var uzskatīt par savdabīgu grāmatu, kurā arhitektūras valodā uzkrātas gadsimtu gaitā radušās kultūras vērtības, sociāli ekonomiskās dzīves parādības, estētiskās tendences. Dažādos pēdējo gadu rekonstrukcijas darbos ne vienmēr izdevies rast harmonisku pāreju no vakardienas uz šodien. Tāpēc Rīgas centra rekonstrukcijai jāaptver ne tikai tehnisku un ekonomisku pasākumu komplekss, bet jārisina arī daudzas arhitektoniskas problēmas.

Lai nosprastu Rīgas centra attīstības pamatvirzienus, **1969. gadā tika sarīkots konkurss**, kurā piedalījās daudzi ievērojami Maskavas, Ļeņingradas, Tallinas un Rīgas arhitekti. Iesniegtie projekti ietvēra divus pretēja rakstura priekšlikumus.

Viens no tiem paredzēja lielāko daļu pilsētas administratīvo un kultūras iestāžu pārcelt uz brīvajām teritorijām, galvenokārt uz Daugavas salām un upes kreiso krastu, veco centru saglabājot tādu, kāds tas ir pašlaik. Šai koncepcijai ir savas priekšrocības, taču rekonstrukcijas projekta pamatā ietvēra **otro priekšlikumu, kas paredz pilsētas centru ne vien saglabāt, bet arī attīstīt**. Tā varēs racionālāk izmantot esošās celtnes, saglabāt vēsturiskās attīstības secību, nodrošinot nepārtrauktu un aktīvu centra funkcionēšanu. Tomēr jāatzīst, ka šādas centra evolūcijas ceļā ir **nopietns šķērslis galvenokārt ierobežotās iespējas attīstīt transporta un inženiertehniskās komunikācijas. ...**

Vecais, mūžam jaunais centrs

Nav nejaušība ka Rīgai raksturīgo siluetu allaž zīmē no Pārdaugavas puses. Šī gadsimtos veidotā ainava ir kļuvusi par izcilu kultūrvēsturisku pieminekli. Ordeņu un zaļumu ieskauda, Rīga ar savām gotiskajām un barokālajām smailēm it kā pārmet tiltu uz nākamajiem gadsimtiem. Turpmāk plašas apstādījumu joslas sasaistīs pilsētas centra dārzus ar lielajiem meža parku masīviem Rīgas nomalēs. Līdzīgus «zaļos koridorus» ierīkos arī Daugavas kreisajā krastā, to centrs būs PSKP XXII kongresa parks.

Rīgas centra administratīvā, sabiedriskā un sociāli ekonomiskā nozīme vēl vairāk palielināsies. Pārvaldes aparātam paredzēti ne tikai rekonstruētie nami, bet arī jaunas ēkas, kuru arhitektonikā tiks meklēta harmoniska saskaņa ar vecajām apbūves tradīcijām. Vecrīgā rūpīgi saglabās gadsimtos krātās apbūves īpatnības, mērogu un raksturu. Pārējā pilsētas daļā īstenos drosmīgākus projektus, neizvairoties pat no debesskrāpjiem. Taču jāuzsver, ka **zaļumu un arhitektūras pieminekļu aizsardzības joslā jaunus apbūves kompleksus neplāno**. Rīgas siluetā jau parādījusies daudzstāvu administratīvā ēka bijušajā Citadeles rajonā. Pašreiz meklē variantus, kādai pēc satura un formas būtu jābūt šī rajona turpmākajai apbūvei. Stablu vietu te jau atradusi liela koncertzāle.

Transports

...Rīgas centra rekonstrukcijas projektā meklēti pilnīgi jauni, radikāli transporta kustības risinājumi. **Centra nozīmīgākajā daļā īpaši Vecrīgā un apstādījumu joslā lielas priekšrocības**

paredzētas gājējiem: daudzos kvartālos transporta kustību ierobežos vai pat pilnīgi izbeigs. Iekārtos nepārtrauktas kustības automaģistrāles, kas apkalpos centru, to nešķērsojot. Šai nolūkā meridonālajā virzienā izmantos abus Daugavas krastus, bet akvatoriālajā maģistrāļu sistēmu, kurā iekļaujas jaunais Maskavas tilts un Ziemeļu tilts, kura celtniecība paredzēta tuvākajā nākotnē. Viegļā transporta kustību ievērojami uzlabos pašlaik būvējamais Gorkija ielas tilts. ...

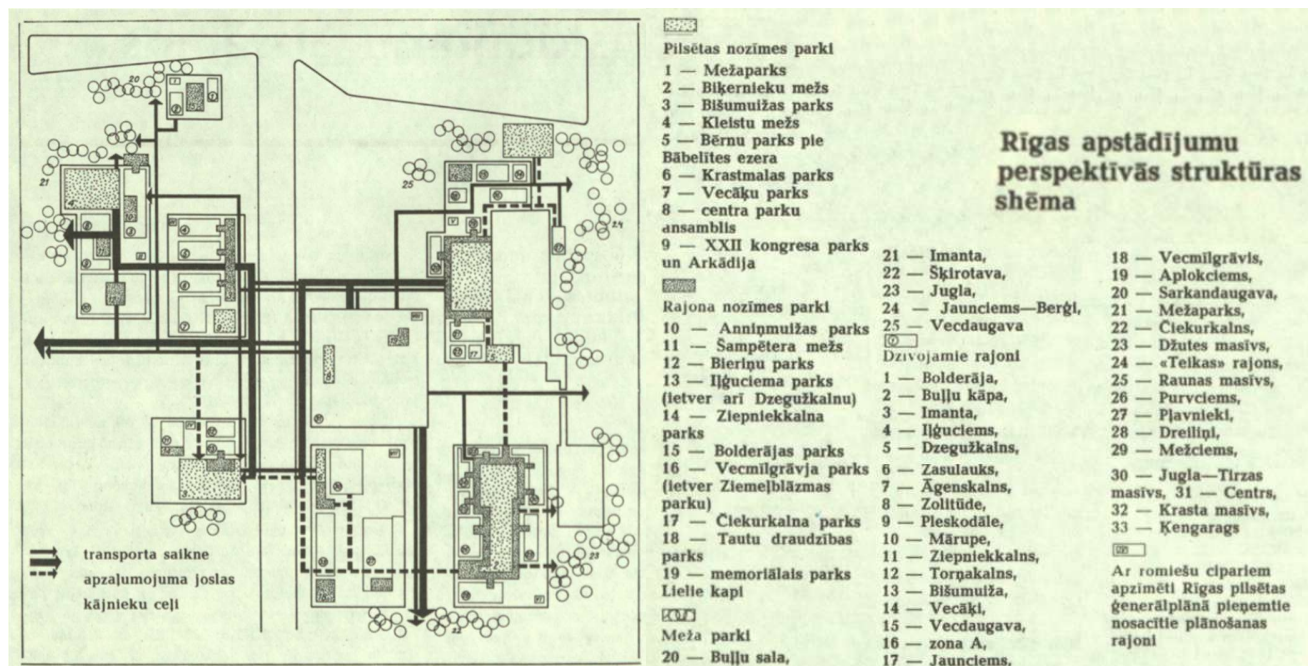
Tāpat kā daudzās citās pilsētās, arī Rīgā, īpaši tās centrā, kur jau izjūtama pārapdzīvotība un zeme vairs nespēj veikt tai uzticētos uzdevumus, **uzsāks pazemes telpas izmantošanu**. Tā sauktā **apakšzemes urbanizācija** ietvers ne tikai metrotuneļu, pazemes pāreju un auto stāvvietu būvi. Pazemē iespējams izvietot arī daļu no komunālajām būvēm transformatoru apakšstacijas, sūkņu stacijas, noliktavas, pat kinoteātrus u. tml. Rīgas īpatnējie hidroģeoloģiskie apstākļi visur tam gan nav piemēroti, taču pašreiz šādu iespēju konkretizē. ⁴³

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Projekts pēctecīgi turpina zaļo koridoru sistēmu jeb plašas apstādījumu joslas, kas saistītu pilsētas centra parku sistēmu ar meža parkiem Rīgas nomalēs
- Parku sistēmas aizsardzības joslā neplāno jaunus apbūves kompleksus
- Nostiprināta plānotā pazemes telpas izmantošana jeb pazemes urbanizācija – pazemes pārejas jeb tuneļi, pazemes autostāvvietas, pazemes inženiersistēmas (transformatoru apakšstacijas, sūkņu stacijas) samērīgi turpināma
- Attīstībai rezervējama plānotā pazemes transporta maģistrāle 11.novembra krastmalā

⁴³ Rīgas centrs tagad un nākotnē. VAIDELOTIS APSĪTIS. Zinātne un Tehnika, Nr.7 (01.07.1978)

3.15 Rīgas apzaļojumu sistēmas rekonstrukcijas projekts

Attēls 3.65 M. Lūse. Rīgas apstādījumu sistēmas nākotne. *Zinātne un Tehnika*, Nr.5 (01.05.1979), <http://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:617464>

1979. gada publikācijā “Rīgas apstādījumu sistēmas nākotne” M. Lūse skaidro jauno Rīgas apzaļojumu sistēmas rekonstrukcijas projektu ⁴⁴:

Attīstoties pilsētībūvniecības zinātnē, arī pilsētu apstādījumiem izvirzīti plašāki uzdevumi: stabilizēt ekoloģisko situāciju, uzlabot sanitārhygiēnisko režīmu, kalpot kā atpūtas zonai un veikt citas funkcijas. Tās saistās ne tikai ar pilsētas māksliniecisko, bet arī ar sadzīvisko uztveri: psihologi apgalvo, ka līdzās reklāmai apstādījumi cilvēkam ir otrs svarīgākais orientieris pilsētā.

Latvijas Valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā arhitekti G. Melbergs, E. Fogelis, I. Millers, M. Lūse un inženieris ekonomists A. Drozdovs 1976. gadā izstrādāja tehniski ekonomisku ziņojumu par Rīgas dārzu, parku un meža parku teritoriju attīstību. Savukārt LPSR Komunālās saimniecības ministrijas projektēšanas institūta speciālisti izstrādā Rīgas apzaļojumu sistēmas rekonstrukcijas projektu.

Lai īstenotu mūsdienīgu pilsētas apzaļojumu sistēmu, vajadzīgas ievērojamas zaļumu platības: celtniecības normas perspektīvā paredz, ka pilsētās ar miljoniem iedzīvotājiem jābūt ne mazāk par 2100 ha meža parku, parku, skvēru un bulvāru. Šajā sistēmā ietilpst arī

Attēls 3.66 M. Lūse. *Zinātne un Tehnika*, Nr.5 (01.05.1979)

⁴⁴ M. Lūse. Rīgas apstādījumu sistēmas nākotne. *Zinātne un Tehnika*, Nr.5 (01.05.1979), <http://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:617464>

stādījumi jauno namu masīvos, iestāžu un uzņēmumu teritorijās, botāniskie un zooloģiskie dārzi, memoriālie parki, meži utt., kā arī kokaudzētavas, dārzniecības un citi uzņēmumi, kas nepieciešami apzaļumojumu sistēmas atražošanai un tālākai izveidei. Daļa šo palīgdienestu var atrasties arī ārpus pilsētas robežām.

Ilgu laiku padomju pilsēt būvniecības teorija par optimālu uzskatīja apstādījumu sistēmu, kurā polifunkcionāli parki un dārzi izklaidus izvietoti dzīvojamā zonā. Šādā risinājumā galvenie ir stādījumi pie dzīvojamām ēkām, mikrorajonu dārzi, dzīvojamo rajonu dārzi un pilsētas parki. Pēdējos gados speciālisti iesaka izveidot apstādījumu sistēmas, kuru struktūras kodolu veido specializētu parku masīvi. Šos parkus ar dzīvojamajiem rajoniem un savstarpēji saista apzaļumotas trases bulvāri. Rīgai šobrīd nav ne apzaļumojumu, ne apstādījumu sistēmas, kas atbilstu izaugušās pilsētas vajadzībām.

... Visu šo teritoriju izvietojums un savstarpējā saistība nav iepriekš plānoti. Vienīgais izņēmums ir parku un dārzu ansamblis pilsētas centrā kanālmalas stādījumi, Kronvalda, Komunāru un Kirova dārzs (kopējā platība 26,8 ha). Šis ansamblis J. Felsko un O. Dīces 1857. gadā izstrādātajā Rīgas apbūves projektā bija iecerēts kā stādījumu loks, kas saistītu divas plānojuma struktūrā un apbūves tradīcijās atšķirīgas pilsētas daļas Vecrīgu un jaunveidojamo bulvāru loku.

Pilsētas apzaļumojumu sistēmas rekonstrukcijas uzdevums ir apvienot visas šīs teritorijas, diferencēt to izmantošanu un attiecīgi izkopt platības, lai radītu pilsētā optimālu sanitāri higiēnisku vidi, kā arī ekoloģiski stabilus apstākļus augu attīstībai. Rīgas apstādījumu sistēmas rekonstrukcijas ceļus iezīmē jau esošo zaļo teritoriju veids un izvietojums. Nākotnē pilsētas apstādījumu sistēmas smagumpunkts pārvietosies no centra uz perifēriju: par tās pamatelementiem kļūs Mežaparka (450 ha), Biķernieku (600 ha), Kleistu (230 ha) un Bišumuižas (180 ha) parku masīvi. ...

Rīgas galvenie parki, kuri atradīsies pilsētas perifērijā, telpiski jāsaista ar pilsētas centru, dzīvojamajiem rajoniem un apkalpes sistēmu. Lietderīgi būtu veidot divu tipu saikni: sakariem «parks—centrs» paredzēt vismaz 200 m platas apzaļumotas joslas, kas vienlaikus kalpotu arī kā apbūves rajonu šķirtnes un pilsētai nepieciešamie vēdināšanas kanāli (10—50 m joslu platuma aizņemtu bulvāri, skvēri, rotaļu un fizikultūras laukumus, pārējo bagātīgi apzaļumoti sabiedrisko ēku apbūves gabali), savukārt sakariem «parks—apkalpes centrs—dzīvojamā apbūve» vai «parks—parks» paredzētas samērā šauras gājēju ielas ar arhitektūras mazajām formām, dekoratīviem un skulpturāliem veidojumiem, kā arī laukumiem.

Kājnieku ielas kā pilsētas apstādījumu sistēmas elements ir mūsu gadsimta bērns un Rīgā pagaidām vēl nav pazīstamas (patlaban kājniekiem iekārto nelielu Valņu ielas posmu). ... Rīgas ģenerālais plāns paredz kājniekiem iekārtot P. Stučkas [tag. Tērbatas iela] un vairākas citas ielas.

Rīgas centra parku ansamblim rekonstruētajā pilsētas apstādījumu sistēmā galvenokārt būs dekoratīvi reprezentatīva nozīme. Tā pilnīgošana ir svarīga Rīgas savdabības tālākai izkopšanai un veicama divos virzienos: veidojot kompozicionāli pilnskanīgas kanālmalas stādījumu sasaistes ar Daugavas krastiem; telpiski un teritoriāli ciešāk saistot it visus ansambļa parkus.

Pirmā ieteikuma realizācija cieši saistīta ar apbūves pārkārtošanu un veicama vienlaikus ar jaunu apbūves ansambļu radīšanu Republikas laukumā un Turgeņeva ielas—Centrāltirgus rajonā.

Otro ieteikumu daļēji var realizēt jau tagad, piemēram, Ļeņina, P. Stučkas un Merķeļa ielas krustojumā pastiprinot Komunāru laukuma un Kirova parka saistību, savienojot Komunāru laukumu un Bastejkalnu ar kājceļu gar pilsētas kanāla malu: pēc vecā armijas sporta kluba nojaukšanas Kronvalda dārzu paplašinot līdz Gorkija ielai un tādējādi akcentējot tā saistību ar kanālmalas un Komunāru bulvāra stādījumiem.

Pēc rekonstrukcijas mainīsies **pilsētas apstādījumu sistēmas nozīme Rīgas apbūves uztverē: zaļumu joslas un laukumi vienlaikus kalpos kā sadaloši un vienojoši elementi. No tiem pavērsies skati uz apbūvi** apstādījumi visā pilsētā kļūs tikpat nozīmīgi, kādi tie šobrīd ir Rīgas centrālajā daļā.

Plašās stādījumu joslas ievērojami uzlabos pilsētas vēdināšanu. Savukārt lielie parku masīvi, aptverot apbūvētās teritorijas, akcentēs Rīgas teritoriālās attīstības iespēju dabisko robežu. Pilsētas **apstādījumu platība sasniegs 25 m² uz vienu iedzīvotāju.** Rīgas zaļumu sistēmā ietilps arī meža parki, kas veidosies, izkopjot un labiekārtojot pilsētas mežus. Saplūstot ar piepilsētas zaļo zonu, tie veidos plašus mežu masīvus iecienītas **rīdzinieku pastaigas un pārgājēju vietas.**

Pagaidām Rīgā vēl daudz neapbūvētu un ekstensīvi apbūvētu teritoriju, tāpēc **pilsētas zaļumu sistēmas rekonstrukciju var veikt mūsdienu pilsēt būvniecības jaunāko atziņu līmenī, kvalitatīvi risinot gan arhitektoniski kompozicionālos, gan funkcionālos uzdevumus.**

Protams, šim darbam vajadzīgi gadi. Šādos apstākļos toties ir iespējams **mērķtiecīgi rezervēt teritorijas apstādījumiem, projektējot jaunus dzīvojamos rajonus, to transportu un apkalpi; visus stādījumus veikt ciešā saskaņā ar pilsētas zaļumu sistēmu, radīt labu materiālo bāzi šīs sistēmas normālai darbībai un tālākai attīstībai.**

M. Lūse 1973. gadā aizstāv pēc satura faktiski pirmo kandidāta disertāciju ainavu arhitektūrā un plānošanā Latvijā tā laika Zinātņu akadēmijas botāniskajā dārzā (tagad Nacionālais botāniskais dārzs) par tēmu “Arhitektūras plānošanas risinājumi jauno kvartālu dzīvojamo zonu apzaļumošanā (Latvijas PSR mazpilsētu piemērs)” (*“Архитектурно-планировочное решение озелененных жилых территорий новых кварталов (на примере малых городов Латвийской ССР)”*), iegūstot arhitektūras zinātņu kandidātes grādu. Lai gan nav liecības, ka M.Lūse būtu Rīgas apstādījumu sistēmas attīstības plānojuma līdzautore, tomēr viņa ir līdzautore 1976. gada **ziņojumam par Rīgas dārzu, parku un meža parku teritoriju attīstību** un pieļaujams, ka disertācijā izstrādātie apzaļomojuma sistēmas plānošanas principi devuši iespēju zinātniskās atziņas pārnest Rīgas apstādījumu sistēmas plānojuma praksē.⁴⁵

1979. gada M. Lūse publikācijā raksturo Rīgas apstādījumu sistēmas attīstības plānojumu, kas **veidots ar tīklojuma principu metropoles mērogā.** 1979. gada publikācijā Rīgas apstādījumu sistēmas perspektīvās

⁴⁵ **Lūse, Modrīte**, Архитектурно-планировочное решение **озелененных** жилых территорий новых кварталов (на примере малых городов Латвийской ССР): диссертация на соискание **ученой степени кандидата архитектуры** / Лусе Модрите Карловна ; научный руководитель **Л.С. Залесская** ; Латвийский научно-исследовательский экспериментально-технологический институт строительства, Ботанический сад Академии наук Латвийской ССР. Рига : [б.и.], **1973.** 239, [4] lp. : ilustrācijas ; 29 cm + pielikums (37 lp. il.)

struktūras shēmā parkus grupē **pēc to nozīmes**. RVC AZ teritorijā **pilsētas nozīmes** parks: centra parku ansamblis, **rajona nozīmes** parks (domāts mikrorajona parks, kas būtu **apkaimes nozīmes** parks): memoriālais parks Lielie kapi. **‘Apzaļojumu joslas’** plānotas Daugavas abās krastmalās.

Lietots koncepts **‘centra parku (un dārzu) ansamblis’**, kas pauž sapratni par stādījumu loka parku (kanālmalas stādījumi, Kronvalda, Komunāru (Esplanāde) un Kirova (Vērmānes) dārzs) **piederību vienotam ansamblim**, kā arī skaidrota **ansambļa kompozicionālā loma** saistot divas plānojuma struktūrā un apbūves tradīcijās atšķirīgas pilsētas daļas Vecrīgu un reģa pilsētas daļu. Centra parku ansamblim noteikti nepieciešamie pilnveidojumi, kuri ir aktuāli joprojām (1) veidot kompozicionāli pilnskanīgas kanālmalas stādījumu sasaistes ar Daugavas krastiem; (2) telpiski un teritoriāli ciešāk saistīt visus ansambļa parkus. Koncepts **‘ansamblis’** iedibināms ar stādījumiem, kas vēsturiski veidoti vai veidojami ar vienotu kompozicionālu un telpisku risinājumu tostarp tīklojumu.

Pausts redzējums Rīgas attīstībai stādījumu sistēmu un apbūvi – zaļumu joslas un laukumi vienlaikus kalpos kā sadaloši un vienojoši elementi.

1979. gada plānojumā plānots veidot divu tipu saiknes (1) šauras gājēju ielas ar arhitektūras mazajām formām, dekoratīviem un skulpturāliem veidojumiem, laukumiem; (2) plašas vismaz 200 m platas stādījumu joslas, pilsētas vēdināšanai un mikrorajonu [apkaimju] nodalīšanai, ko veidotu 10-50 m platas joslas bulvāriem, skvēriem, rotaļu un fizikultūras laukumiem, ko ieskaitu bagātīgi apzaļumota sabiedrisko ēku apbūves teritorijas. Plašās joslas atbilst jaunveidojamo mikrorajonu mērogam un tiešā veidā RVC AZ nav pārnesamas, tomēr iecere paplašināt stādījumu apjomu un pieejamību ar sabiedrisko ēku ārtelpu un divu zonu pieeja ir pielietojama lineāru ārtelpas joslu plānošanā. Savukārt gājēju ielu mākslinieciskā satura programma ir iekļaujama RVC AZ TP, kas patērīna kultūras laikā līdzsvarotu gājēju ielas tēlu un lomu.

Lietots koncepts **‘apzaļojumu sistēma’**, kas ietver stādījumus parkos, mežos, dzīvojamās un industriālās apbūves teritorijās, kā arī **kokaudzētavas un dārzniecības**, kas ir izzudušas no pilsētas teritorijas plānojuma. Lietots koncepts **‘apstādījumu sistēmas’** – specializēti parki kodolā ar apzaļumotām bulvāru trasēm. Shēmā lietots koncepts ‘apzaļojumu joslas’, kas iespējams atbilst ‘trases’ idejai. Veselīgas pilsētas pieejai lietots koncepts **‘sanitāri higiēniska vide’**. Stādījumu veselībai prasība – **ekoloģiski stabils apstākļus augu attīstībai**.

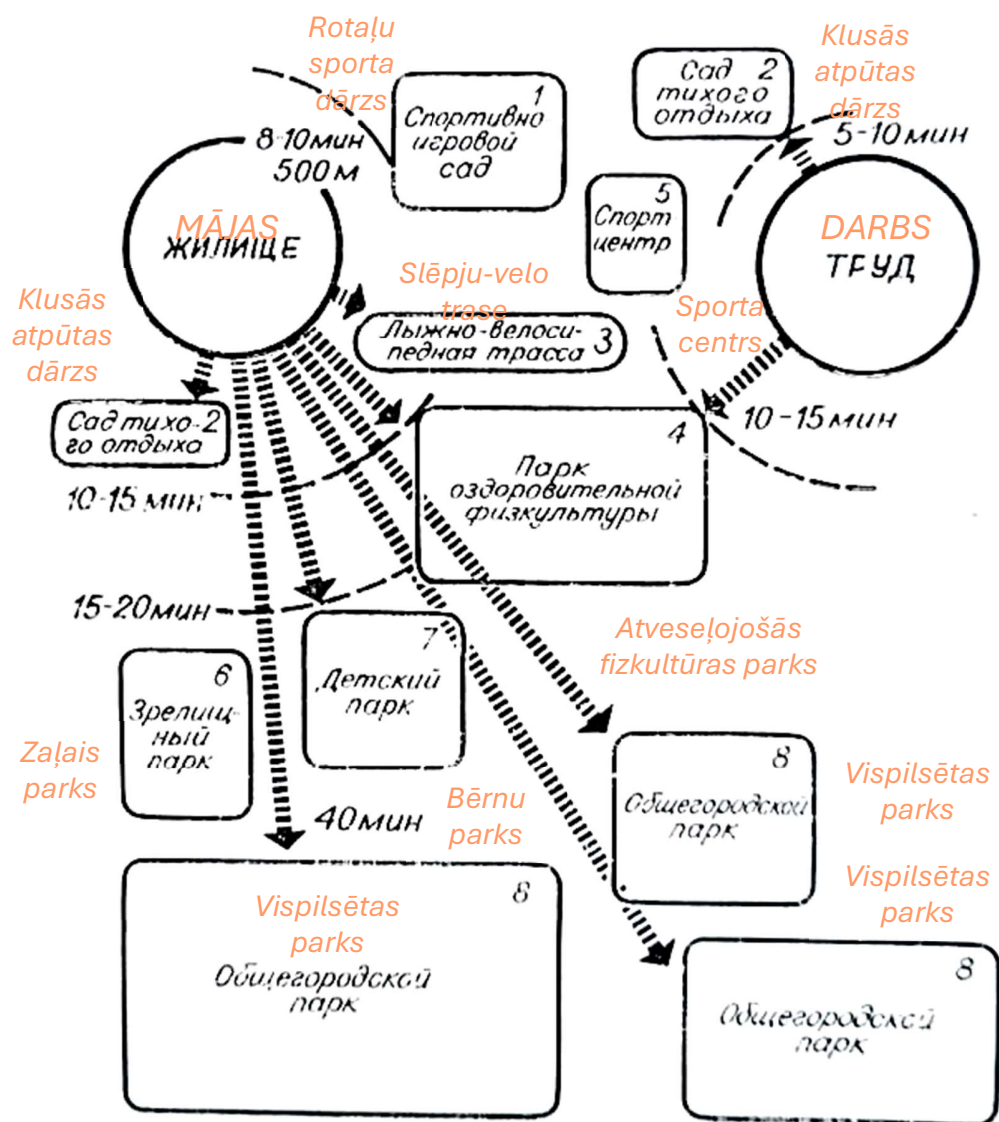
Plānotas **‘kājniēku’** (gājēju) ielas Vaļņu ielas posmā, Tērbatas ielā un citās ielās Rīga, par kurām trūkst informācija (ārpus RVC AZ shēmā attēloti ‘kājniēku ceļi’).

1979. gada Rīgas apstādījumu sistēmas attīstības plānojuma risinājumi un idejas ir laikmetīgs un tā iedibinātie principi un koncepti aktualizējami un iekļaujami arī RVC AZ TP.

Modrītes Lūses disertācijas atziņas stādījumu sistēmas plānošanā publicētas grāmatā 1978. gadā ⁴⁶ ienes mazāk saturiski mazāk dzirdētu terminoloģiju un tipoloģiju un attāluma zonējumu, kas sasaucas ar 3-30-300 likumu, kura mērķis ir uzlabot dzīves kvalitāti pilsētu teritorijās, nodrošinot piekļuvi dabai:

- 3: ikvienam no savām mājām jāspēj redzēt vismaz trīs kokus;
- 30%: apkaimē jābūt vismaz 30% koku vainagu segumam;
- 300 metri: nevienam nevajadzētu dzīvot tālāk par 300 metriem no parka vai zaļās zonas.

⁴⁶ Lūse, M., Latvijas Valsts celtniecības zinātniskās pētniecības un eksperimentālās tehnoloģijas institūts, & Zinātne. (1978). *Озеленение малых городов Латвии : функциональные задачи и построение / Модриете Лусе ; Латвийский научно-исследовательский и экспериментально-технологический институт строительства.*

Attēls 3.67 Lūse, M.1978.. Озеленение малых городов Латвии : функциональные задачи и построение.

5-10 min	Спорта rotaļu dārzs
5-10 min	Клусās atpūtas dārzs
5-10 min	Slēpju-velo trase
10-15 min	Спорта центр
15-20 min	Atveseļojošās fizikultūras parks
15-20 min	Заļais parks
15-20 min	Бērnu parks
-40 min	Виспilsētas parks

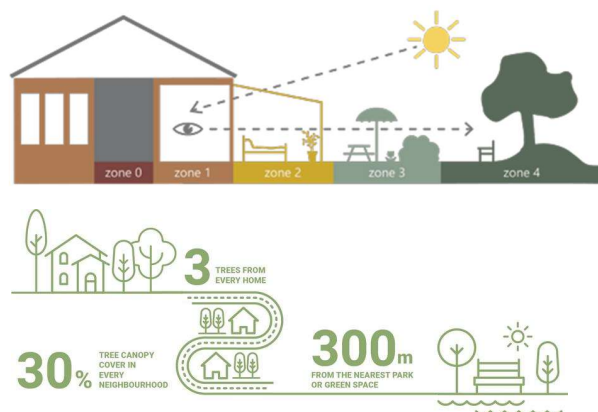

Table 2. Types of green spaces (according to size) and critical distances for potential health-promoting effects. Adaptation of table from Grahn and Stoltz (2021).

GREEN SPACE		MINIMUM SIZE (≈HA)	MAXIMUM DISTANCE FROM HOUSING (≈M)
Recreation area	<i>Rekreācijas ter.</i>	>100	5,000
City park	<i>Pilsētas parks</i>	>20	2,000
District park	<i>Rajona parks</i>	5 - 7	1,500
Neighbourhood park	<i>Apkaimes parks</i>	1 - 2	300
Pocket park/urban greenery	<i>Kabatas parks</i>	<1	<300

Salīdzinoši 2024. gada pētījumā par veselīgu un zaļu Ziemeļvalstu pilsētu plānošanu apkaimes parku ieteikums veidot līdz 300 m attālumam un kabatas parku tuvāk par 300 m⁴⁷. M.Lūse ierosina veidot sporta rotaļu dārzu, klusās atpūtas dārzu un slēpju-velo trase 5-10 min jeb līdz- 500 m attālumā no darba un mājām.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

Aktualizējamās vērtības, principi un prasības:

- Iedibināms koncepts 'parku ansamblis' un 'Rīgas centra parku ansamblis', parkus, skvērus, aleju sistēmas piederīgus vienotam ansamblim, kas vēsturiski veidoti vai veidojami ar vienotu telpisku un kompozicionālu risinājumu tostarp tīklojumu;
- Iedibināms koncepts 'ansamblis' stādījumiem, kas vēsturiski veidoti vai veidojami ar vienotu kompozicionālu un telpisku risinājumu tostarp tīklojumu;
- Iedibināms koncepts 'stādījumu sistēma' (aizstājot 'apzaļojumu' terminu ar 'stādījumu') – , kas ietver visus stādījumus, tostarp savvaļu noteiktā teritorijā;
- Iedibināms koncepts 'stādījumu joslas' (aizstājot 'apzaļojumu' terminu ar 'stādījumu') – lineāras stādījumu sistēmas; esošajā RVC AZ TIAN ir lietots 'apstādījumu joslas';
- 'apstādījumu ansamblis';
- Noteikt stādījumu sistēmu pēc tās tīklojuma nozīmes, piemēram metropoles mēroga, pilsētas vai apkaimes nozīmes;
- Iedibināma prasība parkus savienot ar stādījumu bulvāriem;
- Iedibināma prasība radīt veselīgu vidi;
- Iedibināma prasība nodrošināt apstākļus stādījumu veselībai– ekoloģiski stabilus apstākļus augu attīstībai;
- Veidojamas gājēju ielas ārpus Vecrīgas (piemēram, Tērbatas iela, Baznīcas iela):
 - Gājēju ielās plānojamas vienotā kompozicionālā veidolā;

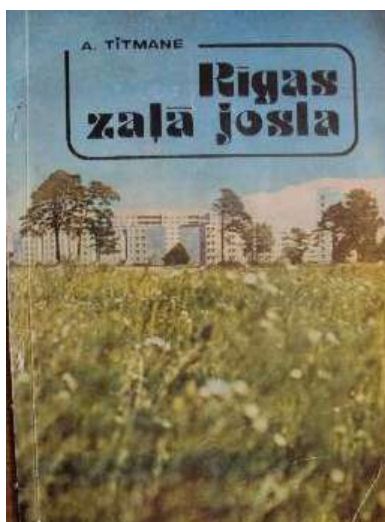
⁴⁷ Green and Healthy Nordic Cities: Planning and Managing Urban Green Spaces for Health. 2024. <https://doi.org/R2024:11403-2503>

- Gājēju ielas veidojamas ar pastāvīgas vai mainīgas mākslas publiskajā ārtelpā un/ vai kultūras un/ vai sporta klātbūtni/ programmu/ saturu (mūzikas, vizuālās mākslas, dizaina, rotaļu, vingruma utml. Programmu/ procentu);
- Gājēju ielās veidojama samērīga bezmaksas ārtelpas daļa – ārtelpa brīva no kafejnīcām, vai citām vietām, kur par uzturēšanos nepieciešams veikt samaksu tiešā vai pakalpojumu veidā; bezmaksas ārtelpas daļā veidojamas kvalitatīvas atpūtas vietas;
- Aktualizējams RVC AZ kompozīcijas raksturojums un prasība aizsardzībai: stādījumu loks, kas saista divas plānojuma struktūrā un apbūves tradīcijās atšķirīgas pilsētas daļas Vecrīgu un režģa pilsētu un to jāpapildina ar Daugavas sasaisti.
- Prasības Centra parku ansamblim:
 - Veidot kompozicionāli pamatotas kanālmalas stādījumu sasaistes ar Daugavas krastiem;
 - Telpiski un teritoriāli ciešāk saistīt visus centra ansambļa parkus;
- mērķtiecīgi rezervēt teritorijas stādījumiem; (gan teritoriju atjaunošanas un pārbūves laikā, gan mainot teritoriju lietošanas veidu – apbūves teritorijas veidot par apstādījumu teritorijām, gan teritorijās kā pagaidu lietojumu noteikt apstādījumu teritoriju);
- Stādījumu sistēmā palielināt stādījumu platības;
- Stādījumus īstenot saskaņā ar stādījumu sistēmu;
- Stādījumu joslas pilsētas vēdināšanai;
- Pausts redzējums rīgas attīstībai stādījumu sistēmu un apbūvi – zaļumu joslas un laukumi vienlaikus kalpos kā sadaloši un vienojoši elementi.
- Vairot zinātnes un prakses saisti un augsti kvalificētu profesionāļu darbu;
- Stādījumu sistēmas un parku ansambļi veidojami vienotā, saskanīgā un kvalitatīvā arhitektoniski kompozicionālā veidolā;
- Sabiedrisko ēku ārtelpa, kas piekļaujas ielu telpai veidojama ar lielu stādījumu īpatsvaru.

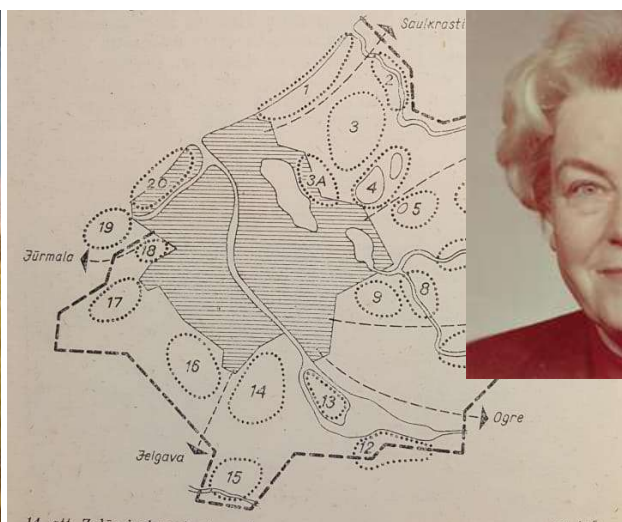
Pilnveidojams:

- Mērķtiecīgi rezervēt un palielināt teritorijas ārtelpai brīvai no autotransporta satiksmes.

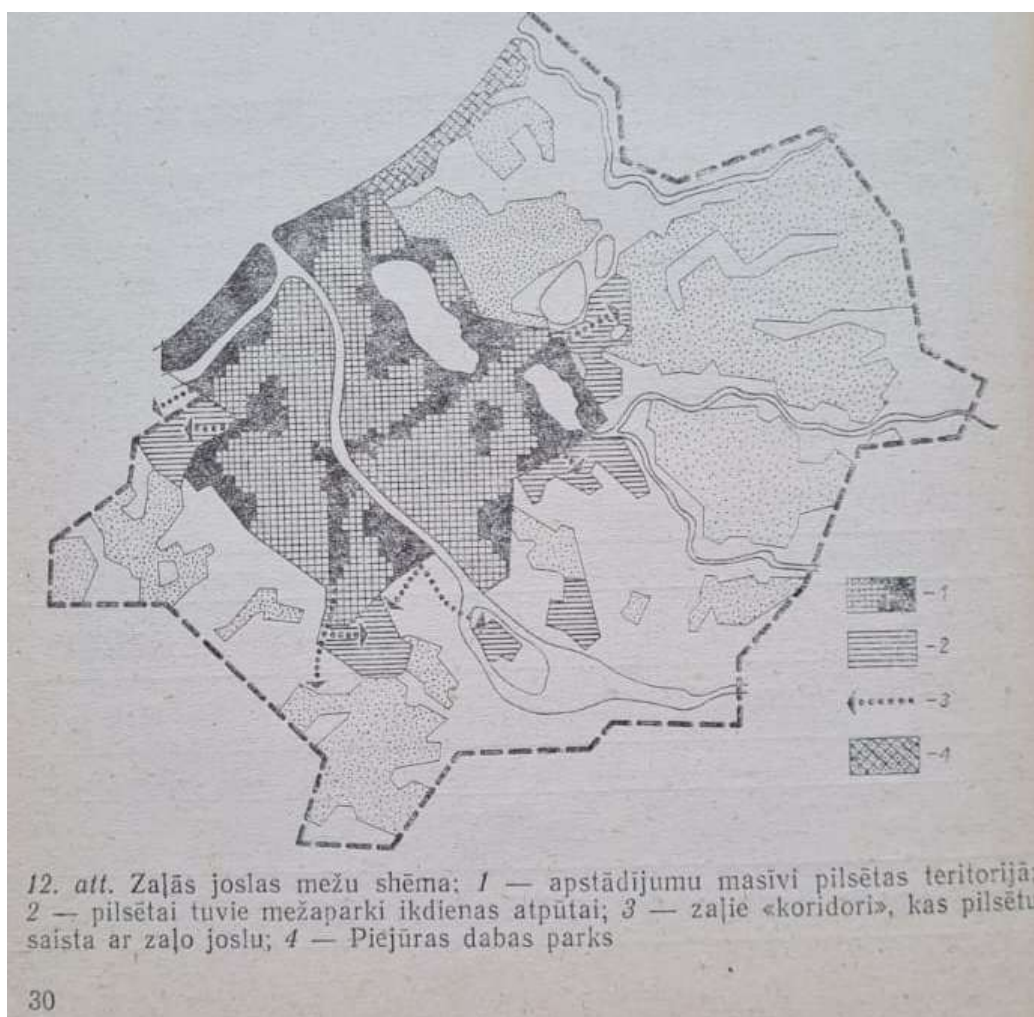
3.16 Rīgas zaļā josla – Rīgas metropoles parku sistēmas tīklojums

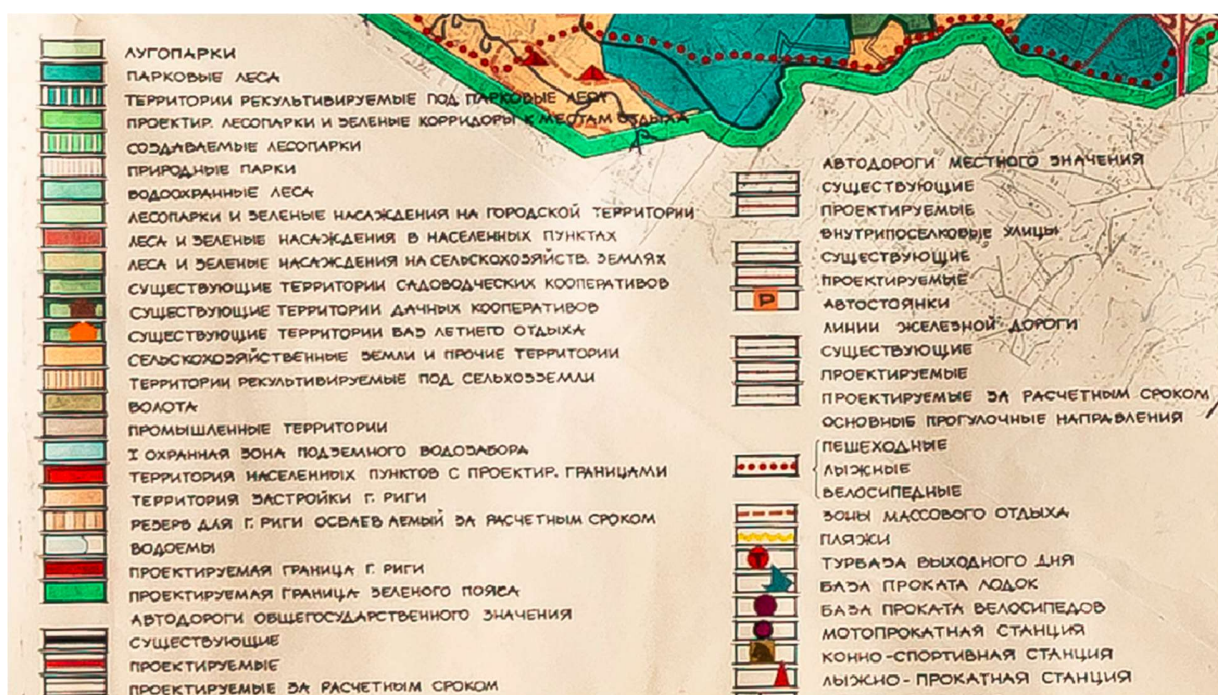
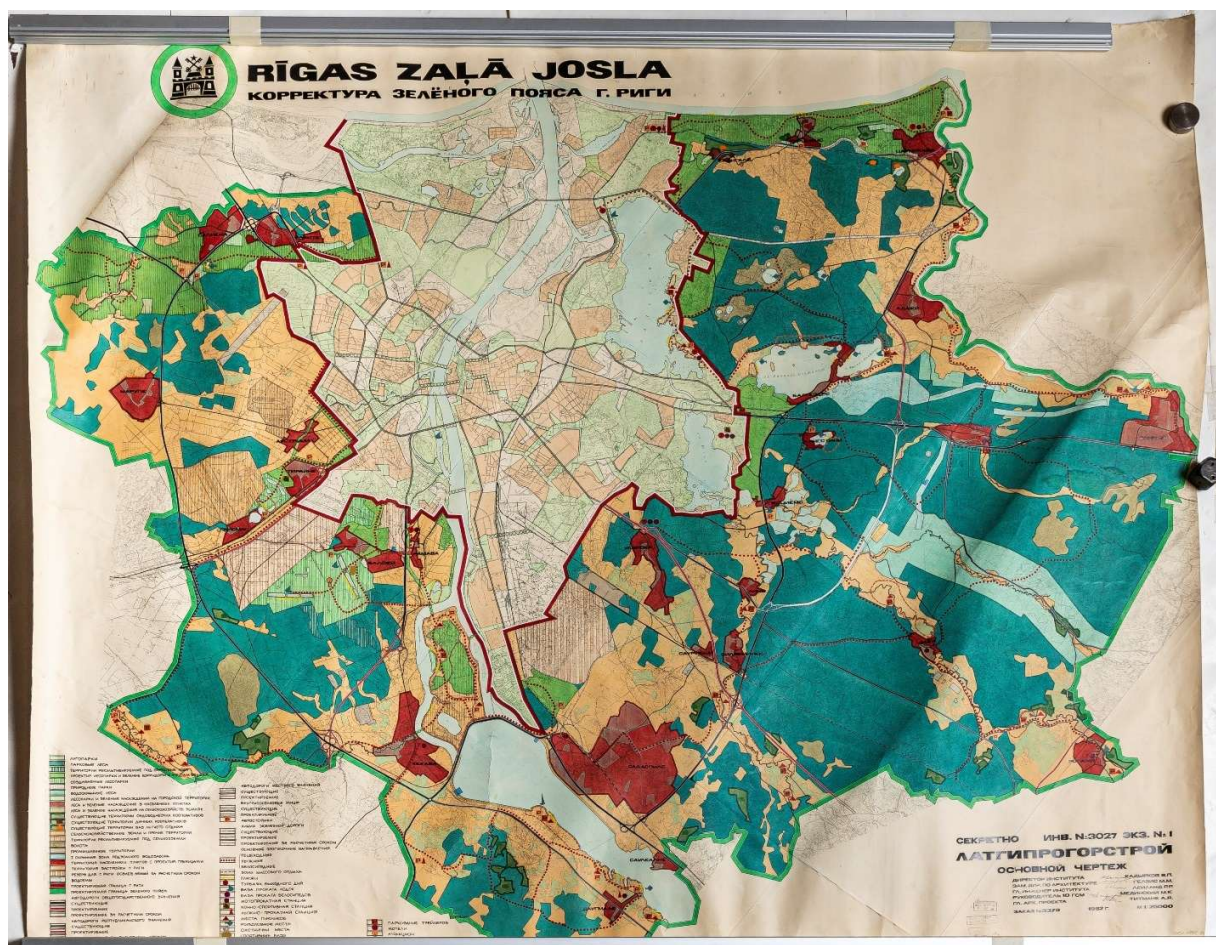
Attēls 3.69 Rīgas zaļā josla / Aina Tītmane. Rīga : Zinātne, 1982.

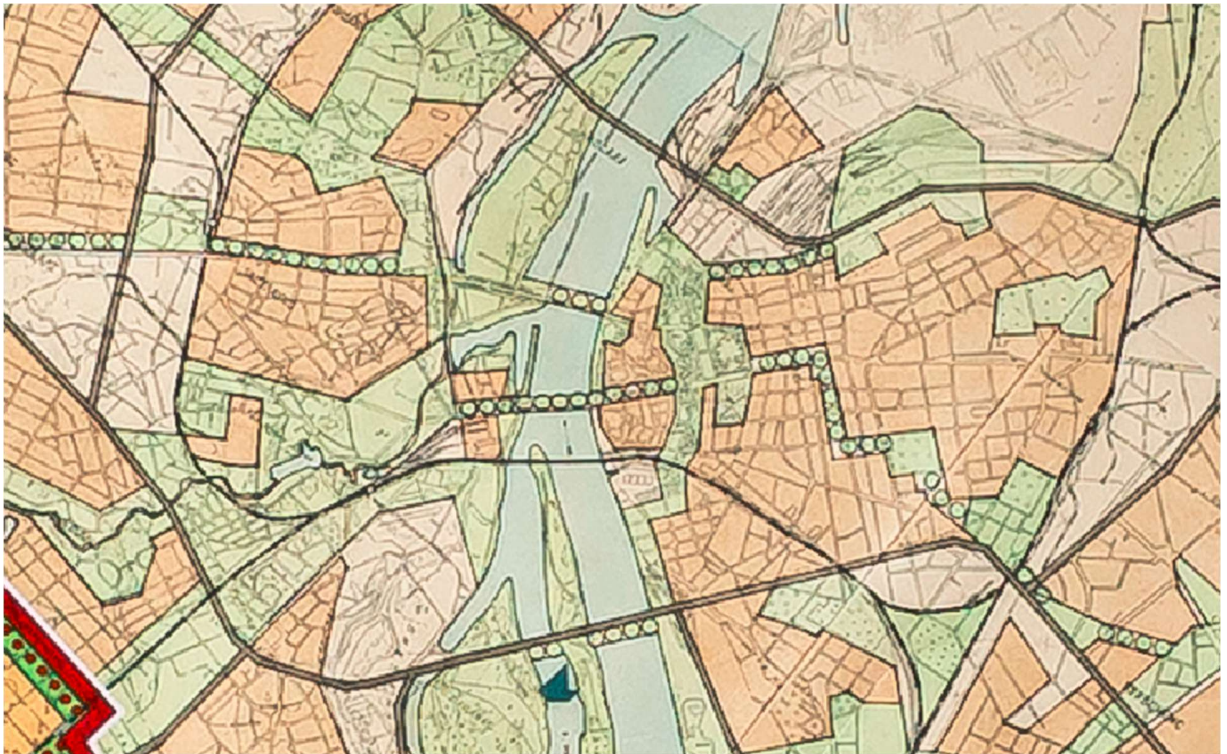
Attēls 3.68 Aina Tītmane

Attēls 3.70 RVC AZ sasaiste ar Rīgas metropoli. Rīgas zaļā josla / Aina Tītmane. Rīga : Zinātne, 1982.

Attēls 3.71 Rīgas zaļā josla. Latvijas Arhitektūras muzejs.

Attēls 3.72 Rīgas zaļā josla. Latvijas Arhitektūras muzejs.

Zaļie tilti – Vanšu, Salu, Akmens tilts, detalizēts zaļais tīklojums. Strēlnieku iela plānota kā zaļā tīklojuma savienojums ar Skansti. Zaļais tīklojums sasaistē ar zaļo joslu.

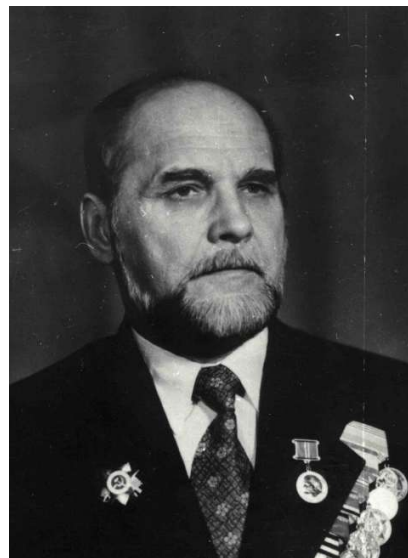
Rīgas zaļās joslas plānojums 1985. gadā pauž **briedumu ainavas urbānisma plānošanā metropoles mērogā.**

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Atjaunojamas zudušās un pilnveidojams esošas saiknes ar metropoles zilzaļo loku.
- Pilnveidojama RVC zaļā tīklojuma sasaiste Rīgas mērogā.
- Pārticīgi turpināmi zaļo tiltu ideja apvienojot abas Daugavas puses.

3.17 Vecrīgas reģenerācijas projekts

Vecrīgas reģenerācijas projekts tika apstiprināts 1983. gadā un bija daudzu gadu un profesionāļu un pētnieku rūpīga darba rezultāts. Projekta redzējuma vadītājs Edgars Pučiņš (1924-2009), kurš no 1960. līdz 1970. gadam bija Rīgas pilsētas galvenais arhitekts, vēlāk, 1976.-1983. viņa vadībā Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības un eksperimentālās tehnoloģijas institūtā (LCZPI), kur tika izstrādāts Vecrīgas reģenerācijas projekts. Tā autoru kolektīvs - arhitekti: Edgars Pučiņš (vadītājs), Andrejs Holcmanis, un Edvīns Burkovskis, piedaloties arhitektiem Valentīnai Tarasovai, Vitai Rinkevičai, Marinai Levinai, Ervīnam Helfričam, arhitektam-tehniķim Harijam Gailim u.c. 2026. gada janvārī tika publicēta grāmata "Vecrīgas atdzimšana. Arhitekta Edgara Pučiņa (1924-2009) pieredze un atziņas."

Attēls 3.73 E.Pučīņš. Latvijas Arhitektūras muzejs.

1977. gada plāna nosaukums "**Atpūtas laukumi**" atsvaidzina ar savu pieeju. Tas atbilst tā laika attīstības izaicinājumam, jo **ar 1967. gadu ieviesa papildus brīvdienu – sestdienu**. Attīstījās kurortoloģijas plānošana. Atpūtas laukumu plānā attēloti ēku publisko ēku pirmie stāvi.

Attēls 3.74 Atpūtas laukumi. 1977. Latvijas Arhitektūras muzejs.

Projekts pastiprinātu uzmanību pievērš **ielu grīdas telpas ģeometrijai, tostarp ietvju veidolam un ēku priekšlaukumiem**, kura risinājums nesaskan un **ir pretrunā** ar šī pētījuma autoru pētījuma datiem un secinājumiem par Vecrīgas ielu telpas ģeometriju. Šis projekts var kalpot izziņai, bet tiešā veidā nebūtu īstenojams.

Attēls 3.75 Atpūtas laukumi. Vecrīgas reģenerācijas projekts 1983. .
Latvijas Arhitektūras muzejs

1983. gada Atpūtas laukumu projekts jau ir ar vēl lielāku rūpību detalizēts, risināti laukumi un skvēri, rasts redzējums Rīdzenes gultnes atjaunošanai ūdens objektu veidā.

Arī šī projekta **ielu grīdas telpas ģeometrijai, tostarp ietvju veidolam un ēku priekšlaukumiem**, kura risinājums nesaskan un ir **pretrunā ar šī pētījuma autoru pētījuma datiem un secinājumiem par Vecrīgas ielu telpas ģeometriju**. 1983. gada projektā ielu segumu risinājumā un kompozīcijā ir **postmodernisma veidolu ietekme** un laikmetīgam Vecrīgas mantojuma atjaunošanā šie risinājumi **tiešā veidā nav īstenojami**.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

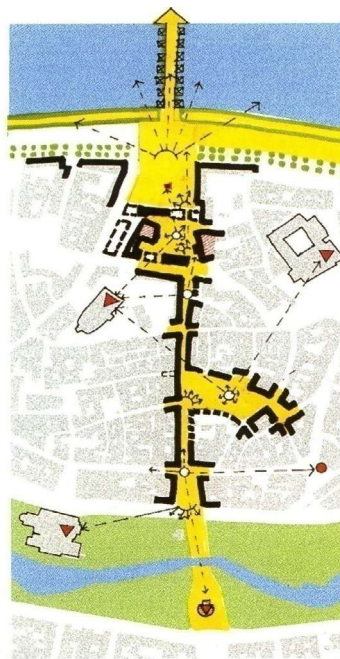
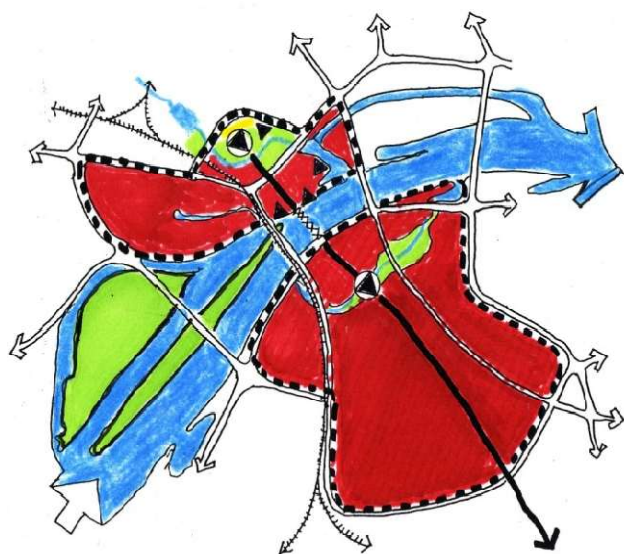
- Atjaunojama Rīdzenes gultne telpu;
- Vecrīgas reģenerācijas projekts var kalpot izziņai, bet tiešā veidā nebūtu īstenojams.

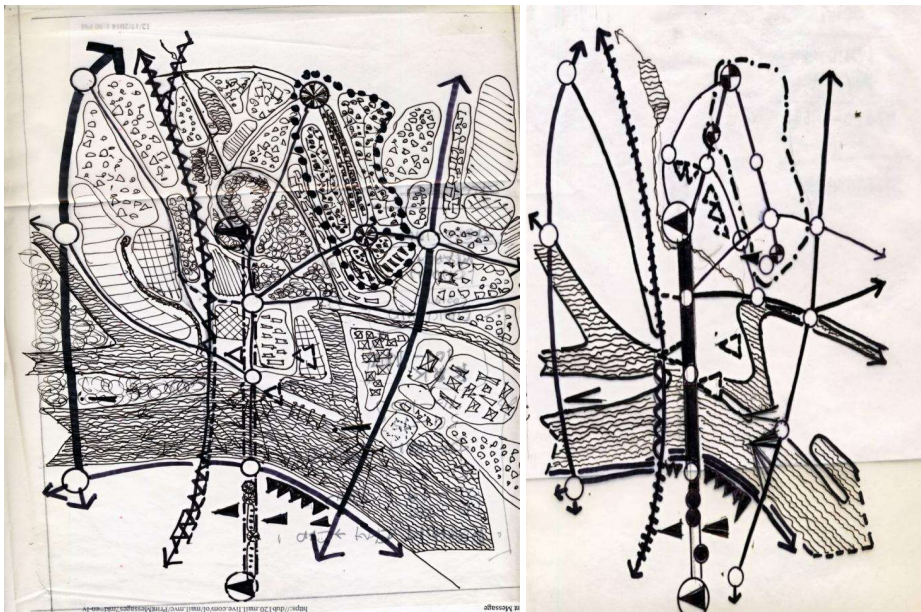
3.18 Andris Roze

Andris Roze ir arhitekts un pilsētplānotājs, kurš strādājis arhitektūras un pilsētplānošanas birojos Toronto un Detroitā, piedalījies Detroitas Downtown revitalization plan izstrādē, Toronto pilsētas vides tehnoloģiju (Engineering Environment) un reģionālā plāna izstrādē, kā arī Rīgas attīstības plāna (1995-2005) izstrādē, ko viņš vadīja, būdams Rīgas pilsētplānošanas pārvaldes vadītājs no 1993. līdz 2000. gadam. Tas bija pirmais Rīgas attīstības plāns pēc Latvijas neatkarības atgūšanas un reizē arī pirmais šāds attīstības dokuments starp trim Baltijas valstu galvaspilsētām.

Attēls 3.76 Andris Roze

Attēls 3.77 A.Roze. Rīgas esošā mugurkaula pilnveidošanas ierosinājums. [Nepublicēts] Skices. Ceļš par Rīgas “mugurkaulu” pāri Daugavai līdz Uzvaras Laukumam.

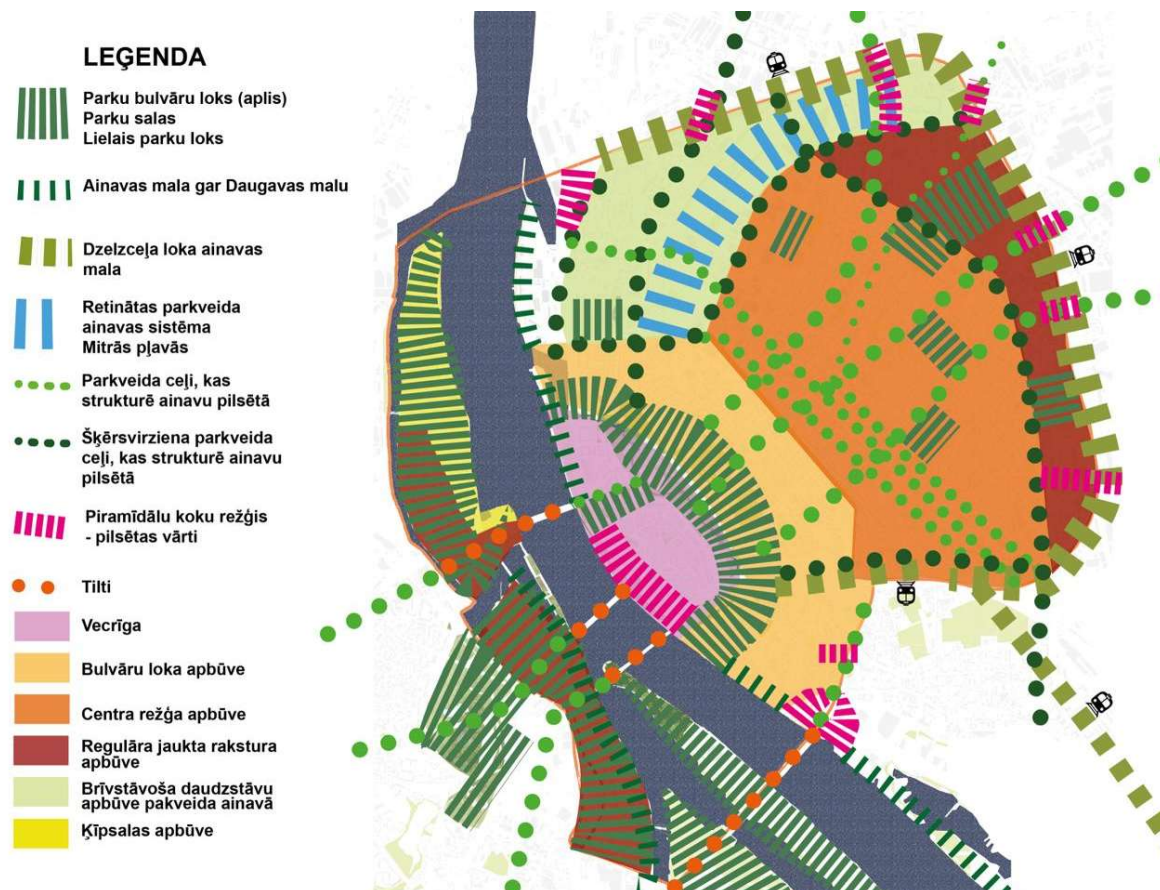
Attēls 3.78 Rīgas attīstības plāns 1995.-2005. gads.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Brīvības ceļa un Uzvaras parka simboliska un telpiska savienošana;
- Brīvības ceļā saules ceļa un izsauļojuma plānošana;
- neatlaidīgi pilnveidot Rīgas zilzaļo tīklojumu.

3.19 Rīgas ainavas kompozīcija

Apkopojot visa pētījuma rezultātus izstrādāta RVC AZ ainavas kompozīcija un RVC AZ dabas pamatnes ainavas kompozīcija.

Attēls 3.79 Rīgas ainavas kompozīcija, Konceptija: Indra Purs un Ursula Wieser Benedetti; grafiskais izpildījums: Ursula Wieser Benedetti.

Attēls 3.80 Rīgas dabas pamatnes ainavas kompozīcija. Konceptija: Indra Purs un Ursula Wieser Benedetti; grafiskais izpildījums: Ursula Wieser Benedetti.

4 AUGU UN BŪVĒTĀS ĀRTELPAS URBĀNISMS

4.1 Zaļumu un zaļo zonu sistēma

Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likuma 5. panta ⁴⁸.

(7) Ja Rīgas vēsturiskā centra vai tā aizsardzības zonā iet bojā vai tiek patvaļīgi nocirsts koks, kas veido zaļumu un zaļo zonu sistēmu, zemes īpašniekam gada laikā ir pienākums tā vietā iestādīt jaunu līdzvērtīgu vai vērtīgāku koku. Iestādāmā koka precīzu novietojumu, sugu, izmērus un kopšanas nosacījumus nosaka Rīgas domes par apstādījumiem atbildīgā institūcija, kura tos saskaņo ar Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi. **Kokus un citus stādījumus, kuri attiecināmi uz Rīgas vēsturiskā centra zaļumu un zaļo zonu sistēmu, pēc saskaņošanas ar Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi nosaka Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonas teritorijas plānojumā** (turpmāk — Rīgas vēsturiskā centra plānojums).

Aktualizējams likuma formulējums ‘zaļumu un zaļo zonu sistēma’, kas neatbilst profesionālai terminoloģijai.

4.2 Aptieku jeb dziednieciskie dārzi

Līdz publisko pilsētas parku iedibināšanai Rīgā, aptieku dārzi un dārzniecības bija sava veida pilsētas dārzi, kas bija atvērti sabiedrībai.

Eiropā pirmās organizētās augu audzēšanas vietas bija klostera dārzi – tajos mūki audzēja gan ārstniecības, gan dekoratīvos augus, kā arī saknes uzturam.

Vietējo aptieku dārzi ir tik pat veci kā pašas aptiekas. Pirmās konkrētās dokumentētās ziņas ir saistītas ar **1420. gadu**, kad Rīgas Lielās aptiekas īpašnieks Korts no rātes saņēmis dārzu. Nav ziņu, par tieši šī dārza atrašanās vietu, bet zināms, ka pēc 1516. gada šai pašai aptiekai piederēja dārzs, kas atradās pie Jēkaba vārtiem. Arī citām aptiekām dārzi bijuši vai nu pilsētas nomalē, vai aiz mūra, piemēram, Garnizona (Gulbja) aptiekas dārzs ierīkots pie Dzirnauvu grāvja. ...

Sākot no 1735. gada, katrai Rīgas aptiekai bija obligāts pienākums ierīkot savu dārzu. **Pārsvarā tie atradās Lastādijas rajonā un bieži bija gluži niecīgi.**

Lielākais Aptiekas dārzs 18. gadsimtā piederēja Kroņa aptiekai un atradās [*Die Bleich Pforte*] Balinātāju vārtu un Karātavu [*Galgen Gasse*] (tagadējās Bruņinieku) ielas rajonā. **Šajā 3,5 - 4 ha lielajā teritorijā bijusi dažādu gan vietējo, gan svešzemju augu pārbagātība un tas dēvēts par botānisko dārzu.** Kroņa aptiekas dārzs ar drogām apgādājis ne vien karaspēku un sīkās mazpilsētu aptiekas, bet tam bijusi arī izglītojoša nozīme – dārzu bez maksas apmeklēt un iepazīties ar dzīvē noderīgiem ārstniecības augiem drīkstēja ikviens pilsētnieks.

Daudzās Eiropas pilsētās lielākie aptieku dārzi ar laiku pārtapa mūsdienu botāniskajos dārzos, tomēr Kroņa aptiekas dārza liktenis izvērtās daudz savādāks – 1803. gadā tā teritorijā uzcēla tagadējo 1. pilsētas slimnīcu. Ar laiku, zāļu ražošanai kļūstot arvien

⁴⁸ Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un aizsardzības likums, 5. pants. <https://likumi.lv/ta/id/76001#p5>

rūpnieciskākai, aptieku dārzi vairs nespēja apmierināt pieprasījumu pēc kvalitatīviem medikamentiem un 19. gadsimts uzskatāms par aptieku dārza norietu.⁴⁹

Aktualizējama izglītojošā dārzu nozīme – iepazīstināt bērnus un visas paaudzes ar augiem, ekosistēmām, augsni, ūdeni, bioloģisko daudzveidību, pilsētu siltumsalām.

Attēls 4.1 Plan der Kayserlichen Gouvernements Stadt Riga : nebst der ganzen Vorstadt. 1797. Fragments.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/75943.html>

1797. gada kartē attēlots botāniskais dārzs (*Der Botanische Garten*), kas atradās Lazarethstrasse (tag. Krišjāņa Valdemāra un Aristida Briāna ielas) ieskaits un *Galgen Gasse* (tag. Bruņinieku ielas) malā, kas šajā ielas posmā laikā ap 1830.-1859. gadam saucās arī *Botanische Gartenstrasse* [Botāniskā dārza iela].

Kā dziedniecisku parku veidoja arī Vēmanes dārzu, kura 1817. gada atklāšanas sludinājumā teikts⁵⁰:

Tie vispirms paredzēti personām, kuri savas veselības, darba vai citu iemeslu dēļ nevar doties uz kādu attālāku vietu, lai baudītu svaigu gaisu un zaļumus.

⁴⁹ Grindēlija. 2025-07-29.

<https://www.farmacijasmuzejs.lv/l/grindelija/#:~:text=Liel%C4%81kais%20Aptiekas%20d%C4%81rzs%2018.%20gad simt%C4%81%20pieder%C4%93ja%20Kro%C5%86a%20aptiekai,augu%20p%C4%81rbag%C4%81t%C4%ABba%20un%20tas%20d%C4%93v%C4%93ts%20par%20bot%C4%81nisko%20d%C4%81rzu.>

⁵⁰ Vēmaņa parka izveides atspoguļojums Priekšpilsētu apstādījumu komisijas fonda dokumentos. 1813–1879. Pārsla Pētersone. "Latvijas Arhīvi" 2009.3

1833./35. gadā Vērmanes dārzā uzbūvēja mākslīgo minerālūdeņu ārstniecisko iestādi, kas bija viena no pirmajām šāda tipa iestādēm Eiropā.

Eiropas Padomes Ainavu konvencijas 2025. gadā apstiprinātās “Vadlīnijas veselības integrēšanai telpiskajā plānošanā”, citā starpā pauž:⁵¹

Pilsētu zaļās zonas labvēlīgi ietekmē garīgo, fizisko un sociālo veselību. ... Sabiedrības veselības stratēģijās ir jāpiešķir prioritāte un jāuzsver pilsētu zaļo zonu nozīme.

Aktualizējoties terapeitisko dārzu nozīmei Nacionālajā psihiskās veselības centrā vairāku gadu garumā īstenojas dārzs ar terapeitisku, dziedinošu raksturu.

Rīgai attīstoties RVC centrālajā daļā parkiem vieta netika rezervēta, ko atzina arī Georgs Kūfalts. Šī teritorija raksturīga ar lielāko siltumsalu un pilsētniekiem blīvajā pilsētas centrā trūkst vieta mierpilnai atpūtai dabā. Priekšlikums ir atjaunot zaudēto publisko pilsētas dārzu jeb parku Rīgas 1. slimnīcas teritorijā, ko varētu veidot par terapeitisku, **dziedinošu dārzu**. Priekšlikums ir pārskatīt slimnīcas ēku funkcijas, ēkās un parku piemērojot pilsētnieku garīgās, fiziskās un sociālās veselības veicināšanai un slimnīcas funkcijas pārvietot, veidojot jaunu laikmetīgu pilsētas slimnīcu (ar Bērnu klīniskā universitātes slimnīcas jauno ēku kā paraugpraksi), piemēram, Skanstē, kas vieglāk piekļūstama ar transportu. Pakāpeniski mazināt apbūves blīvumu, nojaucot mazvērtīgākās būves un ēkas, likvidējot stāvvietas un samazinot brauktuves. Ierosinājums teritorijā saglabāt rehabilitācijas, ēkām var būt arī kultūras funkcija (piemēram, pilsētas bibliotēka, galerijas, kopienas centrs, bērnudārzs).

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Atjaunot publisku parku 1. slimnīcas teritorijā, to apvienojot ar Dailes teātri un Dailes teātra skvēru, tā veidojot **parka kvartālu** un veidot to kā terapeitisku, dziedinošu, pilsētnieku veselību veicinošu dārzu.
- Pakāpeniski mazināt apbūves blīvumu, nojaucot mazvērtīgākās būves un ēkas, likvidējot stāvvietas un samazinot brauktuves.
- Aktualizējama izglītojošā dārzu nozīme – iepazīstināt bērnus un visas paaudzes ar augiem, ekosistēmām, augsni, ūdeni, bioloģisko daudzveidību, pilsētu siltumsalām.

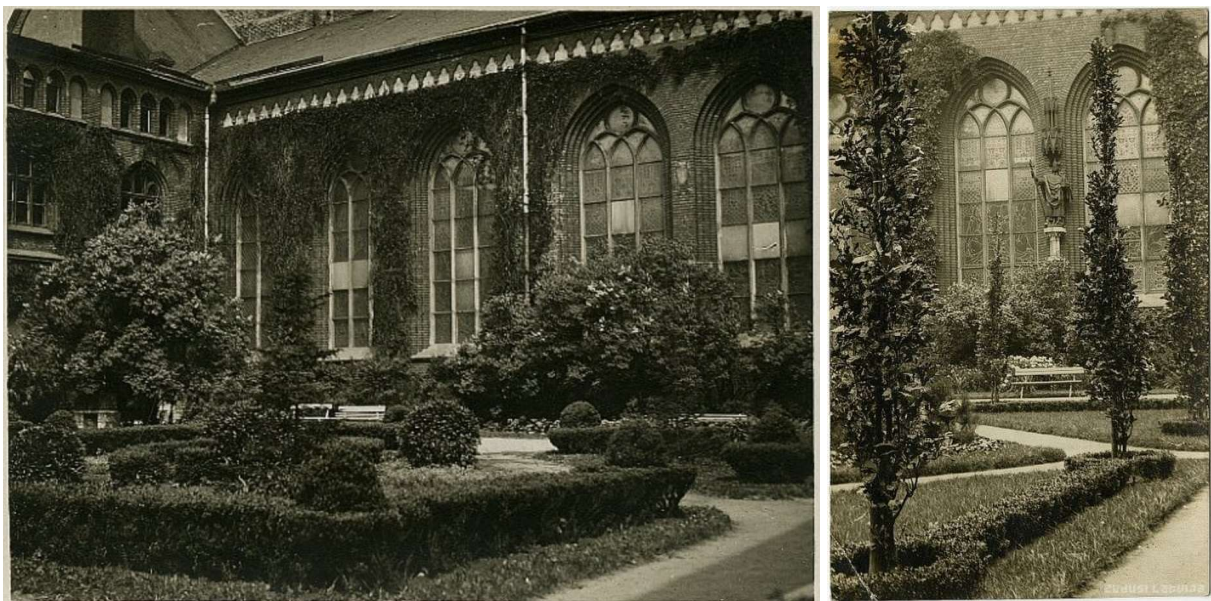
⁵¹ CM/Rec(2025)1 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the implementation of the Council of Europe Landscape Convention – Landscape and Health (Adopted by the Committee of Ministers on 26 February 2025 at the 1520th meeting of the Ministers' Deputies)
<https://search.coe.int/cm?i=0900001680b3d351>

4.3 Baznīcu dārzi

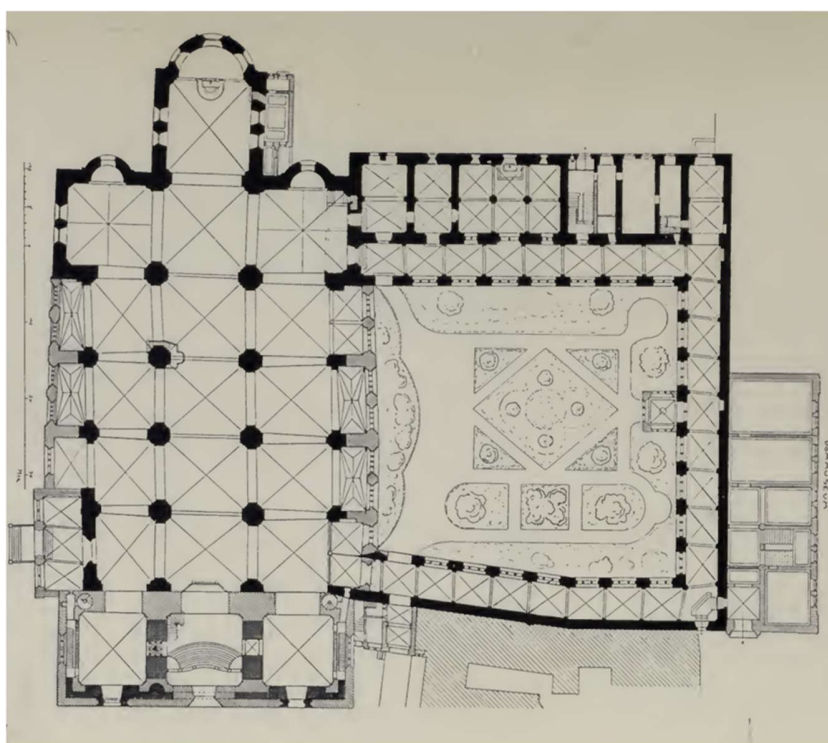
Līdz kapsētu reformai 1772. gadā Baznīcas teritorijas bija apbedījumu vietas. Baznīcu teritorijas tika veidotas kā dārzi, veidojot kontemplācijas jeb apceres ārtelpu.

Svētās telpas robežas nav ēkas sienas, bet gan dārza robežas. Dārzs veido pārejas telpu starp pasaulīgo telpu (pilsētu) un ticīgajiem vissvētāko no svētumiem – baznīcu. Dārza pārejas telpa rada scenogrāfiju nepieciešamajai pakāpeniskai garīgajai transformācijai līdz ieiešanai baznīcā. Žogi ap baznīcu dārziem veido svēto telpu. Baznīcas dārza žoga simboliskā nozīme ir ārkārtīgi svarīga. Tie iezīmē simbolisko sliekšni, aiz kura ticīgie var pakāpeniski sagatavoties ieiešanai baznīcas ēkā.

Lai pilnveidotu sakrālo gaisotni dārzu veidošanai jāpievēršas ar profesionālu vērību un rūpēm. Baznīcas dārzs nostiprināms teritorijas plānojumā kā kontemplācijas un apceres telpa, lai straujajā pilsētā vairotu mierpilnas atpūtas ārtelpas.

Attēls 4.2 Sakuplojis Doma dārzs pēc Vilhelma Neimaņa (Wilhelm Neumann) projekta. Doma iekšpagalma dārzs veidots regulārā plānojumā ar vertikāliem akcentiem, cirptiem dzīvžogiem, ziedošiem krūmiem, piramidāliem ozoliem, vītenaugiem fasādē, grants celiņu un pļautu zālienu. <https://zudusilatvija.lv/objects/object/24306/>; <http://zudusilatvija.lv/objects/object/24307/>

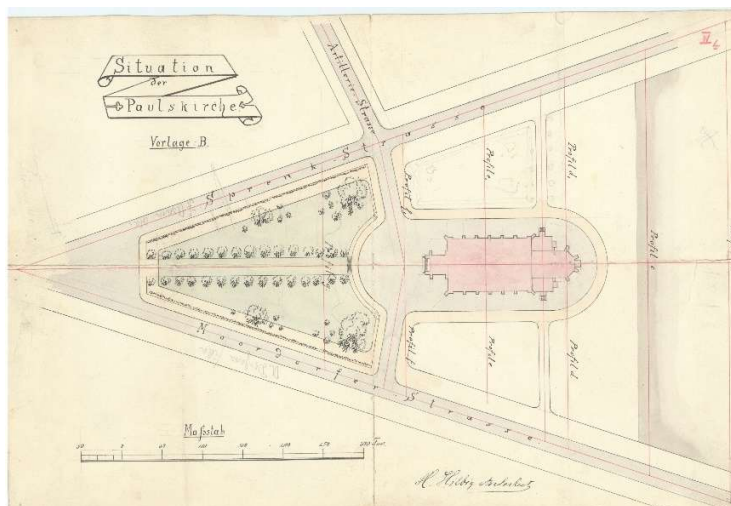

Attēls 4.3 1912. gada Vilhelma Neimana (Wilhelm Neumann) Rīgas Doma dārza projekts. Der Dom zu St. Marien in Riga. Baugeschichte und Baubeschreibung. 1912. <https://archive.org/details/derdomzustmarien00neum>

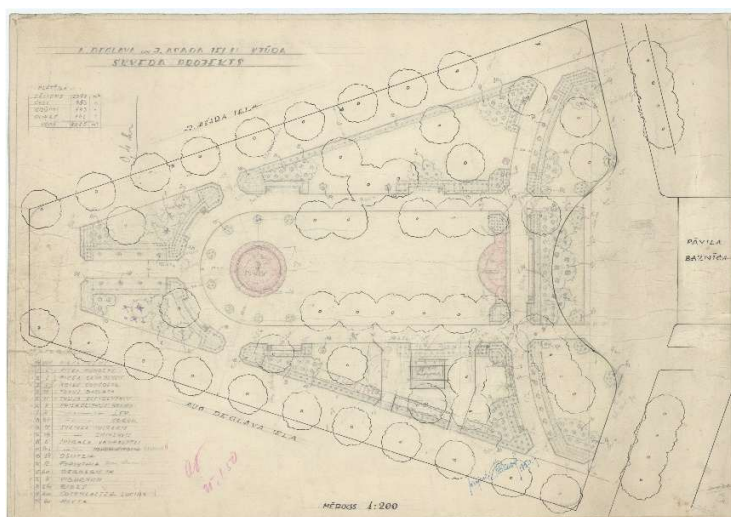

Abb. 52. Der Klosterhof vor der Restauration der Klostergebäude. (Nach einer Photographie von C. Schulz in Riga).

Attēls 4.4 Rīgas Doma dārza izbūves laikā. Wilhelm Neumann. Der Dom zu St. Marien in Riga. Baugeschichte und Baubeschreibung. 1912. <https://archive.org/details/derdomzustmarien00neum>

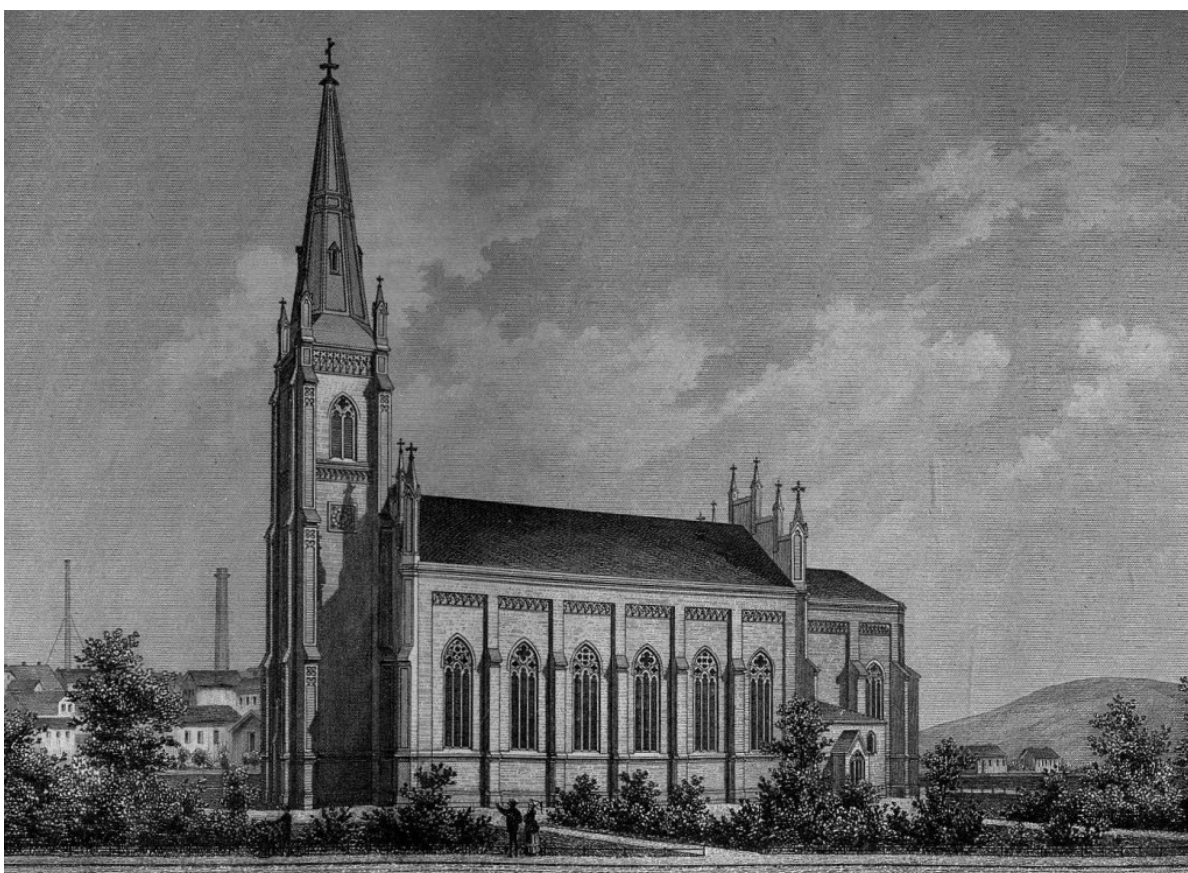

Hermann Otto Hilbig. [19--] Situation der Paulskirche.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030532.html>

A. Deglava un J. Asara ielu stūra pie Sv. Pāvila baznīcas skvēra projekts, Barons, Kārlis, 1950.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030531.html>

Doma dārza un Sv. Pāvila baznīcas dārzu piemēri raksturo iedibināto paragraksi, kuru ieteikums ir atjaunot, pieļaujams veidot laikmetīgus baznīcas dārzus vienotā ansablī ar dievnamu, jo restaurācija vairumā gadījumu nav iespējama, jo nav saglabājušās autentiskas dārza ainavu arhitektūras liecības.

Attēls 4.5 Rīgas Svētā Pāvila evaņģēliski luteriskā baznīca ar krūmu un koku ieskaustu brīva plānojuma dārzu, fonā Grīziņkalns. <https://riga1201.wordpress.com/2015/03/03/%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C-%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B0/>

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Baznīcas dārzs nostiprināms teritorijas plānojumā kā kontemplācijas un apceres telpa
- Īpaša uzmanība jāpievērš baznīcas dārza žogam kā nozīmīgam sliekšnim starp pilsētas profāno telpu un sakrālo telpu.

4.4 Kapsētas

Kapu kopšanas tradīcija Latvijas kultūras kanonā

Kapu kopšanas tradīcija ir iekļauta Latvijas kultūras kanonā⁵²:

[Kapsētas] liecina par cilvēku vēlmi un vajadzību artikulēt savas **attiecības ar** universālu cilvēciskās esamības/neesamības daļu – **nāvi**, izrādīt cieņu saviem priekštečiem un senčiem ģimenē, dzimtā vai kādā citā kopienā. Daudzviet mirušo apglabāšanas vietas tiek uzskatītas

⁵² <https://kulturaskanons.lv/archive/kapu-kopsanas-tradicija/>

par svētām, bet arī sekulārs skatījums paredz **cieņas** izrādīšanu un noteiktu **uzvedības kodu kapsētā** – klusinātu balsi, neskriešanu, apcerīgumu, nekā līdzī neņemšanu no kapiem un kārtības uzturēšanu.

Daudzviet mirušo apglabāšanas vietas tiek uzskatītas par svētām, bet arī sekulārs skatījums paredz cieņas izrādīšanu un noteiktu uzvedības kodu kapsētā – klusinātu balsi, neskriešanu, apcerīgumu, nekā līdzī neņemšanu no kapiem un kārtības uzturēšanu. **Katrā konkrētā sabiedrībā** attiecības starp mirušajiem un dzīvajiem, proti, **uzmanība, kāda tiek veltīta aizgājējiem un viņu piemiņai ir atšķirīga, bet Latvijas kultūrtelpā mēs varam** runāt par laika gaitā mainīgām, bet noturīgām, regulārām kapu apmeklēšanas un kopšanas **tradīcijām vairāku gadsimtu garumā.**

... luterāniskajā izpratnē īpaša vieta ir **kapsētai kā dārzam**, kas veicina apceri gan par laicīgām, gan pārlaicīgām lietām...

Kā Kultūras kanona vērtība kapu kopšanas tradīcija ir cienāma un kapsētu telpai tostarp arheoloģiskajām kapsētām izvirzāmi nosacījumi – atpazīstami iezīmēt kapsētu teritorijas RVC AZ; nostiprināms kapsētas kā dārza tēls. Ja pastāv žogs vai cita diskrēta robežzīme, īpaša uzmanība jāpievērš šim elementam, kas attēlo sliekšni un nodrošina simbolisku pāreju starp profāno un sakrālo telpu.

Dinamiskās atpūtas plānot ārpus kapsētu telpām, kapsētu telpā pieļaujamas intravertas vingruma aktivitātēm.

Māra Mellēna. Raksturo kapu kopšanas tradīciju Latvijā:⁵³

Kapsētas Latvijā ir viena no kultūrvēstures mantojuma redzamajām zīmēm. Laika gaitā tās mainījušās, bet kapu regulāras apmeklēšanas un kopšanas tradīcija ir noturīga vairāku gadsimtu garumā.

Aplūkojot kapu kopšanu vēsturiski, arheologu pētījumi parāda, ka gan kuršu ugunskaņi, gan sēļu uzkalniņi stāsta par **izrādītu cieņu aizgājējiem**. 16. un 17. gadsimtenī, kad Kurzemes hercogistē un zviedru Vidzemē cēla baznīcas, par lielskungu, mācītāju un citu izcilu personu apbedījumu vietu kļuva dievnamu velves un pagalmi.

Tikai 1773. gadā, kad Vidzeme jau bija Krievijas varā, gubernators izdeva pavēli kapsētas iezīmēt ar žogu vai valni apkārt.

Kapakmeņi ar iecirstiem vārdiem, ģerboņiem un piemiņas zīmēm Rīgā sāka izplatīties jau 15. gadsimtā. Kad likums noteica apbedīšanas vietas ierīkot tikai ārpus pilsētas, 1773. gadā rīdzinieki ieguva Lielos kapus.

1910. gadā Rīgas dome atvēlēja gandrīz 100 ha lielu platību kapu ierīkošanai piepilsētas mežā. Tapa Meža kapi, kuri simt gadu laikā nu jau kļuvuši par ļoti plašu „pilsētu mirušajiem”.

Vasarā, laikā no jūnija beigām līdz septembra sākumam, nedēļu nogalēs kapsētās notiek kapu svētki, kuros pulcējas mirušo radi, draugi un kaimiņi, kuru ikdienas dzīve rit dažādās Latvijas vietās vai pat ārpus Latvijas. Kapu svētku tradīcijai nav vairāk par simt gadiem, bet tā ir spēcīgi iesakņojusies un uztur spēkā cilvēku piederību vietējai kopienai. Kapu svētku norise ietver mācītāja vadītu dievkalpojumu vai laicīgu ceremoniju ar mūziku, dzeju, runām un svinības, kas notiek vai nu ģimenes lokā turpat pie kapsētas, ja dzimtai piederīgie

⁵³ Māra Mellēna. 2008. Kapu kopšanas tradīcija

tuvumā vairs nedzīvo, vai tuvējās dzimtas mājās, vai arī plašākā vietēja kopienā – pagasta vai pilsētas rīkotos svētkos, kas pielāgoti kapusvētku norises laikam.”

Kapsētu reforma

Juris Millers raksturo Rīgas kapsētu reformu:

Līdz 1773. gadam Rīgā turīgākie pilsoņi vai to apvienības iepirka kapavietas baznīcu iekštelpās – velvēs baznīcu pagrabos, bet trūcīgākie tika apglabāti kapsētās pie baznīcām vai ārpuspilsētā. Kapsētas bija pārbīvētas, bet sanitāros apstākļus pilsētā pasliktināja arī plūdi, kuru laikā baznīcu velvju līķu kambari applūda, veicinot slimību izplatīšanos. Līdz ar Reformāciju Eiropā pārtrauca apbedījumus baznīcās un iekšpilsētu kapsētās, ierādot jaunas apbedījuma vietas ārpus pilsētu mūriem. Sanitāru apsvērumu dēļ, cīnoties ar mēri Maskavā, ar 1771. gada 24. decembra senāta ukazu aizsāka visaptverošu Krievijas Impērijas kapsētu reformu, turpmāk visā Krievijā mirušos aizliedzot apbedīt baznīcās, kā arī ap tām. 1772. gada 19. decembrī tika izdots senāta ukazs “Par kapsētu dibināšanu Viborgas un Baltijas guberņās”, kas **1773. gada 23. februārī** sasniedza Rīgu ar norādījumu, ka kapsētas ierādāmas klajā vietā ārpus pilsētas, **vismaz 640 metru attālumā aiz tālākajām pilsētas būvēm un tās nožogojamas ar žogu**. Ar ģenerālgubernatora Georga (Džordža) fon Brauna (Georg von Browne) rīkojumu līdz [1773. gada] maija beigām visas līdzšinējās kapličas baznīcās to īpašniekiem aizmūrējamas, vienalga, vai tās atrastos zem zemes vai virs grīdas, un radušies izdevumi jāsedz no pašu līdzekļiem.

Lai nebūtu jābūvē izvadīšanas kapličas, 1773. gada 24. aprīlī Rīgas rāte apstiprināja noteikumus par mirušo izvadīšanu, ļaujot atvadīties tikai baznīcā.⁵⁴

Vēstures ritējums ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka Rīgā baznīcās, baznīcu dārzos un pagalmos, kuru vēsture ir senāka par 1773. gadu bijuši apbedījumi.

Jauno kapsētu vajadzībām Rīgas rāte 1773. gada pavasarī 800 metru attālumā no pilsētas palisādes žoga aiz Raunas vārtiem ierādīja plašu laukumu smilšu klajumā.

Lielie kapi

Latvijā atbalsojās 19.gs. Eiropas pilsētu apbedījumu un kapsētu reformu⁵⁵ idejas, kuras bija daļa no pilsētu sanitārajām reformām saistībā ar augošajām higiēnas prasībām. **Reformu daļa bija nelabvēlīgos sadzīves apstākļos dzīvojošajiem pilsētniekiem veidot veselīgus publiskos parkus bagātīgiem stādījumiem, saules un svaiga gaisa pilnus. Blīvi apdzīvotās pilsētas daļās kapsētas slēdza un pārveidoja par publiskiem parkiem.**

1903. gadā Riga und seine Bauten autori pauž redzējumu, ka **Pilsētas kapsēta pēc tās slēgšanas kļūtu par krāšņu parku**⁵⁶:

⁵⁴ Lielie kapi. <https://enciklopedija.lv/skirklis/188180-Lielie-kapi>

⁵⁵ Tim Brown. (2013) The making of urban ‘healthieries’: the transformation of cemeteries and burial grounds in late-Victorian East London. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2013.05.00>

⁵⁶ Riga und seine Bauten / herausgegeben vom Rigaschen Technischen Verein und vom Rigaschen Architekten-Verein. Riga: Verlag des "Rigaer Tageblatt" 1903.

Pilsētas kapsētā aug skaisti veci koki un, ja pēc 60-70 gadiem to slēgtu "pārāpdzīvotības" dēļ, tā, iespējams, kļūtu par brīnišķīgu parku, ar kādu varētu lepoties tikai dažas pilsētas.

Georgs Kūfalts 1909. gadā rakstā "Pilsētu dārzu loma Rīgā"⁵⁷ skaidro kapsētu lomu augošā pilsētā:

Tur, kur tiek palaista garām iespēja izveidot atpūtas zonas un objektus blīvi apbūvētu pilsētas rajonu vidū, jāpadara pieejami skolu pagalmi jauniešiem pēcskolas rotaļām un slēgtās kapsētas, kas sastopamas gandrīz visās lielākās priekšpilsētās, jāpārveido par sabiedriskiem dārziem ar daudzām ēnainām atpūtas zonām.

Kapu iekārtojums ar augstiem kapu uzkalniņiem un augstajiem žogiem vairs neatbilst mūsu laika estētiskajai izjūtai un jāpieņem cits kapa vietu izvietojuma un apsaimniekošanas veids.

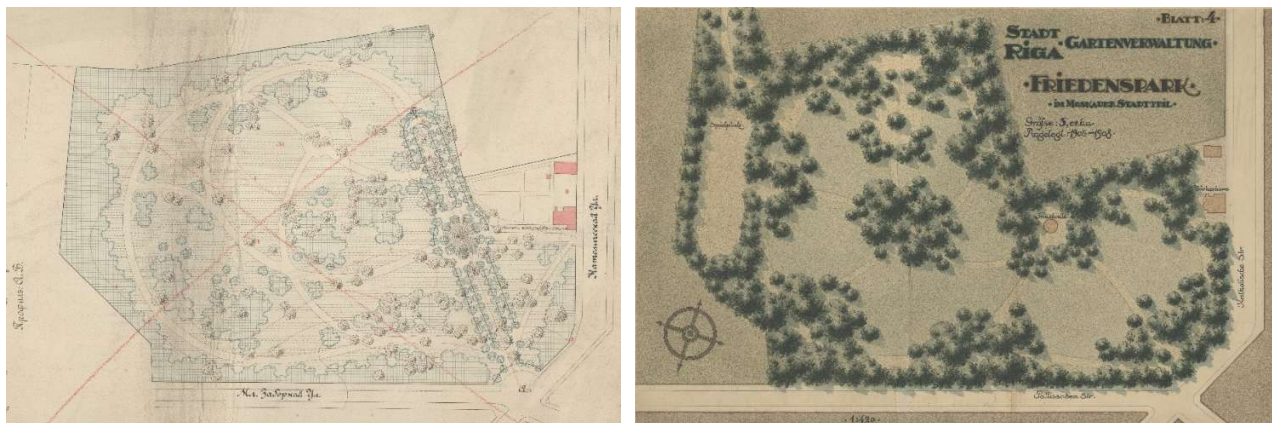
1909. gadā Georgs Kūfalts pēc Meža kapsētas projekta izstrādes izvērsti skaidro ainavu kapsētu jeb parku kapsētu veidošanas principus, un ar pretnostatījumu labi raksturo savu izpratni par līdz tam tradicionālo un tādā arī Lielo kapu veidošanas praksi:

*... parkiem līdzīgu kapsētu veidošanas prakse aizsākās Ziemeļamerikā, un to ir pārņēmušas daudzas Vācijas lielās pilsētas. Par šādas kapsētas paraugu uzskata kapsētu Ohlsdorfā pie Hamburgas. Ohlsdorfas kapsētas teritorija ir bijusi nedaudz pauguraina, un tā rezultātā ir dažādi labiekārtota. Teritorijas, kas nav piemērotas apbedīšanai, jo ir pārāk augsts gruntsūdens līmenis, ir pārveidotas par zālājiem, dīķiem, puķu dārziem utt. Kapsētu no visām pusēm šķērso plaši, pārredzami celiņi. Apbedīšanas kultam kalpo dažāda dizaina kapelas. Ohlsdorfas kapsētā tiek pausta ideja par vienlīdzīgu taisnīgumu nāves priekšā. Senatoru un lielāko kuģu īpašnieku kapi atrodas tajā pašā vietā, kur strādnieku, bezpajumtnieku un cilvēku bez vārda no slimnīcām. Ar vienu gandarījumu pietiek visiem, kas šeit atpūšas. Tāpēc atsevišķi žogi ir aizliegti. **Gan bagātie, gan nabagie ir iegremdēti mūžzaļo un lapu koku jūrā. Tāds pats vispārīgais augu rotājums ieskauj gan bagāto, gan nabago ģimenes kapus.** Kamēr šeit, Rīgā, esam pieraduši pie divu pēdu augstiem kapu uzkalniņiem, Ohlsdorfas kapsētā tie paceļas maz vai tikai sprīdi augstu virs zemes, tikai vieta, zem kuras atdusas mirušais, ir norobežota ar efejām vai mūžzaļiem kokiem un apstādīta ar ziediem. Skujkokus lielos daudzumos izmanto atsevišķu kapu un mantojuma apbedījumu dekorēšanai. Īpaši skaistas kapu vietas kā nišas guļ stādījumu zaļumos.*

*Sērotājs, kas te izjūt savas sāpes, nav pakļauts garāmejošo cilvēku ziņkārīgajam, žēlojošajam skatienam. Pat rindu kapi no celiņiem ir atdalīti blīviem stādījumiem. Kapu kopšana bez izņēmuma ir kapu administrācijas atbildība. **Nepievilcīgi kapu pieminēkli kapu rotāšanai nav atļauti.***

⁵⁷ Kuphaldt G. Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für Riga (Vortrag vom 29. Januar 1909). Hefte der Gesellschaft für kommunale Sozialpolitik in Riga, II. Jahrgang, Heft, Nr. 10, S. 3–16

1892.⁵⁸ un 1906.⁵⁹ gadā G.Kūfalts izstrādā slēgtās kapsētas Katoļu ielā pārveidošanas projektus (tagad Miera dārzs) par pilsētas parku, kur ne miņas vairs nav no kapsētas. Irēna Davidsons min, ka pēc parka izveides pieminekļus parkā pārvietoja vienuviet. Šī plāna izstrādē redzama pieeja, kad tiek saglabāti esošie lielie koki un papildināti ar jaunu koku un krūmu stādījumiem. Vēlāk Miera dārzu pārveidoja A.Zeidaks, veicot vēl kardinālākas izmaiņas dzīves svinēšanā – veidojot estrādi un bērnu rotaļu laukumu ar bradājamo baseinu.

Attēls 4.6 G. Kūfalts Miera dārza projekti 1892. un 1906.

Rīgas iedzīvotāju skaita izmaiņas ietekmēja arī kapsētu veidošanos. Ja 16. gadsimtā Rīga bija viena no Baltijas jūras piekrastes lielākajām pilsētām un tajā dzīvoja apmēram 16 000 cilvēku, tad savukārt 1718. gadā laikā, kad izveidoja Pilsētas kapsētu, ilgstošu karadarbību, mēra un ekonomisko apstākļu dēļ Rīgā dzīvoja tikai 5 891 iedzīvotājs. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas un citām agrārām un pilsētu reformām pieauga lauku iedzīvotāju migrācija Rīgu un strauji pieauga iedzīvotāju skaits. 1867. gadā Rīgas iedzīvotāju skaits sasniedza 102 600, bet 1913. gadā iedzīvotāju skaits bija pieaudzis gandrīz 5 reizes līdz 517 500.⁶⁰

Kapsētu skaits likumsakarīgi pieauga līdz ar pilsētas iedzīvotāju skaitu. Ap 1900. gadu Rīgas pilsētas teritorijā bija pavisam 26 dažādu kapsētu, kuru kopplatība sasniedza ap 105 ha un 1932. gadā jau 205 ha.

... 60-os un 70-os gados visur pilsētas perifērijā radās jaunas kapsētas, piem., Aleksandra augstumos, Matīsa ielā un Ķīšezera ielā uz labā Daugavas krasta, un Ilģuciemā, Āgenskalnā, Torņkalnā un Ziepniekkalnā, Pārdaugavā ... Kapsētu kopplatība ievērojami palielinājās, kad 1909. g. pilsēta ierīkoja „Meža kapus” (91 ha)⁶¹

⁵⁸ Kuphaldt, Georg. (1892). Проект преобразования закрытого кладбища по Католической улицѣ [plāns] Г. Куфальтъ. Рига

⁵⁹ Kuphaldt, Georg. (1906). Friedenspark im Moskauer Stadtteil [plāns] Riga. RXA251,63 <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030395>

⁶⁰ https://lv.wikipedia.org/wiki/R%C4%ABga#cite_ref-2_12-3

⁶¹ Heincs Pīrangs. Rīgas Kapsētas. // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta : rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei / T. Liventāla un V. Sadovska redakcija ; mākslinieks Niklāvs Strunke. 1932.

1932. gadā Heincs Pīrangs par Rīgas Kapsētām krājumā “Rīga kā Latvijas galvas pilsēta” turpina priekšgājēju redzējumu par kapsētu nākotnes vērtību – slēdzot tās kļūtu par Rīgas publiskajiem parkiem blīvi apdzīvotā pilsētā:⁶²

Pilsētas cēlējam ir ļoti izdevīgi pārvērst zāļu laukumos parasti skaisti apdēstītās senlaiku kapsētas pilsētas apbūvētās daļās. ... Ap 100 ha apdēstījumu, — šie laukumi pilsētas plānā sadalīti pa daļai lielos kompleksos, — būtu vērtīgs ieguvums tiem, kas cenšas pavairot zāļu laukumus pilsētā. Ja Rīgas kapsētu kopplatību ierindojam vispārējā zāļu laukumu platībā, tad redzam, ka kapsētu novietojums pilsētas plānā ir ļoti izdevīgs. Gandrīz visas kapsētas atrodas bieži apbūvētās priekšpilsētās un tāpēc tām no pilsētas izbūvēšanas viedokļa, ja viņas nākotnē pārvērtīs atklātos dārzos, ir ārkārtīgi liela vērtība.⁶³

Heincs Pīrangs **kritizē vēsturisko kapsētu arhitektonisko un māksliniecisko raksturu** un veidošanas praksi kā piemēru minot:

apsveicama lielā „Brāļu kapu” izbūve, kas lielā mērā palīdzēs audzināt māksliniecisko gaumi

Ainavas vērojumā kapsētas virszemes ainavas kārtas ir padzisušas – pieminekļu, krustu, kapliču, žogu, solu materialitāte ainavā izdzēsta, kapsētas dārzu kārtā – krūmāju, ziedu, kapu kopiņu – nogludināta. Savukārt kapsētas pazemes ainava ir nosargātāka.

Lielos kapi veidojama kā asociatīvu kultūrainava UNESCO sapratnē, un sekmējama nemateriālā mantojuma apzināšana un pieejamības vairošana. 1903. gadā Riga und seine Bauten rakstīto var pārnest **iztēles ainavā**⁶⁴:

Vor dem geistigen Auge dessen, der den ältesten Teil des Stadtfri durchwandert, wird die Geschichte der Stadt in den letzten 130 Jahren mit ihren markanten Persönlichkeiten vorüberziehen. Hier ruht alles, was einst Riga von Ansehen gewesen war, hier ruhen die alten Stadtgeschlechter, die der Stadt verwachsen sind.

Ikvienam, kas pastaigājas pa vecāko pilsētas centra daļu, prātā uzmirdz pilsētas pēdējo 130 gadu vēsture ar tās ievērojamām personībām. Šeit atdusas visi, kas kādreiz padarīja Rīgu slaveni, šeit atpūšas vecpilsētas ģimenes, kas augušas pilsētā.

Lielie kapi veidojami **atvērtībā jaunu kapsētas tradīciju veidošanai. Saglabāt un aizsargāt pazemes ainavu.**

Kapsētas ieskaušana ar skvēru joslu otrpus Miera un Klusajai ielai tiek risināta ainavu arhitektu A. Zeidaka un K.Barona projektos, tā norobežojot kapus no dzīvojamās apbūves.

⁶² Heincs Pīrangs. Rīgas Kapsētas. // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta : rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei / T. Liventāla un V. Sadovska redakcija ; mākslinieks Niklāvs Strunke. 1932.

⁶³ Heincs Pīrangs. Rīgas Kapsētas. // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta : rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei / T. Liventāla un V. Sadovska redakcija ; mākslinieks Niklāvs Strunke. 1932.

⁶⁴ Riga und seine Bauten / herausgegeben vom Rigaschen Technischen Verein und vom Rigaschen Architekten-Verein. Riga: Verlag des "Rigaer Tageblatt" 1903.

Attēls 4.7 Rīgas Lielo Kapu Nemoralis izstrādātais mets. Plāns. 2024.

Attēls 4.8 Rīgas Lielo Kapu Nemoralis izstrādātais mets. Aksonometrija. 2024.

Attēls 4.9 Rīgas Lielo Kapu Nemoralis izstrādātais mets. Vizualizācija. 2024. ⁶⁵

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Kapsētu reformas pieeja turpināma – blīvi apdzīvotā pilsētā (RVC AZ) apbedījumi slēdzami
- Īstenojams metu konkursa augstākā vērtējuma risinājums.

4.5 Pilsētas dārzkopība

Pilsētnieku dārzi

Senāko pilsētnieku dārzu raksturojums dots nodaļā “Kristiešu Rīga”.

Dārzniecības

1721. gadā atklātais Viesturdārzs (Ķeizardārzu) veicina privāto dārzu uzplaukumu, īpaši Ganību dambja rajonā, veidojas jaunas dārzniecības un kokskolas.

1798. gadā J.Cigra Rīgā **nodibināja stādu tirgotavu**, vēlāk **stādaudzētavu** un vadīja to līdz 1853. gadam (kad to pārņēma Jūlijs **Bērs**, ko tā pēctecis Kristiāns Vilhelms **Šohs 1898.** gadā pārceļ uz Salaspili), kļūstot par

⁶⁵ <https://www.latarh.lv/konkursi/izsludinats-konkurss-lielo-kapu-memoriala-vertibu-saglabasana>

pamatu LPSR Zinātņu Akadēmijas Botāniskajam dārzam (tag. **Nacionālajam botāniskajam dārzam**; dibināts 1956. gadā).⁶⁶

1816. dibināta K.H. **Wagner** dārzniecība, 1839.–1849. gadam darbojās **Thiems** Kunstgarten (Tīmes daiļdārzniecība), 1876. gadā nodibināja **Rīgas dārzkopības biedrību**, 1879. gadā nodibināja **Rīgas pilsētas dārzu pārvaldi**, 1899. gadā Fricis Aleksandrs Lasmanis nodibināja **Ķeizarišķās Krievijas Dārzkopības biedrības Rīgas nodaļu**, 1910. gadā nodibināja **Bulduru dārzkopības vidusskolu**, 1921. gadā **Dārzkopības un biškopības biedrība** jau minēta rakstiskos avotos (periodika.lv), 1920 -1940...-1989 darbojās **Latvijas Tautas universitāte**, nav precīzu datu, kad izveidoja un cik ilgi darbojās **Daiļdārzniecības un dabas aizsardzības fakultāte**, Lauksaimniecības Akadēmijā Jelgavā.⁶⁷

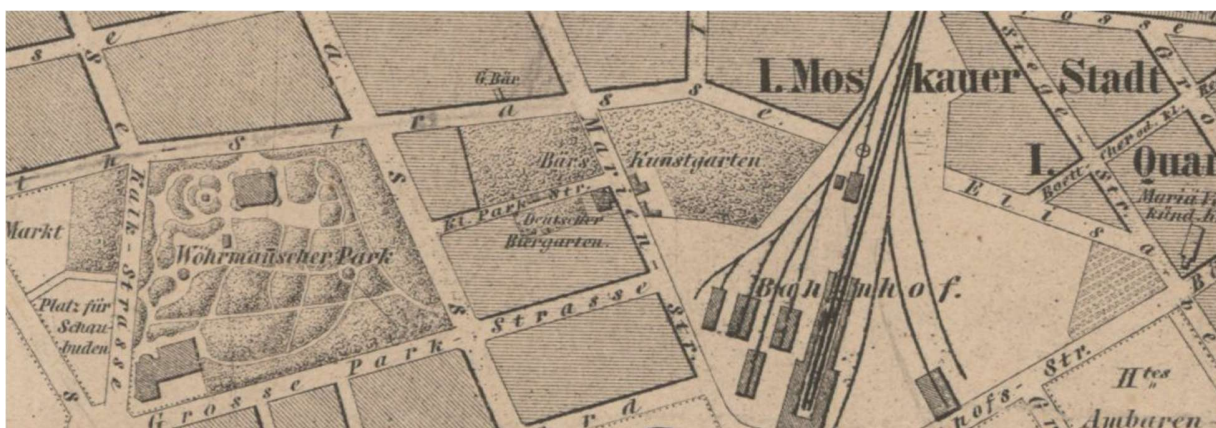

Attēls 4.10 Fragments no Rīgas plāns. 1860. VRVM 30527 F.E.Todlēbens

Plānā redzama Rīgas pilsētas galvenā dārznieka (1839–1849) Frīdriha Vilhelma **Tīmes daiļdārzniecība** (Friedrich Wilhelm Thieme; Thiems Kunstgarten) tagadējās Elizabetes, Strēlnieku un Alberta ielas kvartālā un Johana Hermaņa **Cigras dārzniecība Ganību dambī** tagadējā Hanzas, Dzirnau un P.Brieža ielu stūrī.

⁶⁶ <https://nbd.gov.lv/mes/vesture/>

⁶⁷ Latvijas dārznieki no sendienām līdz 20. gadsimta nogalei / Tarass Pūka, Ruta Zunde, Ilmārs Zunde ; literārā redaktore Dace Morica. 2010.

Attēls 4.11 Fragments no Rīgas pilsētas un tās priekšpilsētu plāna (Plan der Gouvernements-Stadt Riga mit ihrem Vorstädten). 1867. gads. LNB

Attēls 4.12 Fragments no Rīgas pilsētas un tās priekšpilsētu plāna (Plan der Gouvernements-Stadt Riga mit ihrem Vorstädten). 1867. gads. LNB

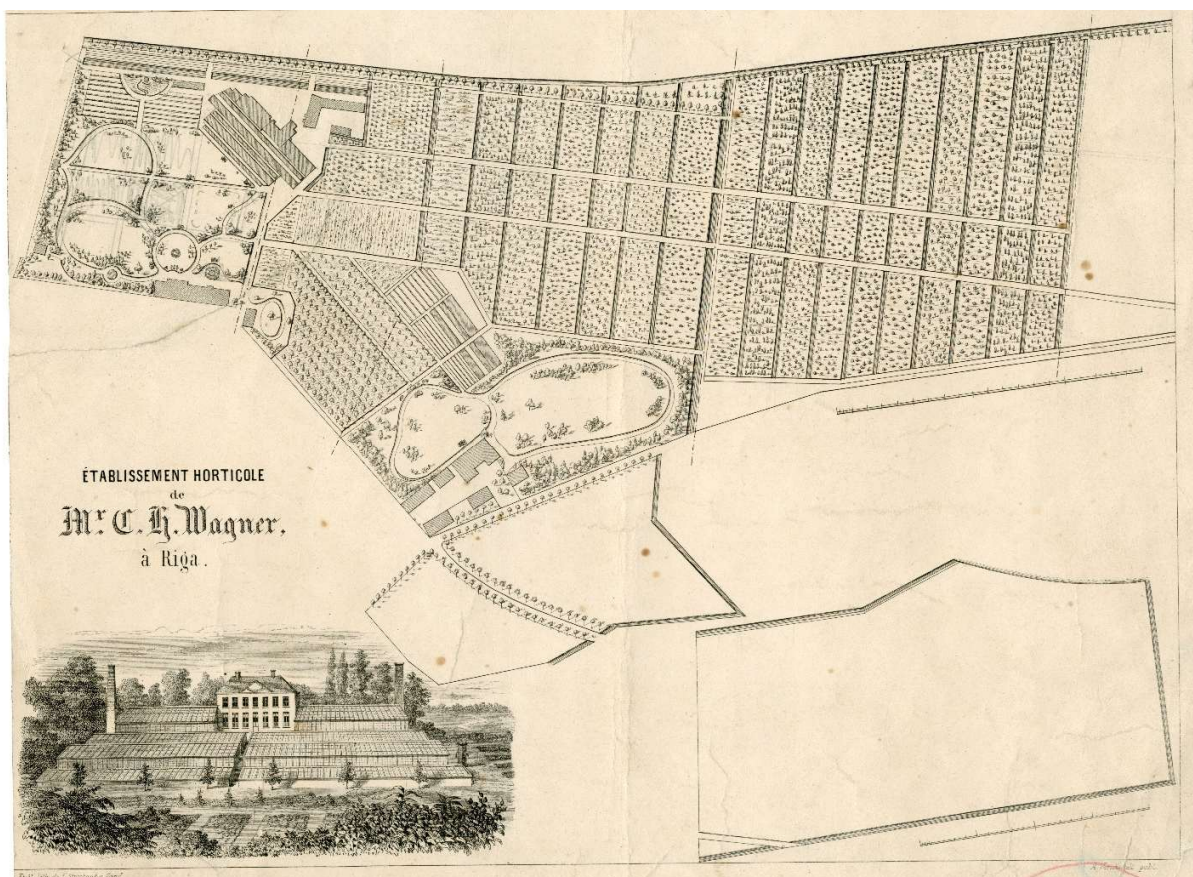

Elizabetes iela līdz dzelzceļam 1867. gada kartē ir attēlota kā *Bärs Kunstgarten*, kas būtu Jūlija Bēra pārņemtā J. Cigras daiļdārzniecība.

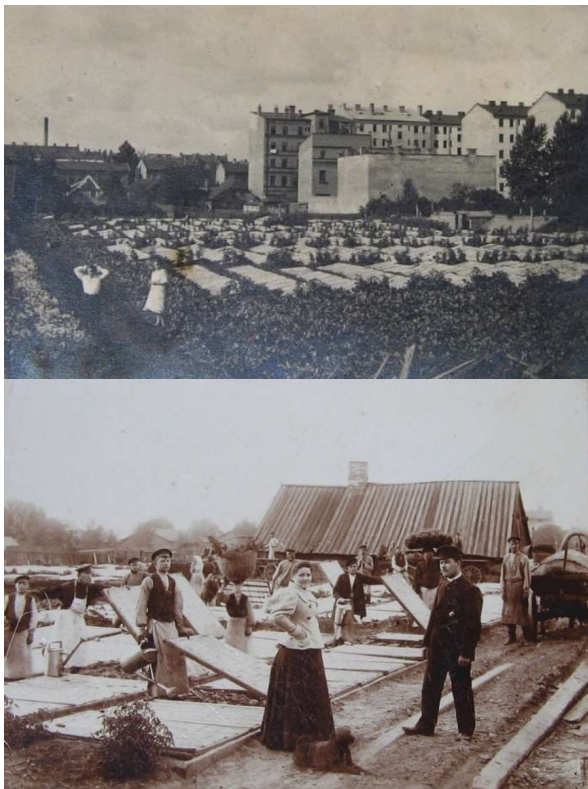
Tag. Kr. Valdemāra un Šarlotes ielas pusē 1867. gada kartē attēlota vērienīgā Vāgnera (Wägners) daiļdārzniecība un Gogingera (Gögginger) daiļdārzniecība.

Senās dārzniecības RVC liecina par koku stādīšanas tradīciju ne tikai publiskos, bet īpaši privātos dārzos, tādēļ katrs koks, kurš **vecāks par 85 gadiem** uzskatāms par zaļumu un zaļo zonu sistēmas sastāvdaļu.

Attēls 4.13 Kādreizējā kāpostlauka plāns tag. Berga Bazāra teritorijā. <https://www.la.lv/ists-kapostlauks-rigas-centra-2>

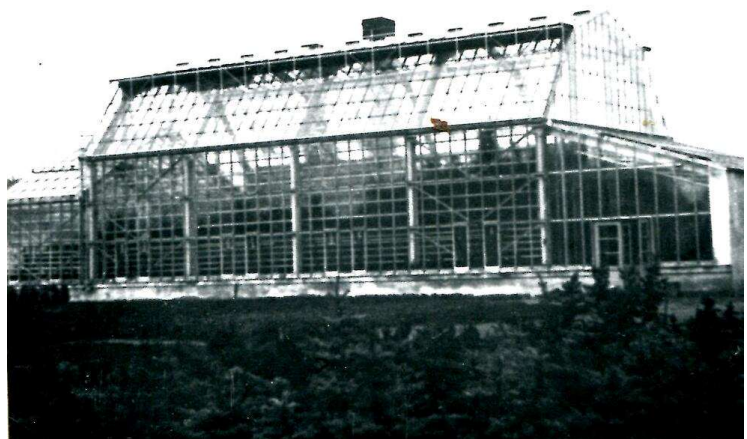

Attēls 4.14 Kārļa Heinriha Vāgnera dārzniecības plāns. 1850.? gads. VRVM 165175 https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Heinrihs_V%C4%81gners

Attēls 4.15 Dārzu dārzi ar lecektīm tagadējā Ziedoņdārza teritorijā. Šādi dārzi apgādāja pilsētas iedzīvotājus.
https://www.rigacv.lv/biblioteka-ru/kirill_bobrov/

Pilsētas dārzniecība

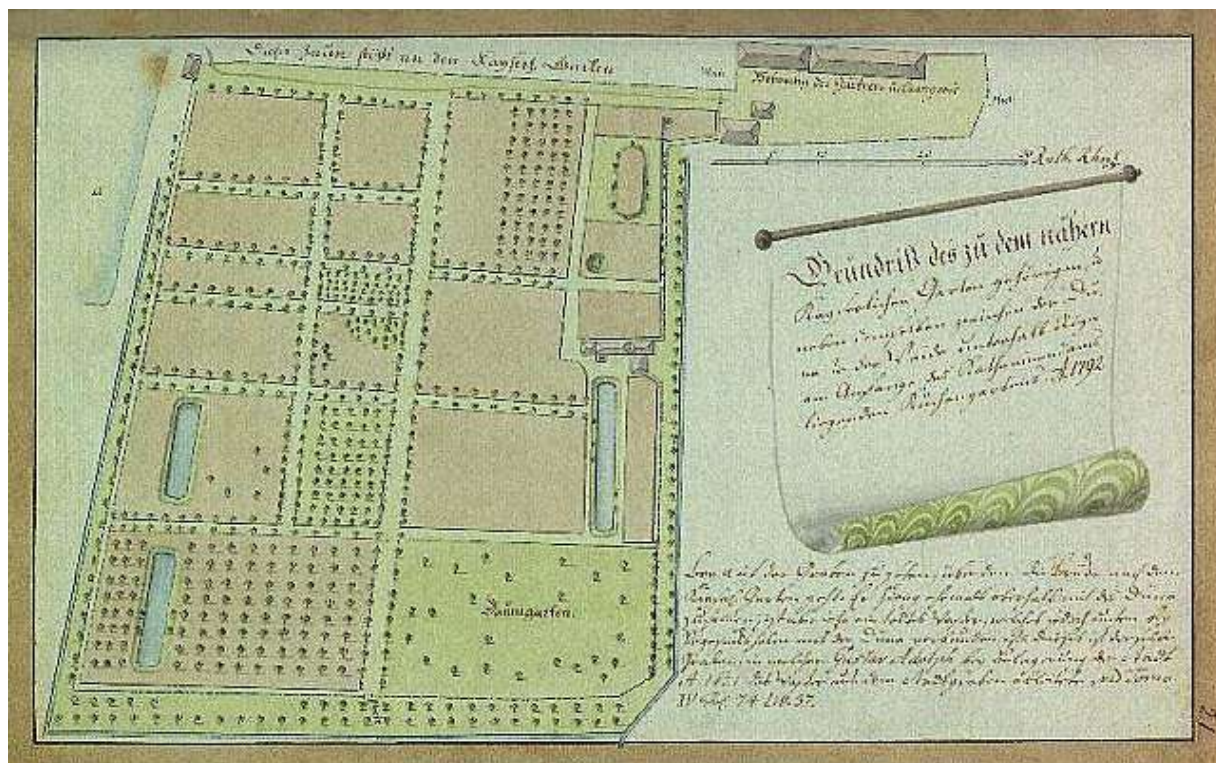

Attēls 4.16 Rīgas pilsētas dārzkopības siltumnīca palmām. 1930.
 LNA_KFFDA_F1_4_20584 <https://dom.lndb.lv/data/obj/1373319.html>

G.Kūfalts 1903. gadā raksta, ka, lai nodrošinātu pilsētas parkiem nepieciešamo kokaugu un ziedu stādus blakus Ķeizardārzam 1880. gadā tika izveidota pašvaldības kokaudzētava un dārzkopības centrs ar sešām

siltumnīcām un vairākām stiklotiem stādījumiem, visticamāk lecektīm..⁶⁸ Tas tika veidots uz jau esošā Ķezardārza “virtuves dārza” pamata, ko J.K Broce attēla parakstā min kā 1792. gadu, kas varētu pamatot virtuves cara dārza izveidi.

1930. gada fotogrāfijā attēlotā siltumnīca jeb palmu māja ir saglabājusies un tajā aug bagātīgi un seni augi. Siltumnīcu izmanto Rīgas pilsētas Ziemeļu dzimtsarakstu nodaļa, tomēr par dendroloģisko vērtību aizsardzību ziņas ir nepilnīgas.

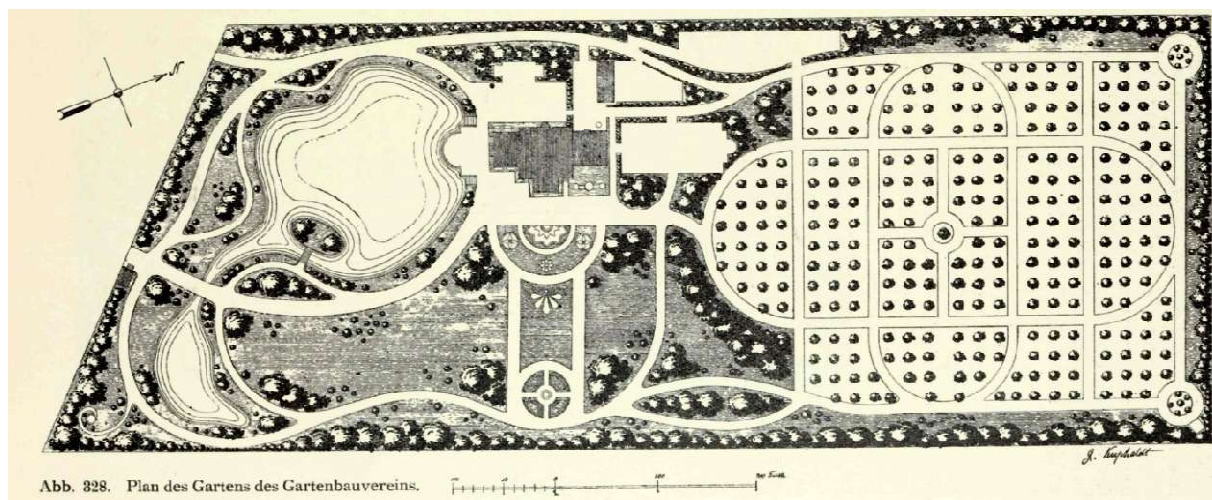

Grundriß des zu dem nähern Kayserlichen Garten gehörigen, und neben demselben zwischen der Düna und der Weide unterhalb Riga am Anfange des Katharinendams liegenden Küchengartens. Anno 1792 [der Plan].

BM05021A https://www.acadlib.lu.lv/broce/ielbildes/sejums_nr5/bm05021am.htm

⁶⁸ Rīga und seine Bauten / herausgegeben vom Rigaschen Technischen Verein und vom Rigaschen Architekten-Verein. Riga: Verlag des "Rigaer Tageblatt" 1903.

Augļu dārzi

Attēls 4.17 Pomoloģijas un dendroloģijas dārzs. Gartenbauverein. Riga und seine bauten. 317.lpp

Rīgas dārzkopības biedrība “*Rigascher Gartenbauverein*” dibināta 1876. gada 21. augustā un slēgta 1940. gada 5. augustā. 1889. gada 14. aprīlī pie tagadējās Pulkveža Brieža ielas no Rīgas pilsētas ganībām tika iznomāts zemesgabals pomoloģiskā un dendroloģiskā dārza ierīkošanai uz 37 gadiem no 1889. līdz 1926. gadam.⁶⁹

Pomoloģija kā tajā laika sauca augļkopību bija laikmeta kustība un nozīmīga Latvijas saimniecības nozare. Grāmata Riga Und Seine Bauten 1903. gadā apliecina, ka pomoloģijas un dendroloģijas dārzs ir izveidots un tajā augušas augļkoku šķirnes no Baltijas “provinces” un dārzā bijusi lielākā dendroloģiskā kolekcija Baltijas “provincē”. Dārzs nav saglabājies.

Rīgā atjaunojas augļkoku stādījumu prakse, kas veido mājīgāku pilsētas ārtelpu. Esošie augļu koki nav ar pārtikā lietojamu ražu, bet var izvērtēt iespēju attīstīt ēdamu augļu koku iekļaušanu pilsētas stādījumos, zonās ar zemu gaisa piesārņojumu. Laikmetīgā ainavu arhitektūrā aktualizējas vēsturiskie augļu koku, to ģenētiskā daudzveidība, pilsētas ābeļu dārzi (augļu dārzi).

⁶⁹ Ganību dambis. Koka ēku renovācijas centrs "Koka Rīga".
http://www.ngkm.lv/7_Turistu_marsruti/Ganibu_dambis.html

Kopienas dārzi

Attēls 4.18 2020.-2023. gadam Rīgā tika īstenota rīdzenieku iniciatīva “Sporta pils dārzi”:⁷⁰

Sporta pils dārzi ir rīdzenieku veidots projekts ar mērķi atvērt un nodot pilsētnieku lietošanā pašlaik neizmantoto Sporta pils teritoriju. Teritorijas attīstības starpposmā starp 2020. un 2023. gadu šeit atradīsies īrei pieejami pilsētas mazdārziņi, kā arī ziedu pļavas dažādām kultūras un izglītības aktivitātēm.

Projekta iecere ir veicināt Rīgas iedzīvotāju **pašorganizēšanos un dalību savas pilsētas labiekārtošanā**, kā arī radīt **veselīgu dzīvesveidu veicinošu, izglītojošu un laikmetīgu brīvā laika pavadīšanas veidu un vietu**.

Mēs veidojam zaļu, atvērtu un sociāli iekļaujošu pilsētvidi visiem Rīgas iedzīvotājiem, mudinot tos iesaistīties savas pilsētas attīstībā. Nodrošinām ģeogrāfiski un finansiāli pieejamus urbānos dārzus Rīgas centra iedzīvotājiem, veicinām izpratni par dabā notiekošajiem procesiem un organizējam izglītības programmu visu vecumu dārzniekiem. Padarām pagaidām neizmantotu teritoriju par skaistu, atvērtu un bioloģiski daudzveidīgu zaļo zonu ar mazdārziņiem un ziedu pļavām, kurās norisinās kopienas pasākumi un dažādi kultūras notikumi.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

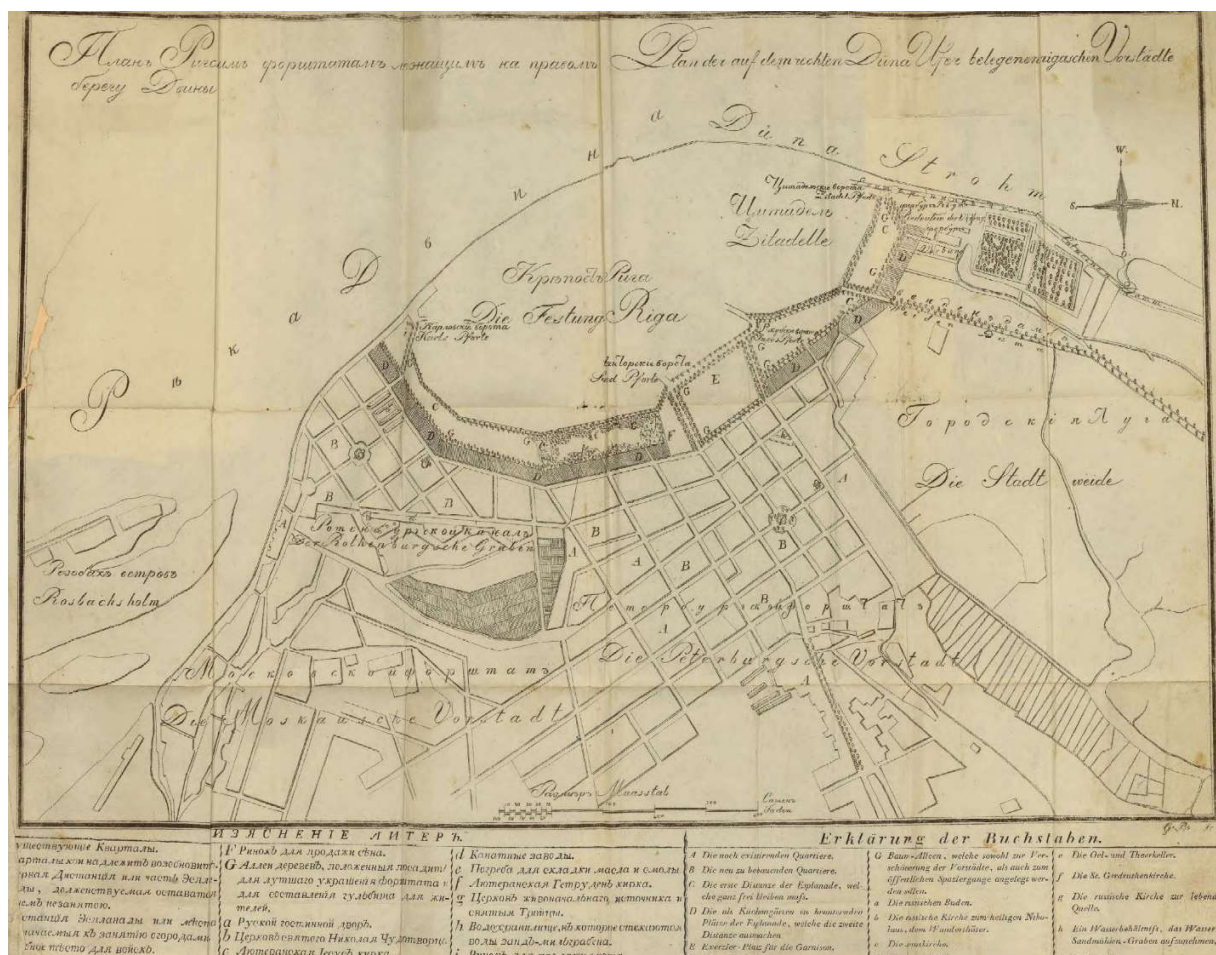
- Sekmēt pilsētas dārzkopības prakses un atbalstīt dārzkopības uzņēmumus;
- Vairogt augļukokaugu stādījumus;
- Aizsargāt dārzkopības prakses kā nemateriālo mantojumu;
- Aizsargājami introducētie kokaugu taksoni, kas ir liecība pilsētas seno pilsētas dārzu un dārzkopības liecība;
- Radīt iespējas dibināt kopienas dārzus.

⁷⁰ <https://sportapilsdarzi.lv/>

4.6 Parku sistēma

Centra parku ansamblis

Rīgas parku sistēmu veido virkne **pārticīgu ideju, projektu un rīcību** (aprakstītas arī iepriekšējā un turpmākās nodaļās).

Attēls 4.19 Reglement über die Wiederaufbauung der Rigaschen Vorstädte und das Verhältnisz der Vorstädte zu den Befestigungen von Riga. 1813. Source: LNB.

1813. gada 6. martā tiek apstiprināts Rīgas priekšpilsētu atjaunošanas reglaments⁷¹:

No glacisa vainaga visos galvenā cietokšņa virzienos jāuztur **130 asu** plats apgabals, kas pilnīgi brīvs no jebkādam būvēm.

Šis 130 asu apgabals ietver **divas pirmās distances**. Saskaņā ar pievienotajā plānā precīzi norādīto distanču iedalījumu:

- **pirmā distance**, aptuveni 80 asu platumā, tiek paredzēta kā pilnīgi brīva teritorija ar nosaukumu **Esplanāde**;

⁷¹ Reglement über die Wiederaufbauung der Rigaschen Vorstädte und das Verhältnisz der Vorstädte zu den Befestigungen von Riga. 1813. Source: LNB.

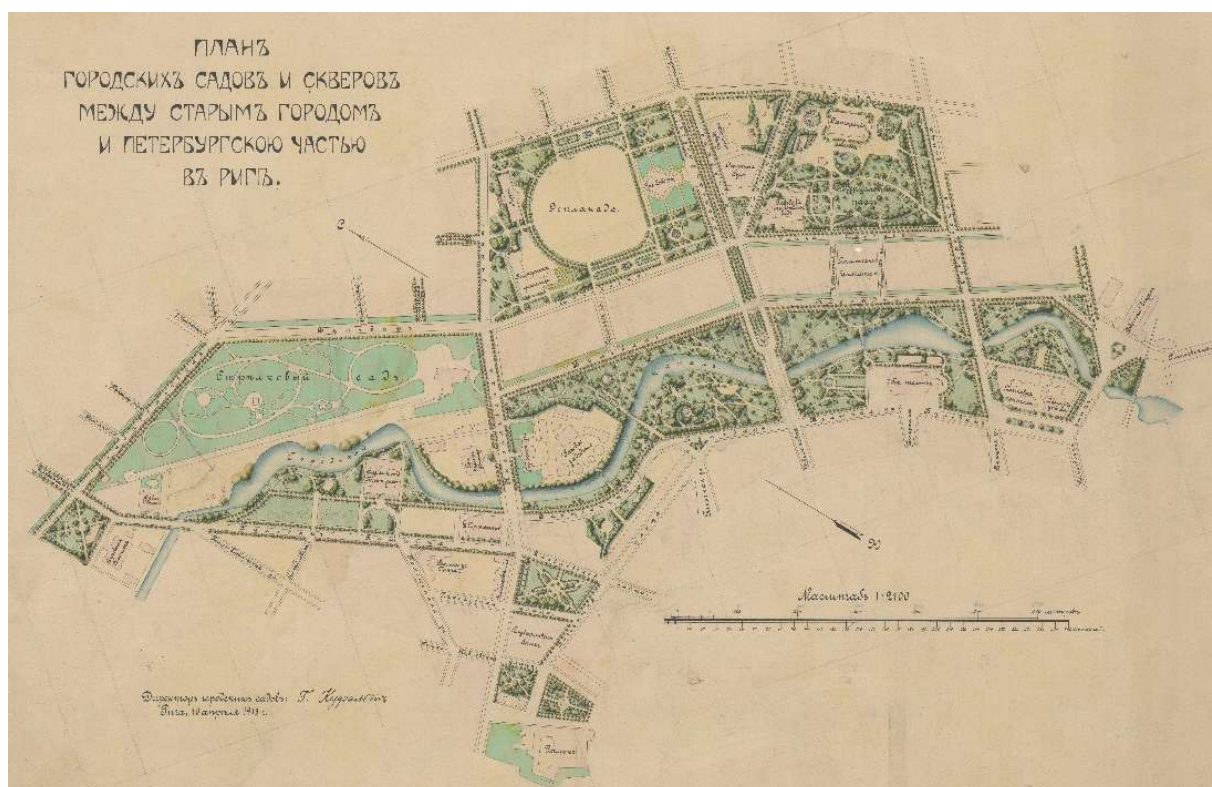
- **otrā distance**, aptuveni 50 asu platumā, paredzēta **sakņu dārzu** ierīkošanai, kuri drīkst būt norobežoti tikai ar mietiem vai plānām dēļu sētām.

Lai novērstu šo abu distanču pārkāpšanu, kā arī lai izdaļotu atklāto, no apbūves brīvo telpu:

- a) pirmā distance no otrās jāatdala ar **6 asu platu ceļu**, kura abās pusēs ierīko **12 pēdu platas koku alejas**;
- b) otrā distance no trešās jāatdala ar apkārtceļu;
- c) ceļi no Cīdadeles, Jēkaba, Smilšu un Kārļa vārtiem līdz trešajai distancei abās pusēs jāapstāda ar **divām koku rindām**, starp kurām jāatstāj **12 pēdu plats gājēju celiņš**.

Reglaments iedibināja galvenos priekšpilsētu pilsētplānošanas principus. Esplanāde kā militāri – pilsētbūvnieciskais buferis – klāja pilsētu strukturējoša ārtelpa, kuras funkcijas ir militāra drošība (brīvas apšaudes un redzamības zonas), pilsētas (Vecrīgas) un priekšpilsētu telpiska nošķiršana, pilsētas (Vecrīgas) reprezentatīvā zona un brīvdabas atpūta. Militārā loģika tieši veido pilsētas audumu – regulārs ielu tīkls un enfilādes princips – taisnleņķa ielu tīkls ar ēku izvietojums stingrā līnijā, bez ieliekumiem. Koku alejas un stādījumi nav tikai dekoratīvi, tie iezīmē robežas starp distancēm, strukturē kustību un redzamību, mīkstina militāri tukšo telpu.

Šī plāna īstenošanā tiek zaudēts gadu simtos ainavā uzslānotais priekšpilsētu plūdlīniju pilsētas audums, un ieviesta regulāra disciplinēta rakstura pilsēta. Esplanādes loks kalpo kā pāreja starp šīm abām kontrastējošajām daļām, kuras aleju rāmjos tiek veidoti plūdlīniju parki.

Attēls 4.20 1913. gada plāns apliecina G.Kūfalta pārliecību “**Dārzu un dekoratīvo laukumu ķēdei... jāiziet cauri un jāietver pilsētas ainava kā skaistākā dekorācija.**” Kuphaldt, & Kuphaldt, Georg. (1913). Планъ городскихъ садовъ и скверовъ между старымъ городомъ и петербургскою частью въ Ригѣ <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030338>

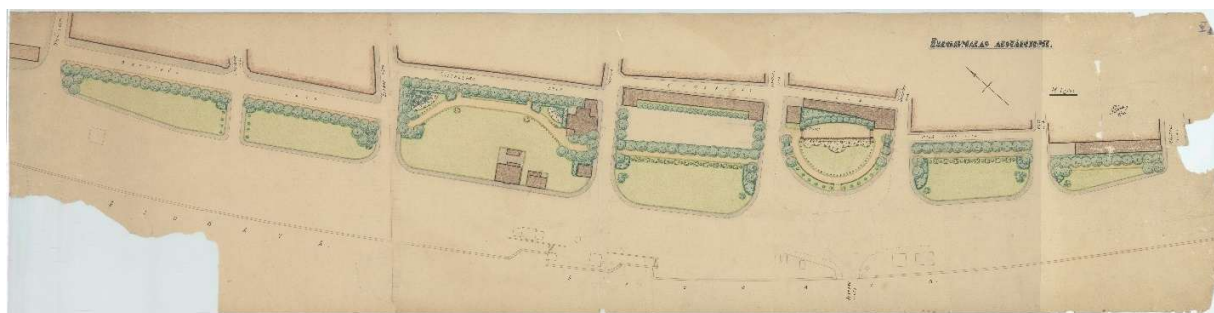

Attēls 4.21 Vечrīgas, канāлмалас и apkārtnes, Viesturdārza u.c. apstādījumu plānojumi [plāns]. RXA251,8

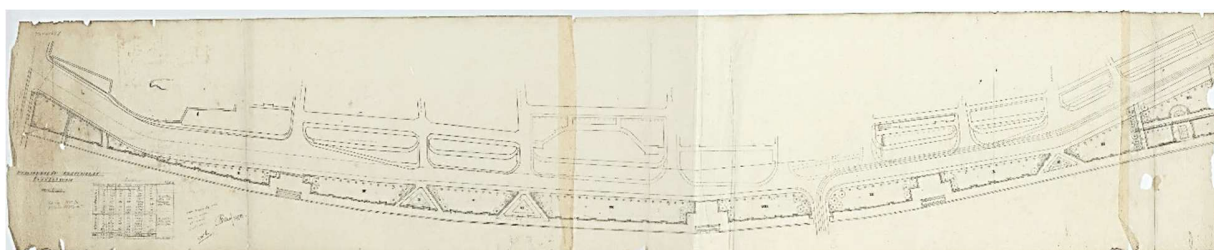
Unikāls savā grafiskajā pēctecībā ir A.Zeidaka un K.Barona mantojumā atstātais 1930-o gadu plāns ar detalizēti attēlotu **Vечrīgu ieskaujošo parku loku**. Tas apliecina **redzējuma pēctecību, apjomīgo darbu un UNESCO Pasaules mantojuma universālo vērtību**.

Attēls 4.22 Projekts teritorijas izmantošanai pie ostas baseina.[fragments] Attēlota Daugavas krastmala ar tramvaju uz ostu un tirgus ēkām. 1867. gads. Dāvids Ferdinands Vīkmans (1828-1871). VRVM 158554

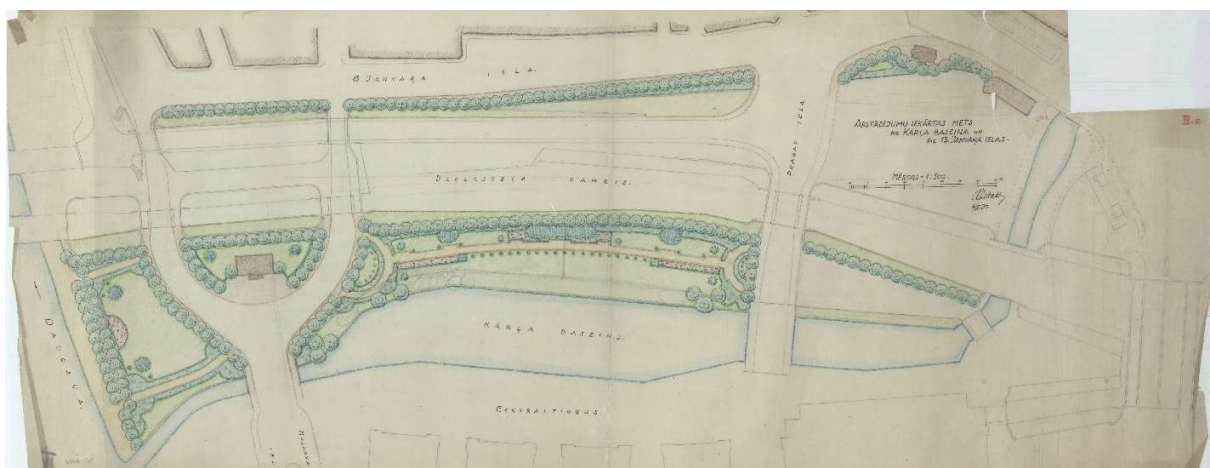
Attēls 4.23 Daugavmalas apstādījumi. Atklājot Centrāltirgu atbrīvojas plaša telpa parka veidošanai. Risinājums veido **parteri jeb balkonu** Vecrīgai Daugavas malā un **noslēdz loku ap Vecrīgu**. , A.Zeidaks, 1932-1935, <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030432.html>

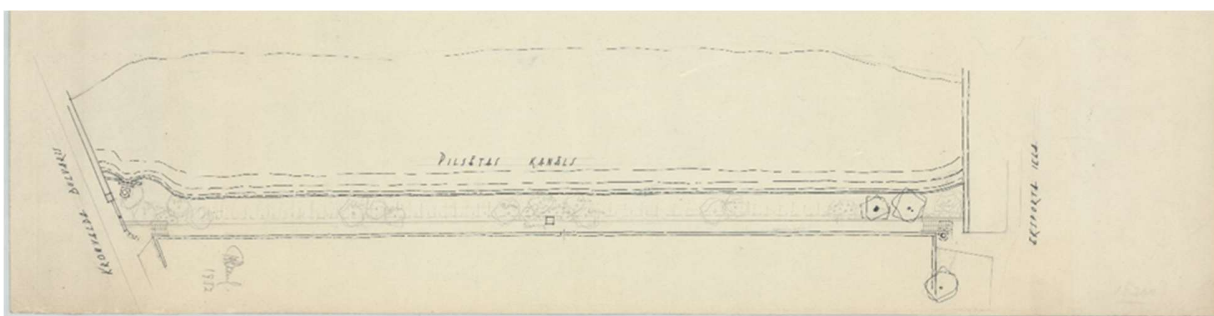
Attēls 4.26 Komjauniešu krastmalas apstādījumi **turpina parku ap Vecrīgu**. K.Barons 1950 <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030456.html>

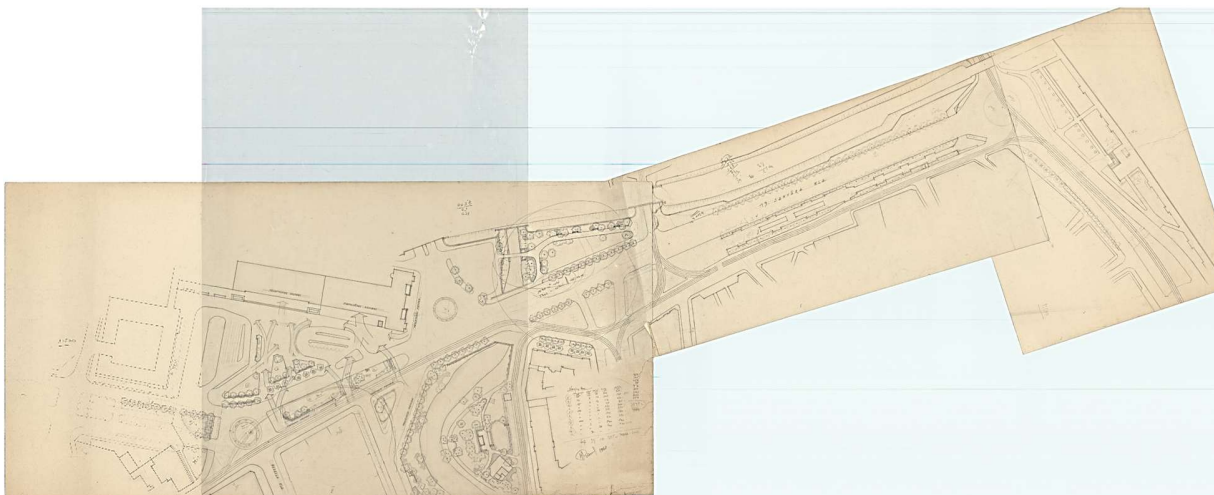
Attēls 4.24 <https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/23491/>, Attēls 4.25 Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos. <https://fotokvartals.lv/2011/01/21/dominiks-gedzjuns/>

Attēls 4.27 Apstādījumu projekts gar kanālmalu pie Rīgas Centrāltirgus un abpus dzelzceļa valnim. Tagadējās autoostas teritorijā turpinājās parks gar Kanāla loku. 1930, 1936, 1941, A.Zeidaks, <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030519.html>

Attēls 4.28 Kanāls pie anatomikuma. Risinājums paredz kāpnes un pastaigu ceļu gar Kanālu. Nav, bet būtu īstenojams. 1952, K.Barons. LNB, RXA251_130_2

Attēls 4.29 Stacijas laukuma apstādījumu plāns. Tiek noslēgts loks ap Vecrīgu līdz Daugavai. Skvērs kanāla malā t/c Stockmann vietā. 1960. K.Barons. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030382.html>

1930. gadā pēc Daugavmalas tirgu likvidēšanas un tirdzniecības pārvietošanas uz Centrāltirgu, A.Zeidaks noslēdz parku un bulvāru sistēmas loku ap Vecrīgu veidojot vērīenīgus tagadējās 11.novemra bulvāra (tag.

11.novemra krastmalas) stādījumus **Vecrīgas priekšdārza veidolā** jeb **balkona veidolā** nostiprinot atvērtību un parādes gaisotni pret Daugavas ūdens telpu.

1952. gada projektā K.Barons plāno turpināt pastaigu gar kanālu no Kronvalda bulvāra līdz Eksporta ielai tā radot iespēju sasaistei ar Daugavu, paredzot kāpnes un ietvi gar Anatomikuma žogu, tomēr projekts netiek īstenots.

K.Barona 1950. un 1955. gada projektos, ko apstiprina attēlā redzami plašie stādījumi un nelielā ielu platība, krastmala plānota kā parka loka sistēmas turpinājums paplašinot A.Zeidaka 1932-1935. gada projektu.

Pētījumā nav izsekoti gadi, kad stādījumu sistēma tika atdota autotransportam.

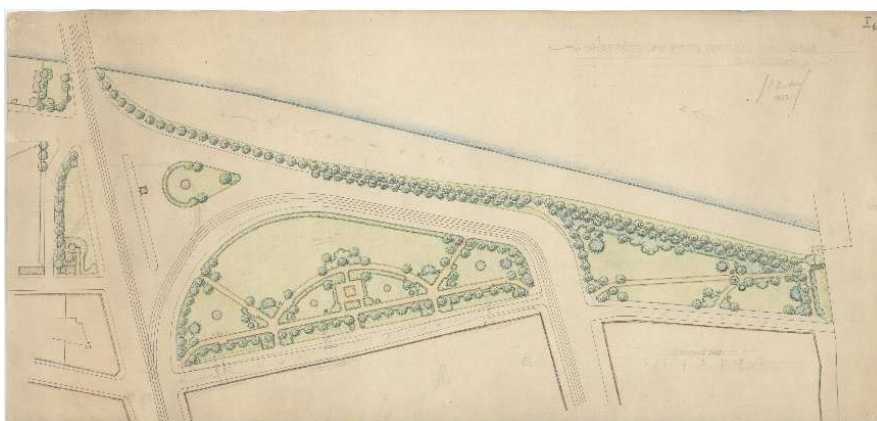
Zilzaļais loks ir kanoniska Rīgas pilsētas un starptautiska kultūrainavas vērtība. G.Kūfalts 1909. gadā loku nosaucis par "pilsētas dārza mākslas ideālu" un paudis pārliecību, ka "dārzu un dekoratīvo laukumu ķēdei ... jāiziet cauri un jāietver pilsētas ainava kā skaistākā dekorācija". Parka sistēma aizsargājama un attīstāma vairojot zilzaļā loka vērtības, mērogā un funkcijās iekļaujas Rīgas zilzaļā loka telpiskajā audumā.

Nozīmīgā Rīgas pilsētas gan ūdeņu, gan dabisko zaļo teritoriju tīklojumā, var uzskatīt, ka gan kanāla gan parka koku stādījuma daļā ir unikāls laika gaitā maz skartas dabas teritorijas pilsētas centrā.

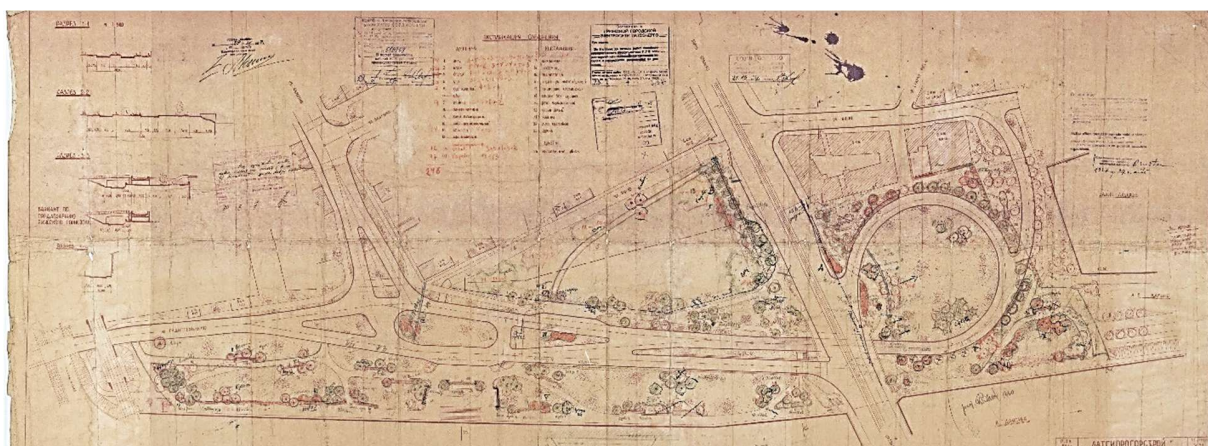
Tādējādi laikā no **1812. gada līdz 1967. gadam** sākot ar J.Cigru un viņa laikabiedriem - Rīgas dārzniekiem, turpinot G.Kūfaltam, A.Zeidakam un K.Baronam tika **nodrošināta nepārtraukta pēctecība un stratēģiska rīcība ainavu arhitektūrā Rīgā.**

Attēls 4.30 Iecere savienot Daugavas labo un kreiso krastu, (bijušās Esplanādes teritorijas) līdz pat Māras dīķim plašā vienotā parku sistēmā. Arkādijas dārzs. G.Kūfalts. 1908. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030337.html>

Attēls 4.31 Apstādījumu mets Pontona tilta galā Pārdaugavā. Skvērs Daugavas kreisajā krastā A.Zeidaks. 1933. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030494>

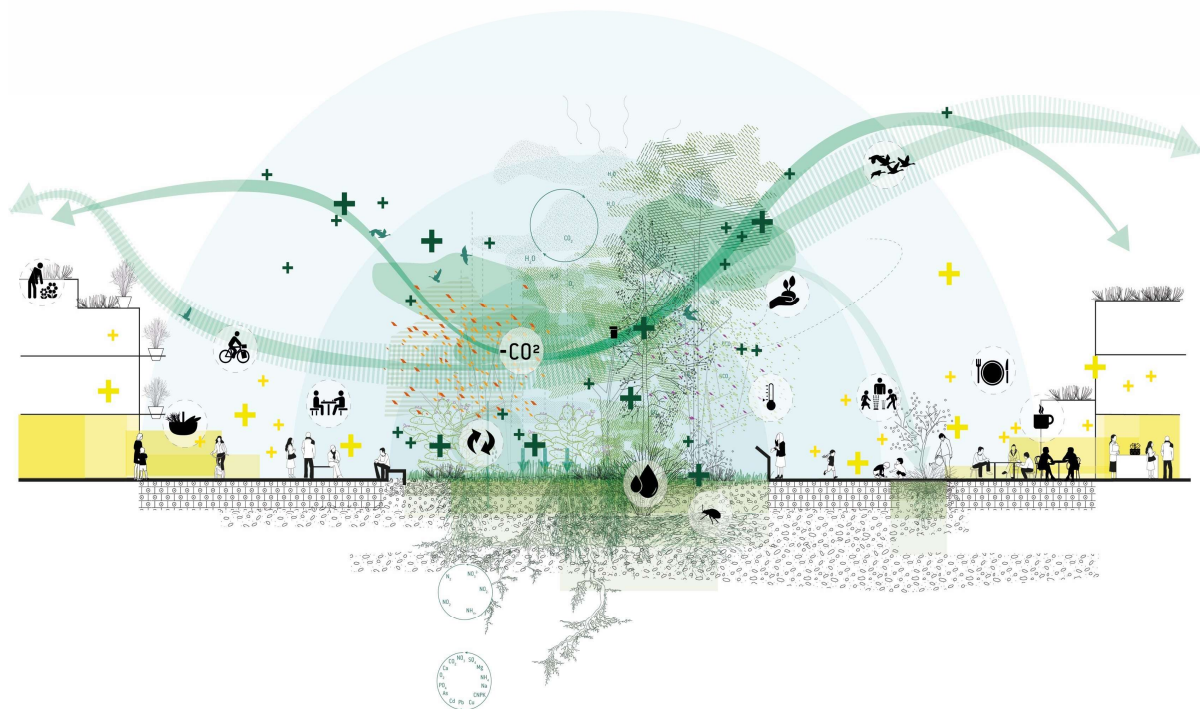

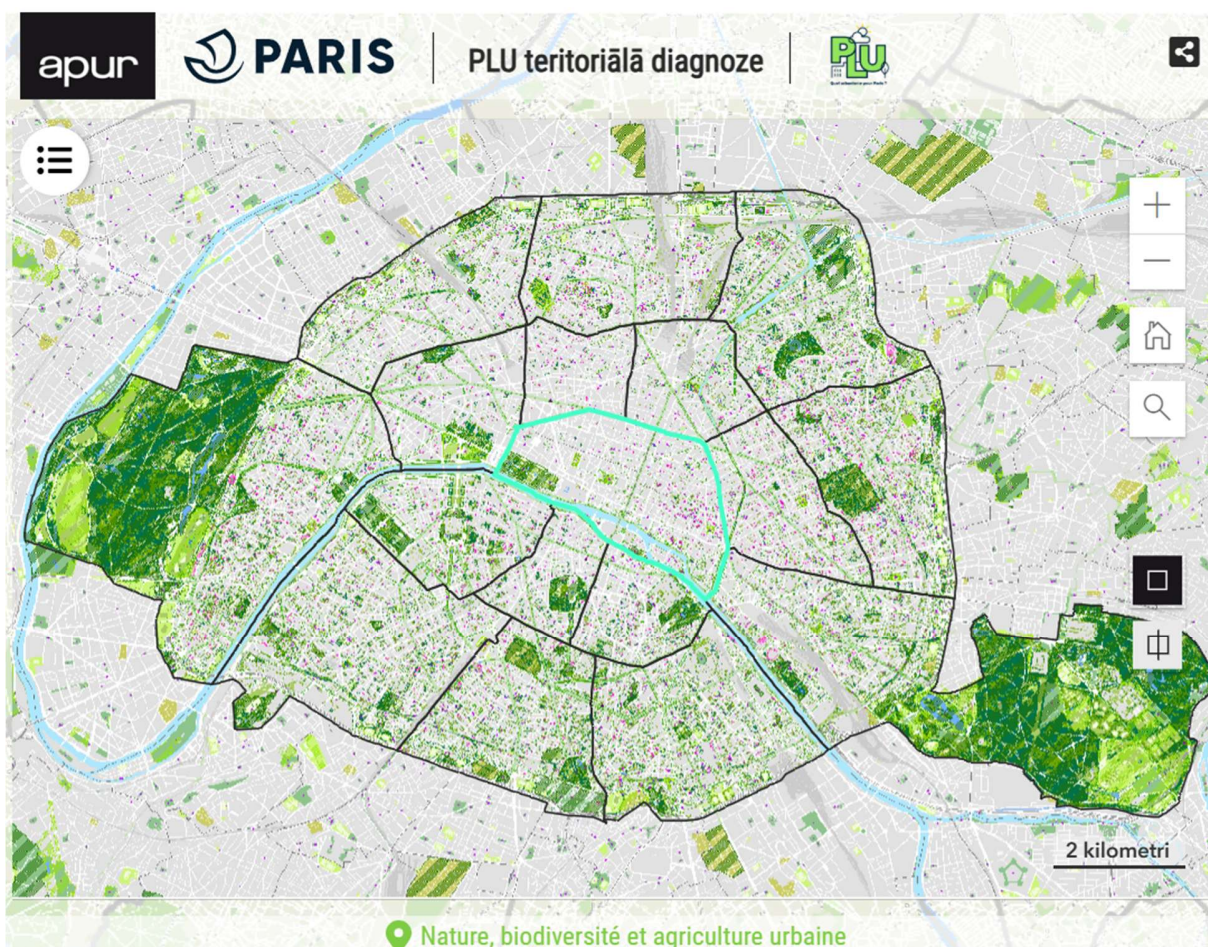
Attēls 4.32 Stādījumu projekts Daugavas kreisā krasta krastmalā jaunā Oktobra tilta ansamblī. Транспортная развязка левобережного предмостного р-на Октябрьского моста в г. Риге. K.Barons. 1960. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030457.html>

Attēls 4.33 Antverpene. Zilajā tīklosjuma akvarelis. <https://bauland.lt/Antwerp-XXIc-Green-Ring>

Līdzīgi Rīgai arī citas pilsētas pilnveido parkus sistēmas sapludinot vienotā zilajā akvarelī jeb tīklojumā.

Attēls 4.34 2025. gada Parīš bioklimatiskais plāns ambiciozi paredz detalizētu uzskaiti, aizsardzību un attīstību pilsētas dabai.

Parku un mazāka mēroga stādījumu loma ir pilsētas **mikroklimata regulēšana** un garīgas, sociālas un fiziskas **labbūtības vairošana**. Pilsētniekiem ikdienā saikne ar Latvijas savvaļu un dārziem ir maza. Visai pilsētas parku sistēmai ir veselības funkcija un **izglītojoša loma**. Daba pilsētā ievērojami uzlabo garīgo, sociālo un fizisko veselību, stādījumiem un kokiem esot pieejamā un redzamā attālumā. Izglītojošā loma ir vairojot augu un dabas ritmu prātību.

Laukumi pārtop par parkiem

Parkus veido telpiski – **stādījumi veido telpas** – **klajas lauces** vai **ūdens klaju**, ko ieskauj koku un krūmu sienas. Šī telpiskā pieeja pēctecīgi turpināma un impulsīva stādījumu veidošana nav atbalstāma. Parkus veido pielietojot ainavas aizņemšanās un ainavas aizvietošanas principus.

Pēdējās desmitgadēs parkos būtiski **samazinājušies krūmu stādījumi** – tie kā telpas veidotāji zemākā kokaugu stāvā atjaunojami. Ziediem ir būtiska vieta latviešu kultūrā un vērtībās – attīstīt šo kultūras mantojumu, plānot un īstenot **ilgtspējīgus ziedu stādījumus**.

Ūdenstecei vai ūdenstilpnei ainavā un īpaši vēsturiskā parkā ir ainavu bagātinājošā loma; **ūdens kalpo kā atstarotās gaismas avots** tā vairākkārtojot parkā saules, mēness un laternu gaismu. Pastaigu ceļus plāno ar skatu uz ūdeņiem.

Dabas sistēmas pilsētvidē uzlabo mikroklimatu – vēja, mitruma, temperatūras (siltumsalas), putekļu, trokšņu radīto nevēlamo ietekmi. Saikne ar dabu ir nepieciešama garīgai veselībai.

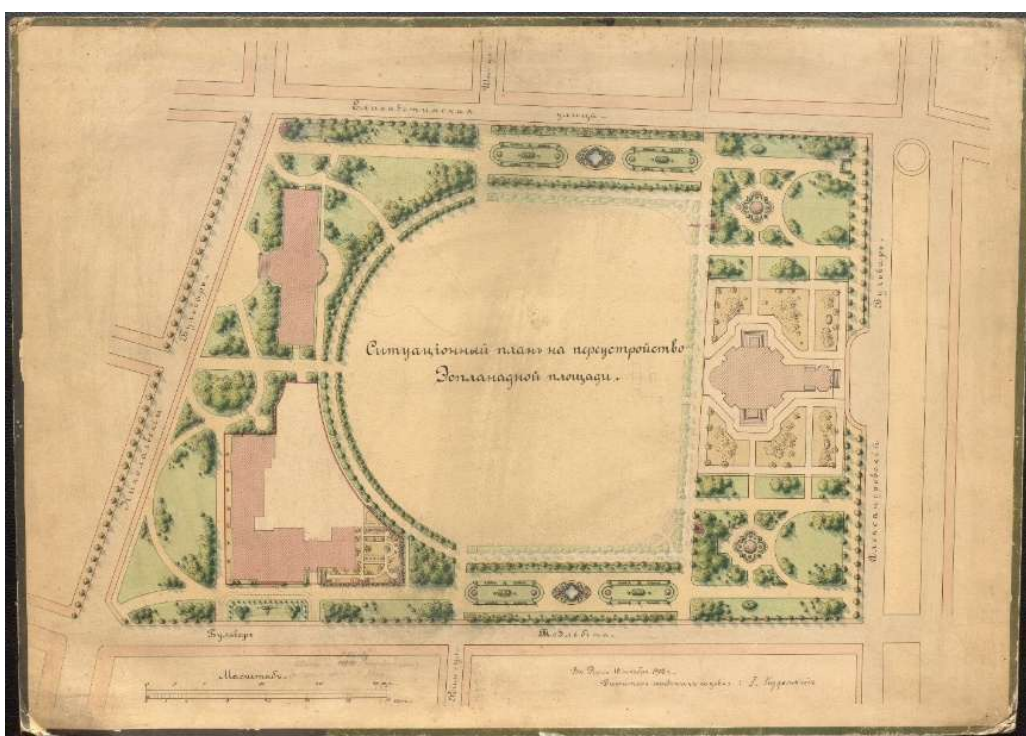
Vēsturiskajos parkos rīkoti koncerti. Ielu trokšņu uztveres mazināšanai izvērtējama iespēja ienest mūzikas klātbūtni parka telpā.

Iepriekšējā nodaļa raksturoja mērķtiecīgo darbu īstenojot 1813. gada Rīgas priekšpilsētu apbūves un atjaunošanas plānu, ar kuru parādes laukumi un esplanādes pārtop par parku ansambli. RVC AZ parkiem veicama padziļināta ainavu arhitektūras izpēte un mainot to veidolu rīkojams ainavu arhitektūras metu konkurss. Turpmāk dots ieskats izaicinošāko parku veidošanā, kuru tēls joprojām ir pilnveidojams radošā sacensībā.

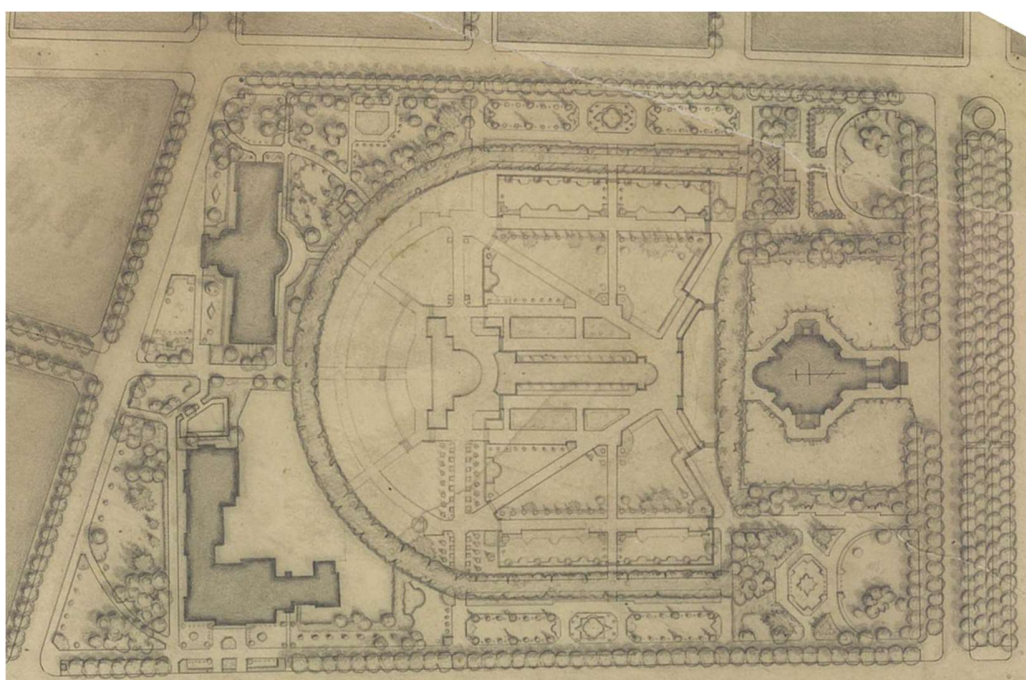
Esplanāde

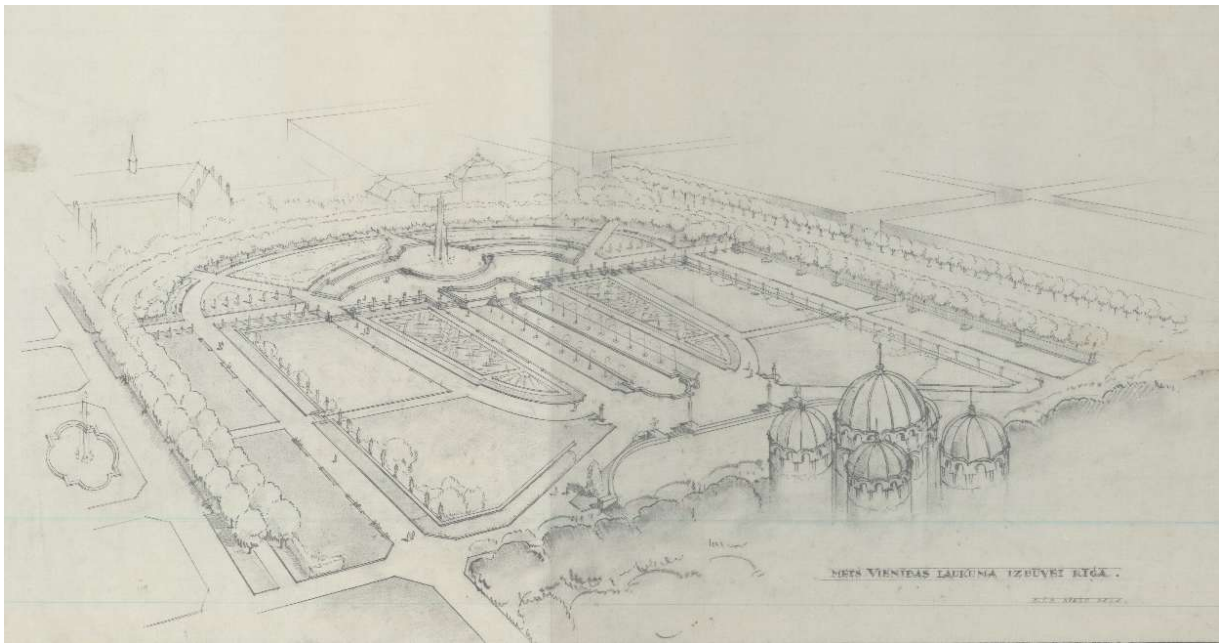
Attēls 4.35 Klajā esplanāde. Salīdzinājums dod iespēju novērtēt Rīgas parku mantojuma vērtību.
<https://www.facebook.com/groups/904565563589425>

Attēls 4.36 Ситуационный план на переустройство Эспланадной площади. LNB, RXA251,243

Attēls 4.37 A. Zeidaks un K. Barons Esplanādes parka projekta skice. 1930-ie. gadi. Viens no daudzajiem telpiskajiem meklējumiem. Risinājums pēctecīgi turpina Esplanādes kompozīciju. Fragments. RXA251,8

Attēls 4.38 Esplanādes izveidošanas meti. RXA251,52

Attēls 4.39 Neveikls Esplanādes projekts īstenots ar kompozīciju Staļina pieminēklim. Dominiks Gedzjuns. 1956-1961. Republika attēlos.

Pils laukums

Attēls 4.40 Skats uz Pils laukumu un tā apbūvi. Ap 1840. gadu. Klajs bruģēts laukums, ietve zīmēta tikai gar Pili, citām laukuma ēkām ietvju nav.. Johans fon Radeckis. Papīrs, <https://emuzejs.lnm.lv/resursi/galerijas-un-virtualas-izstades/galerijas/rigas-pils-vesture/rigas-pils-grafikas-un-gleznas-18-19-gs>

Attēls 4.41 Pils laukums ar Uzvaras kolonnu. 1867. gads. Pils laukumā izveidots skvērs, ko ieskauj ietve, zems stādījumu aizsargžodziņš, Augusta Vegera tērauda gravīra pēc Alfonsa Bērmaņa fotogrāfijas. No: "Rigascher Almanach für 1867". <https://emuzejs.lnm.lv/resursi/galerijas-un-virtualas-izstades/galerijas/rigas-pils-vesture/rigas-pils-grafikas-un-gleznas-18-19-gs>

Attēls 4.42 Pils laukums un neapstādītais Jēkaba laukums pirms bankas ēkas uzbūvēšanas ap 1900. Pils laukuma iekšējie stādījumi salīdzinājumā ar 1867. gada gravīru ir nabadzīgāki.

Jēkaba laukums

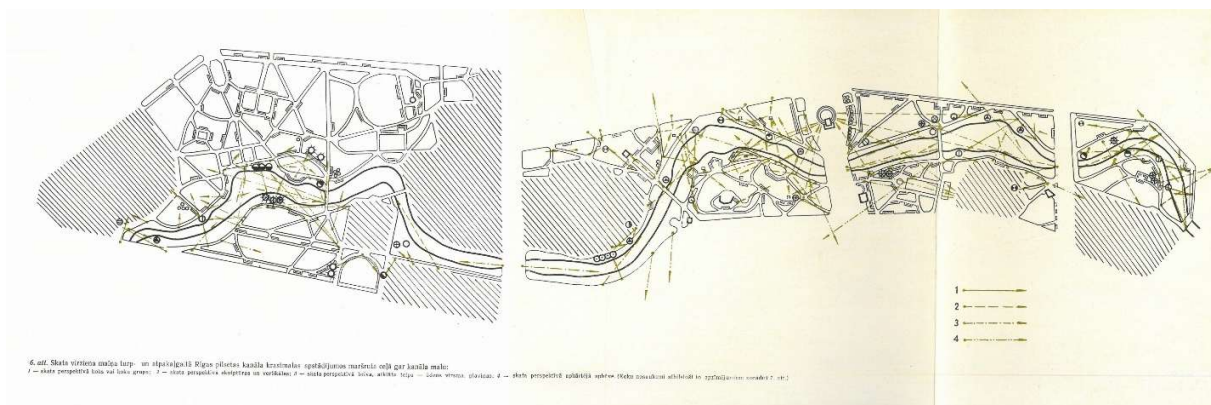
Attēls 4.43 Parādes laukums pie Jēkaba ielas līdzās arsenālam. Gleznā laukumu Vecrīgas pusē ieskauj 1-rindas aleja, kas liecina par koku stādīšanas praksi Vecrīgā. Minējums, ka aleja zuda uzbūvējot Arsenālu. Karls Traugots Fehelms (Carl Traugott Fechhelm). 1819.gads. Eļļas glezna, 65 x 93 cm. Avots: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. <https://enciklopedija.lv/skirklis/52364-Vecr%C4%ABgas-siluets,-arhitekt%C5%ABr%C4%81>

In den Allerhöchst bestätigten Bebauungsplan war der Jakobsplatz als Baublock eingetragen und in der Tat ist derselbe wiederholt z. B. für den Bau eines neuen Stadthauses in Aussicht genommen worden. Die Begründung des Platzes, bei der die gewohnte Durchquerung desselben vor Fußgängern verschont werden sollte, geschah erst, als die Klagen von den Anwohnern der Jakobstraße über die wachsende Staubentwicklung eine zu heftige Form angenommen hatten.

Jēkaba laukums vienā no apbūves attīstības posmiem tika plānots kā apbūvēts kvartāls, tomēr **gaiss bija tik puteklains**, ka tika **izlemts veidot skvēru ar stādījumiem**. Šis piemērs raksturo pieeju rezervēt atvērtu telpu (ārtelpu) pretstatā blīvai apbūvei bija kā plānošanas rīks, lai nodrošinātu pareizo līdzsvaru starp pozitīvo un negatīvo telpu (voids and solids).

Kūfalts **kritizē diagonālos šķērsojumu ceļus parkos un skvēros**. Nav izprotama Jēkaba laukuma diagonālā šķērsojuma lēmums. (jāveic papildus izpēti par faktisko autoru vai lēmumu)

Kanālmalas parks

Attēls 4.44 Ūdens baseinu ainavu veidošanas paņēmieni Latvijas PSR pilsētu parkos. Irēna Dāvidsone. 1971. Apzīmējumi: Skata virziena maiņa turp- un atpakaļgaitā Rīgas pilsētas kanālmalas apstādījumos maršruta ceļā gar kanāla malu. Skata perspektīvā: 1 – koks vai koku grupa, 2 – skulptūras un vertikāles, 3 – brīva atklāta telpa – ūdens virsma pļaviņas, 4 – apkārtējā apbūve

I.Dāvidsone ir veikusi Kanālmalas kompozīcijas un dendroloģijas izpēti. Šādā detalizācija tas teritorijas plānojumā nav ietverams, bet izmantojams parka pārvaldībā.

Pilsētas muižu parki

Attēls 4.45 Stritzky alusdarītava. Rīgas Jubilāums-Ausstellung für Industrie und Gewerbe, 1901. 1. Auflage. Riga : Müllersche Buchdruckerei, 1901. xxxi, 320 lpp. : il. <https://dspace.lu.lv/handle/7/53028>; <https://www.valdemarapasaza.lv/vesture/>

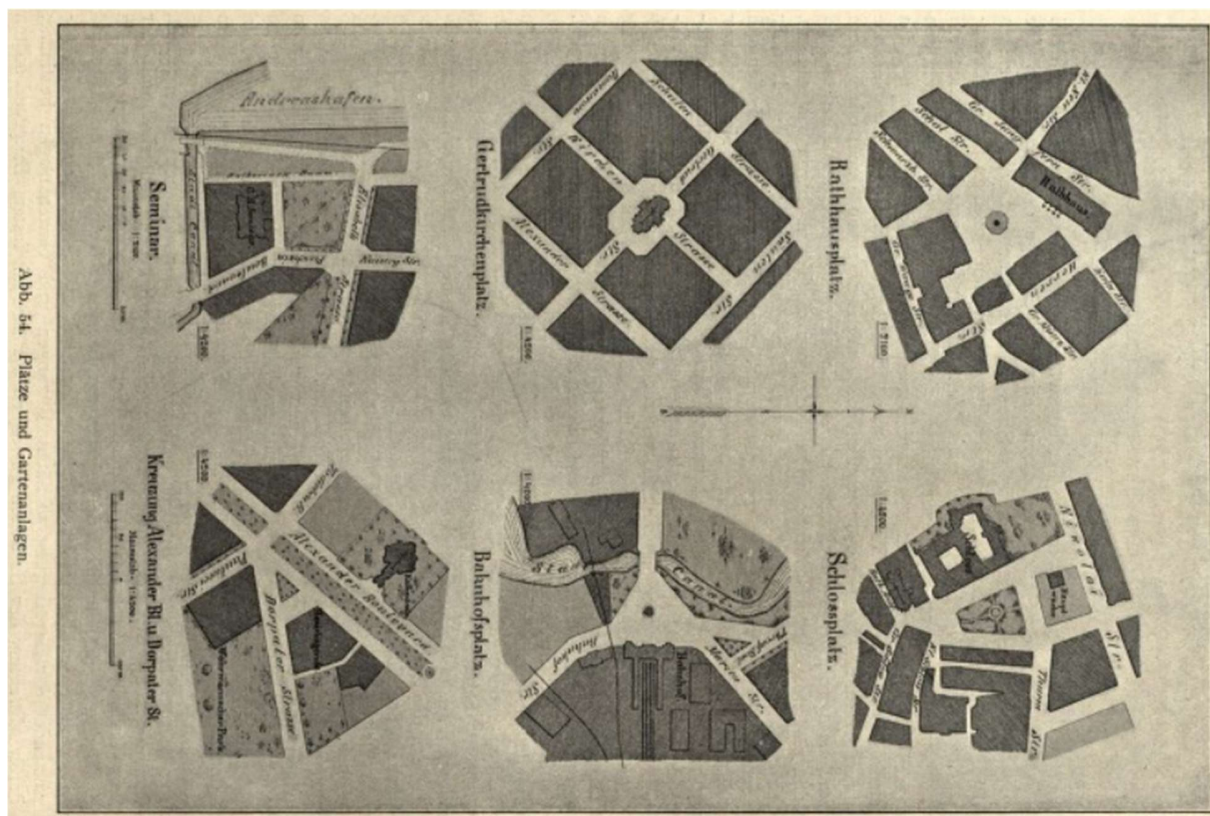
Rīgai augot tika zaudēta iespēja privātos dārzus un stādaudzētavas pārveidot publiskos parkos.

Priekšlikums bijušās alusdarītavas dārzu, kas pašlaik ir skvērs bez nosaukuma veidot par parku vienotā telpiskā ansamblī ar K.K. fon Stricka villu un Valdemāra pasāžas kvartālu. Parkam veidojamas saiknes ar skvēriem Valdemāra ielā krustojumos ar Briāna ielu un Šarlotes ielu, kas ir daļa no plašās Vāgnera dārzniecības ar Šarlotes (*Charlottenthal*) muižu un savrupmāju Aristida Briāna ielā 3, kas piederēja daiļdārzniekam K. H. Vāgneram.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Nostiprināma parku sistēma, kas iekļaujama kā 'zaļumu un zaļo zonu sistēma'.
- Parkiem RVC AZ teritorijā, mainot to veidolu, rīkojams atklāts ainavu arhitektūras konkurss

4.7 Skvēri, laukumi, salas

Attēls 4.46 Grāmata Riga Und Seine Bauten 1903. gadā laukumi un "dārzu laukumi" jeb skvēri.

Skvēru un laukumu terminu nodalījums nav viennozīmīgs ne mūsdienās, ne vēsturiski.

Vēsturiski terminu meklējumi novērojami salīdzinot 1903. gada grāmatu Riga Und Seine Bauten, kurā lietots termins laukumi (**Plätze**) un "dārzu laukumi" (**Gartenanlagen**) jeb skvēri.

Savukārt 1913. gadā Aleksandrs Blumenbahs (Alexander Blumenbach)⁷² grāmatā Zur Geschichte der öffentlichen Anlagen und Gärten der Stadt Riga, lieto šādus terminus: dārzi (**der Garten**) – Ķeizardārzs, Kojosalas dārzs, Zoologiskais dārzs, parki (**der Park**) – Vērmānes, Arkādijas, Grīziņkalna, Dzegužkalna parki, (**die Anlage**) Kanāla un Esplāndes *Anlage*, skvēri (**der Square**) un ielu stādījumiem alejas (**Allen**). Laukumi (**Plätze**) parādās tikai vietvārdā – skvērs Jēkaba laukumā.

⁷² Blumenbach, Alexander. 1913. Zur Geschichte der öffentlichen Anlagen und Gärten der Stadt Riga. <https://dspace.lu.lv/handle/7/46484>

Skvēri

A. Blumenbahs 1913. gadā raksturo Rīgā izveidotos šādus **skvērus (der Square)** ar to saprotot nelielas teritorijas ar stādījumiem, kas attēlots kā sasniegums: skvērs ap Uzvaras kolonnu (Pils laukums), skvērs pie Herdera pieminekļa, skvērs Grieķu pareizticīgo semināra priekšā (pie tag. Anatomikuma), skvērs Apgabaltiesas priekšā (Baumaņa skvērs), skvērs Basteja bulvārī, Alberta skvērs, skvērs stacijas priekšā, skvērs pie Mazā Ņevas ielas (tag. Pērses ielas), **skvērs viesnīcas Bellevue** (tag. Viesnīcas Opera Raiņa bulvāra un Marijas ielas krustojumā) **priekšā**, skvērs blakus galvenajai sardzes ēkai, **skvērs policijas ēkas un pasta ēkas** (tag. Aspazijas bulvāris 5 un 7) **priekšā**, skvērs Jēkaba laukumā, skvērs Jaunās Ģertrūdes baznīcas priekšā. Izceltie skvēri ir zuduši laika gaitā un atjaunojami teritorijas plānojumā. Par skvērs blakus galvenajai sardzes ēkai skaidra pārlicība pēc apraksta nav iegūta, tas varētu būt otrais skvērs Pils laukumā, jo pirmais ir minēts skvērs ap Uzvaras kolonnu.

Attēls 4.47 Policijas ēka ar stādījumiem.

<https://www.facebook.com/groups/1886444124942691/permalink/4017539728499776/>

Attēls 4.48 Aspazijas bulvāris.

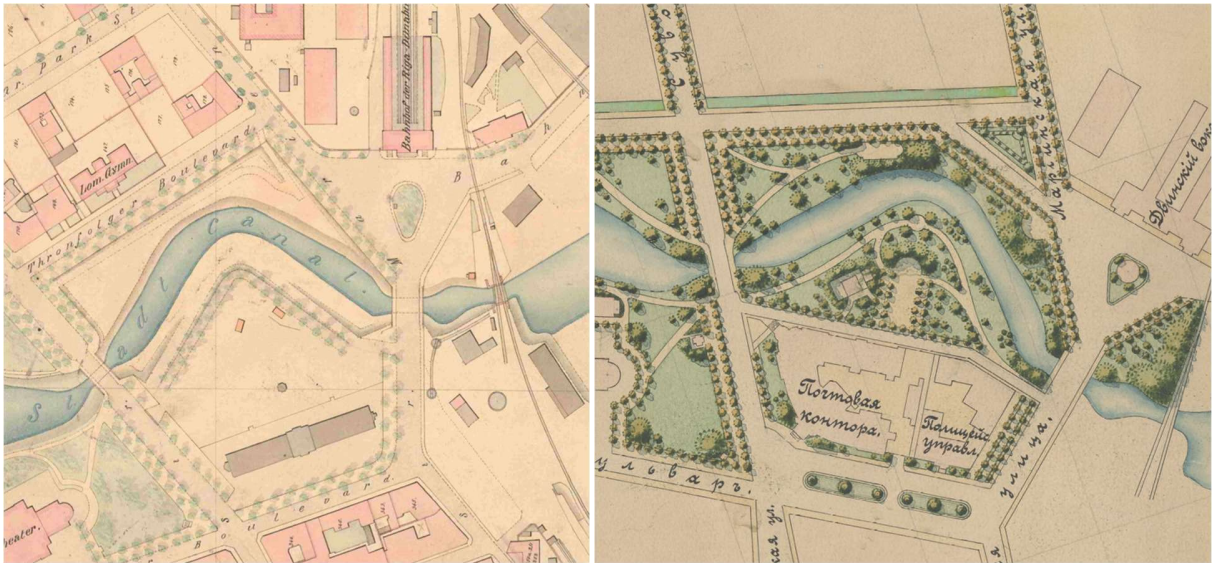
<https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/24024/>

Attēls 4.49 Aspazijas bulvāris. **Grezni stādījumi un dzīvzogā integrēti soli pie kioska.**
<https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/26089/>

Attēls 4.50 Autoosta Aspazijas bulvāra un 13. janvāra ielas krustojumā, Rīgas pasažieru stacijas asī.

Attēls 4.51 1880-83. un 1913. gadu plānu salīdzinājums – izveidots parks, paplašināts kanāla stādījumi pie Stacijas tag. Stockmann vietā, Aspazijas bulvārī ēkas ieskauj priekšdārzi, Raiņa bulvārī nošķelts parka stūris..

Priekšlikums ir atjaunot skvēra funkciju transporta sadalošajā joslā un zudušos priekšdārzus Aspazijas bulvārī 5 un 7.

Attēls 4.52 Skvērs jeb parka turpinājums Raiņa bulvāra un Marijas ielas krustojumā.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=844873288267768&set=a.109243151830789>

Priekšlikums ir atjaunot skvēru Raiņa bulvāra un Marijas ielas krustojumā.

Krustojumu skvēri priekšpilsētās

Krustojumi ir vieni no dinamiskākajām pilsētas ielu telpas daļām. **Krustojumu negatīvās telpas veidols ir pilsēt būvniecības mākslas daļa.**

Vēsturē balstītu risinājumu pieeja ir izvērtēt vēstures vērtības un tās pilnveidot ar laikmeta inovāciju slāni. Globālā polikrīze prasa iekļaujošus, drošus, fizisko un mentālo veselību atbalstošus, biodaudzveidību vairojošus, klimatnoturīgus, piekļūstamus informācijas un vides risinājumus arī krustojumos.

Rīgas stādījumu urbānisma secībā Priekšpilsētu apstādījumu komiteja kopš 1813. gada Rīgā iedibināja stratēģisku un plānotu pilsētas stādījumu veidošanu – ielu aleju stādījumi, parki, skvēri, krustojumu skvēri.

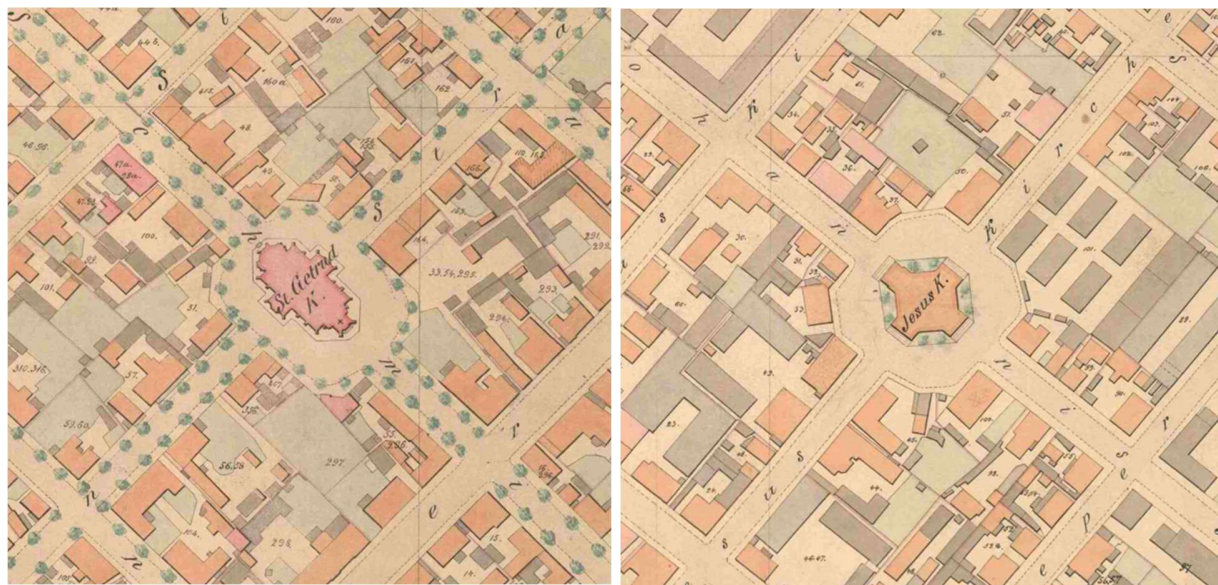
Papildus plašu parku veidošanai Rīgā mērķtiecīgi stādījumus ar atpūtas vietām veidoja krustojumos – gan kā priekšdārzus publiskām ēkām tā vairojot to parādes gaisotni, gan brīvus no ēku funkcijas.

Krustojumu skvēru nozīme ir mikroklimata uzlabošana, pilsētas ielu ainavas greznošana.

Autotransporta satiksmei attīstoties tā kāpināti aizņēma ielu telpu izspiežot citus satiksmes veidus – gājējus un velosatiksmi, zirgu satiksmei izzūd attīstības gaitā. Pilnveidojoties autotransporta manevrēšanas precizitātei, samazināma autotransporta aizņemtā daļa ielas telpā.

Rīgas priekšpilsētās ir vairāki krustojumu **skvēru kompozicionālie veidošanas veidi.**

Pirmais – taisnleņķa (nosacīta) pilsētas plānojuma daļā krustojumu skvēri veidoti divu taisno ielu asīs, kas ir 2 ielu krustojums, kuros atrodas Vecā Ģertrūdes baznīca un Jēzus banīca. Krustojumu ieskaujošā apbūve veidota ieliekta.

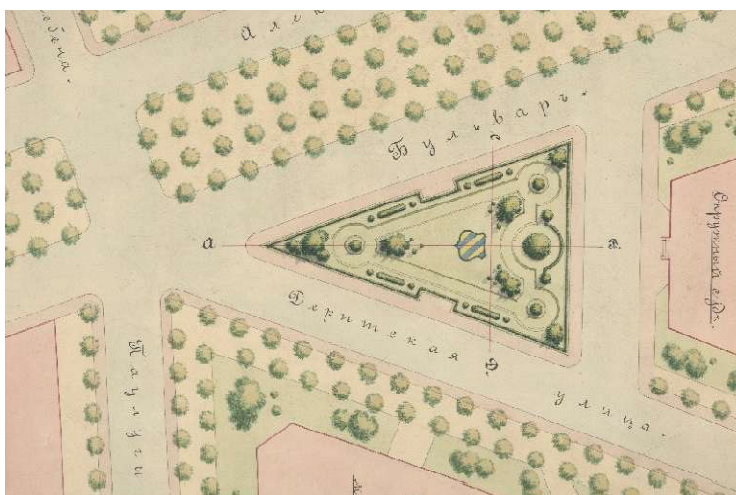

Attēls 4.53 Baznīcas Skolas un Baznīcas ielu krustojumā, un Elijas un Jēzusbanīcas ielu krustojumā.

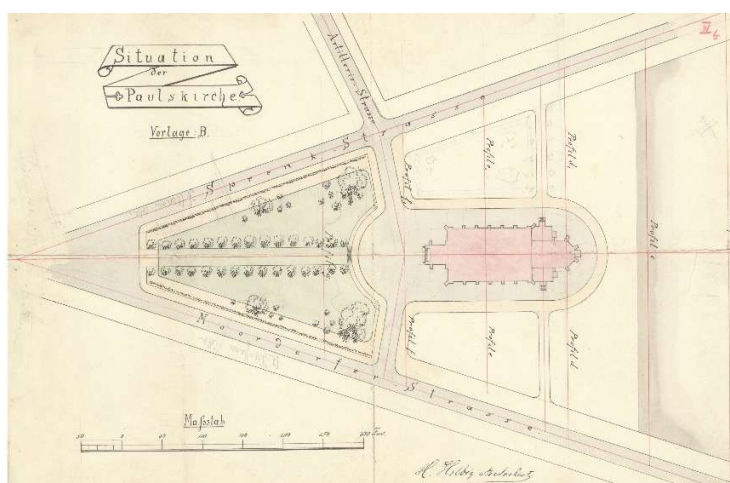
Otrais – vairāk sastopamais veids – krustojumu skvēri veidoti **divu ielu krustojumu šaurajā leņķī** – skvēri veidoti vai nu ir ēku priekšdārzi vai skvēri brīvi no apbūves.

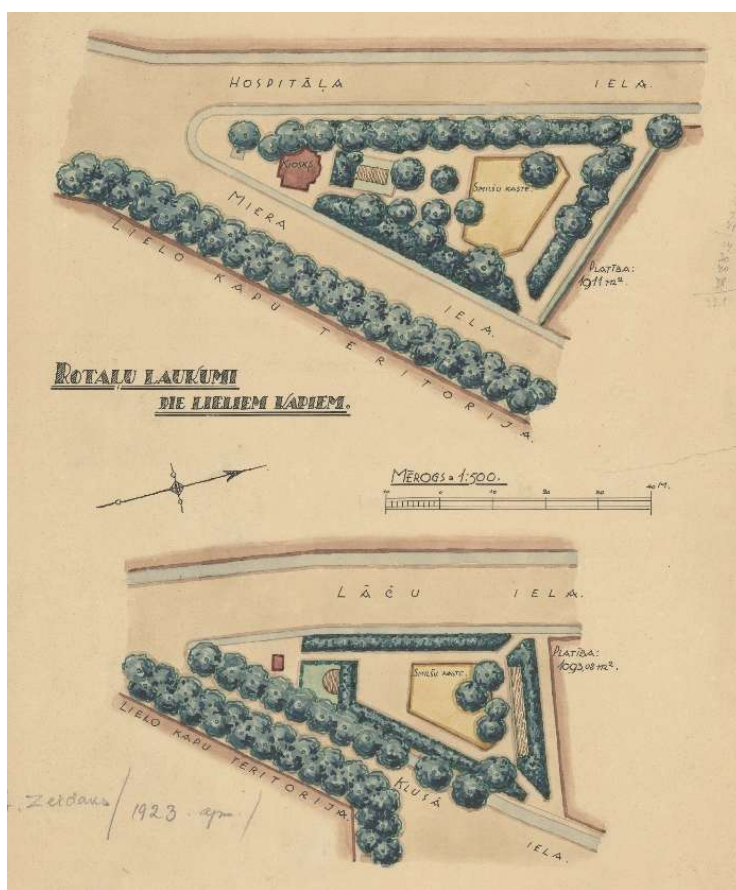
Attēls 4.54 Jaunā Ģertrūdes baznīca un tās apkaime, [193-],
<https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/22885/>

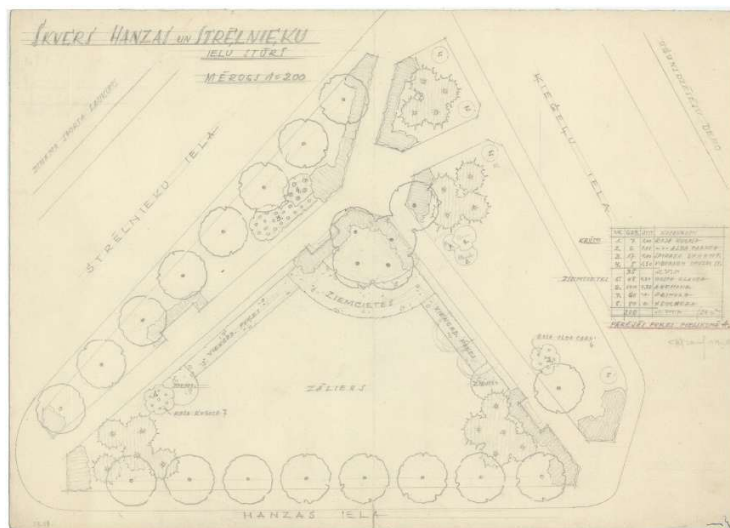
Attēls 4.55 Apstādījumi pie Rīgas apgabaltiesas. Fragments. G.
 Kuphaldt. 1902. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030517.html>

Attēls 4.56 Sv. Pāvila baznīca Avotu ielas asī. Hermann Otto Hilbig.
 [19--] <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030532.html>

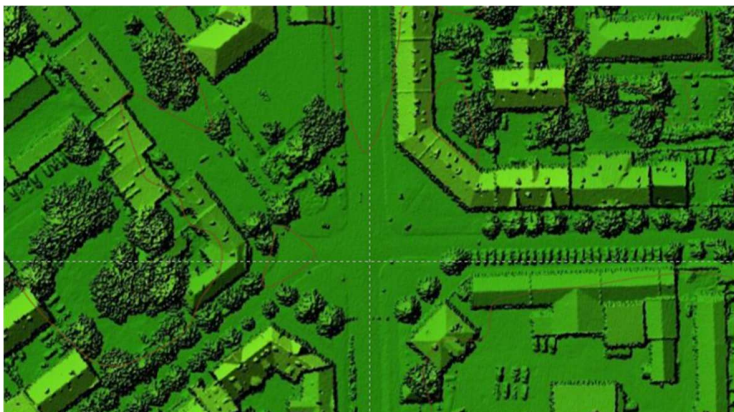

Attēls 4.57 Rotaļu laukumi pie Lielajiem kapiem. A. Zeidaks. 1923.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030527.html>

Attēls 4.58 Skvērs Hanzas un Strēlnieku ielas stūrī. Skvēram pilsētbūvnieciski var attiecināt Latvijas Ugunsdzēsības muzeja priekšdārzs lomu. Muzejs nav saistīts kas projektā nav att. 1951. K.Barons <https://dom.lndb.lv/data/obj/1030445.html>

Trešais – krustojumi, kuros ēku veidols krustojuma stūros ir nošķelts, dodot vietu skvēra stādījumiem, kas veido simetrisku un vienotu krustojuma ansambli.

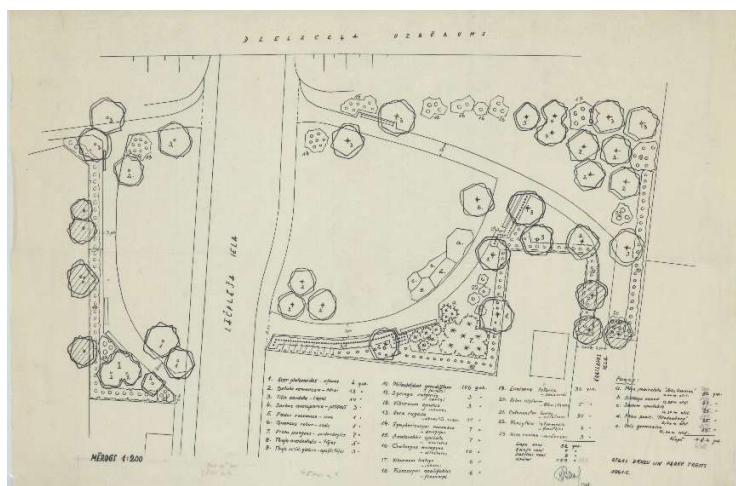
Attēls 4.59 Pērnavas-Rūdolfā-Zvaigžņu-Terēzes ielu krustojums. LIDAR virsmas modelis. <https://www.lvmgeo.lv/kartes>

Ceturtais – skvēri – salas ielu telpā sadalošajā joslā.

Attēls 4.60 Skvērs Aspatzijas bulvāra sadalošajā joslā

Piektais – no satiksmes funkcijas brīvajā daļā veidojot skvērus.

Attēls 4.61 Skvērs pie Lāčplēša ielas un dzelzceļa uzbēruma. Nav saglabājies, vai nav ticis izveidots. K.Barons. 1962.
<https://dom.lndb.lv/data/obj/1030465.html>

Vecrīgas skvēri un pagalmi

Attēls 4.62 Vecrīgas apzaļumošanas sistēmas analīze. Grafikā stādījumiem ir **salu un arhipelāgu raksturs**. I.Davidsone. 1969. Arhitektūra un pilsēt būvniecība Latvijas PSR : rakstu krājums, Rīgas Politehniskais institūts. Rīga: Zinātne.

Vecrīgas ārtelpas 1969. gada I.Dāvidsone⁷³ veic inventarizācijas rakstura pētījumu par Vecrīgas esošajiem stādījumiem. Tiek apzināts koku skaits un veids (lapu (693), skuju (113), augļu koki (9)) Vecrīgas dzīvojamo ēku pagalmos, sabiedrisko un kulta ēku pagalmos, skvēros un laukumos, apstādījumu joslās gar ielām, un apstādījumu joslās krastmalā starp apbūvi un ielu. I.Dāvidsone apstādījumus raksturo kā **sadrumstalotus, izolētus, un niecīgus** platības ziņā uz 1 iedzīvotāju. Viņa min, ka pagalmi galvenokārt ir bez apstādījumiem, maz izmatoti vītenaugi (7 pagalmos un 4 ēku fasādēm).

Vairums šo stādījumu teritoriju ir saglabājušās, tomēr ir arī zaudēts apbūves priekšā – skvērs Brīvības ielas un Aspazijas bulvāra krustojumā, Triangula bastiona vietā, Rātslaukuma ansambļa atjaunošanā. Latviešu Strēlnieku laukumā. Šie stādījumu īpatsvara zaudējumi Vecrīgas ārtelpas kvalitātē ienesuši labbūtības samazināšanos.

Šie I.Dāvidsone ieteikumi aktualitāti nav zaudējuši un iekļaujami gan TP, gan pārvaldībā:

Liela nozīme mikroklimata veidošanā Vecrīgas pagalmos ir apzaļumoto platību palielināšanai un apzaļumoto pagalmu apvienošanai, kas uzlabos sanitāri higiēniskos apstākļus Vecrīgā.

Jāapsver iespējas izveidot apstādījumu joslas, kas savienotu kanālmalas apstādījumus ar Vecrīgas apstādījumiem un Daugavmalu...Sevišķu nozīmi Vecrīgā gūs vertikālā apzaļumošana.

Salas

Rīga vēsturiski veidojusies, kā Daugavas un Rīdzenes sala. Daugavas ainava ir salām bagāta. Latvijas pirmiedzīvotāju apmetnes arī bija izvietojušās retinātos puduros. Šo salas konceptu piedāvājums ir interpretēt laikmetīgi pielāgojot blīvai pilsētas ainavai veidojot patvērumu no burzmas, pūļiem, satiksmes, ēku un ielu tuksneša, laikapstākļiem.

Salas veido kā daudzfunkcionālas atpūtas un stādījumu mikroskvērus jeb kabatas skvērus gājēju kustību plūsmai stratēģiskās vietās, kur nav pietiekama vieta, lai veidotu skvēru.

Sala veido kā iekļaujošas un demokrātiskas publiskās ārtelpas vieta, kurās nodrošina vairākus bezmaksas dzeramā ūdens punktu, uzlādes staciju mobilajiem tālruniem, klēpj datoriem un elektriskajiem velosipēdiem, galdiņus piknikam un darbam, nojumi aizsardzībai pret lietu, sniegu, sauli un vēju.

Salas veido kā stādījumu pudurus jeb kabatas, kas nodrošina dabas daudzveidību, izmantojot vairākpakāpju stādījumus (koku slāni, krūmu slāni, daudzgadīgo lakstaugu slāni); stādījumiem jānodrošina patvērums, ēna mikroklimata uzlabošanai un patvērums neformālākai atpūtai atpūtai vietā bez peļņas gūšanas nolūka.

Salu funkcijas diferencē atbilstoši to izmēram un atrašanās vietai — lielākās salas aprīko ar daudzfunkcionālām integrētām mēbelēm sēdēšanai, zvilnēšanai, rotaļām un darbam, tai skaitā vietām darbam ar klēpj datoru; salās nodrošina drošu, universālajam dizainam atbilstošu piekļūstamību.

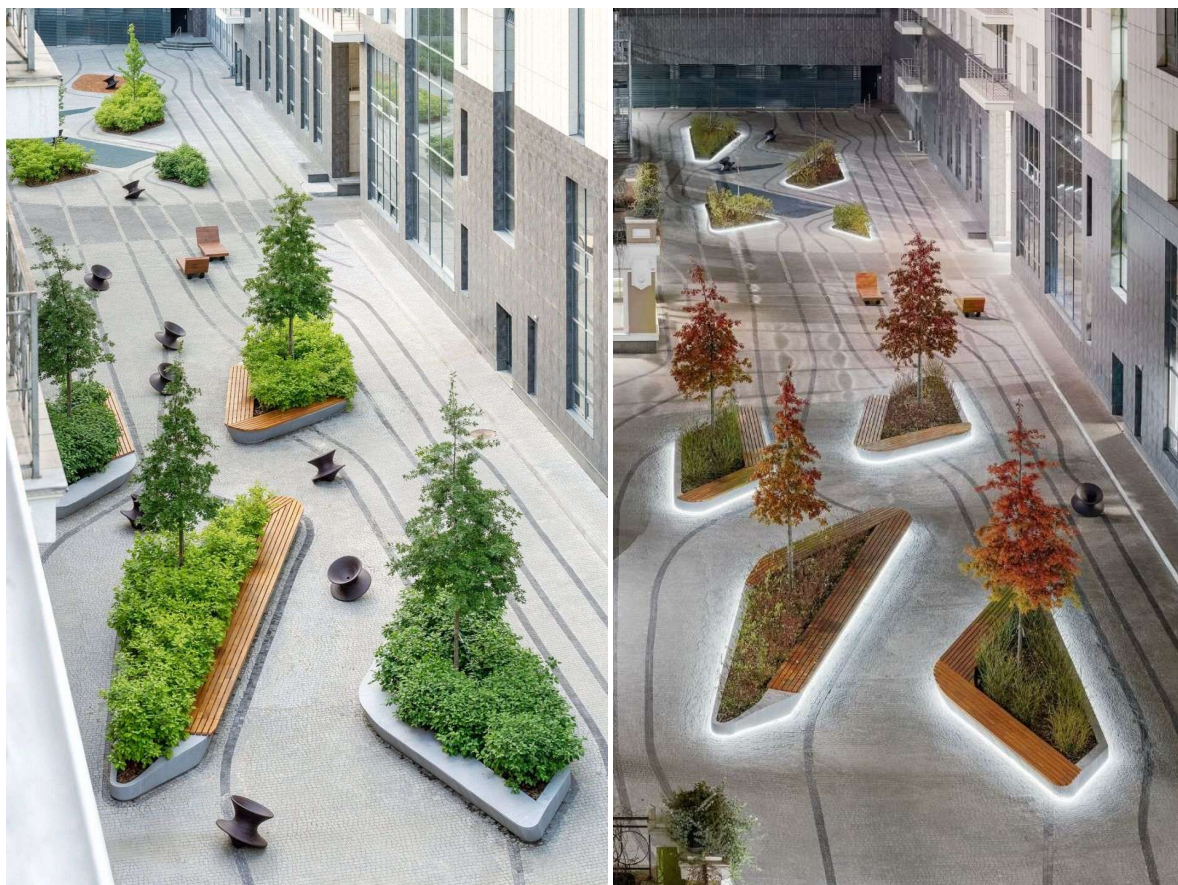
Salas veido ņemot vērā vecāku cilvēku un cilvēku ar invaliditāti vajadzības (kam nepieciešams regulāri sēdēt) un maziem bērniem (spēļu mēbeles, ūdens, augu atklāšana), tās pasargā no laikapstākļiem (ja ir integrētas nojumes).

⁷³ . I.Davidsons. 1969. Arhitektūra un pilsēt būvniecība Latvijas PSR : rakstu krājums, Rīgas Politehniskais institūts. Rīga: Zinātne.

Salu augus sortiments pielāgojams pilsētas un ainavas kontekstam, piemēram, savvaļas, nektāraugu, lietus dārza, augļu dārza, dabas daudzveidības, dendroretuma un līdzīgi; priekšroka dodama vietējām un klimatiskajiem apstākļiem pielāgotām sugām. Salās izvairās stādīt indīgus augus.

Vietās, kur tas iespējams un kompozicionāli un funkcionāli pamatojams, salas veido ar reljefa risinājumiem, kas nodrošina no pilsētvides vizuāli un akustiski aizsargātu, ieskaitu un drošu uzturēšanās telpu; reljefa veidotās nišas aprīko ar mēbelējumu, kas nodrošina ērtu un drošu uzturēšanos.

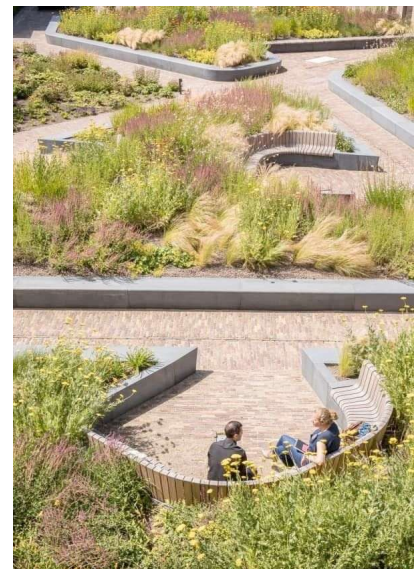
Salas veidols var būt daudzveidīgs un pielāgojams pilsētas un ainavas kontekstam. Salām jārada estētiska interese ar stādījumiem un mēbelējumu.

Attēls 4.63 Līdzāspastāvēšanas dārzs ir aptuveni 2000 kv. m liels pagalma ainavas komplekss, Kijevā, Ukrainā. Grīdas ainavu dizains, kas ir plūstošs un savieno vienu fasādi ar otru, līdzīgi kā ūdens straume. Plūstošas līnijas atgādina ūdeni, kas plūst ap pilsētas salām, un rada sajūtu, ka ūdens plūst cauri pilsētai, atgādinot zudušu upi. Aranchii Architects, <https://archello.com/fr/project/coexistence-garden>

Attēls 4.64 Greenpoint Library and Environmental Education Center – SCAPE; Pinterest.

Attēls 4.65 Solid Skirt benches (c) Streetlife; Pinterest

Attēls 4.66 Nantes Centrālās stacijas priekšlaukuma salas. <https://www.levoyageanantes.fr/en/to-see/the-endless-journey/the-districts-of-nantes/central-station-district/>

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

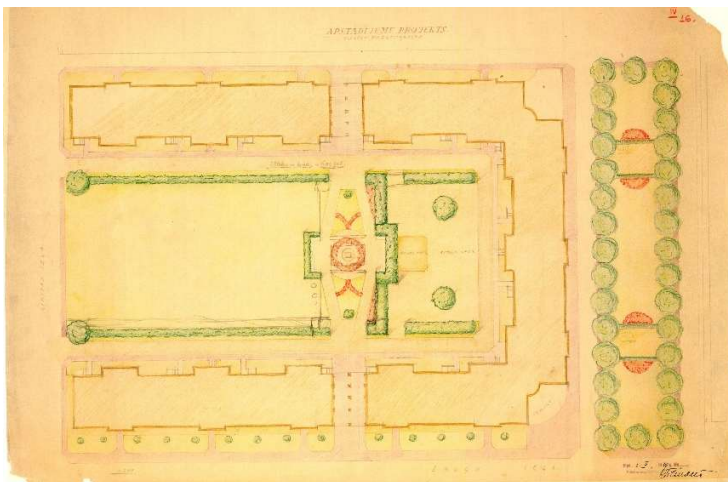
- Atjaunojami izzudušie ielu krustojumu skvēri un laukumi, vairojot krustojumu telpā gājēju kā primāro lietotāju un autotransportu un velotransportu kā sekundāros lietotājus.
- Atjaunojot, pārbūvējot un jaunbūvējot krustojumus veicama programmas samērīguma izpēte, izvērtējot krustojuma satiksmes funkcijas un rezervējot stādījumiem zonas brīvas no pazemes inženiersistēmām, veidojot jaunus krustojuma skvērus.
- Salas veido kā daudzfunkcionālas atpūtas un stādījumu mikroskvērus jeb kabatas skvērus gājēju kustību plūsmai stratēģiskās vietās, kur nav pietiekama vieta, lai veidotu skvēru.
- Salas veido kā iekļaujošas un demokrātiskas publiskās ārtelpas vieta, kurās nodrošina vairākus bezmaksas dzeramā ūdens punktu, uzlādes staciju mobilajiem tālruņiem, klēpj datoriem un elektriskajiem velosipēdiem, galdiņus piknikam un darbam, nojumi aizsardzībai pret lietu, sniegu, sauli un vēju.
- Salas veido kā stādījumu pudurus jeb kabatas, kas nodrošina dabas daudzveidību, izmantojot vairākpakāpju stādījumus (koku slāni, krūmu slāni, daudzgadīgo lakstaugu slāni); stādījumiem jānodrošina patvērums, ēna mikroklimata uzlabošanai un patvērums neformālākai atpūtai atpūtai vietā bez pelņas gūšanas nolūka.

4.8 Pagalmi un sētas

Dzīvojamo māju pagalmi un sētas

- Vecrīgas sētas. Nozīmīgākie piemēri: Jāņa sēta, Konventa sēta.
- Kvalitatīvu pašvaldības sociālo dzīvojamo ēku kvartālu ansambļi (blokēkas) ar labi veidotiem pagalmiem iedzīvotāju atpūtai un augstvērtīgas mākslas klātbūtne bērnu rotaļu laukumos. Nozīmīgākie projekti:

- Ausekļa iela 3 (1927–1928, arhitekts P. Dreijmanis, tēlnieks Ričards Maurs, skulptūras “Naktssargs”, “Zilonītis”)
- Jāņa Asara ielā 15 (1929, O. Tīlmanis, skulptūra “Jūras lauva” (“Ūdenszirgs”), Ričards Maurs), 74

Attēls 4.67 Apstādījumu projekts blokēkai Jāņa Asara ielā 15 pie Grīziņkalna. O. Tīlmanis. 1930.

<https://digitalabiblioteka.lv/?id=oai:the.european.library.DOM:1051850>

Attēls 4.68 Blokēkas pagalms, Jāņa Asara ielā 15
<https://zudusilatvija.lv/objects/object/31023/>

⁷⁴ <https://a4d.lv/raksti/dzivoklu-krize-riga-20-gs-20-gados/>

- Ideju vēsturē iekļaujas nerealizētie Andreja Zeidaka iekškvartālu pagalmu apvienošanas projekti, kas ietver no auto brīvus pagalmus ar stādījumiem un laucēm iedzīvotāju atpūtai.

Attēls 4.69 A.Zeidaks 193-. LNB.

- Kvalitatīvu padomju dzīvojamo ēku kvartālu ansamblī ar plašiem pagalmiem iedzīvotāju atpūtai, ar auto piekļuvi, bet bez autostāvētām. Nozīmīgākie projekti:
 - Brīvības iela 67, Pērnavas iela 10, Pērnavas iela 1 un 3, Krišjāņa Valdemāra iela 106/108.

Skolu pagalmi

Georgs Kūfalts 1909. gadā rakstā "Pilsētu dārzu loma Rīgā"⁷⁵ **skaidro:**

Tur, kur tiek palaista garām iespēja izveidot atpūtas zonas un objektus blīvi apbūvētu pilsētas rajonu vidū, jāpadara pieejami skolu pagalmi jauniešiem pēcskolas rotaļām

1909. gada redzējums aktualizējams pilnveidojot izglītības iestāžu pagalmus.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Dzīvojamo ēku kvartālu ansamblī (blokēkas) saglabājami ar neapbūvējamiem pagalmiem kā 'aizsargājami pagalmi', vietās, kur uzslāņojusies apbūve, atjaunojams pagalms, ievērojot tā sākotnējās telpiskās un arhitektoniskās vērtības, ar auto piekļuvi, bet bez autostāvētām.
- Veidojami nosacījumi iekškvartālu apvienošanai, kvartāla pagalmu dārzu veidošanai, no auto brīvi pagalmi.

⁷⁵ Kuphaldt G. Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für Riga (Vortrag vom 29. Januar 1909). Hefte der Gesellschaft für kommunale Sozialpolitik in Riga, II. Jahrgang, Heft, Nr. 10, S. 3–16

4.9 Jumta terases un jumta dārzi

Attēls 4.70. Pētera I gaisa dārzi. Attēls pirms ēkas pārbūves. ...«no zāles bija tieša izeja uz “gaisa dārzu, kas tika ierīkots 1722. gadā uz vaļņa, kas atradās blakus palastam”. <https://www.russkije.lv/lv/lib/read/peter-palace-in-riga.html#> <https://www.facebook.com/RigasPilsetasLegendas/photos/k%C4%81dreiz%C4%93jie-p%C4%93tera-i-gaisa-d%C4%81rzi-foto-80tie-gadi/784156822347785/>

Centieni Rīgā veidot jumta dārzus ir jau kopš **Pētera I jumta dārza Vecrīgā**, tag. Jaunielā.

Padomju perioda ēkām ar kultūras funkciju tiek veidotas jumta terases ar skulptūru telpu un jumta dārzu. Skatu terase Zinātņu akadēmijā, Dailes teātrī, Kongresa namam. Daļā projektu netiek pilnībā īstenoti.

Attēls 4.71 Ēka Brīvības ielā 49/53 tika īstenota ar šādu arhitektonisko veidolu, bet liecību par jumta dārza īstenošanu nav. Zinātne un Tehnika, Nr.2 (01.02.1964) Attēls 4.72 Ļeņina iela; Dailes teātra jaunās ēkas atklāšana, 1977 <https://zudusilatvija.lv/objects/object/11575/>

Attēls 4.73 Latvijas Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Politiskās izglītības nams. 1982.
<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/murnieku-sacikstes-un-velme-pec-marmora-rigas-kongresu-nama-tapsanas-raiba-vesture.a444327/>

Arno Heinrihsons 1983. gadā vērtē Latvijas Komunistiskās Partijas Centrālās Komitejas Politiskās izglītības namu, Kronvalda ielā 5.:⁷⁶

Noteikti derētu kādreiz īstenot arī ieceri — izveidot uz tehniskā bloka jumta skulptūru dārzu, kas būtu domāts kā nama, tā parka apmeklētājiem.

RVC AZ teritorijā ēku stāvos, kas pārsniedz 24 m augstumu atļautais lietojums būtu tikai publiska funkcija, tostarp daļā telpu jānodrošina bezmaksas lietojums.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Atjaunojamas esošās publisko ēku jumtu terases, kur konstrukcijas ļauj, veidojami jumta dārzi un mākslas dārzi.
- Risināma piekļuve ēku akcentu tornīšiem.
- Virs pazemes autostāvietām, virs kurām neatrodas ēkas, veidojami jumta dārzi.
- Publisko ēku jaunbūvēm.
- Ēku stāvos, kas pārsniedz 24 m augstumu atļautais lietojums būtu tikai publiska funkcija, tostarp daļā telpu jānodrošina bezmaksas lietojums.

⁷⁶ Ieceres un Realizācija. Arno Heinrihsons. Māksla, Nr.1 (01.01.1983)

4.10 Pilsētas savvaļa

Zaķusalas ziemeļu daļa

Teritorija attīstījusies spontāni veidojoties kokaudzei, kas mozaīkveidā mijas ar atklātākām laucēm. Augāju veido gan vietējās sugas, bet lielu īpatsvaru veido arī svešzemju un invazīvās sugas. Ja teritorijā iespējams nodrošināt ekstensīvu apsaimniekošanu – tas ir pļaušana ar zāles savākšanu divas reizes sezonā vai ekstensīvu noganīšanu – atklāto lauču platības varētu palielināties.

Atklātajās laucītēs aug Daugavas ielejas florai raksturīgās sugas, kas citviet Latvijā ļoti reti sastopamas, piemēram, skarainā dzelzene.

Zaķusalas **augsnē** lielākajā daļā teritorijas ir saglabājusies nemainīta. Tā uzskatāma par **unikālu**, jo tā veidojusies no Daugavas sanesām, kurām raksturīgs granšains piejaukums. Nereti augsne nav veģetācijas nostiprināta un daudz ir arī **atklāti augsnes laukumi**, kas ir sevišķi svarīgi, jo tie nodrošina ekoloģiskās nišās augsni apdzīvojošām bezmugurkaulnieku sugām, starp kurām sastopamas arī ļoti retas sugas.

Pagaidu zaļās zonās

Teritorijās, kur ēkas un būves ir nojauktas un līdz jaunās apbūves īstenošanai saglabājas brīva zemes virsma vai industriālās teritorijās vai ceļu un dzelzceļu teritorijās, kuras netiek izmatotas, spontāni attīstās augājs vai vecināma šāda augāja veidošanās un papildināma ar sējumiem. Šādās teritorijās var veidot viengadīgo un krāšņo augu sējumus, kur sēj magones, rudzupuķes, kliņģerītes u. c., kas veido estētisku, ātri īstenojamu un viegli uzturamu pagaidu zaļo risinājumu, un nektāraugu sējumus, kur sēj nektāraugus un medusaugus, nodrošinot barības bāzi apputeksnētājiem. Spontāni dabiskā sukcesijā attīstījušos augāju uztur, kontrolējot invazīvās sugas un veicinot vietējo floras sastāvu.

4.11 Tirgi

Aleksandra jeb Vidzemes tirgus

Attēls 4.74 Vidzemes tirgus paviljons, 1964. Attēlā vēl redzami koki no alejas Matīsa ielā. <https://zudusilatvija.lv/objects/object/31149/>

Vidzemes tirgus tika atklāts 1902. gadā kā modernākais tirgus Rīgā un ir senākais saglabātais un joprojām aktīvais tirgus ansamblis Latvijā. Nozīmīga teritorijas daļa ir Zaļais skvērs (bijušais Kāpostu paviljons). No tirgus atklāšanas līdz II pasaules karam tā vietā atradusies tirgus administrācijas ēka. Teritorija apbūvēta ap 2002. - 2003. gadu kā jaunais Kāpostu paviljons, kas demontēts ap 2019. gadu.⁷⁷ Kopš tā laika zemes gabalā ir pļava, kas pēdējos gados vairākkārt izmantota publiskiem notikumiem, kā arī izveidoti īslaicīgi stādījumi "Kritala". Pirmo reizi kopš Padomju modernisma un kara gruvešiem Rīgā ēkas vietā tapis skvērs. Skvērs pilsētas siltumsalā rosina brīvākas, neformālākas dzīves prakses un radošu gaisotni. Zem skvēra nav pazemes inženierkomunikāciju, kas apgrūtinātu zaļās infrastruktūras izveidi un tālāko skvēra funkcionālo izmantošanu, un rada unikālu iespēju RVC blīvajā apbūves audumā rezervēt vietu stādījumiem un skvērs tiks iekļauts RVC AZ Teritorijas plānojumā. **Skvērs nostiprināms teritorijas plānojumā.**

Attēls 4.75 Esošās situācijas izpēte un rekomendācijas Vidzemes tirgus kvartāla stratēģiskajai attīstībai. RVP PAD M. Eņģelis.

Attēls 4.76 Skvērs Kritala. <https://www.laaab.lv/laaba-balva/pieteikumi-2025/vidzemes-tirgus-skvers-kritala-2/>

⁷⁷ Esošās situācijas izpēte un rekomendācijas Vidzemes tirgus kvartāla stratēģiskajai attīstībai. RVP PAD M. Eņģelis. https://sus.lv/sites/default/files/media/faili/20.12.2024._Esosas_situacijas_izpete_un_rekomendacijas_Vidzemes_tirgus_kvartala_strategiskajai_attistibai.pdf

Centrāltirgus

Kioski un paviljoni

Attēls 4.77 Vērmanes dārzs. Paviljons, kas kalpoja par bufeti, kur "stipros dzērienus vienam pircējam nedrīkst pārdot vairāk par vienu glāzi... tabaku paviljonā smēķēt aizliegts" Pirmo paviljonu iznomāja 1817. gadā. ⁷⁸ [190-] <https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/24345/>

20. gadsimta sākumā Rīgas pašpārvalde pārņēma kiosku saimniecību un sāka celt modernus kioskus, līdz 1940. gadam uzceļot 44 jaunus, 62 pagaidu jeb sezonas un 309 laikrakstu kioskus. ... Rīgas pilsētas dome nolēma celt speciālas ēkas tualetēm, telefoniem, kā arī avīžu, tabakas un ziedu tirgošanai. Kioskus pie tramvaja sliekšņiem bija paredzēts izmantot arī kā uzgaidāmās telpas.

Šo ēku apzīmēšanai lietoja divus vārdus – **paviljons** un **kiosks**. Laikā no **1902. līdz 1915. gadam** visbiežāk bija sastopams **paviljons**. Vārds (franču val. "pavillion") Rīgā ienāca no Krievijas, kur tos sāka celt 19. gadsimta otrajā pusē, un ar šo nosaukumu apzīmēja nelielas brīvstāvošas un atklātas celtnes, domātas atpūtai pludmalē, dārzos un parkos. Laikā no **1918. līdz 1940. gadam** vairāk lietoja vārdu «**kiosks**». Vārds kiosks (turku val. "kiuşk, kiöşk") nozīmē atpūtas māju ar kolonnām, kuru starpas var būt brīvas vai aizsegtas ar režģi, un tā paredzēta laikrakstu un atspirdzinājumu pārdošanai. ⁷⁹

⁷⁸ Vērmaņa parka izveides atspoguļojums Priekšpilsētu apstādījumu komisijas fonda dokumentos. 1813–1879. Pārslā Pētersone. "Latvijas Arhīvi" 2009.3

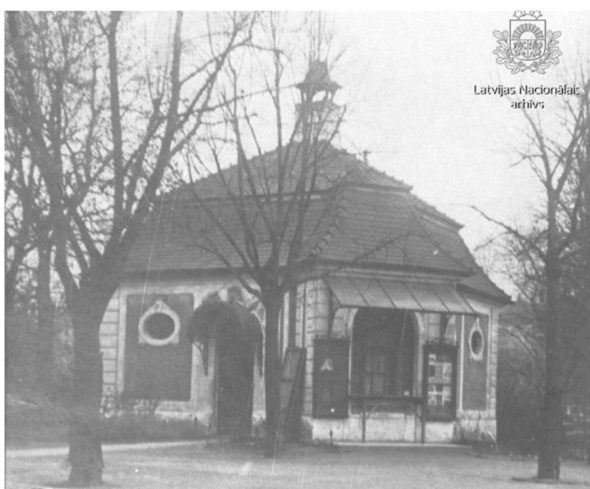
⁷⁹ Zita Pētersone, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja galvenā speciāliste Latvijas Architektūra, Burtnīca Nr.88. https://abc.lv/raksts/rigas_kioski

Rīgas dome rīkoja kiosku metu konkursus un kioski bija meistarīgi arhitektu darbi. Pilsētas ainavā kioski visbiežāk bija novietoti vai nu **parku vārtu telpā, parku stūros, vai ielu krustojumos**. Kioski ar savu mazāko mērogu pilnveidoja ielu telpas proporcijas un pilsētībūvnieciska akcenta raksturu – pilsētas kompozīciju.

Attēls 4.78 Latviešu Zemnieku Savienības gājiens. Brīvības bulvāra liepu alejas galā pie Elizabetes ielas redzams Aleksandra Sotņika kiosks. 21.06.1931. LNA_KFFDA_F1_11_23_A157

Attēls 4.79 Avīžu kiosks Rīgā, Miera un Hospitāļu ielu stūrī (1913). LNA_KFFDA_F1_4_21538; Attēls 4.80 Avīžu kiosks Rīgā. LNA_KFFDA_F1_4_21544; Attēls 4.81 Avīžu kiosks Rīgā pie Strēlnieku dārza (tagad Kronvalda parka teritorija). LNA_KFFDA_F1_4_21545; Attēls 4.82 Avīžu kiosks Rīgā. LNA_KFFDA_F1_4_21536; Attēls 4.83 Satiksmes regulētājs Audēju ielas un Aspazijas bulvāra krustojumā, fonā tramvaji un automobīlis. Fotogrāfs Johansons Roberts. 1937 LNA_KFFDA_F1_4_21112; Attēls 4.84 Avīžu kiosks Rīgā. LNA_KFFDA_F1_4_21535; Attēls 4.85 Saldējuma un konditorejas izstrādājumu kiosks pie Bastejkalna. 1930 LNA_KFFDA_F1_4_21115; Attēls 4.86 Latvijas Telegrāfa aģentūras (LETA) kiosks Rīgas Centrālā dzelzceļa stacijā (Rīgas Galvenā stacija). 1934 LNA_KFFDA_F1_11_7_A142

Attēls 4.87 Kiosks. Sporta pils dārzi. <https://neighborhood.lv/real-estate/kioski-un-siktirdznieciba-riga/>

Attēls 4.88 Narvesen kiosks. <https://en.via-s.lv/realiz/narvesen-kiosk-riga-latvia-15-m2/>; Attēls 4.89 "Tējo" paviljons. <https://tejoteahouse.lv/en>

Attēls 4.90 Saktas ziedu tirdziņa jaunais veidols. Metu konkurss. 2007. Īstenots citā krāsu paletē.
https://a4d.lv/projekti/saktas_ziedu_tirdzina_jaunais_veidols/

Attēls 4.91 Narvesen kiosks pie Vērmanes dārza ar integrētu pieturas nojumi. 1. Vieta. SIA "Arplan". 2010. gads. Nav īstenots. <https://www.arplan.lv/portfolio/narvessen-kiosks/>

Kioski un paviljoni plānojami kā daudzfunkcionālās būves ar **integrētu**, piemēram, sīktirdzniecību, nojumi, atpūtas solu, kas līdzīgi kā salas kalpotu īslaicīgai atpūtai. Var veidot integrējot ar salām.

Kioskiem un paviljoniem rīkojami metu konkursi gan par to arhitektonisko veidolu, gan pilsētībūvniecisko kompozīciju, gan programmu.

Kioski un paviljoni veidojami integrēti pilsētas ainavu arhitektūrā – parku, ielu, laukumu veidolā.

Īslaicīgi tirgi

Attēls 4.92 Vecrīgas Ziemassvētku tirdziņš. <https://vzt.lv/>

RVC AZ īslaicīgi tirgi ārtelpā notiek kā pasākumi parkos un laukumos. **Iknedēļas zemnieku un amatnieku tirgi netiek rīkoti.** Vienlaikus tiek pausta **kritika** par tūristu mērķauditoriju un laikmetīguma un patiesas **latviešu identitātes un vērtību** komunikācijas trūkumu⁸⁰.

Atsevišķos ielu stūros siltākajā gada laikā ir galdi ziedu tirdzniecībai. Tallinas ielā pie Zvaigžņu ielas un Krišjāņa Valdemāra un Zirņu ielas stūrī – sakņu, ziedu un stādu tirdziņi.

Rīkojams metu konkurss tirgus paviljonu, nojumju arhitektūrai un pilsētībūvniecības risinājumam. Izstrādājama ārtelpas tirdzniecības stratēģija un rīcības programma.

⁸⁰ «Kultūršoks»: Kāpēc latviešu nacionālā virtuve drīzāk ir «benzīns», ne identitātes daļa?

https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/19.12.2025-kultursoks-kapec-latviesu-nacionala-virtuve-drizak-ir-benzins-ne-identitates-dala.a627235/?utm_source=rss&utm_campaign=rss&utm_medium=links

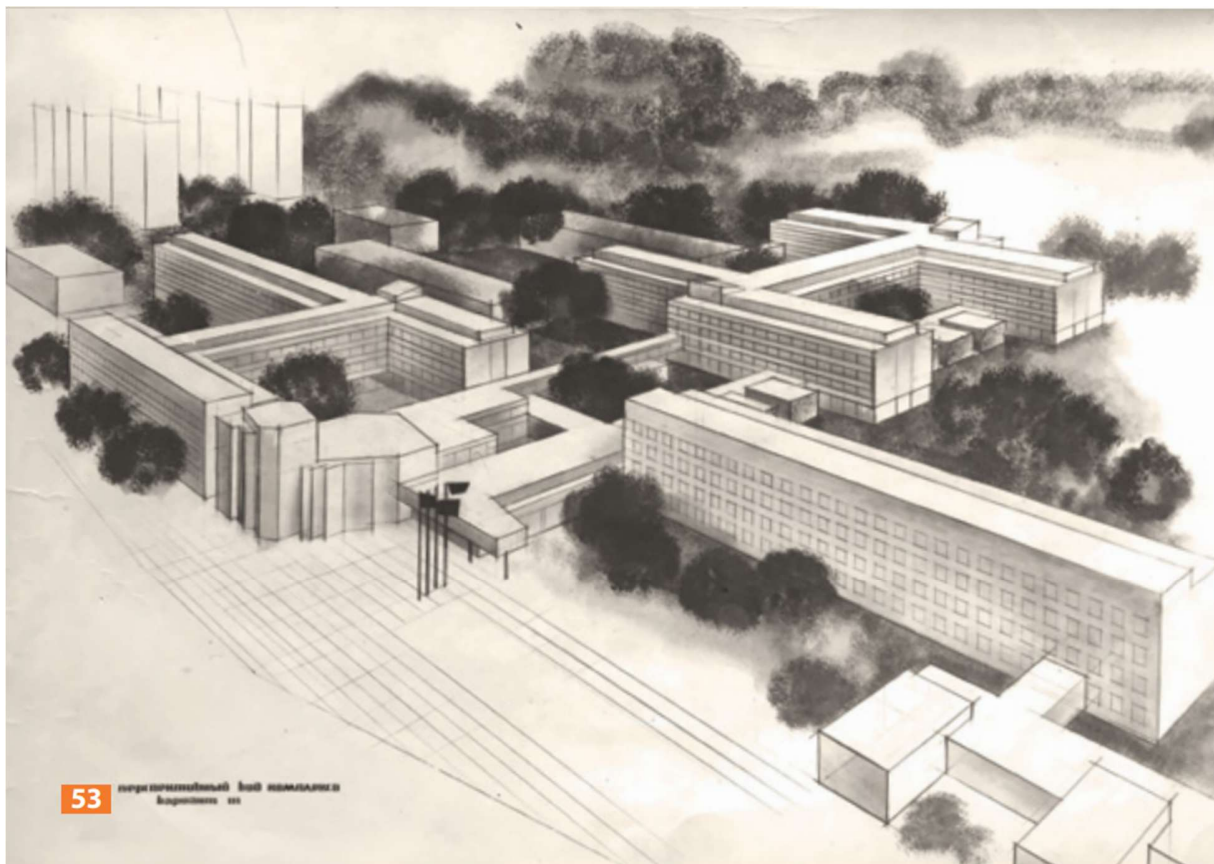

Attēls 4.93 Gružas tirgus Dubrovnikā (UNESCO no 1979), Horvātija iekļuvus EUmies balvas 2026 finālā. Laikmetīga arhitektūra, nojumes nodrošina klimata patvērumu, rada jaunu identitāti pilsētai.
<https://eumiesawards.com/heritageobject/gruz-market-in-dubrovnik/>

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Vidzemes tirgus skvērs nostiprināms teritorijas plānojumā.
- Kioski un paviljoni plānojami kā daudzfunkcionālās būves ar integrētu, piemēram, sīktirdzniecību, nojumi, atpūtas solu, kas līdzīgi kā salas kalpotu īslaicīgai atpūtai.
- Kioskus un paviljonus var veidot integrējot ar salām.
- Kioskiem un paviljoniem rīkojami metu konkursi gan par to arhitektonisko veidolu, gan pilsēt būvniecisko kompozīciju, gan programmu.
- Kioski un paviljoni veidojami integrēti pilsētas ainavu arhitektūrā – parku, ielu, laukumu veidošanā.
- Tirgu programmā veidojama laikmetīguma un patiesas latviešu identitātes un vērtību komunikācija.

4.12 Apbūve parkveida ainavā

Attēls 4.94 Projektēšanas institūta «Pilsētprojekts» («Ламзунпозопсmpoў») skice – RPI Ķīpsalā. Ap 1969. gadu. Ap 1969. gadu. [RTU IVPC VM] Rīgas Tehniskā universitāte. Pusgadsimts Ķīpsalā = Riga Technical University. Half a Century on Ķīpsala. 2018.

Skicē attēlota augstskolas jaunais ansamblis **parkveida ainavā**, kas veido **samērīgas telpas proporcijas**, ēku un liela izmēra koku līdzsvaru, un, ja **parka gaisotne** būtu īstenota, **radītu komfortablu mikroklimatu**, kas ilggadīgi ir liels apgrūtinājums.

Padomju modernisms ienesa jaunu pieeju pilsētas ainavas veidošanā. Līdz tam perimetrālas pilsētas ārtelpu veidoja ielas, laukumi, parki un slēgti pagalmi. Jaunievedums bija brīva plānojuma apbūve, kuras nozīmīgākā ārtelpa kļuva pagalmi jeb pagalmu sistēma, kas kopā ar stādījumiem veidoja atvērtu ārtelpas tīklojumu. Profesionāli projektēti pagalmu projekti tika reti īstenoti, tajos veidojās sējeņu vai talkas amatierakstura stādījumi visbiežāk ar savvaļas kokaugiem. Rezultātā padomju apbūves teritorijas ieguva savvaļas parkveida rakstura stādījumus, kuros lielā izmēra kokaugi veido samērīgas proporcijas ar ēkām.

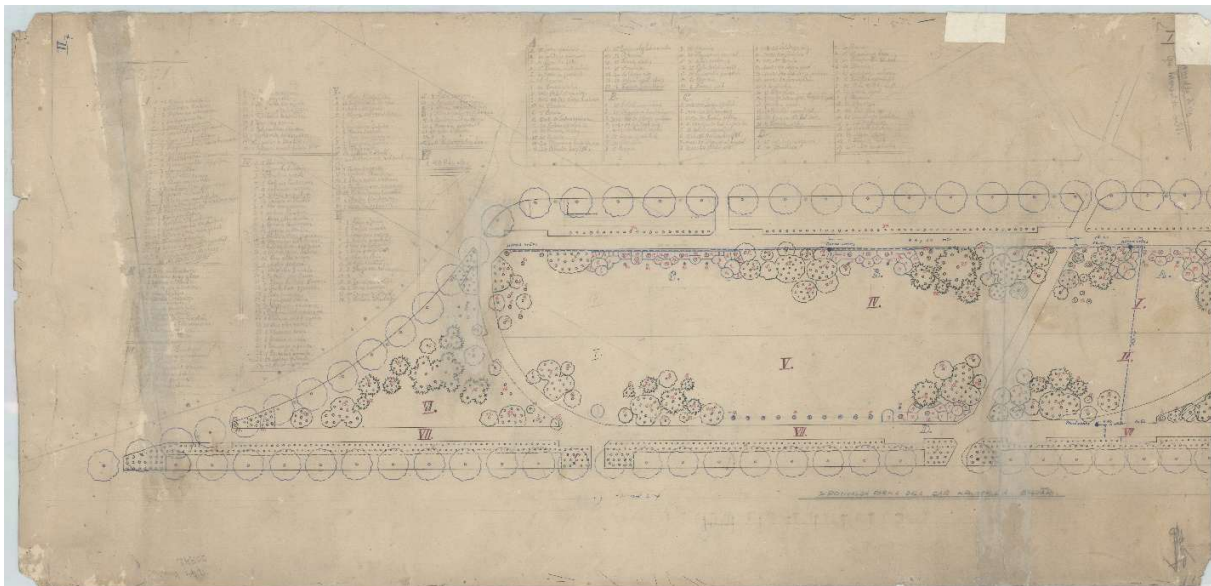
Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Veidojami vai pilnveidojami parkveida stādījumi ar liela izmēra kokaugiem, augstu savvaļas taksonu īpatsvaru, samērīgās proporcijās ar ēkām.

4.13 Augi

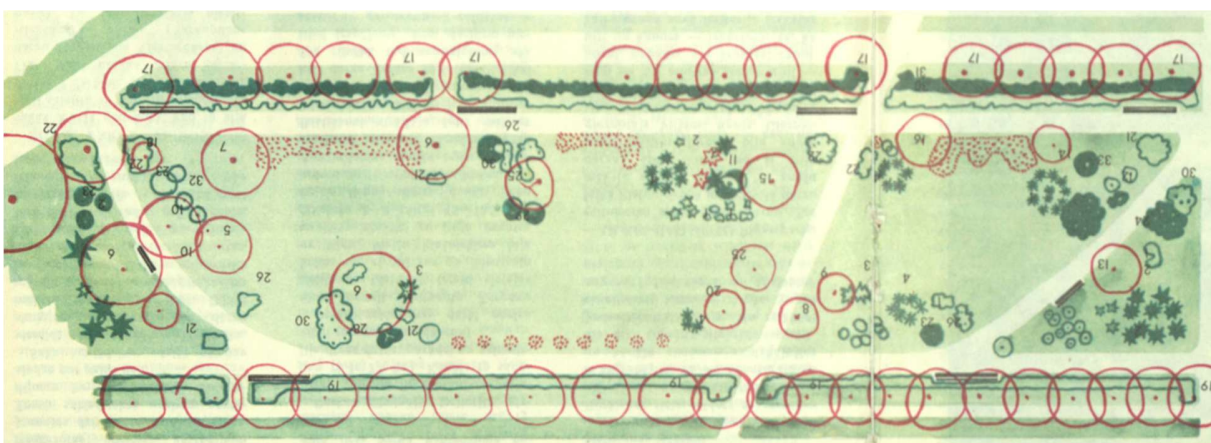
Dendrodaudzveidība

Bulvāra loka parki ir izslavēti ar to dendrodaudzveidību. Zilzaļais loks veidojies kā arboretums, koki kalpojuši dendroloģiskai izziņai, parkā veidotas koku izziņas pastaigu takas. Vietumis izteiksmīgākie koki projektēti kā “dendroakcenti”. Retie koki stādīti un dāvināti. Tas nostiprināms arī turpmākā parka veidošanā. Arī vēsturiskā izpētē pamato, ka mērķtiecīgi parkos stādīti eksotiski kokaugi tos papildinot ar Latvijas savvaļai raksturīgiem kokaugiem.

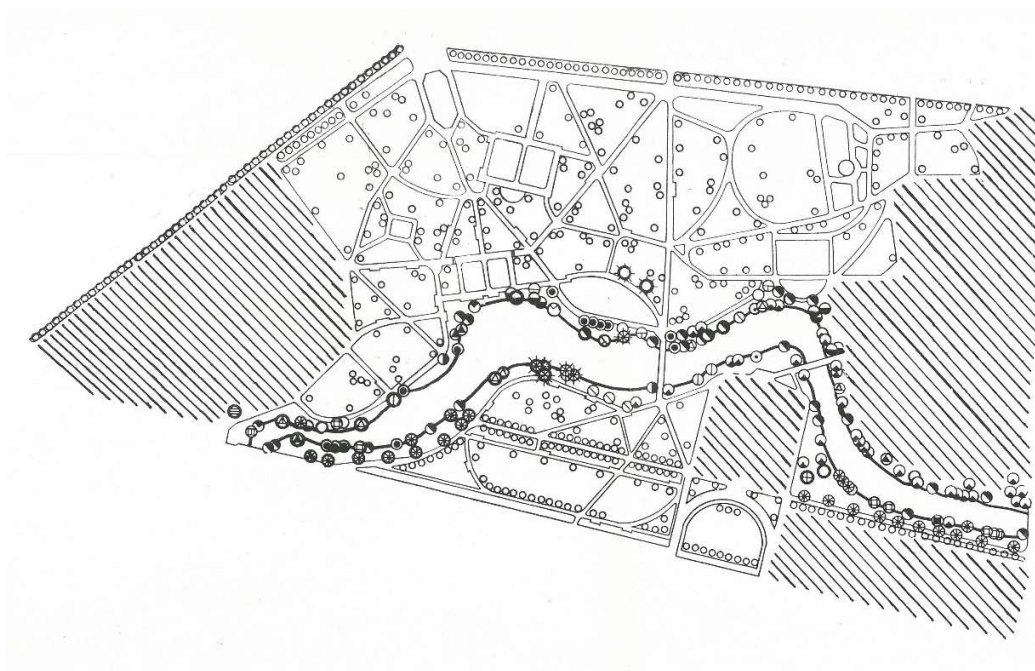

Attēls 4.95 Putniņš parka projekts A. Zeidaks, LNB, RXA251_173_3

1938. gadā Kronvalda parka tā saucamo “Putniņu parku” A. Zeidaks veidoja ar eksotiskiem kokaugiem, ko iepirka L. Špeta dārzkopības firmā, bet ar visu rūpīgo iezīmošanu daudzi kokaugi izsala. Attēlā redzams apjomīgais augu sortimenta saraksts. Parka daļas kompozīcijā stādījumi plūdināja ieskaņ saulaino lauci.

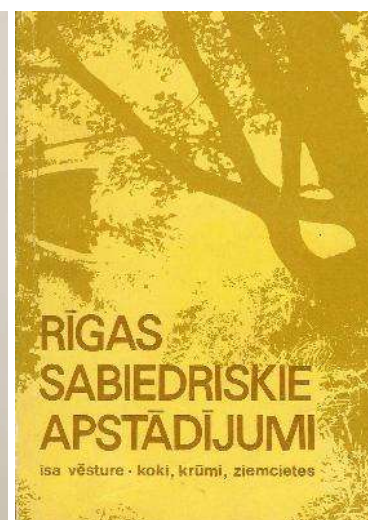
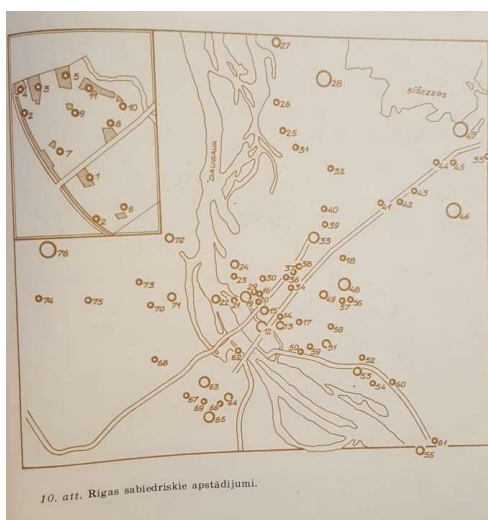

Attēls 4.96 Putniņš parka dendroloģijas analīze. Rīgas parki. Ž. Lūla, A. Mauriņš. . Zinātne un Tehnika, Nr.1 (01.01.1973)

Attēls 4.97 Ūdens baseinu ainavu veidošanas paņēmieni Latvijas PSR pilsētu parkos. Irēna Dāvidsone. 1971. Raksturīgo koku sugu shematisks izvietojums gar Rīgas pilsētas kanāla krastmalu.

1971. gadā Irēna Dāvidsone publicē pētījumu ar kanāla dendroloģijas un kompozīcijas analīzi. Pētījums izmantojams parka pārvaldībā.

Attēls 4.98 1988. gadā Rīgas parku apsekojums (par inventarizācijas materiāliem nav liecību) ir apkopots grāmatā "Rīgas sabiedriskie apstādījumi: īsa vēsture. koki, krūmi, ziemcietes"⁸¹ Šie dati izmantojami salīdzinošā analizē, veicot koku novērtējumus.

⁸¹ Pūka, Langenfelds, Auns, Lāce, Nātriņa, Pūka, Tarass, Botāniskais dārzs. (1988). Rīgas sabiedriskie apstādījumi : īsa vēsture. Koki, krūmi, ziemcietes. Recenzenti: V. Langenfelds, K. Barons, M. Auns ; redaktore B. Lāce ; māksliniece I. Nātriņa; Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Botāniskais dārzs. Rīga: Zinātne.

Dendroloģiski vērtīgo parku kvalitātes izvērtējums

Lai pārbaudītu dendrodaudzveidības pamatotību, tika veikta izpētē, kuras metodoloģiju ieteikums iekļaut Rīgas parku pārvaldībā.

Lai nodrošinātu parku funkcionālo un teritoriālo integritāti, nepieciešams noteikt aizsardzības režīmu augstvērtīgajiem parkiem Rīgā.

Lai parkus varētu savā starpā salīdzināt, tad attiecībā uz **koku jeb dendroloģisko vērtību**, rekomendējoši ņemt vērā 6 kritērijus:

- parka platība, ha
- koku blīvums, gab./ha
- taksonu skaits, gab.
- introducēto taksonu īpatsvars, %
- augstvērtīgo koku īpatsvars, %
- īpaši aizsargājamo koku īpatsvars gab./ha.

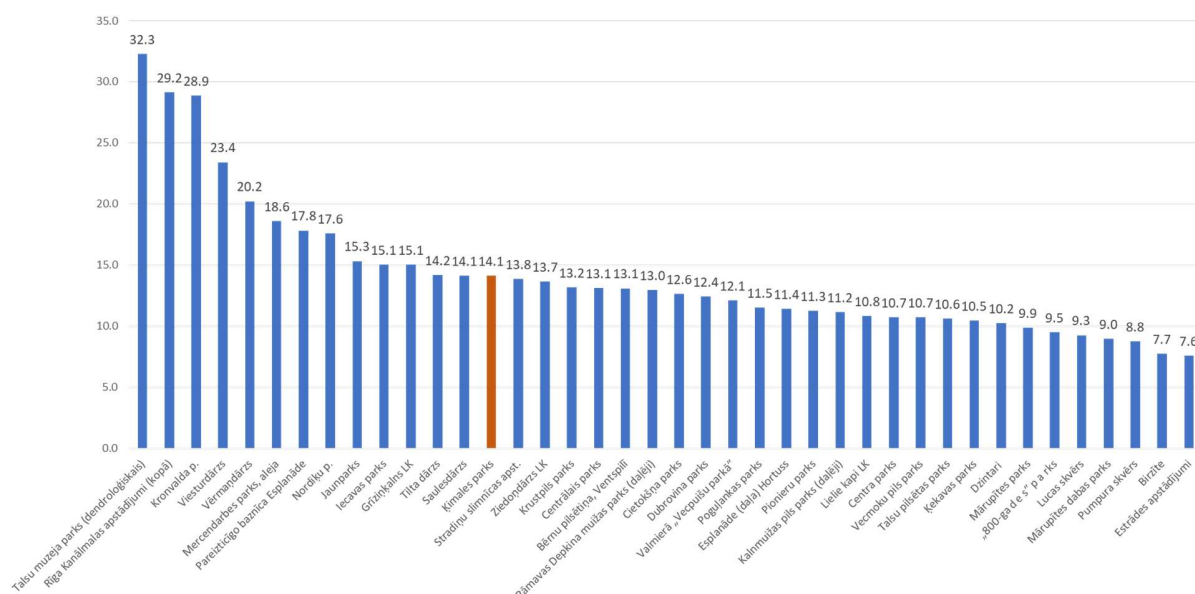
Parku kvalitātes kritēriju priekšlikuma kopsavilkums (skat. att.), kas izteikts kā parku kopējās vērtības novērtējums punktos, ietver sekojošus būtiskus kvalitātes kritērijus:

- **Parka platība**, ha (kritērija īpatsvars 15% ar kvalitātes ierobežojumu (IF(AND(D3>=0.1;D3<=2.5);5;IF(AND(D3>=2.6;D3<=5);10;IF(AND(D3>=5;D3<=250);15)))
- **Koku blīvums**, gab/ha (kritērija īpatsvars 15%) ar kvalitātes ierobežojumu IF(AND(G3>=1;G3<=50);5;IF(AND(G3>=51;G3<=150);15;IF(AND(G3>=151;G3<=400);10)))
- **Taksonu skaits**, gab. (kritērija īpatsvars 15%)
- **Introducēto taksonu īpatsvars**, % (kritērija īpatsvars 15%) ar kvalitātes ierobežojumu IF(AND(I3>=1;I3<=30);5;IF(AND(I3>=31;I3<=70);15;IF(AND(I3>=71;I3<=150);5)))
- **Augstvērtīgu koku** (izcili un ļoti vērtīgi) īpatsvars, % (kritērija īpatsvars 15%)
- **Dižkoku skaits** MK 264, gab./ha. (kritērija īpatsvars 10%)

Minimālā punktu summa dendroloģiski augstvērtīga parka raksturojumam: 14 punkti.

Svarīga piezīme: katra kritērija īpatsvaru, konsultējoties ar nozares speciālistiem pieļaujams mainīt, nodrošinot augstāku datu kvalitāti.

Parkiem, kas sasniedz noteiktu minimālo punktu summu rekomendējoši nodrošināt vietēju aizsardzības statusu – vietējas nozīmes dabas piemineklis (LR likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”).

Attēls 4.99 Parku salīdzinošais sadalījums pa vērtībā. G.Leiburgs izpēte.

Reģionos ir parki kas pārsniedz Rīgas parku kvalitātes vienā vai vairākos kritērijos, bet Rīgā kopumā parku, īpaši centra parku sistēma ir ar augstākiem kvalitātes rādītājiem. (Atbilstoši G.Leiburga izstrādātajiem parku dendroloģiskā sastāva vērtēšanas kritērijiem punktos)

Rīgā esošie dendroloģiskie parki vidēji ir:

- lielāki pēc platības;
- ar ievērojami bagātāku koku daudzveidību;
- ar vairāk augstvērtīgu koku un dižkoku;
- kopumā **augstāk novērtēti** nekā reģionos.

Rezumējot, **galvaspilsētas parki ir Latvijas augstvērtīgākais dendroloģiskais kods.**

Problēmas

- Parku teritoriju integritāte un kontinuitāte.
- Parku noturība un kvalitāte, tai skaitā bioloģiskās daudzveidības veicināšana.
- Viesturdārza, kā vēsturiski visnozīmīgākā parka no RVC iekļaušana UNESCO teritorijā.
- Zaļā tīklojuma kvalitātes, ilgtspējas un kapacitātes nepietiekamība parku starptelpā (ielas u.c.).
- Nepietiekams zaļās infrastruktūras kvalitatīvo un ieguvumu rādītāju monitorings.
- Haotiski ielu stādījumi un apsaimniekošanas stratēģijas trūkums (parki, ielu koki, koki privātā telpā RVC).

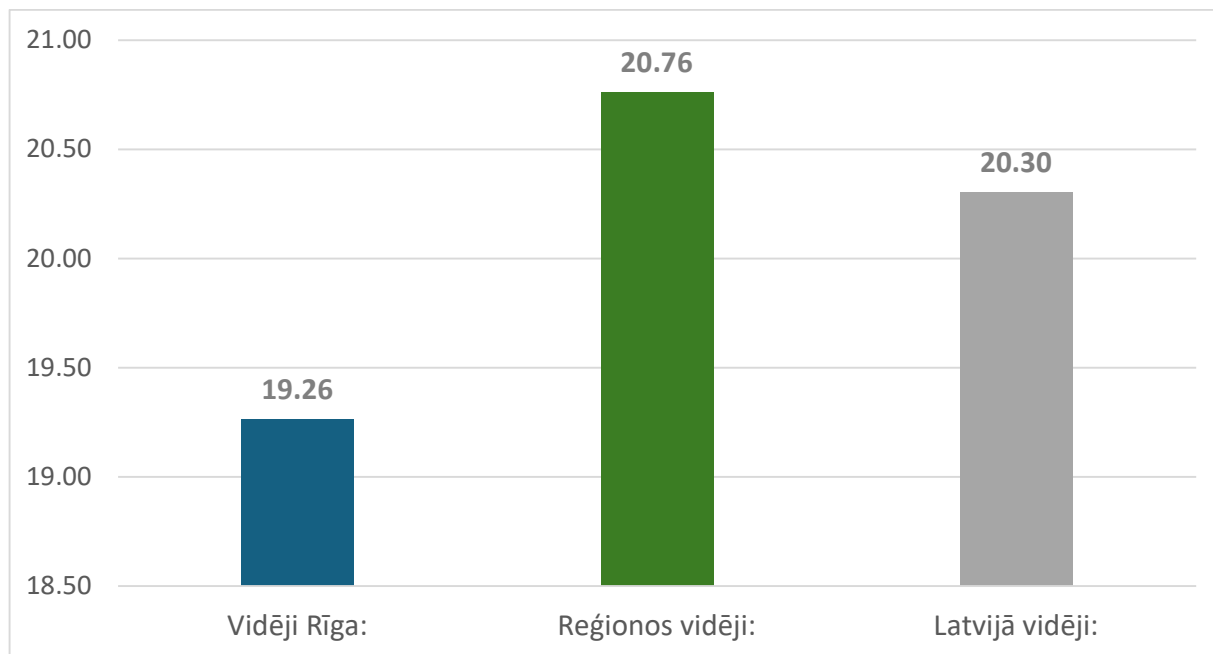
Bioloģiskā daudzveidība⁸²

- jāveido zaļo koridoru tīklojums iekļaujot RVC, nodrošinot sugu izplatības vienmērīgumu un uzlabojot apstādījumu fitosanitāro stāvokli un vitalitāti;
- jāpalielina mirušās koksnes apjoms stādījumos (dobumzari, vertikālas vai horizontālas kritālas, lielu dimensiju celmi). Pat, ja tas tikai izglīto sabiedrību, ar mazāku ietekmi uz sugām;

⁸² Parku apsaimniekošana un bioloģiskā daudzveidība (DAP, projekts “Ekoloģiskā tīkla izveide lapkoku praulgrauža aizsardzībai Baltijā”, projekta Nr.101113698 (LIFE22 NAT-LT-LIFE OSMO BALTIC))

- lapu apsaimniekošana;
- zālienu/zālāju apsaimniekošana;
- lai novērtētu bioloģisko daudzveidību, dinamiku un apsaimniekošanas efektivitāti, jāveic sugu izpēte RVC AZ.

Koku mērogs

Attēls 4.100 Koku vidējais augstums vecumposmā V3-V7 Latvijas parkos, m. G.Leiburgs izpēte.

Koku augstuma proporcija pret ēku augstumu ir viena no pilsētas apbūves kompozīcijas sastāvdaļām. Koku vidējais augstums RVC AZ parkos ir 19.26 m, kas nedaudz zemāks kā 20.76 m reģionu parkos. **RVC noteiktais apbūves augstums 24m ir par 5 m augstāks par parku koku vidējo augstumu 19 m, kas nozīmē, ka ēku jumti, to arhitektoniskie akcenti un augšējie stāvi ir virs parku vainagu virsmas.** Lai saglabātu esošo proporciju un nodrošinātu liela auguma kokus un to ilgmūžību, vairojama koku veselība parkos. **Apbūves augstumu būtu vēlams samazināt līdz koku augstumam 19m, pieļaujot tikai arhitektonisko akcentu veidošanu. Apbūves augstuma palielināšana RVC AZ nav pieļaujama, jo tas izjauktu esošo samērīgo proporciju.** Šādi aprēķini būtu veicami arī par ielu kokiem, pamatojoties uz koku novērtējumu.

Augstvērtīgi koki

RVC Apstādījumu sistēmas saglabāšanas un attīstības plāna grafiskajā pielikumā (19.03.2013.) uzrādīti Ainaviski vērtīgi koki. Minētie koki nelielā skaitā (piemēram Vecrīgā 12 gab., neskaitot vietējas un valsts nozīmes īpaši aizsargājamus kokus) izlases veidā atrodami pārsvarā iekšpagalmos, bet nav identificēti ne parkos, ne alejās, ne priekšdārzu teritorijās (piemēram, Alberta ielas polardēto Holandes liepu stādījums). Arī Vecrīgā, piemēram, pie Pēterbaznīcas ir iezīmētas 4 koku potenciālās stādvietas iepretim frontālajai fasādei, bet tajā pašā laikā nav uzrādīt pie ēkas A fasādes augošie augstvērtīgie koki - Holandes liepas 2 gab. Līdz ar to kopumā šī koku kategorija nedod skaidru un saprotamu priekšstatu par kategorijas

lietošanas mērķi un kritērijiem, jo skaidrs, ka, piemēram, Rīgas centra parkos, ainaviski vērtīgu koku ir lielā skaitā.

Turklāt mūsdienās attiecībā uz kokiem un to vērtības noteikšanu tiek lietots par ainavisko vērtību daudz plašāks raksturojums jeb **ekosistēmiskā pieeja**. Kas paredz, ka kokiem urbānās teritorijās ir klimata regulēšanas, gaisa kvalitātes uzlabošanas, lietus ūdeņu pārvaldības, dabas daudzveidības, oglekļa deponēšanas un mantojuma (kultūrvēsturiskā) vērtības. Turklāt koka ainaviskā vērtība ir ļoti subjektīvs un viens no vājāk argumentējamiem kritērijiem.

Uz to norāda arī Latvijas Kokkopju-Arboristu biedrības (LKAB) 2019. gadā izstrādātās vadlīnijās “Ārpus meža augošo koku vizuālās novērtēšanas metodika”, kur ir atdalīta koka kopējā vērtība, kuru pamatā nosaka koka stumbra dimensijas kā koka ekosistēmisko vērtību vislabāk raksturojošais un vienkāršāk uzmērāmais kritērijs, kas atbilstoši metodikai tiek papildināts arī ar koka vainaga platumu, no kā izriet koku vainaga nosejums, kas savukārt ir pielietojams (3-30-300 principa ieviešanā), bet koka ainaviskā vērtība ir tikai papildus vērtība (skat. att.), ko piešķir, ja koka ainaviskā vērtība īpaši izceļama.

Papildu vērtības		
		TAB.6
Kultūrvēsturiska (mantojuma)	K	fakts ir pierādāms (informācija pie koka vai citos ticamos informācijas avotos) vai nolasāma pēc vēsturiskās apstādījumu struktūras (piemiņas koki, vecās alejas, rondo u.c.)
Ekoloģiska (dabas daudzveidības)	E	īpaši aizsargājamas sugas*, apdzīvojami dobumi, plaši ar epifītiem klāti koku stumbri
Dendroloģiska	D	introducēta (svežsemju) koku suga/taksons, izņemot invazīvās sugas**, koki ar raganu slotām
Ainaviska	A	soliters, ainavas akcents, alejas, grupu stādījumi - ovāli, apli, raganu slotām, lieliem māzeiem, īpatnēji koki (izlocīti stumbri, saauguši zari, erodētas saknes utml.)
Dīžkoki (īpaši aizsargājami koki)		atbilst īpaši aizsargājamo koku kritērijiem (MK noteikumi Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējā aizsardzības un izmantošanas noteikumi", kā arī pašvaldību saistošie noteikumi)
* MK noteikumi Nr. 396 "Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu" https://www.daba.gov.lv/lv/invazivas-sugas		

Novērtējums*/**	Nr.	Kritēriji
Izcils (vid. 0-10%)	1	dižkoks MK not. Nr.264 kritēriji*** (FSN 3-10) ar ainavisku vērtību
	2	koki, kas atbilst dižkoka (MK not. Nr.264) kritērijiem (FSN 3-10) >75% un ir izteikti ainaviski vai izcilākie pārstāvji apkaimē, plašākā teritorijā
Ļoti vērtīgs (vid.5-35%)	1	stumbra diametrs >65 cm (apkm. > 2.00 m), ja neatbilst Izcila koka parametriem
	2	dižkoks MK not. Nr.264 kritēriji***, samazināta ainaviskā vērtība, nosacīts dižkoks (stumbra saaugums) vai zaudējis augtspēju (FSN 1-2)
	3	koki, kas atbilst dižkoka (MK not. Nr.264) kritērijiem >75% ar samazinātu ainavisko vērtību
	4	izteikti ainaviski (V3-V7), ilgstoši mākslīgi veidotas vainaga formas (polardēts, cirpts)
	5	dendroloģisks retums (<i>Ginkgo biloba</i> , <i>Tsuga canadensis</i> , <i>Pinus nigra</i> , <i>Phellodendron amurense</i> u.c. retāk sastopams introducēto sugu taksons) V1-V6, ar stumbra apkārtmēru vismaz 14 cm
	6	koki ar kultūrvēsturisku vērtību (piemiņas <u>stādījumi</u> u.c.) un šis fakts ir pierādāms (informācija pie koka vai citos ticamos informācijas avotos) vai nolasāma pēc vēsturiskās apstādījumu struktūras
	7	augļkoki (ābeles, bumbieres, plūme) sasnieguši 1,5 m apkārtmēru, ainaviski
Vērtīgs (vid.50-70%)	1	koka stumbra diametrs 20-65 cm , tai skaitā augļkoki
	2	koka stumbra diametrs < 20 cm, bet koks/taksons perspektīvs (FSN 6-10), perspektīvā ir augšanas telpa, ainavā funkcionāls
	3	bieži sastopami introductenti (piemēram, <i>Aesculus hippocastanum</i> , <i>Thuja occidentalis</i> , <i>Populus sp.</i> , <i>Tilia platyphyllos</i> , <i>Robinia pseudoacacia</i> u.c.), ja nav sasniegti citi koku novērtējuma kritēriji.
	4	koks ar FSN (1-2, izņemot ĪADT), bet ir ekoloģiska vērtība (diametrs > 40 cm, dzeņu dobumi, ĪAS)
Mazvērtīgs (vid.5-25%)	1	stumbra diametrs < 20 (apkm. 0,63 m) vai koks neperspektīvs, nomāktu vainagu, tam nav augšanas telpa, neiederīgs ainavas konceptā
	2	koks ar novērtējumu ne augstāku kā "vērtīgs" ieaudzis saglabājama, augstvērtīga (ļoti vērtīgs, izcils) koka vainagā, tam traucējot attīstīties
Nevērtīgs	1	koks ar FSN (1-2), ja nav ekoloģiska vērtība (retas vai īpaši aizsargājamas sugas, dobumi, struktūras)
	2	< 20 cm, bez papildu vērtības (izņemot stādītie koki)

* krāsa koku vainagu atzīmēšanai kartogrāfiskajā materiālā/plānā, izmantojama arī koku novērtējuma tabulās, % koku sadalījums atspoguļo statistiku Latvijas parkos (orientējošs rādītājs)

** **kokus alejās un rindās novērtē individuāli**, bet kopumā aleja vai koku rinda var tikt raksturota kā ļoti vērtīga vai izcila, pat, ja atsevišķi tās koki ir ar zemāku kopējo novērtējumu. Arī izcili svešzemju sugu taksonu eksemplāri, kas nav uzskaitīti MK Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi"

*** kā arī MK noteikumos Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" neminētu taksonu izcili eksemplāri

Priekšlikums ir atteikties no "ainaviski vērtīga koka" apzīmējuma lietošanas, bet aizstāt to ar terminu "augstvērtīgs koks", kas būtu daudz ietilpīgāks termins.

Par augstvērtīgu koku mēs varētu uzskatīt jebkuru koku, kurš atbilstoši "Ārpus meža augošu koku vizuālās novērtēšanas metodika", LKAB, 2019. (skat. att.) ir ar kopējo vērtību: **vērtīgs, ļoti vērtīgs un izcils**. Tādā veidā gan Rīgas centra parkiem (izpētes atbilstoši LKAB metodikai jau veiktas Kanālmalas apstādījumos, Kronvalda parkā, Viesturdārzā, Vērmaņdārzā, Ziedoņdārzā un Grīziņkalna parkā) gan pārējām teritorijām: ielmalu stādījumiem, alejām, kokiem privātos zemes gabalos, tiktu pielietota vienota metodika, kas ļautu arī analizēt iegūtos datus, novērtēt koku stāvokļa izmaiņas un pielietot 3-30-300 principu aprēķinos.

Rekomendējoši tuvākos gados plānot un veikt arī ielu apstādījumu koku detalizētu izpēti, lai objektīvāk varētu analizēt koku vērtību, stāvokli un optimālos apsaimniekošanas pasākumus, kā arī lemt par koku aizsardzības veidu un statusu.

Piramidālie koki

1864. gadā Strēlnieku dārzā Aleksandrs II stāda **piramidālo ozolu**:

bahnen bieten dem Publikum die mannigfachste Unterhaltung. Eine daselbst im Jahre 1864 durch Kaiser Alexander II. gepflanzte Pyramideneiche gedeiht auf das beste. (S. den Plan des Schützengartens auf Abb. 330.)

Attēls 4.101 Piramidāla ozola stādīšanas liecība 1864. Fragments. Rīga und Seine Bauten, 1903. 316.lpp

Attēls 4.102 Vanags, K. (1938). Rīga - Latvijas sirds : (īss ceļvedis pa galvaspilsētu) : Ilustrēts ar Rīgas tūrisma plānu / Kārlis Vanags. Rīga: P. Mantnieka kartogrāfijas institūts.

Ēka Kr. Valdemāra ielā 3 priekšlaukumā **piramidālo lapu koku kolonāde savā vertikālītātē veido vienotību ar ēkas veidolu**, papildina tās koptēlu, vienlaikus ar zaru un lapotnes tekstūras un rakstu **smalkumu atvieglo ēkas veidola dominējošo noskaņu, vairo priekšlaukuma cilvēka mēroga sajūtu, uzlabo mikroklimatu** – lauž vēju un noēno D izsauļojuma laikā, ielas telpā turpina **parka gaisotni, koku kolonāde**

sasauca un vienlaikus kontrastē ar liepu aleju stādījumiem ielās. 1974. gadā apstādījumi pārveidoti ⁸³, tomēr aiz šī vārda neslēpjas meistarība rezultātā. **Piramidālie lapu koku stādījumi** laika gaitā izzuduši, bet būtu **atjaunojami** kā vērtību saglabājot stādījumu telpisko veidolu.

Klimata koki

Pilsētas koki darbojas kā ļoti efektīva, dabiska gaisa kondicionēšanas sistēma – tie ne tikai nodrošina svarīgu dzesēšanas efektu blīvi apdzīvotās pilsētu teritorijās, iztvaikojot, bet arī nodrošina noēnojumu ar lapotni, saista smalkus putekļus un CO₂ un izdala dzīvībai svarīgo skābekli.

Pilsētas kokiem ir jātiek galā ar īpašiem stresa faktoriem, tostarp, satiksmi, augsnes sablīvēšanu, pazemes iekārtas, būvdarbus, siltumu, ko izstaro stikla un betona fasādes un asfalts, un temperatūras paaugstināšanos. Tāpēc sadarbojoties ar ekspertiem ieteikums izveidot un regulāri atjaunot tādu koku sugu sarakstu, kuras var labi tikt galā ar īpašajiem pilsētas apstākļiem.

Rīgas emblēmas koki

Rīgas aleju emblēmas koki ir **liepa** (*Tilia sp.*) – vadošais aleju koks, **zirgkastaņš** (*Aesculus hippocastanum*) – krāšņām pastaigu rakstura alejām, **ozols** (*Quercus robur*). – varenām galvaspilsētas alejām, un akcentiem **piramidāli ozoli** un **piramidālas papeles**.

Attēls 4.103 Liepa – Rīgas ielu simbols. Brīvības aleja ar simbolisko liepu aleju. Vēsturiski bija iecerēta kā piramidālo ozolu aleja. Rīga. Alexanderboulevard. <https://atteli.lndb.lv/42206/>

⁸³ Jērāns, Jērāns, Pēteris, & Galvenā enciklopēdiju redakcija. (1988). Rīga : Enciklopēdija / [galvenais redaktors P. Jērāns]. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija., 380.lpp.

Ozoli. Plašākos Pilsētas bulvāros un vietās, kur tas telpiski iespējams, pēctecīgi stādāmi ozoli (*Quercus robur*). **Ozolu aleja rada izteiksmīgi un varenu Rīgas kā galvaspilsētas tēlu.**

Attēls 4.104 Simtgades ozolu aleja Kronvalda parkā un tās telpisks turpinājums Eksporta ielā veido izteiksmīgi un varenu Rīgas kā galvaspilsētas tēlu.

https://www.dziedava.lv/daba/izveleta_daba.php?ftips1=125&fvip=4538&fglaiks=4; Attēls 4.105

<https://zudusilatvija.lv/objects/object/23238/>

Rīgas aleju infrastruktūrai tiek pievienots jauns vēsturiskās ainavas slānis. Lai iezīmētu šo slāni, ir definēta virkne “emblēmas koku”, kas to skaidri iezīmē un padara identificējamu un unikālu.

Iespaidīgi vertikāli jeb piramidāli koki. Pilsētas stratēģiskajās vietās, lai uzsvērtu to nozīmi un hierarhiju, kā monumentālas telpiskas vietzīmes izmantojami piramidāli koki (piemēram, piramidālie ozoli, piramidālās papeles). Tie spēcīgi dos ieguldījumu Rīgas raksturīgās ainavas tēla veidošanā. Piramidāli papeļu un piramidālu ozolu stādījumi Rīgā ir vēsturiski pamatoti.

Attēls 4.106 Piramidālu koku stādījumi Briselē.

Bērzi. Atspoguļojot Latvijas dabas ainavas, bērzs būs koks, kas izmantojams dabiskākās stādījumu zonās, piešķirot mežonīgāku raksturu, krasi kontrastējot ar monumentāliem kokiem (piemēram, piramidāliem kokiem). Šis kontrasts rada daudzveidības un intereses sajūtu, kas pastiprina atšķirīga rakstura zonu definīciju. Mizas spilgti baltā krāsa ir galvenā iezīme identitātes sajūtas radīšanā. Tādās zonās kā dzelzceļa zaļā josla izmantojamas dabiskas vietējās sugas. Centrālākos rajonos stādāmi bērzi ar spilgtākām grafiskām

un arhitektoniskām iezīmēm (piemēram, *Betula utilis*, kam ir pārsteidzoši balta miza un spēcīga zaru arhitektūra), lai atspoguļotu vietas mākslīgāko un urbānāko raksturu.

Attēls 4.107 Dabiska daudzstumbņu bērza (*Betula pendula*) piemēri. To spilgti baltās mizas rada spēcīgu identitāti. Daudzstumbņu koki rada neformālu, daļēji savvaļas atmosfēru.

Attēls 4.108 Himalaju bērza (*Betula utilis* var. *Jacquemontii*) piemēri. Himalaju bērza arhitektoniskā forma un pārsteidzoši baltā miza padara to par urbānāku koku ar spēcīgām grafiskām un estētiskām īpašībām, ko varētu izmantot, lai radītu atšķirīgu atmosfēru ar bērziem urbānākās teritorijās, balto mizu izmantojot kā emblēmas koka kopsaucēju.

Koku režģis

Koku režģis ir liela mēroga dizaina rīki, kas piemēroti laukumiem, skvēriem, esplanādēm un jebkura veida plašām, jebkādas formas atklātām telpām, kas nav aleja. Koku režģis ir balstīts uz ģeometrisku sistēmu, kas plašā veidā organizē kokus visā telpas virsmā.

Tas var būt divu veidu:

- pilnīgs režģis: katrs ģeometriskās sistēmas punkts ir koks;

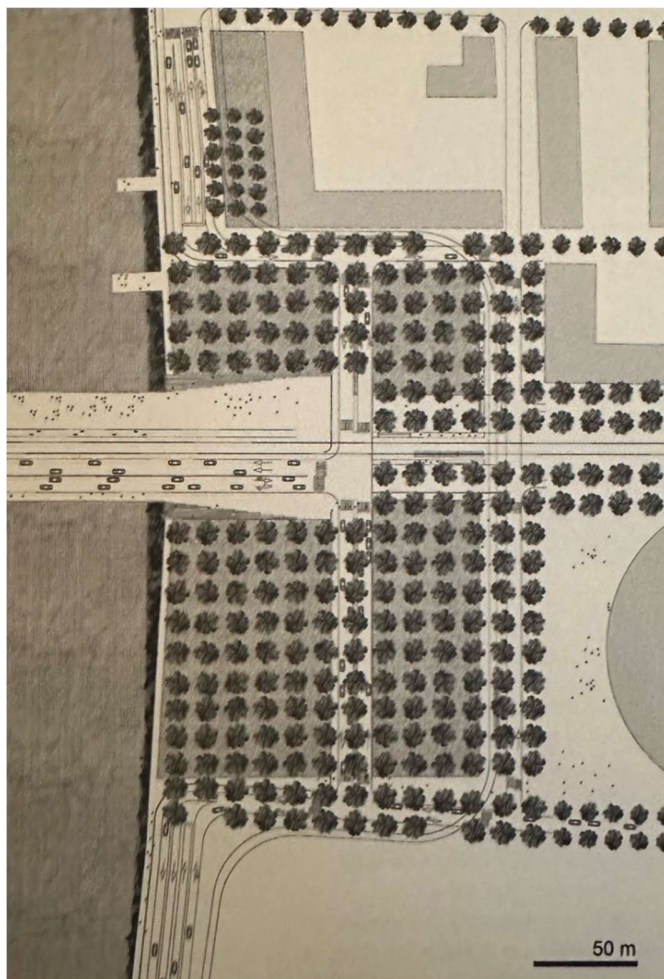
- elastīgs režģis: ne visi ģeometriskā režģa punkti ir veidoti ar koku, kas nozīmē, ka režģis ir elastīgs un var pieļaut dažas atvērumus (piemēram kā meža izcirtumā) vai dažādus elementus, kas ievietoti kopējā režģa sistēmā.

Koku režģa sistēmas galvenā pilsētas funkcija ir radīt telpiski saskaņotu vienību, ko savieno viens atsevišķs koka vainags (jumta līmeņa vienība). Tas rada pilsētas telpas vienotību, izveido noteiktu telpu un vienlaikus nodrošina elastību zemes līmenī. Zemes līmenī var izvietot daudzas dažādas funkcijas, piemēram, satiksmes plūsmu, auto stāvlaukumu, laukumu, rotaļu laukumus, kabatas parkus, pilsētas salas, neskartas dabas salas, ūdens objektus utt.

Koku režģi var ieviest plašā mērogā telpās, kurām pašlaik trūkst definīcijas zemes līmenī un kuras telpiski ir neskaidras, nesalasāmas kā vienotas telpiskas vienības (piemēram, 11. novembra krastmalas bulvāris Vecrīgas galvenajā skatu telpā; ļoti sarežģīta un plaša telpa Rīgas Centrālās dzelzceļa stacijas priekšā un 13. janvāra ielā). Tas ir spēcīgs instruments trīsdimensiju telpas veidošanai.

Atsauces attēli

- pilnīgs režģis: katrs ģeometriskās sistēmas punkts ir koks:

Attēls 4.109 © Michel Desvigne, Parc aux Angéliques, Bordo, Francija

Attēls 4.110 Noskaņas attēls zem koku režģa. © Michel Desvigne, Parc aux Angéliques, Bordo, Francija

- elastīgs režģis: ne visi ģeometriskā režģa punkti ir veidoti ar koku, kas nozīmē, ka režģis ir elastīgs un var pieļaut dažas atvērumus (piemēram kā meža izcirtumā) vai dažādus elementus, kas ievietoti kopējā režģa sistēmā.

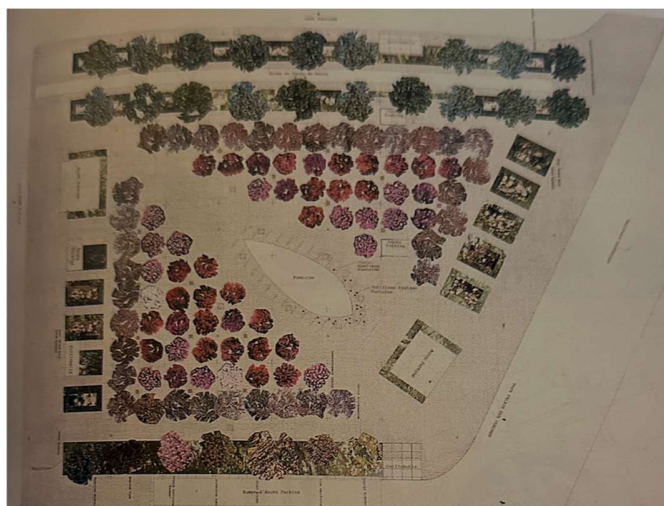
Attēls 4.111 © Michel Desvigne, Parc aux Angéliques, Bordo, Francija

Koku veidi

Režģu koku tipi var būt jebkāda veida, sākot no ļoti formāliem, arhitektoniskiem kokiem līdz neformālākiem, dabiskākiem, savvaļas kokiem. Šis diapazons var piešķirt koku režģiem ļoti atšķirīgas īpašības, kas pielāgotas kontekstam, apkārtnē un telpas identitātei.

Koku sugu skaits

Koku režģī var būt viena koku suga vai vairākas koku sugas (neviendabīgs stādījums). Šīs sugas vienmēr jāizvieto kopējā kompozīcijā ar noteiktu dizaina pamatojumu/loģiku.

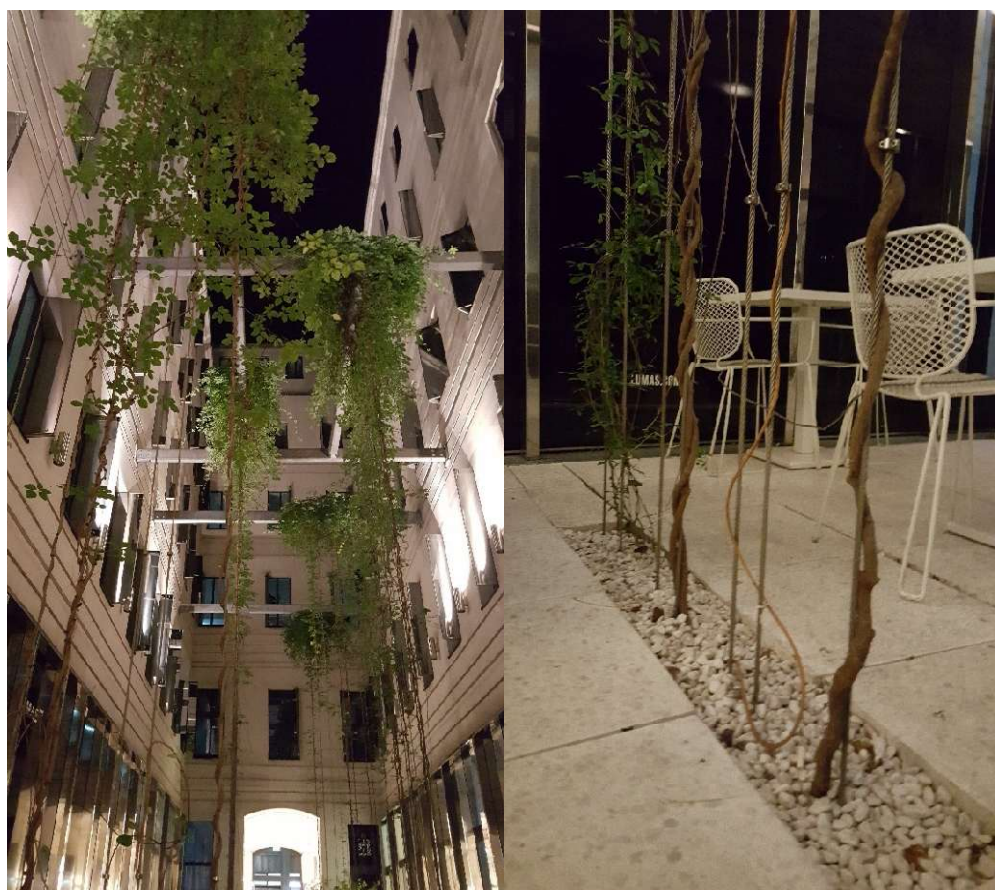

Attēls 4.112 Atsauces attēls kvadrātam ar koku režģi, kurā kompozicionāli sakārtotas dažādas koku sugas. © Yves Brunier, Isabelle Auricoste, Square Général Leclerc, Tours, Francija

Attēls 4.113 Atsauces attēls koku režģim ar dažādiem koku veidiem un stumbru veidiem (daudzstumbru koki un viena stumbra koki)

Vītenaugi

Attēls 4.114 Vītenaugi šaurā pagalmā Vīnē.

Vietās, kur pazemes inženiertīkli vai citas pazemes inženierbūves liedz stādīt kokus, vertikālo stādījumu blīvumu un ritmiskumu var nodrošināt ar vītenaugiem. Attēlā vītenaugu balsti veidoti līdz ēkas līdz 3. stāvam.

Vītenaugu saknes aizņem mazāku telpu kā koku saknes.

Lai mazinātu telpisku saraibinājumu un mierinātu ielu telpu, vītenaugu stādījumi, kur tos nav iespējams stādīt gruntī, stādāmi kastēs, kas nomaskētas zem seguma.

Attēls 4.115 Vertikāli fasādes stādījumus uz ugunsma – viens no fasādes dekoratīvas apdares veidiem.

Vertikāli fasādes vītenaugu stādījumi uz ugunsma vairo stādījumu virsmas platību un nodrošina dabas klātbūtni skatā pa logu blīvā pilsētā. Stādījumi veidojami ar ugunsdrošām vertikālām konstrukcijām.

Pilsētas pļavas⁸⁴

Pilsētas pļava ir zālājs, kurā dominē vietējas izcelsmes daudzgadīgi savvaļas augi un kurš tiek apsaimniekots ar mērķi vairo dabas daudzveidību pilsētā.

Laikā, kad dabisko pļavu un citu dzīvotņu platības strauji samazinās, pieaug pilsētu nozīme bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā – tās kļūst par vietām, kur patverties savvaļas augiem un dzīvniekiem. Pirmās pilsētas pļavu teritorijas tika radītas 2021. gadā ar Latvijas Dabas fonda projekta GrassLIFE un Rīgas domes atbalstu. Kopš tā laika pilsētas pļavas veido Latvijas Dabas fonds sadarbībā ar Rīgas domi un apkaimju biedrībām. Apkaimju biedrību pārstāvji iesaka pašvaldībai piederošas un regulāri apsaimniekotas zālāju platības, kuras ierasto mauriņu vietā vēlētos pārvērst par pilsētas pļavām. Katru gadu rudenī apkaimju iedzīvotāji iesaistās pilsētas pļavu ierīkošanas talkās, kā arī regulāri uzrauga teritorijas un ziņo Latvijas Dabas fondam par tajās notiekošo.

Šobrīd pilsētas pļavu tīklā ir jau 42 teritorijas 13,7 ha platībā. Pilsētas pļavas ierīkotas Juglā, Mežaparkā, Purvciemā, Ķengaragā, Grīziņkalnā, Āgenskalnā un daudzās citās vietās Rīgā.

⁸⁴ <https://ldf.lv/project-tab/ulc-pilsetas-plavas/>

Kāpēc veidot pilsētas pļavas?

Savvaļas augi. Pilsētas pļavās tiek sēti vietējie savvaļas augi, kas ir pamats, lai izveidotu un uzturētu veselīgu ekosistēmu. Augi piesaista un baro daudzus citus dzīvos organismus – augsnes mikroorganismus, sēnes, sliekas, baktērijas, bezmugurkaulniekus, putnus, zīdītājus. Jo lielāka augu daudzveidība, jo vairāk dzīvības pilsētas pļavās!

Apputeksnētāji. Jo vairāk augu pilsētas pļavās, jo vairāk apputeksnētāju! Tie darbojas arī pilsētas dārzos, apputeksnējot kultūraugus un tādējādi palielinot mūsu dārzu augļu ražu.

Veselīga augsne. Augu daudzveidība, kas piesaista dažādus augsnes mikroorganismus, ir pamats veselīgai augsnei.

Tīrāks gaiss, lietus un palu ūdens uzņemšana un attīrīšana. Augi filtrē gaisu, uzņemot atmosfērā esošo ogļskābo gāzi un saistot to augos, saknēs un augsnē. Pļavu augsne un sakņu sistēma darbojas kā sūklis, kas uztver un attīra lietusūdeņus.

Temperatūras regulēšana. Pilsētās arvien lielāka problēma ir siltumsalas – vietas, kur temperatūra pastāvīgi ir augstāka nekā ārpus pilsētām. Zaļās zonas, arī pilsētas pļavas un augu klātbūtne vidi atvēsina un padara patīkamāku.

Izglītošanās. Iedzīvotāji var iepazīt dažādus procesus pļavās, kā arī tajās sastopamos augus un dzīvniekus. Tas ir aizraujoši!

Mazāki apsaimniekošanas izdevumi. Pilsētas pļavas jāpļauj tikai vienu vai divas reizes sezonā, ļaujot ietaupīt apsaimniekošanas izdevumus.

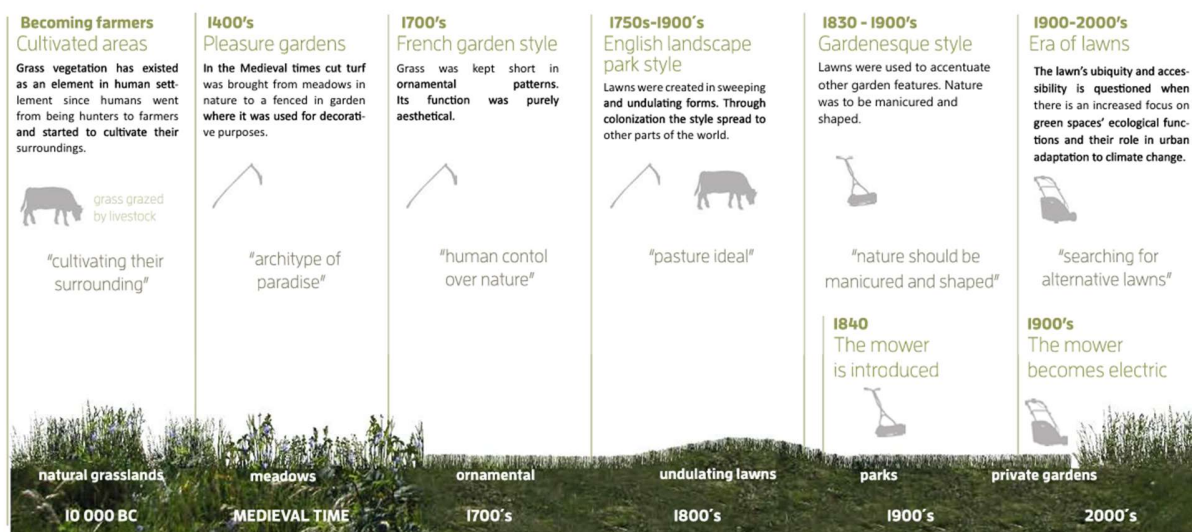
Kā attīstās pilsētas pļavas?

Pļavas kā ekosistēmas attīstās lēni un pakāpeniski. Pēc sēklu piesējas tikai daži augi izdīgst pirmajā gadā. Pārsvarā daudzgadīgie augi pirmajā dzīves gadā attīsta sakņu sistēmu, ar kuru uzņem barības vielas un ūdeni. Tāpēc pirmajā gadā ziedus varam arī neredzēt, jo veidojas tikai lapu rozetes. Otrajā vai trešajā dzīves gadā pļavu augi jau ir tik pieauguši, ka sāk ziedēt un veidot sēklas. Bet ne visi! Piemēram, orhidejas uzdzied tikai vairākus gadus pēc dīgšanas.

Pilsētas pļavu attīstību ietekmē konkrētās teritorijas vēsture. Ja šajā vietā ir mazauglīga augsne, kā arī īpaši reljefa vai mitruma apstākļi, pļavas attīstās labi un augu sugu daudzveidība ātri pieaug. Tādas pļavas ir Dreiliņkalna pakājē, Juglas promenādē, pie Imantas tirgus, Liedes ielā, Jūrmalas gatvē pie Latvijas Universitātes Botāniskā dārza un citviet.

Savukārt tad, ja augsne ir pārāk auglīga un iepriekšējos gados vieta bieži pļauta, tad esošie augi, piemēram, sirpjveida lucerna, daudzgadīgā airene un pļavas āboliņš, ir spēcīgi un neļauj veiksmīgi attīstīties sētajiem augiem. Taču, ja arī augu daudzveidības veidošanās ir lēnāka, šīs teritorijas ir nozīmīgas apputeksnētājiem, barības bāze un patvērums dzīvniekiem, kā arī sniedz vērtīgus ekosistēmu pakalpojumus.

Zālieni

Attēls 4.116 How to redesign lawns with an ecological approach? Sara Andersson, Ulrika Bergbrant, 2015.
https://stud.epsilon.slu.se/8439/1/andersson_s_bergbrant_u_150826.pdf

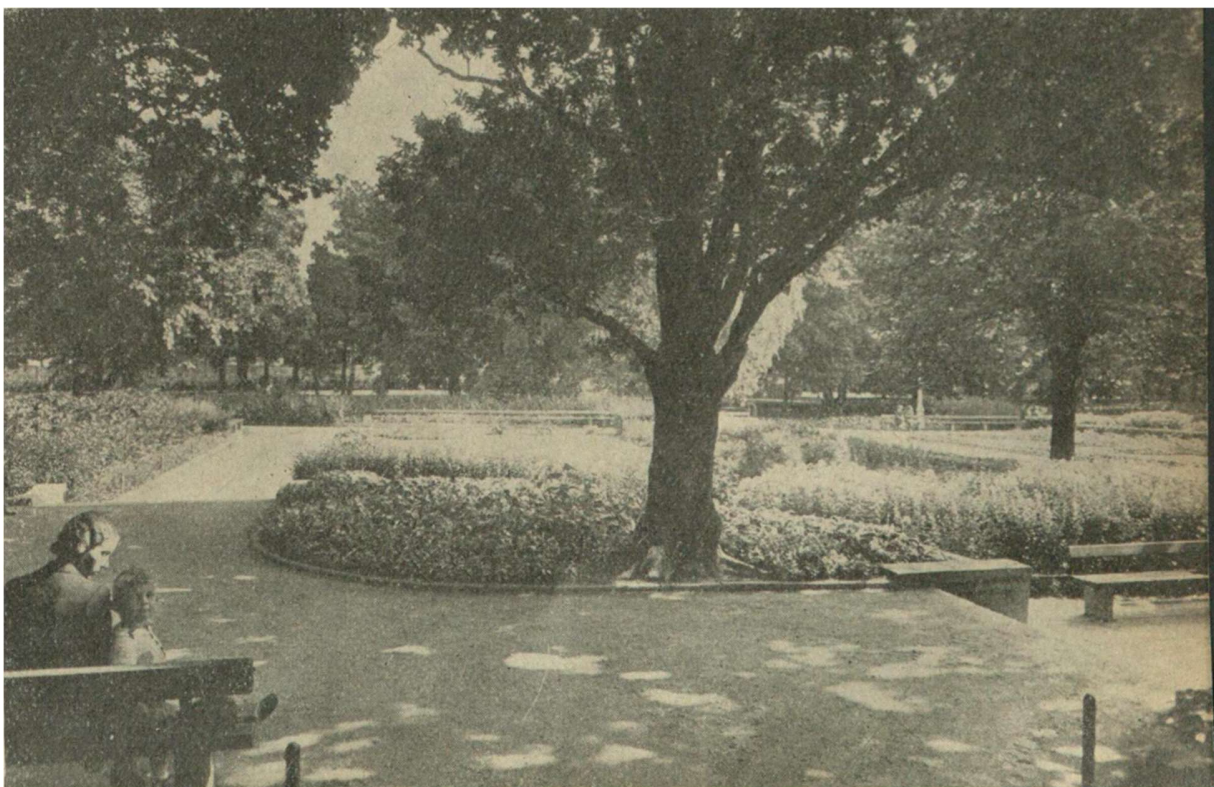
Paraugpraksē dabas daudzveidības vairošanai un stādījumu īpatsvara palielināšanai aktualizējas zālienu pļaušanas pieejas maiņa, kam tieši vēsturiskā vidē ir arī vēsturiskas tehnoloģijas attīstības pamatojums.

RVC AZ vēsturiski parki izveidoti laikā no 1721. - 1935. gadam. Vēsturiska izpēte par Latvijā pielietoto pļaušanas tehniku nav veikta, un liecības par noganīšanu nav konstatētas, tad pieļāvums būtu, ka parku zālienus pļāva ar izkapti kā attēlots Zviedrijas pētījumā. Tādējādi RVC AZ vēsturiskajos parkos intensīva pļaušana nav autenstiska. Tas ļauj izvirzīt prasību atjaunot biodaudzveidību veicinošas zālienu pļaušanas plānošanu RVC AZ parkos.

Ziedu stādījumu tradīcija

Attēls 4.117 Lielais Vērmaņa dārzs. A.Zeidaks. Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. 1932

Attēls 4.118 Ēnainās alejas Kronvalda dārzā. Pilsētas atklātie dārzi un apstādījumi. Pašvaldības /Pašvaldību/ Darbinieks, Nr.11 (01.11.1938)

Andreja Zeidaks ienesa Rīgas parkos **plašus ziedošu ziemciešu stādījumus**. Šī mantojuma daļa ir saglabājama kā unikāla Rīgas parku vērtība.

Ārtelpas kvalitātes un attīstības ietvars: vērtības, principi, kvalitātes mērķi, uzdevumi un risinājumi

- Sadarbojoties ar ekspertiem ieteikums izveidot un regulāri atjaunot tādu koku sugu sarakstu, kuras var labi tikt galā ar īpašajiem pilsētas apstākļiem
- Viens koku vainagu apsaimniekošanas veids un mērķa forma:
 - ielas garumā vai posmā
 - kvartāla perimetrā
- “zaļo” ielu stādījumu nomaiņas plānošana, pieņemot, ka zaļās infrastruktūras apjoms kvartāla, ielas posma ietvarā nedrīkst samazināties vai, ka tam līdz 20xx. gadam jāpalielinās par x %, ņemot vērā prognozējamo koku vainagu projekciju pēc 20 gadiem.
- Kopējam zaļo platību projekcijas laukumam m2 Rīgā un RVC līdz 20xx. gadam jāpalielinās par x %, attiecinot pret situāciju uz 2025. gadu. *Objektīvāks kritērijs ir zaļās masas apjoms izteikts m3. To ir sarežģītāk aprēķināt, bet iespējams, ka LIDAR dati to jau var nodrošināt?
- RVC stādījumi kartogrāfiski jāranžē pēc ilgtspējas un stāvokļa.
- Slikta stāvokļa, neilgtspējīgiem stādījumiem jāizstrādā rekonstrukcijas plāns.
- Jāpalielina zaļo jumtu platības par x % jeb m2 līdz 20xx. gadam.
- Jāpalielina vertikālās apzaļumošanas apjoms m2 līdz 20xx. gadam.

- Kokaugu stādīšana RVC plānojama, nodrošinot kokiem optimālo sakņu augšanas telpu vai izvēloties konteinerus.
- RVC zaļo zonu plānošana jāveic neatkarīgi no zemes īpašuma piederības.
- Ielu apstādījumos jānodrošina kokaugu sugu daudzveidība ar mērķi mazināt klimata izmaiņu ietekmi un izvairīties no masveida koku zaudējumiem nākotnē.
- Parku teritoriju integritāte un kontinuitāte
- Parku noturība un kvalitāte, tai skaitā bioloģiskās daudzveidības veicināšana
- Viesturdārza, kā vēsturiski visnozīmīgākā parka no RVC
- Zaļā tīklojuma kvalitātes, ilgtspējas un kapacitātes nepietiekamība parku starptelpā (ielas u.c.)
- Nepietiekams zaļās infrastruktūras kvalitatīvo un ieguvumu rādītāju monitorings
- Haotiski ielu stādījumi un apsaimniekošanas stratēģijas trūkums (parki, ielu koki, koki privātā telpā RVC)
- Apstādījumos stādīt tikai klimata pārmaiņām noturīgas vai ļoti noturīgas kokaugu sugas, tā saucamie klimata koki (climate trees) (<https://www.ebben.nl/en/range/specials/climate-trees> , <https://www.lve-baumschule.com/plants/climate-trees>).
- 10-20-30 principa pielietošana apstādījumu plānošanā un apsaimniekošanā: ne vairāk kā 30% urbāno apstādījumu (urbāno mežu) pārstāv vienu kokaugu dzimtu, piemēram, Fagaceae (Quercus, Castanea, Fagus), ne vairāk kā 20% kokaugu pārstāv vienu ģinti (Quercus), ne vairāk kā 10% pārstāv vienu sugu Q.robur. *Mans viedoklis ir 5-10-20
- 3+30+300 principa pielietošana apstādījumu plānošanā un apsaimniekošanā: 3 koki redzami no jebkuras (gandrīz) vietas pilsētā, tai skaitā pa māju logiem, 30 (%) – lokālais (kvartāla, apkaimes) koku lapotnes nasegums %, 300 (m) – 0,5-1,0 ha zaļās platības viena no otras atrodas ne tālā kā ne vairāk kā 300 metru gājiena vai velobrauciena attālumā, nodrošinot pieejamību atpūtai un veselīgāka dzīvesveida veicināšanai. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tradkontoret.se/wp-content/uploads/2025/02/The-330300-Handbook.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tradkontoret.se/wp-content/uploads/2025/02/The-330300-Handbook.pdf)
- Jānodrošina Rīgas koku ekosistēmu pakalpojumu (regulācijas pakalpojumi) aprēķina izveidošana, lai noteiktu konkrēto ielu posmu, kvartālu pienesumu skābekļa ražošanā, partikulāro daļu savākšanā, lietus ūdens apsaimniekošanā, dzesēšanā, oglekļa uzkrāšanā. Lai to izdarītu vispirms jāizvēlas atbilstoša datu apstrādes programma (I-Tree,) un jāveic apstādījumu novērtējums.
- Prioritāri jāplāno jau esošo seno, lielo dimensiju un ilgtspējīgo koku atbilstoša aizsardzība un apsaimniekošana. Piemēram, ielu rekonstrukcijas plānošanā jāatkāpjas no standartiem, lai saglabātu kokus (Vācijas, Nīderlandes piemērs).
- Vēsturiskajā centrā rekomendējoši saglabāt visas vēsturiskās alejas, koku rindveida vai grupu stādījumus un stādītos soliterus. Alejas saglabājamās homogēnas, kā tās tikušas stādītas. Ja veic aleju atjaunošanu, tās atjaunojamās vismaz kvartāla robežās ar homogēnu, oriģinālā taksonomiskā sastāva vai analoģu un klimata pārmaiņām noturīgu koku taksonomiskā sastāva stādījumu.
- Vēsturiskajā centrā neatkarīgi no īpašuma piederības koki numurējami un novērtējami pēc vienotas metodikas, kā parkos. (ĀRPUS MEŽA AUGOŠO KOKU VIZUĀLĀS NOVĒRTĒŠANAS METODIKA LKAB, 2019. <https://www.kokiem.lv/dokumentiunvadlinijas/arpus-meza-augosu-koku-novertesanas-metodika/>).
- Dendroloģiski un pēc citiem kritērijiem augstvērtīgāko parku pašvaldības īpaši aizsargājamo parku sistēmā, nosakot parkiem vietējas nozīmes ĪADT ststusu un definējot pamata aizsardzības

nosacījumus, īpaši fokusējoties uz parka nedalāmības principa ievērošanu un izmantošanu tikai parka funkciju izpildei.

- Parkos ievērot balansu starp vietējo un introducēto sugu īpatsvaru, rekomendējoši introducētajām sugām paredzot robežvērtības no 30-70%. Tas nepieciešams klimata izmaiņām noturīgu ekosistēmu izveidei. Atsevišķos parkos, kā Vērmaņdārzā (68%) novērojams introducēto sugu pārsātinājums un Kanālmalas apstādījumos (69,7) robeža jau ir sasniegta. Tas nozīmē, ka šajos parkos svešzemju sugu stādīšana būtu jāierobežo, vai jāpalielina vietējo klimata pārmaiņām piemērotu koku stādījumi

- **Koku vainagu mērķa formas.** Pilsētas un RVC zonējums (ielmalas, parki, skvēri, zaļās zonas) pēc koku vainaga mērķa formas kritērija, kas nozīmē, ka katrai ielai un zaļajai zonai jābūt noteiktam mērķim:

- 1) brīvi augošu koku vainagi (>95% kopumā pilsētā, RVC > 75%), nosakot vainaga pamatnes augstumu (ielmalās mērķa augstums – 5 m, plašākās zaļajās zonās – 2 m), kopšanas cikls 1 reizi 10 gados, no brīža, kad sasniegts vēlmais vainaga pamatnes augstums, līdz tam 1 reizi 3-5 gados.
- 2) polardēti koki (<5% ielu apstādījumos, RVC < 10%, ņemot vērā arhitektūras minimālu aizsegšanu), nosakot polardēšanas formu (vislabāk konusa forma, vēdekļis vai špalieris), koka vainaga pamatnes augstumu, kopējo augstumu un vainaga platumu, kopšanas ciklu 1-3 gados 1 reizi
- 3) cirpti koku vainagi (<1% ielu apstādījumos, RVC < 5%, ņemot vērā arhitektūras minimālu aizsegšanu), nosakot cirpšanas formu, koka vainaga pamatnes augstumu, kopējo augstumu un platumu, cērp 1 – 2 reizes gadā

- **Minimālie stādu kritēriji** RVC AZ pa zonām aizvietošanas un stādīšanas gadījumos, kur RVC iedalāma kā augstākās pakāpes zona ar lielāko stādu izmēru kritērijiem:

A. vecpilsēta, RVC, – stāda stumbra apkārtmērs 40-50 cm (h 1,3 m)	
B. pilsētas centrs, bulvāru loks, apkaimju centri – stāda stumbra apkārtmērs	20-25 cm (h 1,3 m)
C. perifērija – stāda stumbra apkārtmērs 14-16 cm (h 1,3 m)	
D. plašas zaļās zonas perifērijā, mežainas zonas – stāda stumbra apkārtmērs	12-14 cm (h 1,3 m), izņemot meža atjaunošanu ar vietējo stādmateriālu

